

**T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM
DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER YÜKSEK
LİSANS PROGRAMI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÖB-DER VE SOL SİYASET

**GÜLÇİN KARABAĞ
13716024**

DOÇ. DR. İSMET AKÇA

**İSTANBUL
2016**

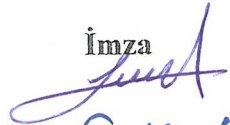
TC
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM
DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER YÜKSEK
LİSANS PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÖB-DER ve SOL SİYASET

GÜLÇİN KARABAĞ
13716024

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih:
Tezin Savunulduğu Tarih:

Tez Oy birliği / Oy çokluğu ile başarılı bulunmuştur.

	Unvan Ad Soyad	İmza
Tez Danışmanı :	Doç.Dr. İsmet Akao	
Jüri Üyeleri :	Prof. Dr. Ester Ruben	
	Yardımcı Doç. Dr. Mustafa G. DOĞAN	

İSTANBUL
AĞUSTOS, 2016

ÖZ

TÖB-DER VE SOL SİYASET

Gülçin Karabağ
Haziran, 2016

12 Mart 1971 Darbesi sonrasında 1961 Anayasası'nda yapılan değişiklik uyarınca memurların grevsiz ve toplu sözleşmesiz sendikalaşma hakları geri alınmıştır. Bunun üzerine öğretmenler 1965'te kurulan Türkiye Öğretmenler Sendikası'nın kapatılması ihtimalini öngörerek dernek çatısı altında örgütlenmeye karar vermiştir. 3 Eylül 1971 tarihinde TÖS kadroları tarafından Türkiye Öğretmenler Birliği (TÖB) kurulmuştur. 24 Aralık 1979 tarihine kadar faaliyet gösteren TÖB-DER Türkiye solunun en parçalı ve kitlesel olduğu 1970'lerin, üye sayısı, yaygın örgütlenmesi ve faaliyetleriyle siyasal anlamda en etkili meslek örgütlerinden biri olmuştur. Bu çalışmada meslek örgütü siyaset ilişkisi üzerinden TÖB-DER'in örgütsel yapısının içine bakarak dönemin sol siyasi parti ve gruplarının TÖB-DER içerisindeki mücadelelerini açığa çıkarmak amaçlanmaktadır. TÖB-DER'in özellikle olağan ve olağanüstü kongre süreçleri ve kongreler arasındaki dönemlerdeki gruplar arası çatışma hatları üzerinde durularak örgüt içindeki sol gruplar arası mücadele arşiv malzemesi, anılar ve kişisel tanıklıklar kullanılarak irdelenmeye çalışılacaktır. TÖB-DER'in öğretmen örgütlenmesi hareketi tarihinde bir süreklilik içerisinde anlaşılabilmesi için 1908'den 27 Mayıs 1960'a ve 1960'lar TÖS olmak üzere öğretmen örgütlenmesi hareketi üzerinde kısaca durulacaktır.

TÖB-DER içerisindeki gruplar arası mücadele açısından temel tartışma bir meslek örgütü olarak TÖB-DER'in toplumsal mücadeledeki yeri ve işlevi ve bunun üzerinden siyasal alanla ve sol siyasi parti ya da gruplarla kurduğu ilişkidir. Bu tartışmada 'siyasi partilerden örgütsel bağımsızlık' ilkesi önemli bir yerde durmaktadır. Bahsi geçen tartışmanın zemini oluşturduğu bir ortamda 1970'ler sol grupları arasındaki tartışma hatlarının TÖB-DER içerisinde de sürdüğü net bir biçimde görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Meslek örgütü, kitle örgütü, sendika, öğretmen örgütlenmesi, sol siyaset, örgütsel bağımsızlık, örgüt içi bölünme.

ABSTRACT

TÖB-DER VE SOL SİYASET

Gülçin Karabağ

June, 2016

In the aftermath of the coup d'état of March 12, 1971, state employees' right to unionize without strike and collective contract, which had been introduced by the 1961 Constitution, was taken back. Having foreseen the probable closure of their union, Turkish Teacher Union (TÖS), which was established in 1965, the unionists decided to get organized under an association and established the Turkish Teacher Association (TÖB-DER) on September 3, 1971. TÖB-DER remained active until December 29, 1979 and was one of the politically most influential professional bodies given the number of its members, its wide base and its activities throughout the 1970s, when Turkish Left was in its strongest but most fragmented state. This thesis aims at revealing the struggles of left-wing parties and groups within TÖB-DER by analyzing its organizational structure in terms of professional body – politics relations. These struggles will be examined by mainly focusing on inter-group conflicts in the course of ordinary and extraordinary convention processes through primary resources, memories and personal witnesses. In order to understand TÖB-DER within the context of organization of teachers in Turkey, there will be a brief take on this organization in two periods: 1908 - 1960 period (1) and the period of TÖS in the 1960s (2).

The main debate with respect to inter-group struggles within TÖB-DER is concerned with its role and function in social struggles and thereby its relationship with the political sphere as well as left-wing political parties and groups. In this debate, the principle of "organizational independence from political parties" is crucial. In a political atmosphere that underpins the mentioned debate, TÖB-DER clearly became an arena of struggle for the left-wing groups of the 1970s.

Keywords: Professional body, mass organization, union, teacher organization, left-wing politics, organizational independence, intra-organizational fragmentation

ÖN SÖZ

Yüksek lisans sürecinin edinilen akademik birikim, yapılan hatalar ve akademik tercihler anlamında doktora hazırlık olduğu düşünülürse ben yüksek lisans hayatımda sıkı bir biçimde doktora hazırlandım diyebilirim. Meslek hayatına başlamamla paralel bir süreçte gelişen yüksek lisans eğitimimde İstanbul-Dersim arasında gidip gelirken tezimi meslek hayatıma başladığım yerde bitirme şansına eriştim.

Tüm akademisyenler ya da akademisyen adayları kendi yüksek lisans ya da doktora tez süreçlerinin en sancılı geçtiğini düşünür belki. Ben de öyle düşünenlerdenim. Bu sancılı süreçte kaybolmuşken benden yardımını esirgemeyen ve lisans eğitimimden beri analitik düşünme yeteneği, geniş vizyonu ve bunlarla birlikte her zaman insancıl bir yaklaşıma sahip olabilen değerli tez danışmanım Doç. Dr. İsmet Akça'ya öncelikle teşekkür etmek isterim. Bununla birlikte literatüre önemli bir katkı olan *Türkiye'de Sendika-Siyaset İlişkisi DİSK (1967-1975)* başlıklı kitabı ve yoldaşlığıyla tezime büyük katkılar sunan Dr. Süreyya Algül'e ve benimle görüşmeler yapmayı kabul eden ve hayatlarında çok önemli bir yeri olduğunu gördüğüm TÖB-DER'li olma serüvenlerini benimle açık yüreklilikle paylaşan eski TÖB-DER üyesi öğretmenlere de teşekkürü bir borç bilirim.

Ortaya bir çalışma koyabildiysem bunun arkasında bana destek olan çok kişinin olmasındandır. Bu süreçte hayatına “tez” diye bir şeyi zorla soktuğum anneme, kendi akademik faaliyetlerinin yanında beni desteklemeyi ihmal etmeyen kardeşime ve benimle paralel bir süreçte tez yazan ve birbirimize sürekli “Bugün tezin için ne yaptın?” sorularını sorduğumuz ve tezimde belki de en çok katkısı olan kişi, Cansu Kılınçarslan'a çok teşekkür ederim. Lisans eğitimimde hocam, sonrasında da meslektaşım ve arkadaşım olan ve tez sürecimde beni hep motive eden çok kıymetli hocam Dr. Berivan Gökçenay'a yürekten teşekkür ederim.

Son olarak 85 yaşında beni “tezini yaz bitir” diye sürekli motive eden 2 ay önce kaybettiğim babaanneme teşekkür ederim ve tezimi ona adamak isterim.

Teşekkürlerin ardından çalışmanın bütün eksiklerinden ve kusurlarından benim sorumlu olduğumu hatırlatmayı önemli bulmaktayım.

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	i
ABSTRACT.....	ii
ÖN SÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR.....	vi
1.GİRİŞ.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
2. II. MEŞRUTİYET'TEN 27 MAYIS'A TÜRKİYE'DE ÖĞRETMEN ÖRGÜTLENMESİ TARİHİ.....	6
2.1. 1908-1923 Dönemi.....	6
2.2. Tek Partili Siyasi Hayat: 1923-1946 Dönemi.....	9
2.3. 1946-1960 Çok Partili Siyaset Dönemi.....	12
3. 1960'LAR TÜRKİYE'DE ÖĞRETMEN ÖRGÜTLENMESİ: TÜRKİYE ÖĞRETMENLER SENDİKASI (TÖS).....	16
3.1. Türkiye Kapitalizmindeki Dönüşüm ve Siyasal Alan.....	16
3.1.1. İthal İkameci Planlı Kalkınma Modeli.....	18
3.1.2. 1961 Anayasası.....	20
3.1.3. 1961-1963 Arası Eylemlilikler.....	22
3.1.4. Dönemin Hukuki Çerçevesi: 1963 Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu (TİSGLK) ve Sendikalar Kanunu (SK).....	25
3.2. 1960-80 Arası İşçi Sınıfının Sosyal Durumu ve Sendikal Mücadelesi.....	26
3.3. TÜRK-İŞ'ten DİSK'e Sendikal Alandaki Dönüşüm: 1947-1967 "Vesayet Sendikacılığından Sınıf Sendikacılığına".....	30
3.3.1. Türk-İş'in Kuruluşu ve Sendikacılık Anlayışı.....	31
3.3.2. 1960'lar Türk-İş'in CHP ve AP ile İlişkileri.....	32
3.3.3. DİSK'in Kuruluşu, Sendikal Anlayışı (1967-1971).....	34
3.4. Öğretmen Hareketi: TÖS.....	36
3.4.1. 1960'larda TÖDMF.....	36
3.4.2. Memur Sendikacılığının Başlaması ve TÖS'ün Kuruluşu.....	38
3.4.3. TÖS'ün Örgütsel Yapısı ve İşleyişi.....	42
3.4.4. TÖS'ün Eylem ve Etkinlikleri.....	43
3.4.4.1. Büyük Eğitim Yürüyüşü.....	43
3.4.4.2. Büyük Öğretmen Boykotu.....	45
3.4.4.3. Devrimci Eğitim Şurası.....	47
3.4.5. TÖS Siyaset İlişkisi ve TÖS İçi Muhalefet.....	48
3.4.6. 12 Mart 1971 Darbesi ve TÖS'ten TÖB-DER'e geçiş.....	57
4. 1970'LER TÜRKİYESİ'NDE ÖĞRETMEN ÖRGÜTLENMESİ: TÖB-DER (1971-1980) VE SOL SİYASET.....	61
4.1. 1970'ler Siyasal Alan.....	61
4.2. 1970'ler Sendikal Hareket ve Siyasal Alanla İlişkisi: DİSK, Türk-İş, CHP ve TKP İlişkisi.....	64

4.3. TÖB-DER Kuruluş Süreci	67
4.3.1. TÖB-DER'in (TÖB'ün) Kurucu Kadrosu, Kuruluş Kongresi 3 Eylül 1971	67
4.3.1.1. Kuruluş Kongresi Sonrası Yapılan İlk Toplantı	72
4.3.2. Birinci Olağanüstü Genel Kurul 23 Kasım 1971 (Birinci İsim Değişikliği)	72
4.3.3. Birinci Olağan Genel Kurul 4-5 Temmuz 1972.....	74
4.3.3.1. 9-11 Kasım 1972 Genel Yönetim Kurulu, Merkez Yürütme Kurulu ve Bölge Temsilcileri Toplantısı.....	75
4.3.4. İkinci Olağanüstü Genel Kurul 4-5 Şubat 1973 (İkinci İsim Değişikliği) 76	
4.3.5 Üçüncü Olağanüstü Genel Kurul 8 Temmuz 1973	77
4.4. TÖB-DER'in Örgütsel Yapı ve İşleyişi	79
4.5. TÖB-DER'in Eylem ve Etkinlikleri	84
4.6. TÖB-DER'in Gelişim Süreci	86
4.6.1. İkinci Olağan Genel Kurul 8 Temmuz 1974.....	88
4.6.1.1. "Emperyalist Parmağı" Başlıklı Yazının Yayınlanmasından Sonraki Gelişmeler:	
Üçüncü Olağanüstü Genel Kurul'a Giden Süreç	93
4.6.2. Üçüncü Olağanüstü Genel Kurul (23-24 Haziran 1975)	95
4.6.2.1. Devrimci Demokratik Birlik Grubu'nun "İlkelerimiz" Adlı Bildirisi ...	97
4.6.2.2. TÖB-DER Dayanışma Ekibi'nin 23-24 Haziran 1975'te Yapılacak 3. Olağanüstü Kongre	
Öncesi Yayınladıkları Bildiri	98
4.6.2.3. 1975'ten 1976'da Yapılan 3. Olağan Kongre'ye Giden Süreç:	
Cemil Çakır Ekibi'nde Ayrışmalar	101
4.6.3. Üçüncü Olağan Genel Kurul (24-26 Temmuz 1976).....	111
4.6.3.1. 1976-1978 Dönemi'nde TÖB-DER Genel Merkezi ve Diğer Gruplar ile Birlik Dayanışma Ekibi (TKP) Arasındaki Çatışma.....	114
4.6.4. Dördüncü Olağan Genel Kurul (21-24 Ağustos 1978)	126
4.6.5. 12 Eylül 1980 Sonrası TÖB-DER'in Durumu.....	129
5. SONUÇ	131
KAYNAKÇA	135
ÖZ GEÇMİŞ	143

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AP	: Adalet Partisi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
ÇHC	: Çin Halk Cumhuriyeti
ÇKP	: Çin Komünist Partisi
DDKD	: Devrimci Demokrat Kültür Derneği
DEK	: Demokratik Eğitim Kurultayı
DEV-GENÇ	: Devrimci Gençlik
DEV-YOL	: Devrimci Yol Hareketi
DGM	: Devlet Güvenlik Mahkemeleri
DİSK	: Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
DKÖ	: Demokratik Kitle Örgütü
DP	: Demokrat Parti
DÖB	: Devrimci Öğretmenler Birliği
GSMH	: Gayri Safi Milli Hâsıla
GYK	: Genel Yönetim Kurulu
FİSE	: Dünya Öğretmen Sendikaları Federasyonu
İGD	: İlerici Gençlik Derneği
İİSB	: İstanbul İşçi Sendikaları Birliği
İLKSAN	: İlkokul Öğretmenleri Sağlık ve Sosyal Yardım Sandığı
MBK	: Milli Birlik Komitesi
MC	: Milliyetçi Cephe
MDD	: Milli Demokratik Devrim Hareketi
MSP	: Milli Selamet Partisi
MYK	: Merkez Yürütme Kurulu
ODTÜ	: Ortadoğu Teknik Üniversitesi
PIM	: Pahalılık ve İşsizlikle Mücadele Derneği
SBKP	: Sovyetler Birliği Komünist Partisi
SGB	: Sosyalist Gençlik Birliği
SK	: Sendikalar Kanunu
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK	: Türk Ceza Kanunu
TEP	: Türkiye Emekçi Partisi
THKO	: Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu
THKP-C	: Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi
T. İLK-SEN	: Türkiye İlkokul Öğretmenleri Sendikası
TİP	: Türkiye İşçi Partisi
TİSGLK	: Toplu İş Sözleşmeleri Grev ve Lokavt Kanunu
TKP	: Türkiye Komünist Partisi

TÖB	: Türkiye Öğretmenler Birliği
TÖB-DER	: Tüm Öğretmenler Birleşme ve Dayanışma Derneği
TÖDMF	: Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu
TÖS	: Türkiye Öğretmenler Sendikası
TSİP	: Türkiye Sosyalist İşçi Partisi
TÜM-DER	: Tüm Memurlar Birleşme ve Dayanışma Derneği
TÜRK HÜR-İŞ	: Türkiye Demokratik Toplumcu ve Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
TÜRK-İŞ	: Türkiye İşçi Sendikaları Birliği
TÜTED	: Tüm Teknik Elemanlar Derneği
UCD	: Ulusal Demokratik Cephe

1. GİRİŞ

12 Mart 1971 askeri müdahalesi sonrasında 1961 Anayasası'nda yapılan değişiklik uyarınca memurların grevsiz ve toplu sözleşmesiz sendikalaşma hakları geri alınmıştır. Yapılan anayasa değişikliği ile daha önce 624 Sayılı Kamu Personeli Sendikaları Kanunu'nun düzenlediği çerçevede kurulmuş olan memur sendikalarının faaliyetleri son bulacağından Türkiye Öğretmenler Sendikası (TÖS) kapatılmadan öğretmenler dernek çatısı altında örgütlenme kararı almıştır. Bu karar uyarınca 3 Eylül 1971 tarihinde TÖS'ün 40 üyesi tarafından Türkiye Öğretmenler Birliği (TÖB) kurulmuş ve öğretmen örgütlenmesinin devamlılığı böylelikle TÖB-DER (Tüm Öğretmenler Birleşme ve Dayanışma Derneği) üzerinden sağlanmıştır.¹ 3 Eylül 1971 tarihinden kapatıldığı 24 Aralık 1979 tarihine kadar faaliyet gösteren TÖB-DER Türkiye'deki 300 bin öğretmenin 200 binini örgütlemiş, Eylül 1980 itibarıyla Türkiye genelinde 670 şubesi bulunan, dönemin en kitlesel meslek örgütlerindendir. TÖB-DER'in faaliyet gösterdiği 1970'ler Türkiye siyasi tarihinde sosyal hareketler ve işçi sınıfı hareketi açısından en canlı dönemdir. Bununla birlikte 1970'ler, Türkiye devrimci solunun en parçalı da olduğu dönemdir. Soldaki bu parçalanmışlık sosyalist gelenekteki Çin, Sovyetler, Arnavutluk arasındaki ayrışmanın ve 1960'lar sonu 1970'ler başı Türkiye sol gruplarının ayrışmasının 1970'ler soluna yansıması olarak okunabilir. 1970'lerde Türkiye'deki devrimci sol siyasi parti ve örgütler kitle örgütleriyle çeşitli örgütsel ve ideolojik ilişkilere girmiştir. Dönemin devrimci sol siyasi parti ve örgütleri yasal bir zemin olarak gördükleri ve hâlihazırda örgütlenmiş kitlelere sahip olan meslek örgütlerinde etkin olmaya çalışmıştır.

Bu çalışmada en genel ifadesiyle Türkiye siyasi tarihinin en kitlesel ve etkili meslek örgütlerinden biri olan TÖB-DER'in sendika/kitle örgütü/meslek örgütü siyaset ilişkisi üzerinden incelemesi yapılmaya çalışılmaktadır.² Meslek örgütü

¹ 3 Eylül 1971 tarihinde Türkiye Öğretmenler Birliği (TÖB) adı ile kurulmuştur ve kuruluş sürecinde Türkiye Öğretmenler Birleşme ve Dayanışma Derneği (TÖB-DER) ve Tüm Öğretmenler Birleşme ve Dayanışma Derneği (TÖB-DER) olmak üzere iki kez isim değiştirmiştir.

siyaset ilişkisi üzerinden TÖB-DER'in örgütsel yapısının içine bakarak dönemin sol siyasi parti ve gruplarının TÖB-DER içerisindeki mücadelelerini açığa çıkarmak amaçlanmaktadır. Bununla birlikte meslek örgütü siyaset ilişkisi, bir meslek örgütünün görev ve sorumlulukları, bir siyasi parti ile meslek örgütünün görev ve sorumluluklarının farklılığı ve bir meslek örgütünün siyasi partilerden bağımsızlığı vb. konular üzerine de tartışma yürütülmektedir. Bir meslek örgütü olarak TÖB-DER'in toplumsal mücadeledeki yeri ve işlevi nedir? Bu tartışma TÖB-DER'in siyasi partilerle arasındaki ilişki üzerine de söz söyleyen bir tartışmadır. Sendikalar, meslek örgütleri, kitle örgütleri ya da dernekler yalnızca üyelerinin mesleki haklarını korumakla mı görevlidir, yoksa onların 'yüksek siyaset' alanında faaliyet göstermek gibi bir görevleri de var mıdır? Bu örgütlerin hem üyelerinin ekonomik-mesleki hakları için mücadele etmek hem de bunun dışındaki siyaset alanında faaliyet gösterme görev ve sorumlulukları varsa bu sorumluluklar arasında nasıl bir denge kurmaları gerekmektedir? Aynı zamanda örgüt içi organizasyonun en temel ilkesi olarak görülen "demokratik merkezîyetçilik" ve siyasi partilerden örgütsel bağımsızlık meselesi de bu tartışmanın içerisinde yer almaktadır.

Literatürde Türkiye sendikal hareketi ve meslek örgütlenmeleri tarihinin en kitlesel ve güçlü örgütlerinden biri olan TÖB-DER ile ilgili yeterli çalışma bulunmamaktadır. Yergün'ün yüksek lisans tezinde TÖB-DER'in Türkiye'nin demokratikleşme sürecindeki yeri ve işlevi üzerinde durulmaktadır.³ Coşkun'un eserinde ise, TÖB-DER tüzükleri, yönetmelikleri incelenerek TÖB-DER'in olağan ve olağanüstü kongre süreçlerine değinilmiş, bir örgüt olarak TÖB-DER'in içerisine derinlemesine bakılmamıştır.⁴ Nisan 2016'da Eğitim-Sen Yayınları tarafından yayınlanan ve TÖB-DER'li bir öğretmen tarafından yazılan *TÖB-DER Tarihi* isimli kitap ise TÖB-DER ile ilgili bilgi ve belgeleri toplaması ve bunları TÖB-DER'in faaliyet gösterdiği yıllara göre tasnif etmesi açısından önemli bir çalışmadır.⁵ Bununla birlikte Türkiye öğretmen örgütlenmesi hareketi tarihi ile ilgili kitaplarda, makalelerde ve tezlerde 1970'lerdeki öğretmen örgütlenmesi hareketi tarihinin

² Bu çalışmada TÖB-DER hukuki kısıtlılıklar sebebiyle sendika çatısı altında örgütlenememiş öğretmenlerin dernekler kanunu ile sınırlanmış olmakla birlikte sınırlarını mümkün olduğunca genişleterek neredeyse bir "sendika" gibi faaliyet yürüten meslek örgütü olarak ele alınmaktadır.

³ Berna Yergün, "Impacts of TÖB-DER As A Democratic Mass Organization On The Democratization Process in Turkey (TÖB-DER'in Bir Demokratik Kitle Örgütü Olarak Türkiye'nin Demokratikleşme Sürecine Etkileri)" (Yüksek Lisans Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001)

⁴ Feyzi Coşkun, *Çalışma İlişkileri Açısından TÖB-DER* (Ankara: TC Kültür Bakanlığı, 1999).

⁵ İsmail Aydın, *TÖB-DER Tarihi* (Ankara: Eğitim-Sen Yayınları, Nisan 2016).

incelendiği bölümlerde TÖB-DER'e yer verilmiştir.⁶ Türkiye devrimci solunun en parçalı olduğu 1970'lerde devrimci sol gruplar ve partiler sendikalarda, meslek örgütlerinde ve kitle örgütlerinde etkili olmaya çalışmıştır. TÖB-DER içerisinde de devrimci sol gruplar arası mücadele açık bir biçimde görülmektedir. Yukarıda bahsedilen çalışmalarda TÖB-DER içindeki devrimci sol gruplar arasındaki mücadele derinlemesine incelenmiş değildir. Devrimci solun bu denli parçalı ve bir yandan da kitleselleşmiş olduğu bir dönemde TÖB-DER'in örgütlü gücü, siyasal alandaki etkinliği, militan siyasal bilinci yüksek kitlesi devrimci sol siyasi partiler, gruplar için önem arz etmiştir. Tüm bu sebeplerden dolayı, 1970'ler devrimci sol gruplarının bir meslek örgütü olan TÖB-DER içerisindeki mücadelesi anlamlı ve incelenmeye değer görülmüştür.

Çalışmanın birinci bölümünde özetle II. Meşrutiyet'ten 27 Mayıs 1960'a kadar öğretmen örgütlenmesi hareketi tarihi üzerinde durulacaktır. Alt dönemlere göre öğretmen örgütlenmesi hareketi tarihi üzerinde durulurken dönemin ekonomi politikasıyla birlikte genel olarak çalışma ilişkileri ve özel olarak da öğretmenlerle ilgili hukuki çerçevesi dikkate alınacaktır.

Çalışmanın ikinci bölümünde 1960'lar öğretmen hareketinden bahsedilecektir. Öncelikle 27 Mayıs ile başlayan süreçte kapitalist dönüşüm ve siyasal alan, bunun üzerinden kurulan hukuki çerçeve ve işçi sınıfı hareketi ile sendikal hareketteki dönüşüm ele alınacaktır. 1960'ların ekonomi-politikası ve bunun çalışma ilişkilerine etkisi Türkiye Öğretmenler Sendikası'nı (TÖS'ü) ve ekonomi-politikası açısından 1960'lar ile 1970'ler arasındaki devamlılık düşünülürse, TÖB-DER'i daha iyi analiz edebilmek amacıyla incelenecektir. TÖB-DER ile organik ve örgütsel bağı sebebiyle 1965'te kurulan ve 12 Mart sonrasında 1961 Anayasası'nın 46. maddesinde çalışanların örgütlenme hakkı ile ilgili yapılan değişiklik sonrasında kapatılan TÖS üzerinde özellikle durulacaktır. TÖS ile TÖB-DER arasında TÖS'ün kadrolarının ve malvarlığının TÖB-DER'e aktarılması

⁶ Niyazi Altunya, **Türkiye'de Öğretmen Örgütlenmesi 1908-2008**, 2. Bs, (Ankara: Ürün Yayınları, Eylül 2008), Sami Evren, Siyami Erdem, Cafer Yıldırım, **Eğitim Emekçileri Tarihi Encümen-i Muallimin'den Eğitim-Sen'e** (İstanbul: Bireşim Yayınları, 1995). Hüseyin Gündoğan, "Eğitimciler Derneği'nin Tarihsel Kökleri ve 12 Eylül Rejiminde Öğretmen Meslek Örgütlenmesindeki Öncü Rolü" (Yüksek Lisans Tezi, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yüksek Lisans Programı, 2011), Levent Eraslan, "Türkiye'de Eğitim Sendikacılığı'nın Tarihsel Perspektifi ve Günümüz Eğitim Sendikacılığının Değerlendirilmesi", **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, s. 28 (Bahar 2012), Hidayet Yıldırım, "Türkiye'de Öğretmen Örgütlenmeleri (1960-1980)" (Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013).

üzerinden bir organik bağın varlığının yanı sıra, TÖS içindeki tartışmalar da TÖB-DER'e aktarılmıştır. Bu sebeple TÖS içi gruplar arası mücadeleden bahsedilecektir. TÖS'ün ayrıntılı bir biçimde ele alınmasıyla TÖB-DER'in öğretmen örgütlenmesi hareketi tarihi içerisindeki yeri bir süreklilik içerisinde anlaşılır kılınmaya çalışılacaktır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde 12 Mart ile başlayan süreçte siyasal alandaki dönüşüm ele alınacak sendikal hareketin siyasetle ilişkisindeki değişimden bahsedilerek TÖB-DER ve devrimci sol siyaset ilişkisine TÖB-DER'in olağan ve olağanüstü kongre süreçleri üzerinden bakılacaktır. TÖB-DER devrimci sol siyaset ilişkisine derneğin olağan ve olağanüstü kongreleri üzerinden bakılmasının sebebi 1970'ler devrimci sol siyasi parti ve gruplarının TÖB-DER yönetiminde etkin olma mücadelelerinin TÖB-DER yönetimlerinin seçildiği kongre süreçlerinde iyice açığa çıkmasıdır. TÖB-DER'in kapatılma sürecinden bahsedilerek çalışma tamamlanacaktır.

Bu çalışmada TÖB-DER'in içerisindeki devrimci sol grupların mücadeleleri incelenmeye çalışılırken TÖB-DER çalışma raporlarına, yönetmeliklere, TÖB-DER tüzüklerine, TÖB-DER Bülteni'ne, şubelerin çıkardığı bültenlere, TÖB-DER eğitim yayınlarına bununla birlikte özellikle de TÖB-DER içerisindeki grupların gerek kongreler öncesi ve sonrası olmak üzere kongre süreçlerinde gerek de TÖB-DER'in içerisindeki tartışma süreçlerinde çıkardıkları yayınlarına bakılmıştır. TÖB-DER içerisindeki mücadeleyi anlayabilmek için kişisel tanıklıklara başvurulmuştur. Ankara Eğitim-Sen'de TÖB-DER son yönetiminde başkan yardımcısı olan İsmet Yalçinkaya, TÖB-DER Ankara Şubesi son başkanı Tahsin Doğan ve Seyfettin Bican ile görüşme yapılmıştır. Onların yönlendirmesiyle Ankara Eğitim-Sen Lokali'nde TÖB-DER içerisinde bulundukları siyasal gruplar dikkate alınarak eski TÖB-DER üyeleriyle görüşmeler yapılmıştır. TÖB-DER içerisinde Halkçı Eğitimciler (CHP) grubu içerisinde yer alan Mustafa Gazalcı ile mail yoluyla görüşme yapılmıştır. İstanbul'da TÖB-DER üyesi öğretmenlerle görüşülmüştür. Görüşmeler arşiv malzemesi ve anıların açıklama getiremediği alanların açılması ve olaylara siyasal gruplar açısından karşılaştırılmalı bakılabilmesini sağlaması sebebiyle aydınlatıcı olmuştur. TÖB-DER ile ilgili bir çalışmada görüşme yapılmasının zorunlu olması döneme ait yazılı malzemenin 12 Eylül 1980 sürecinde yok olması-yok edilmesi ile de ilgilidir. Eğitim-Sen Genel Merkezi'nden ve Eğitim-Sen Kadıköy Şubesi'nden

arşiv malzemesi hususunda yardım alınmıştır. Arşiv malzemesinin yanı sıra TÖB-DER’li öğretmenlerin anılarından yararlanılmıştır. Bununla birlikte 1970’ler Türkiye’sinde sendika siyaset ilişkisinin hangi gelenekten kaynaklandığını irdelleyebilmek için Yeni Çağ dergisine, Yurt ve Dünya, Ürün, Kitle, İlke, Yürüyüş ve Devrimci Yol dergileri olmak üzere dönemin sol gruplarının teorik ve pratik yayınlarının bir kısmına sendika siyaset ilişkisi genelinde ve TÖB-DER özelinde bakılmaya çalışılmıştır.

2. II. MEŞRUTİYET'TEN 27 MAYIS'A TÜRKİYE'DE ÖĞRETMEN ÖRGÜTLENMESİ TARİHİ

Tarihsel süreç içerisinde öğretmen örgütlenmelerinin gelişimi ve temel özellikleri üzerinde durulacaktır. Arka planda bahsedilen dönemin ekonomi politikaları, çalışma ilişkileri düzenini etkileyen hukuki çerçevesi bulunacaktır. Bu çerçeve içerisinde işçi sınıfı hareketi, varsa sendikal örgütlenme ve özelde de öğretmen örgütlenmesinin durumu ele alınacaktır.

2.1. 1908-1923 Dönemi

1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilanı sonrası beliren görece özgürlük ortamında örgütlenme faaliyetleri başlamıştır. Bu dönemde yaşanan 1908 grev dalgasının Türkiye emek ve çalışma ilişkileri tarihinde önemli bir yeri vardır. İktidarın beklemediği ölçüde yaşanan hareketliliğin önüne geçilmesi maksadıyla 1908 yılında Tatil-i Eşgal Kanunu Muvakkatı (Grev Yasağı Geçici Yasası) ve 27 Temmuz 1909'da Tatil-i Eşgal Kanunu (Grev Kanunu) çıkarılmıştır. 1909 Tatil-i Eşgal Kanunu grev hakkını sınırlamakta ve geniş bir alanda sendika kurulmasını yasaklamaktadır. 3 Ağustos 1909'da çıkarılan Cemiyetler Kanunu (Dernekler Kanunu) ise işçi derneklerinin kurulmasına izin vermekle birlikte bu konuda hükümete sıkı denetim hakkı vermektedir.⁷

II. Meşrutiyet'in ilanından sonraki bu ortamda diğer çalışanların yanı sıra öğretmenler de örgütlenmeye başlamıştır.⁸ Bu dönemde ortaya çıkan ilk öğretmen örgütü 1908 yılında kurulan Encümen-i Muallimin'dir (Öğretmen Topluluğu). Osmanlı Devleti'nin son dönemindeki ilk öğretmen örgütlenmesi Encümen-i Muallimin "Darülfünun (Üniversite) ve Darülmuallimin (Erkek Öğretmen Okulu)

⁷ Erdal Yavuz, "Sanayideki İşgücünün Durumu, 1923-40", **Osmanlı'dan Cumhuriyet Türkiye'sine İşçiler 1839-1950**, ed. D. Quatert, E. J. Zürcher (İstanbul, İletişim Yayınları 1998): 155-176, 162-163.

⁸ Yıldırım Koç, **TÖS Antiempyalist Bir Öğretmen Örgütü** (Ankara: Kaynak Yayınları, 2012), 21.

mezunları tarafından kurulmuştur.”⁹ Bahsi geçen dönemde öğretmenlerin örgütlenmesi ile ilgili bir yasal düzenleme olmamasına rağmen bir topluluk içerisinde örgütlendikleri görülmektedir. Encümen-i Muallimin’in kuruluş amacı kısaca ifade etmek gerekirse “öğretmenlerin haklarını savunmak ve eğitimin yayılması konusunda halkı uyarmaktır.”¹⁰ Encümen-i Muallimin’in yöneticileri çoğunlukla dönemin Maarif Nezareti mensuplarından oluşmaktaydı. Dönemin hukuki mevzuatına ek olarak topluluk yöneticilerinin çoğunlukla Maarif Nezareti bürokratlarından oluşması topluluğun Bakanlık; bir diğer ifade ile öğretmenlerin işvereni ile iyi ilişkilerde olduğunu ve dolayısıyla topluluğun özerk bir yapılanma olmadığını göstermektedir. Encümen-i Muallimin’in öğretmenlerin işvereni ile yakın ilişkilerde olması öğretmen kitlesi içerisinde tartışma yaratmış ve bu tartışmalar öğretmenlerin yeni bir yapıda örgütlenmeleri sonucunu doğurmuştur. Bunun üzerine 1908 yılında ilk ve orta öğretim öğretmenlerinin ortak örgütü olarak Muhafaza-i Hukuki Muallimin (Öğretmen Haklarını Koruma Derneği) kurulmuştur. Sonrasında bu iki örgütün birleşmesiyle 1908’de Cemiyet-i Muallimin (Öğretmenler Derneği) kurulmuştur. Derneğin amacı: “Eğitimin, Meşrutiyet ve hürriyet devrine yaraşır bir biçimde yurttta yaygınlaştırılmasına çalışmak ve bu konuda bakanlığa yardımcı olmaktır.”¹¹ 1914’te öğretmenlerin bir arada olabilmeleri, ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri ve “halkın yaşam düzeyini yükseltmek” amacıyla genel merkezi İstanbul’da olmak üzere Muallimler Cemiyeti kurulmuştur.¹² Muallimler Cemiyeti İstanbul’da kurulmakla birlikte yerelde de şubeler açma kararı almıştır. Muallimler Cemiyeti ilkokul öğretmenlerinin ihtiyaçlarıyla yeterince ilgilenmemiş, 20 Mart 1920’de öğretmenlerin 8 ay boyunca ücretlerin ödenmemesi sebebiyle İstanbul’da yaptığı ilk grevde öğretmenlere destek olmamış ve gazetelere grevle ilgilerinin olmadığını belirten ilanlar vermiştir.¹³ Bunun üzerine bir grup öğretmen Muallimler Cemiyeti’nden ayrılarak İlkokul Öğretmenleri Cemiyeti ismiyle yeni bir örgüt kurmuştur.¹⁴ “Ankara’da ilk öğretmen örgütü, Temmuz 1920’de, bazı bakanlık ve

⁹ Altunya, **Türkiye’de Öğretmen**, 23.

¹⁰ **age**, 23.

¹¹ **age**, 23.

¹² Evren-Erdem-Yıldırım, **age**, 15.

¹³ DEK, Eğitim-Sen, 2004, 412-413, Yahya Akyüz, **Türkiye’de Öğretmenlerin Toplumsal Değişmede Etkileri:1848-1940** (Ankara, 1978), Ahmet Halit Yaşaroğlu, “Meşrutiyetten Sonra İlk Talebe Cemiyeti-İlk Muallimler Cemiyeti”, **Öğretmen**, s. 25-26 (Kasım-Aralık 1949): 25-26, 28-29’dan aktaran Altunya, **Türkiye’de Öğretmen**, 26.

¹⁴ İsmail Göldaş, **İstanbul Öğretmenlerin Grevi (1921)** (Ankara, 1984), 46’dan aktaran Altunya, **Türkiye’de Öğretmen**, 26.

bürokratları ile Ankara lisesi öğretmenlerinin kurduğu Muallime ve Muallimler Cemiyeti'dir.”¹⁵ Muallime ve Muallimler Cemiyeti özelinde de önceki dönemden mirasla cemiyetin işlevi ve dönemin Milli Eğitim Bakanlığı ile ilişkileri öğretmenler arasında tartışma yaratmıştır. Cemiyet'in bakanlıkla ilişkisi ile ilgili eleştirilerin temel gerekçesi, Cemiyet yöneticilerinin bir kısmının bakanlıkta da çalışıyor olmasıdır. Yereldeki öğretmenlerin de öğretmen cemiyetine üye olmayı talep etmeleri üzerine Ankara merkezli Muallime ve Muallimler Cemiyeti 7 Mayıs 1921'de “Türkiye Muallime ve Muallim Cemiyetleri Birliği” adıyla merkezi düzeyde örgütlenmiş bir derneğe dönüştürülmüştür.¹⁶ Birliğin amacı tüzükte; öğretmenlik mesleğinin korunması, öğretmenlerin toplumdaki konumlarının yükseltilmesi ve bu amaca ekonomik ve bilimsel araçlarla ulaşılması olarak belirtilmiştir.¹⁷ Cumhuriyet'in ilanından sonra yereldeki bağımsız bazı öğretmen derneklerinin ve İstanbul'daki çeşitli öğretmen örgütlerinin de katılımıyla Türkiye Muallime ve Muallim Cemiyetleri Birliği güçlenmiştir.¹⁸ Dönemin Milli Eğitim Bakanı Vasıf Çınar'ın birliğin 22-26 Ağustos 1924'te Ankara'da gerçekleştirilen kongresinde yaptığı açılış konuşmasında yeni rejimin öğretmenlere biçtiği misyonun önemini vurgulaması dönemin öğretmen örgütlülüğünün karakteri ile ilgili ipucu vermektedir. Kuruluş sürecinde “devrimci” değerlere göre yeni bir öğretmen tipolojisi oluşturulmaya çalışılmakla birlikte öğretmenlere “devrimin” değerlerini yayma görevi de verilmektedir.¹⁹ 1925 yılına gelindiğinde ise çıkarılan Tahrir-i Sükun Yasası ile öğretmenlerin örgütleri de kapatılmıştır.²⁰

Öğretmen örgütlenmesinin ilk denemelerinin, 31 Mart Olayı sonrası ilan edilen ve 1918'e kadar süren sıkıyönetim koşullarının baskıcı atmosferi içerisinde yaşandığı düşünüldüğünde, kalıcı olamaması anlaşılır. Genel olarak belirtmek gerekirse; öğretmenler arasında çeşitli tartışmalar ve fikir ayrılıkları olmakla birlikte 1900'lerin başında görülen ilk öğretmen örgütlenmelerinin dönemin iktidarlarıyla uyumlu bir ilişki içerisinde olduğunu söylemek mümkündür. Bu ilişkinin sonucu

¹⁵ Altunya, *Türkiye'de Öğretmen*, 40.

¹⁶ *age*, 41.

¹⁷ Akyüz, *Türkiye'de Öğretmenlerin Toplumsal Değişmede*, 179-180'den aktaran *age*, 42.

¹⁸ *age*, 54.

¹⁹ *age*, 58.

²⁰ İlhan Alkan, “Bir Örgütlenme Ustası ve Eri”, *Yokuştaki Yürüyen Adam*, ed. Şihca Yavuz (Ankara: Karınca Yayınları, Haziran 2009): 148-149. Altunya'nın aktardığına göre, Türkiye Muallimler ve Muallimler Cemiyeti Birliği 1925 Şeyh Sait Ayaklanması ile başlayan süreçle etkinliğini kaybetmiş ve 1930'dan sonra yaşanmaya başlanan Tek Parti İktidarı döneminde de kapanmıştır. Niyazi Altunya, *Öğretmenlerin Sendikası Nasıl Olmalı, Neler Yapmalı?*, (Ankara Düzgün Yayıncılık, 2000): 8.

olarak Milli Eğitim Bakanlığı öğretmen örgütlenmeleri vasıtasıyla öğretmenlere Meşrutiyet sonrası yeni siyasi anlayışın eğitim alanındaki karşılığının yaygınlaştırılması misyonunu biçmiştir.

2.2. Tek Partili Siyasi Hayat: 1923-1946 Dönemi

1920’li ve 1930’lu yıllar Türkiye Cumhuriyeti’nde rejimin oturtulduğu, kapitalizmin gelişmesi yolunda adımların atıldığı ve toplumsal yapının buna uygun bir biçimde yapılandırılmaya çalışıldığı bir dönemdir.²¹ Cumhuriyetin ilanından önce “sanayi politikasının ana hatlarıyla çizildiği”²² 1923 İzmir İktisat Kongresi’nde alınan kararlarla başlayan dönem Cumhuriyet’in kuruluşu sonrası yasal düzenlemelerle devam etmiştir. II. Meşrutiyet’in ilanı ile başlayıp 1923’te hızlanan bir biçimde milli burjuvazi yaratma, milli bir ekonomi oluşturma ve kapitalist sisteme dâhil olmaya çalışılmıştır. 1923-1929 açık ekonomi modeli dönemi, özel sermaye birikiminin teşvik edildiği ve sanayileşmenin özel sermaye birikimi üzerinden oluşturulmasının öngörüldüğü bir yeniden yapılanma sürecidir.²³ 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı sonrasında dış konjonktürel durumun iç politikaya yansımalarının da etkisiyle 1930’larda ekonomik olarak içe kapanma yaşanmış ve bu tarihten itibaren devlet müdahalesiyle yürütülen ithal ikameci sanayileşme modeli ile sermaye birikimi sağlanmaya çalışılmıştır. 1930’lar boyunca devlet ekonomi alanına doğrudan müdahalelerde bulunmuş ve sanayileşme sürecine aktif olarak katılmıştır. Devlet kurduğu iktisadi teşekküller vasıtasıyla bir “devlet işçisi” yaratmaya çalışmıştır.²⁴

Tek parti döneminin devletin sınıflara bakışını ve dolayısıyla çalışma ilişkileri düzenini etkilemesi açısından bir diğer özelliği, toplumdaki sınıfsal ayrışmaların görmezden gelindiği ve sınıfsız bütünleşik bir toplumsallığın var olduğunun ileri sürüldüğü halkçılık ideolojisinin hâkimiyetidir. Başka bir ifadeyle; korporatist eğilimler de içeren yönetme anlayışının iktisadi ve siyasi olarak uygulamalarını sürdürebilmesinin bir yolu da “halkçılık” ideolojisinin hayata geçirilmesidir.²⁵ Sınıfların varlığı reddedilerek oluşturulmaya çalışılan çalışma

²¹ Yüksel Akkaya, “Türkiye’de İşçi Sınıfı ve Sendikacılık-1”, **Praksis**, s.5 (2002): 147.

²² Yavuz, **age**, 156.

²³ Yavuz, **age**, 156-158.

²⁴ Akkaya, “Türkiye’de İşçi Sınıfı ve Sendikacılık-1”, 150.

ilişkileri düzeninde halkçılık toplumun bütünlüklü bir kitle olduğunu salık vermesi üzerinden bir işleve sahiptir. Bununla birlikte ilerleyen döneme ilişkin olarak Akkaya'nın şu tespiti önemlidir; tek partili dönemde “halkçılık” ideolojisi üzerinden sürdürülen “milli menfaat” söylemi, Türkiye’de toplumsal sınıfların reddiyesinden resmen vazgeçildiği ve dolayısıyla halkçılık ideolojisinin etkisini yitirdiği 1946 yılında, yerini milliyetçi ideolojiye bırakacaktır.²⁶

Tek partili dönemde tüm çalışma ilişkileri düzeni de otoriter devletçi sermaye birikim modeli ve toplumsal anlamda bu politikaları destekleyen halkçı ideoloji çerçevesinde oluşturulmuştur. Çalışma ilişkilerini devletin müdahalesi ile sıkı bir biçimde düzenlemeyi ve denetlemeyi öngören 1936 yılında çıkarılan 3008 sayılı İş Kanunu da “kaynaşmış ve ayrıcalıksız bir kitle yaratmayı amaçlamakta, bu nedenle sendika, toplu sözleşme ve grev gibi hakları, toplumda farklılaşmanın ve çatışmanın nedeni olarak gördüğünden benimseyip reddetmektedir.”²⁷

1923-1946 arası genel olarak çalışma ilişkilerini ve özelde de memurların durumunu etkileyen yasal mevzuata kısaca değinmek gerekirse; Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan sonra oluşturulan ilk anayasa olan 1924 Anayasası’nda cemiyet kurma hakkı mevcuttur.²⁸ Buna rağmen 1925 yılında çıkarılan Takrir-i Sükun Yasası cemiyetlerin kurulmasının önünde önemli bir engel oluşturmaktadır çünkü bu yasaya göre neredeyse her türlü örgütlenme yasak kapsamındadır ve bununla birlikte Türk Ceza Kanunu’nun 201. maddesi uyarınca grev yapmak da suç sayılmaktadır.²⁹ Cemiyetler ile ilgili ilk yasal düzenleme olan 28.6.1938 tarihli 3512 sayılı Cemiyetler Kanunu ise sınıf esasına dayalı cemiyet kurmayı yasaklamaktaydı.³⁰ Böylelikle 3512 sayılı Cemiyetler Kanunu ile 1925

²⁵ 1920’ler ve 1930’lar Türkiye siyasal ve toplumsal yapısının korporatizm kavramı içerisinde değerlendirilip değerlendirilemeyeceği, devlet korporatizmi ve liberal korporatizm olmak üzere korporatizm çeşitleri ve bunların bahsedilen dönemler için Türkiye siyasal toplumsal yapısına uygunluğu ile ilgili bir tartışma için bakınız: Ahmet Makal, “Türkiye’de Tek Parti Dönemi ve Korporatizm Tartışmaları”, **Toplum ve Bilim**, s. 93 (2002): 176-194.

²⁶ Akkaya, “Türkiye’de İşçi Sınıfı ve Sendikacılık-1”, 155.

²⁷ Akkaya, “Türkiye’de İşçi Sınıfı ve Sendikacılık-1”, 152. Işıklı’ya göre 1924 Anayasası’nda bulunan dernek (cemiyet) kurma hakkı “sendika hakkını da kapsayan bir kavram olarak kabul edildiğinden 1947 tarihli Sendikalar Kanunu bu hüküm doğrultusunda yürürlüğe sokulabilmiştir. Alpaslan Işıklı, **İş Hukuku** (Ankara: İmaj Yayınevi, 9. Baskı), 15.

²⁸ Yıldırım Koç, **100 Soruda Türkiye’de İşçi Sınıfı ve Sendikacılık Hareketi** (İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1998), 31.

²⁹ Mesut Gülmez, **Türkiye’de Belgesel Çalışma İlişkileri Tarihi (1936 Öncesi)**, (Ankara, TODAİE Yayınları no: 205, 1983), 552-553’den aktaran Gündoğan, *age*, 7.

³⁰ Koç, **100 Soruda Türkiye’de**, 33.

tarıhlı Taktır-i Sükûn Yasası'ndan beri fiili olarak süren sendika kurma hakkının yasaklanması yasal bir dayanak kazanmaktadır.³¹

1931-1945 arası dönemde herhangi bir öğretmen örgütlenmesi olmamakla birlikte 19 Şubat 1932'de kurulmaya başlanan ve üyelerinin ve çalışanlarının bir kısmını öğretim elemanları, öğretmenler ve öğrencilerin oluşturduğu Halkevleri ve 1937'de ilk uygulamalarına başlanan ve 1940'da kurulan Köy Enstitüleri, öğretmen örgütlenmesi tarihinde siyasal etkileri açısından önem arz etmektedir.³² Bunların yanı sıra 1943'te kurulan İlkokul Öğretmenleri Sağlık ve Sosyal Yardım Sandığı (İLK-SAN) ile Yapı Sandığı öğretmenlerin bir arada olmalarına olanak sağlayan ekonomik ve demokratik öğretmen örgütlenmeleridir.³³

Köy Enstitüleri mezunu öğretmenler genel olarak Türkiye eğitim tarihinde özel olarak da Türkiye öğretmen örgütlenmesi tarihinde önemli bir yere sahiptir; bu nedenle Köy Enstitüleri'nin kuruluş hikâyesinden ve tarihsel süreç içerisindeki seyrinden kısaca bahsetmek gerekmektedir. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), "köyü ve köylüyü canlandırıp çağa yaklaştıracak, köylüyü cumhuriyet vatandaşı yapacak bir eğitim arayışı içinde"³⁴ 1935 tarihinde toplanan dördüncü kurultayında alınan kararlar uyarınca Köy Enstitüleri'ni kurma sürecini başlatmıştır. "17 Nisan 1940 gün ve 3803 sayılı *Köy Enstitüleri Kanunu*'na göre Köy Enstitüleri, "Köye öğretmeni ve köye yarayan diğer meslek erbabını yetiştirmek üzere" kurulmuştur (m.1)."³⁵ 1937-1948 yılları arasında 21 tane Köy Enstitüsü açılmış ve bu kurumlarda 1950'lere kadar yaklaşık 20 bin öğretmen, ebe ve sağlık memuru yetiştirilmiştir. 1936'da "Köy Eğitimcileri Deneyimi" ile başlatılan Köy Enstitüsü Hareketi 1946'ya kadar bir evrim süreci geçirmiştir. 1946'dan sonra Türkiye siyasetindeki değişimden etkilenen ve Demokrat Parti'nin hedefi haline gelen Köy Enstitüleri'nin orijinal yapısı bozulmuş ve 1954'te de Köy Enstitüleri tamamen ortadan kaldırılmıştır.³⁶

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluşundan 1946'ya kadar olan dönemde genel olarak belirtmek gerekirse; çalışanlar halkodaları ve halkevlerinde

³¹ Işık, **İş Hukuku**, 18.

³² Altunya, **Türkiye'de Öğretmen**, 66.

³³ Altunya, **Öğretmenlerin Sendikası**, 8.

³⁴ Altunya, **Türkiye'de Öğretmen**, 67. Köy Enstitüleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bakınız: Niyazi Altunya, **Köy Enstitüsü Sistemine Toplu Bir Bakış** (İstanbul: Cumhuriyet Kitaplığı, 2005) ve Mahmut Makal, **Köy Enstitüleri ve Ötesi** (İstanbul: Çağdaş Yayınları, Nisan 1990). Ayrıca Köy Enstitüleri'nin kuruluşu, programları ve çalışmaları için bakınız: Yahya Akyüz, **Başlangıçtan 2001'e Türk Eğitim Tarihi**, 8. bs, (İstanbul: Alfa Yayınları, 2001).

³⁵ Altunya, **Türkiye'de Öğretmen**, 68.

³⁶ **age**, 68.

örgütlenmiştir. Çeşitli yerlerde memur cemiyetleri ve kulüpleri kurmuşlardır. Devlet-hükümet ve CHP bütünleşmesi biçiminde yaşanan tek parti mantığı ve uygulamaları, bu örgütlenmelerin, özerk bir meslek örgütü yapılanmasından ziyade bahsi geçen tek parti dönemi devlet ve toplum yapılanmasının bir parçası olarak faaliyet göstermelerine ve bir anlamda eğitsel-kültürel-ekonomik-sosyal yardımlaşma dernekleri gibi davranmalarına neden olmuştur.³⁷

2.3. 1946-1960 Çok Partili Siyaset Dönemi

İkinci Dünya Savaşı ile birlikte “devletçiliğin başarı hikâyesi” bir anlamda son bulmaya başlamıştır. Türkiye’nin II. Dünya Savaşı’na katılmamasına rağmen savaş dönemi ekonomisi sebebiyle yaşanan yoksulluk toplumda bir hoşnutsuzluk yaratmıştır. Bununla birlikte 1940 Milli Korunma Kanunu’nun Çalışma Bakanlığı’na işçilerin zorla çalıştırılmalarını mümkün kılan haklar vermesi ve İş Kanunu’nun işçiyi koruyucu düzenlemelerinin geçerliliğini yitirmesi sebebiyle işçi sınıfının çalışma koşulları üzerinde uygulanan baskı da toplumsal hoşnutsuzluğa sebep olmuştur. Savaş dönemi boyunca biriken toplumsal hoşnutsuzluk savaşın bitimiyle açığa çıkmaya başlamıştır. Bahsedilen toplumsal hoşnutsuzluk ve II. Dünya Savaşı sonrası iki kutuplu dünyanın dış politik gerekliliklerinin de etkisiyle siyasal anlamda daha liberal bir yönetim sistemine geçilmesi gerekliliği doğmuştur. 7 Ocak 1946 tarihinde Demokrat Parti’nin kurulması ile resmen çok partili parlamenter düzene geçilmiştir. 1946 yılında çok partili sisteme geçiş denemesiyle ifadesini bulan daha liberal bir yönetime geçme gerekliliğinin çalışma ilişkileri alanında da karşılığı 5.6.1946 tarihli 4919 sayılı yasa ile 1938’de yürürlüğe giren Cemiyetler Kanunu üzerinde “sınıf esasına dayalı” cemiyet kurulmasını engelleyen maddenin kaldırılması ile yapılan değişikliktir. Bu değişiklikten sonra hızla birçok alanda çeşitli örgütler kurulmuştur. 1946 sendikacılığı olarak Türkiye işçi sınıfı ve örgütlenme tarihine adını yazdıran süreç 1947 düzenlemeleri ile CHP tarafından bastırılmıştır. Bu tarihten sonra 1960’lara kadar örgütlenmeler hükümetin sıkı gözetimi ve denetimi altında olmuştur. 1950’de iktidara gelen Demokrat Parti de çalışma ilişkileri alanında bir önceki döneme göre köklü değişiklikler yapmamıştır. Toplu iş ilişkilerinde bir önceki dönemle devamlılık gösteren uygulamalar gerçekleştiren Demokrat Parti popülist yönetim mantığı uyarınca bireysel iş

³⁷ age, 70.

ilişkilerinde işçi sınıfı lehine düzenlemeler yapmıştır. Sermaye sınıfı ve köylülükle ittifak halinde olan Demokrat Parti bu ittifak blokuna 1957'ye kadar işçi sınıfını katmakla birlikte 1950'lerin ikinci yarısından itibaren yaşanan kriz sebebiyle 1957 sonrasında işçi sınıfı üzerinde baskıcı bir tavır sergilemiştir.

1946'da Cemiyetler Kanunu'nda yapılan değişikliğin örgütlenme alanında yarattığı rahatlama ortamı, tüm çalışanlar gibi öğretmenlerin de hızla il ve ilçelerde dernekleşmeye başlamasına olanak sağlamıştır. 1946 sonrasında öğretmenler iki koldan örgütlenmiştir. Bunlardan biri Köy Enstitüsü mezunu öğretmenlerin örgütlenmesidir. Egemen çevrelerce dışlanan Köy Enstitülü öğretmenler politik atmosferin etkisiyle 1954 yılında kurulan Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu'ndan (TÖDMF) da dışlanmıştır. Hem TÖDMF içerisinde Köy Enstitüsü mezunlarının örgütlenmesine uygun bir yapının bulunmayışı hem de Köy Enstitüleri'nden mezun öğretmenlerin yetiştirme tarzlarının, dünyaya bakışlarının ve sorunlarının görece farklılığından dolayı Köy Enstitüleri mezunu öğretmenler tutucu kadroların elinde olan yerel öğretmen derneklerinde ya da TÖDMF'de örgütlenmeyip 1949 yılından itibaren Bölge Köy Öğretmen Dernekleri kurmaya başlamışlardır. Köy öğretmen dernekleri, 14 Eylül 1958 tarihinde merkezi İzmir'de olmak üzere "Türkiye Köy Öğretmen Dernekleri Federasyonu" çatısında birleşmiştir. Altunya'ya göre köy öğretmen dernekleri yapmayı amaçladıkları, kendilerine verdikleri görevler yönünden diğer öğretmen örgütlenmeleri ile karşılaştırıldığında "daha dinamik ve gerçekçi" olmaları sebebiyle sendikal örgütlenmeye yakın bir kitle örgütü kıymetindedir. Köy Enstitüsü çıkışlı öğretmenlerin TÖDMF yönetiminde yer alabilmesiyle köy öğretmen derneklerinin de etkinliği azalmaya başlamıştır. Köy öğretmen dernekleri ve onların federasyonu olan Türkiye Köy Öğretmen Dernekleri Federasyonu 1965 yılında Türkiye Öğretmenler Sendikası'nın (TÖS'ün) kurulması ve bu sendikanın köy öğretmenlerinin sorunlarına cevap verebileceğinin anlaşılması üzerine varlıklarını sonlandırarak TÖS'e dâhil olmuşlardır.

1938 yılında çıkarılan Cemiyetler Kanunu üzerinde 5.6.1946 tarihli 4919 sayılı kanunla yapılan değişiklik sonucunda "Kamu Görevlileri'ne Dernek Kurma" hakkının yeniden tanınmasıyla oluşmaya başlayan öğretmen örgütlenmelerinin ikinci kolu, yerel öğretmen dernekleridir. Yerel öğretmen derneklerinin tüzüklerine bakıldığında "yerel dernekler içerisinde üyelerinin salt lokal, eğlence ve dinlenme gereksinmesini karşılamak amacıyla kurulanlar olduğu gibi, yardım sandığı özelliği

taşıyanlar, eğitim ve kültür konusuna öncelik verenler” olduğu da görülmektedir. Amaçları farklılaşmakla birlikte bahsi geçen dönemde kurulan öğretmen dernekleri bir “dayanışma” örgütü niteliği taşımaktadır.³⁸ Bu dernekler 15 Ağustos 1948 tarihinde “Öğretmenler Yardımlaşma ve Dayanışma Birliği” ismiyle bir çatı örgütlenmede toplanmıştır. Bu toplantıya 32 yerel dernek 39 temsilci ile katılmıştır ve bu derneklerde yaklaşık 8 bin öğretmen örgütlüdür. 10-15 Ağustos 1948’de gerçekleşen ilk temsilciler kongresinde seçilen kurucu kurulun “başvurusu ile “Öğretmen Yardımlaşma Birliği” adıyla ilk federasyon kurulmuştur.”³⁹ Bu üst kuruluş 1950’de Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Birliği, 1954’te de Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu (TÖDMF) adını almıştır.⁴⁰ TÖDMF Tüzüğü’ne göre federasyonun amacı:

“...öğretmen dernekleri arasında tanışma ve karşılıklı dayanışmayı, fikir ve meslek alanında gelişmeyi, bu suretle yurda ve memlekete en faydalı şekilde hizmet etmeyi sağlamak, meslektaşların hayat seviyelerinin yükseltilmesi çarelerini arayıp bulmak ve bunun için gerekli teşekküllerin kurulup gelişmesini teşvik etmek, öğretmenlerin ve aileleri efradının sağlık durumlarıyla yakından ilgilenmek, bütün öğretmenleri ilgilendiren mesleki meseleleri mesleğin ve meslektaşların yararına en uygun şekilde halle çalışmaktır. (m.2)”⁴¹

1954 yılında kurulan TÖDMF’nin 19 kişilik kurucu kadrosunun çoğunluğunu yükseköğretim kurumları öğretim üyeleri, Milli Eğitim Bakanlığı üst düzey yöneticileri ve müfettişleri oluşturmaktadır. 1960’a kadar TÖDMF yönetimlerinde bu özellik ağır basmaktadır.⁴²

TÖDMF’nin, bilgiler net olmamakla birlikte, yaklaşık olarak 1951’de 11.000, 1960’da 18.500, 1963’te 41.000, 1964’te 60.000, 1967’de ise 72.000 üyesi vardır. 1960-1963 tarihleri arasında TÖDMF’de yoğun bir üye artışı yaşanmıştır. Bu üye artışına, öğretmenlerin ekonomik durumlarının iyice bozulması ve TÖDMF’nin üyelerinin mesleki haklarını savunmak adına etkili eylemler yapması sebep olmuştur. Özellikle 20 Şubat 1963 tarihinde yapılan Büyük Eğitim Yürüyüşü öğretmen haklarının iyileştirilmesi hususunda etkili olmuştur.⁴³

³⁸ Altunya, **age**, 73.

³⁹ Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi c.3, (İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1996): 274’ten aktaran Gündoğan, **age**, 15.

⁴⁰ Koç, **TÖS Antiempyalist Bir Öğretmen Örgütü**, 23-24, Altunya, **Türkiye’de Öğretmen**, 49-119.

⁴¹ **age**, 85.

⁴² Altunya, **age**, 81.

⁴³ Kadir Okçu, “Türkiye Öğretmenler Derneği Milli Federasyonu (1948-1969)” (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Haziran 1981): 25/62-63’ten aktaran Gündoğan, **age**, 16.

1954-1960 arası TÖDMF'nin durumu ile ilgili özetle belirtmek gerekirse; “toplu pazarlık bilincinin gelişmediği ve yasal kısıtlılıkların sürdüğü” bir dönemde TÖDMF, üyelerinin hakları için işverenin karşısında duran bir örgüt olmaktan ziyade, kendi üyeleri için bir ‘yardım sandığı’ ya da ‘sandıklar birliği’ özelliği göstermektedir.⁴⁴ Köy Enstitüsü çıkışlı öğretmenlerin 1950’lerin ortalarından itibaren TÖDMF’ye üye olmaya ve yönetimlerde yer almaya başlamasıyla yaşanan etkileşim süreci TÖDMF’de yapısal değişiklikler yaşanması sonucunu doğurmuştur.⁴⁵ Köy Enstitüsü mezunu öğretmenlerin TÖDMF’nin içine girmesi ve TÖDMF yönetimlerinde yer almasıyla Yıldırım Koç’un ifadesiyle “...öğretmen hareketi bir bütün olarak radikalleşti.”⁴⁶

⁴⁴ Altunya, *Türkiye’de Öğretmen*, 86.

⁴⁵ *age*, 87.

⁴⁶ Koç, *TÖS Antiemperyalist Bir Öğretmen Örgütü*, 27.

3. 1960’LARDA ÖĞRETMEN ÖRGÜTLENMESİ: TÜRKİYE ÖĞRETMENLER SENDİKASI (TÖS)

1960’lı yıllar, 1950’lerde başlayan köyden kente göçün hızlandığı, hızlı bir kentleşme ve sanayileşme süreci içerisinde işçi sınıfının güçlendiği ve ‘kendisi için sınıf’ olma hususunda adımlar attığı, toplumsal hareketin toplumun tüm bileşenleri açısından yükseldiği ve Türkiye çalışma ilişkileri tarihinde 1946 sendikacılığı deneyiminden sonra sınıf sendikacılığı pratiklerinin tekrar görüldüğü bir dönemdir. Bahsi geçen dönemde Türkiye emek ve sendikal hareketi tarihinde önemli yere sahip olan Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK) ve Türkiye öğretmen hareketi tarihinde sendikacılık deneyimi açısından dönüm noktası olan Türkiye Öğretmenler Sendikası (TÖS) kurulmuş, Türkiye İşçi Partisi (TİP) meclise girmiştir.

Devam eden bölümde TÖS’ü içine oturtabileceğimiz bir mecra olarak 1960’larda Türkiye kapitalizmindeki dönüşüm ve siyasal alan, işçi sınıfı hareketinin ve sendikal hareketin durumu üzerinde durulacaktır.

3.1. Türkiye Kapitalizmindeki Dönüşüm ve Siyasal Alan

1960’ları anlayabilmek için öncelikle Demokrat Parti (DP) dönemindeki sınıfsal kompozisyondaki değişimlerden hareketle 27 Mayıs’ın kapitalist sınıfsal ilişkiler içinde anlamlandırılması gerekmektedir.⁴⁷ 27 Mayıs öncesi ve sürecinden hareketle de 1960’ların siyasi ve ekonomik yapısı analiz edilmeye çalışılacaktır.

DP söylemini millet bloğu ve iktidar bloğu ikiliği üzerine kurmuş ve kendisinin millet bloğunu temsil ettiğini iddia etmiştir. DP’nin hegemonya projesinin başarısı ‘tarım merkezli ekonomik kalkınma’, popülist patronaj ilişkilerine dayanan bölüşüm pratikleri, tedrici ve muhafazakâr modernleşmeyi eklemlayebilmesindedir. Başka bir ifadeyle DP, 1930’larda toplumsal yapıların ve ekonominin devletçilik

⁴⁷ İsmet Akça, “Ordu, Devlet ve Sınıflar: 27 Mayıs 1960 Darbesi Örneği Üzerinden Alternatif Bir Okuma Denemesi”, *Türkiye’de Ordu, Devlet ve Güvenlik Siyaseti*, ed. Evren Balta Pakar-İsmet Akça (İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010):360,

politikası ve tek parti yönetimi mantığı gereği denetim altında tutulması ve 1940'ların ilk yarısındaki savaş ekonomisi sebebiyle biriken toplumsal hoşnutsuzluğa cevap verebilecek bir yapı oluşturmuştur.⁴⁸ 1950'ler boyunca tarımın makinalaşması süreciyle birlikte tarımsal üretime önem verilmiş ve bunun yanı sıra ticaret kesimi hızla gelişmiştir. Buradan hareketle bakıldığında 1950'ler, sınıfsal kompozisyonda büyük toprak sahipleri ile ticaret sermayesinin ön plana çıktığı bir dönemdir.⁴⁹ DP'nin popülist siyaseti başta ticaret burjuvazisi, köylülük ve işçiler olmak üzere 1950'lerin ikinci yarısına kadar oldukça kapsayıcı bir niteliktedir. Ekonomik büyüme üzerine kurulu yapının 1950'lerin ikinci yarısından itibaren dış ekonomik yardımların azalması ve tarımsal üretimin dış piyasadaki değerinin düşmesi vb. "tarım merkezli büyüme stratejisini başarılı kılan"⁵⁰ unsurların ortadan kalkması veya sınırlarına gelmiş olması sebebiyle krize girmesi DP'nin daha da otoriterleşmesi üzerinde etkili olmuştur. 1958 sonrasında ise tarım merkezli büyüme stratejisi üzerine kurulu birikim modeli yönetilemez hale gelmiştir.⁵¹ Birikim krizi ve bunun yönetilememesi DP'nin hegemonya projesinin kapsayıcılığını azaltması açısından kritik önemdedir.⁵² Köyden kente göçün başladığı bir süreçte kentleşme ile birlikte yavaş yavaş gücünü arttıran köylülükten bağımsızlaşmış kentli işçi sınıfının bir kısmı⁵³, kentli orta sınıflar ve 1950'lerin ikinci yarısında ilk evresine girilen ithal ikameci sanayileşme sürecinin de etkisiyle güçlenmeye başlayan sanayi burjuvazisi DP'nin hegemonya projesi tarafından kapsanamadı. Bahsedilen bu gruplar 27 Mayıs'ın toplumsal tabanını oluşturan kentli koalisyondur.⁵⁴ 1950'lerde DP'nin oluşturmaya çalıştığı hegemonya projesi ve 1950'lerin ikinci yarısı ile birlikte içerisine girilen kriz sürecinde, bu hegemonya projesinin köyden kente göç, sanayileşme ve kentleşme süreçleri sonucu oluşan yeni kentli orta sınıf ve işçi sınıfını kapsayamaması darbeyi 'mümkün kılan' koşulları oluşturmakta ve 1960'ların ekonomik ve politik dinamiklerini içerisinde barındırmaktadır. 27 Mayıs darbesinin toplumsal tabanını oluşturan kentli koalisyonun 1950'lerin ikinci yarısından itibaren

⁴⁸ age, 369.

⁴⁹ Yakup Kepenek-Nurhan Yentürk, **Türkiye Ekonomisi**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 18. Basım, 2005, 145.

⁵⁰ Akça, "Ordu, Devlet ve Sınıflar, 371.

⁵¹ Ahmet Demirel-Süleyman Sözen (ed.), **Türk Siyasal Hayatı**, 1. bs. (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2013), 63-66.

⁵² Akça, "Ordu, Devlet ve Sınıflar, 371.

⁵³ 1950'ler köyden kente göç ve "proleter yığınlar"ın oluşması süreci ve genel olarak 1950'ler işçi sınıfının gelişimi için bakınız: Hakan Koçak, "Türkiye İşçi Sınıfı Oluşumunun Sessiz Yılları: 1950'ler, **Toplum Bilim**, s. 113 (2008): 102, 90-124

⁵⁴ Akça, "Ordu, Devlet ve Sınıflar, 373-374.

DP karşısında oluşturmaya çalıştığı ‘alternatif hegemonya projesi’⁵⁵ askeri rejim sürecinde kurumsallaşmıştır.⁵⁶ Bu alternatif hegemonya projesi ithal ikameci sanayileşme ve sosyal adaleti gözeten planlı kalkınma anlayışına ve temel hak ve özgürlüklerin korunacağı bir siyasal yapıya dayanmaktadır.⁵⁷ Askerin sivil siyasete müdahalesi ile yeni hegemonya projesini oluşturan kentli koalisyon arasında araçsal bir ilişki olmamakla birlikte darbe olduktan sonra kentli koalisyonun oluşturduğu yeni hegemonya projesi ve onun aygıtları döneme damgasını vurmuştur. 1960’larda toplumdaki sınıfsal güç ilişkilerini etkileyen en önemli iki unsur: Planlama mantığı ve 1961 Anayasası’dır. Ekonomi ithal ikameci planlı kalkınma mantığı üzerine kurulmuştur. 1961 Anayasası ise tabi sınıflara temel hak ve özgürlüklerini vererek onu belli bir dengede tutmayı amaçlamaktadır. Böylelikle yaratılması amaçlanan toplumsal harmoni ile sınıflar arası çatışmanın önüne geçilebileceği düşünülmektedir. Başka bir ifadeyle bir sınıf siyaseti olarak tabi sınıflara temel hak ve özgürlükleri verilmektedir. Bu sınıf siyasetinin araçlarından biri de 1961 Anayasası’dır.⁵⁸

3.1.1. İthal İkameci Planlı Kalkınma Modeli

1961 Anayasası’nın getirileri ile şekillenen dönemin sosyal ve siyasal hareketlerini anlayabilmek için emek ve sermaye güçleri arasındaki ilişkinin dönemin ekonomi politikası üzerinden nasıl kurulduğuna da bakmak gerekmektedir. Bunun yanı sıra dönemin ekonomi politikası üzerinden değişen ve dönüşen sınıfsal kompozisyonu incelemek Türkiye ana akım siyasal partilerinin toplumsal tabanını anlamak açısından da önemlidir.⁵⁹

1950’li yılların sonundan itibaren içine düşülen ekonomik bunalım Kepenek-Yentürk’e göre ya serbest piyasa koşullarına geçilerek ya da planlı programlı sermaye birikimiyle çözülebilirdi. Ülkenin iç ve dış konjonktürel durumu planlı programlı bir kalkınma modeli ile krizden çıkılmaya çalışılması seçeneğini devreye sokmuştur.⁶⁰ 1960’larda ithal ikameci kalkınma modeli çerçevesinde bir sanayileşme hamlesi yapılmıştır. Bu sanayileşme planlı bir ekonomi ile gerçekleştirilmeye

⁵⁵ İsmet Akça, “Türkiye’de Darbeler, Kapitalizm ve Demokrasi(sizlik)”, **Cumhuriyet Tarihinin Tartışmalı Konuları**, (ed.) Bülent Bilmez (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2013): 54-55.

⁵⁶ Akça, “Ordu, Devlet ve Sınıflar, s. 383.

⁵⁷ **age**, 366-367.

⁵⁸ **age**, 393.

⁵⁹ Kepenek-Yentürk, **age**, 144.

⁶⁰ **age**, 144.

çalışılmıştır. 1960’lar boyunca ekonomi politikası anlamında temel mantık dışalım yerine yerli üretim (ithal ikamesi) yöntemiyle sanayileşmenin bilinçli bir biçimde uygulanması ve teşvik edilmesi üzerine kuruludur.⁶¹

İthal ikameci planlı kalkınmaya dayalı birikim modeli “sosyal adalet” mantığı ile harmanlanarak sınıfsal çatışmaların önüne geçilebileceği ve toplumsal barışın bunun üzerinden sağlanabileceği düşünülmektedir. Birinci 5 Yıllık Plan’da belirtildiğine göre; işçiler sadece önemli bir üretim faktörü değildir. Sermaye ve işgücü arasındaki ‘ahenge’ ve ‘sıkı işbirliğine” dayalı ilişkinin varlığı için işçilerin toplumun diğer bireyleri gibi haklarına sahip olması ve iktisadi hayatta etkili bir rolünün olduğunu fark etmesi gerekir. Ancak bu şekilde “... planlı bir şekilde kalkınacak demokratik bir ekonomide” hedeflere ulaşılabilir.⁶² Bununla birlikte

“İşgücüne işveren karşısında eşit bir konuşma ve tartışma gücü sağlamak, işçi ile işveren arasında sosyal adalet ilkelerine dayanan bir menfaat birliği yaratmak ve böylece bir yandan sendikaları öte yandan demokratik düzen gereklerini yerine getirmek için toplu sözleşme ve grev-lokavtla ilgili temel haklar kanunlaştırılacaktır.”⁶³

Planda da belirtildiği üzere işçi ve işveren arasında işbirliği ve uyumun sağlanması planlı kalkınma modelinin hedefleri için gerekli ve önemlidir. Bu uyumlu işbirliğinin sağlanabilmesi için de “hem bireysel ve sosyal ve hem de sınıfsal bir kategori olarak tanımlanan işçilere” sendikal haklarının verileceği belirtilmiştir.⁶⁴ Kalkınma planının işçileri koyduğu yer ve işçi-işveren ilişkilerini kurma biçimi düşünüldüğünde 1961 Anayasası’nın sendika kurma, toplu iş sözleşmesi ve grev hakkı ile ilgili maddelerinin ve işçi sınıfı ve sendikal hareket açısından dönemin hukuki çerçevesini oluşturan 1963 Sendikalar Kanunu ile Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu’nun ithal ikameci sanayi politikasının gereklerine uygun bir biçimde oluşturulduğu iddia edilebilir.⁶⁵

Bahsedilen dönemin ekonomi politikası üzerinden özetle belirtmek gerekirse; dönem boyunca siyasal olarak sanayi burjuvazisi ve işçi sınıfı etkindir.⁶⁶ 1960-1980 arası dönemde işçi sınıfının daha örgütlü ve çıkarlarının bilincinde ‘kendisi için sınıf’ olma haline gelmesi 1961 Anayasası’nda ve bununla birlikte ithal ikameci kalkınma

⁶¹ age, 144.

⁶² DPT, Kalkınma Planı (Birinci Beş Yıl), Ankara, 1963, 106-107’den aktaran Algül, age, 59.

⁶³ DPT, Kalkınma Planı (Birinci Beş Yıl), Ankara, 1963, s. 106-107’den aktaran Süreyya Algül, **Türkiye’de Sendika-Siyaset İlişkisi DİSK (1967-1975)**, İstanbul: İletişim Yayınları, 1. Baskı, 2015, s.59.

⁶⁴ Algül, age, 59.

⁶⁵ age, 59-60.

⁶⁶ Feroz Ahmad, **Modern Türkiye’nin Oluşumu**, 5. bs. (İstanbul, Kaynak Yayınları, 2006), 161.

modelinin gereklilikleri üzerinden işçi sınıfı lehine yapılan düzenlemelere rağmen dönem boyunca işçi sınıfının verdiği mücadele ile gerçekleşmiştir. Bu çalışmada da ayrıntılarına inilmeden bahsedileceği ve dönemin işçi sınıfı üzerine yapılan diğer çalışmalarında görüleceği üzere işçi sınıfı kazandığı hakları çetin bir mücadele ile elde etmiştir.

3.1.2. 1961 Anayasası

Haziran 1960'ta oluşturulan Milli Birlik Komitesi (MBK), Aralık 1960'ta Kurucu Meclis'in kurulmasına karar vermiştir. Kurucu Meclis 6 Ocak 1961'de 1961 Anayasası'nı oluşturmak için göreve başlamıştır.⁶⁷ Anayasa yapım süreci devam ederken mevcut hükümet görevden alınmıştır.⁶⁸ Kurucu Meclis tarafından yapılan 1961 Anayasası 9 Temmuz 1961 tarihinde gerçekleştirilen halk oylamasında % 61,7'lik bir oy oranıyla kabul edilmiştir.⁶⁹

27 Mayıs ile kurumsallaştırılan yeni hegemonya projesindeki konumuyla 1961 Anayasası temel hak ve özgürlükleri sağlayarak ve koruyarak sınıfsal çatışmaları engelleyip 'toplumsal barışı' oluşturmayı amaçlamıştır. Başka bir ifadeyle bir sınıf siyaseti aracı olan 1961 Anayasası bir anlamda bu sınıf siyasetinin gereği olarak işçi sınıfı için çeşitli kazanımları da içerisinde barındırmaktadır.

1961 Anayasası "grev ve toplu sözleşme rejimini sağlam bir biçimde Türk çalışma hukuku sistemi içine" yerleştirmesi bakımından 1924 Anayasası'ndan farklı bir yerde durmaktadır.⁷⁰ 1961 Anayasası'na kadar işçilerin sendikalaşma ve sınırlı bir biçimde toplu iş sözleşmesi yapma hakları vardı ama grev yapma hakları mevcut değildi. Bu anayasal düzenleme ile işçiler yasal anlamda grev yapma hakkına sahip olmuştur. Böylelikle 1961 Anayasası işçi sınıfının hak arama mücadelesinde yasal anlamda daha güçlü olmasını sağlamıştır.⁷¹

1961 Anayasası ile çalışma yaşamında meydana gelen bir diğer önemli ve çalışanların lehine gelişme de anayasa'nın 46. maddesine göre, memurlar da dâhil

⁶⁷ "Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011" **TÜİK Raporu**, Haziran 2012, s. XII.

⁶⁸ Yüksel Taşkın, Suavi Aydın, **1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi**, 1. bs. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2014), 67 ve "Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011" **TÜİK Raporu**, Haziran 2012, s. XII.

⁶⁹ İller ve ilçeler bazında 1961 halk oylamasının ayrıntıları için bakınız: "Halk Oylaması Sonuçları 2007, 1988, 1987, 1982, 1961", **TÜİK Raporu**, Mayıs 2008.

⁷⁰ Doğan, **age**, 298.

⁷¹ 1961 Anayasası'nın temel nitelikleri ve getirdiği yenilikler için bakınız: Ergun Özbudun, **Türk Siyasal Hayatı**, 7. bs. (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2010): 50-53.

tüm çalışanların sendikalaşma hakkı elde etmesidir. 1961 Anayasası ile memurlar grev ve toplu sözleşme hakkı olmadan sendikalaşma hakkına sahip olmuştur.⁷² Anayasa'nın 2. maddesinde sosyal devlet anlayışına yer verilmesi de işçi sınıfı açısından önceki dönemlerden farklı bir özgürlük alanının açılmasını sağlamıştır.⁷³ Bununla birlikte grev hakkına Anayasada açıkça yer verilmesine rağmen "lokavt anayasal bir düzenleme olarak yer almamış, madde metninde sadece "...işverenlerin hakları" ifadesi ile yetinilmişti."⁷⁴

1961 Anayasası'nın 47. maddesinde grev hakkı düzenlenmektedir. Anayasa'nın 47. maddesi, 1. fıkrasına göre "İşçiler, işverenlerle olan münasebetlerinde, iktisadi ve sosyal durumlarını korumak ve düzeltmek amacıyla toplu sözleşme ve grev hakkına sahiptirler."⁷⁵ Siyasi amaçlı ve dayanışma amacıyla yapılan grevler bu madde ile hak olarak tanınmamıştır. Bununla birlikte 47. maddenin 2. fıkrasında "grev hakkının kullanılmasının ve istisnalarının kanunla" düzenlenmesine karar verilmiştir ve Anayasa'nın geçici 7. maddesinde "Anayasa'nın konulmasını emrettiği kanunların en geç iki yıl içinde çıkarılacağı hükme bağlanmıştır."⁷⁶

Bahsedilen dönemin sendikacılarının dahi örneğin grevi ele alış biçimi dönemin çalışma ilişkileri ruhunu ve bir anlamda da yaygın sendikal anlayışını yansıtmaktadır. 1961 Anayasası çalışmalarını da yürüten Kurucu Meclis'e sendikacılar kontenjanından giren Bahir Ersoy grev hakkıyla ilgili madde görüşülmeden önce grevi ele alış biçimiyle ilgili konuşma yapmıştır:

"... Bizce grev, sanayide sulhu tesis eden bir faktör, bir kuvvettir. İktisadi manada işçi işveren münasebetlerini tanzim eden sosyal bir mesele olarak kabul ediyoruz. Biz tahripkâr sınıf mücadelesini asla düşünmüyoruz. (...) inanıyor ve kalıbımızı basıyoruz ki, istikbalde de say ile sermayenin mücadelesi olmayacaktır."⁷⁷

⁷² Koç, **100 Soruda Türkiye'de İşçi Sınıfı ve Sendikacılık Hareketi**, 47.

⁷³ 1960'ların sosyal ve milli güvenlik olmak üzere güvenlik devleti mantığı üzerine kurulması ve dönem boyunca sarkacın sosyal güvenlik devletinden milli güvenlik devletine kayması hususu ile ilgili bakınız: İsmet Akça, "Türkiye'de Darbeler, Kapitalizm ve Demokrasi(sizlik)", 56, 49-71.

⁷⁴ M. Hakan Koçak-Aziz Çelik, "Türkiye İşçi Sınıfının Ayağa Kalktığı Gün: Saraçhane Mitingi", **Çalışma ve Toplum Dergisi**, 2016/2, 652, 647-678.

⁷⁵ Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi, 1961, cilt 2, birleşim 34, oturum 1, 64-85'ten aktaran Süreyya Algül, **Türkiye'de Sendika-Siyaset İlişkisi DİSK (1967-1975)**, 1. bs. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2015), 64.

⁷⁶ Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi, 1961, cilt 2, birleşim 34, oturum 1, 64-85'ten aktaran Algül, **age**, 64.

⁷⁷ Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi, 1961, cilt 3, birleşim 46, oturum 2, 294'ten aktaran Algül, **age**, 63-64. Bahir Ersoy grev hakkına ilişkin yaptığı konuşmada ayrıca grev hakkını "Lenin'in anladığı anlamda" anlamadıklarını da ifade etmiştir. Alpaslan Işıklı, **İş Hukuku**, 164. Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (TİSK) genel sekreteri Haldun KİP'in Ocak 1963'teki Kavel Direnişi ile

Buradan da anlaşılacağı üzere, sınıflar arası çatışmanın olmaması için denge kurulmasına yönelik bir sınıf siyaseti uygulanmakta ‘kalkınma’, ‘sosyal adalet’ ve ‘sosyal devlet’ kavramları üzerinden bu sınıf siyaseti meşrulaştırılmaktadır. Anayasa’da işçi sınıfına tanınan haklar da bu politika doğrultusunda ve uygulanmak istenen politikanın işçi sınıfına verilen hakları bir yandan da sınırlaması gerekliliği dikkate alınarak düzenlenmektedir.

3.1.3. 1961-1963 Arası Eylemlilikler

1961 Anayasası ile düzenlenen hakların yasalaşma sürecindeki işçi eylemlilikleri Türkiye siyasi tarihinde 1961 Anayasası’nın özgürlükçülüğü ile işçi sınıfının mücadele ivmesini arttırması arasında kurulan doğrudan ilişkinin sorunsallaştırmasını gerekli kılmaktadır. 1960’lar boyunca mücadele sürmekle birlikte özellikle 1961-1963 arası işçi eylemlilikleri anayasada düzenlenen hakların süreç içinde verilen işçi sınıfı mücadelesi sonucunda elde edildiğini kanıtlamaktadır. Doğan’a göre bu hakların elde edilmesinde işçilerin taleplerinden çok olağanüstü rejimin özgül koşulları daha önemli bir rol oynamıştır.⁷⁸ Bunun yanı sıra “anayasada yazılanın işyerlerinde uygulanır hale gelmesi büyük oranda işçi mücadeleleri sayesinde olmuştur.”⁷⁹

1961 Anayasası’nda işçi sınıfı lehine yapılan değişikliklerin yürürlüğe girmesi sürecinde işçi sınıfı eylemliliklerinin önemli olduğu iddiası bu dönemdeki eylemlere ve 1961 yılında dönemin Çalışma Bakanı Cahit Talas tarafından anayasada tanınan grev, toplu sözleşme vs. haklarının düzenlenmesi ile ilgili tasarıya bakılarak desteklenebilir. 1961 Talas Tasarısı ile 1963 düzenlemeleri arasındaki işçi sınıfı lehine değişim “... 1960-1963 dönemini bürokratik reformizmin sendikal hakları ithal-ikameci modelin gereği olarak tanıdığı sorunsuz bir süreç” olarak görmenin tarihsel olarak gerçekçi olmadığını ispatlamaktadır.⁸⁰ Başka bir ifadeyle; 1960’larda işçi sınıfına anayasal olarak tanınan hakların ithal ikameci

ilgili yorumu işverenlerin greve bakışını göstermesi açısından önemlidir: “... Bu vesile ile Anayasamızın teminatı altında bulunan ve pek yakında kanunla düzenlenecek olan “Grev Hakkı”nın bir gaye değil; hep beraber arzuladığımız başka bir hakkın, barış içinde çalışma hürriyetinin vasıtası olduğunda da hepimizin birleşmesi gerektiğini belirtmek isteriz. Gerçekten asıl gaye, çalışma barışının “Toplu sözleşme” yolundan sağlanmasıdır. Grev veya lokavt bunun sadece bir müeyyidesidir. Şu halde asıl hak, barışı bozan grev veya lokavt değil, çalışma hürriyet ve güvenini sağlayacak “Toplu Sözleşme” hakkıdır.” Haldun Kip, “Kavel Protokolünün Tahlili”, **İşveren**, Mart 1963, cilt 1, s. 6, 6’dan aktaran Algül, **age**, 160-161.

⁷⁸ Doğan, **age**, 299.

⁷⁹ **age**, 299.

⁸⁰ Algül, **age**, 140.

sanayileşmenin gereği olduğuna dair yaygın bakışın 1961 Tasarısı ve 1961-1963 arası eylemliliklere bakılarak sorunlu olduğu ileri sürülebilir. Şunu da belirtmek gerekir ki “ilkesel olarak” işçi sınıfına çeşitli haklar verilmesinde karar kılınmış olduğu düşünülse bile bu hakların uygulanması hususunda bir karara varılmış değildir.

“Ayrıca hem ilkesel düzeyde kanaat birliğinin oluşmasında ve hem de uygulamada, nicel olarak artan işçi varlığıyla birlikte işçi eylemlerinin de payı olsa gerektir. Bu bağlamda yeni dönemin, hem Demokrat Parti’nin hem de CHP’nin toplu sözleşme ve grev vaatlerinde bulunmak zorunluluğunu hissettiği bir sürecin mirasını devraldığı gözönünde bulundurulmalıdır.”⁸¹

Talas’ın Tasarısı özellikle grev hakkının kullanımının düzenlenmesinde yasakçı anlayışını net bir biçimde göstermektedir. Grevi hukuken yasaklamamakla birlikte kapsamını çeşitli açılardan kısıtlamakta ve grevin yapılmasını neredeyse imkânsız hale getirmektedir.

İşçi eylemliklerinin sayısal toplamına bakıldığında 1961-1963 yılları arasında görece az sayıdaki grevin yanı sıra iş başında çalışmadan durma, sakal grevi, miting ve gösteriler, sessiz yürüyüş ve gösteriler, bildiri ve demeç okuma vb. eylemlerle işçi sınıfının çeşitli biçimlerde mücadele etmeye çalıştığı görülebilir. 1961-1963 yılları arasında işçi haklarının yasalaşması sürecinde etkili olan iki büyük işçi eylemi Saraçhane Mitingi ve Kavel Direnişi’dir.

İİSB 20 Kasım 1961 tarihinde kurulan İnönü başbakanlığındaki CHP-AP koalisyon hükümetini anayasanın geçici 7. maddesine göre işçilerin grev ve sendikal haklarını kanunla düzenleme yükümlülüğünü yerine getirmesi için baskı oluşturmak amacıyla eylem yapma kararı almıştır.⁸² Koç’a göre 1961 yılının en önemli eylemi olan Saraçhane Mitingi’nin⁸³ düzenlenmesine İİSB tarafından 1 Aralık’ta karar verilmiştir, 4 Aralık’ta da Türk-İş’e haber verilerek ona üye olan sendikaların desteği istenmiştir.⁸⁴ Koçak’a göre 1950’ler boyunca işçi sınıfının mücadele deneyimlerinden elde ettiği birikimi gösteren Saraçhane Mitingi, “güncel amacının

⁸¹ **age**, 142. 1950’lerde işçi sınıfının kazandığı birikimi, DP’nin henüz muhalefetteyken dile getirdiği fakat iktidarı döneminde uygulamaktan kaçındığı grev, toplu sözleşme vb. işçi sınıfı haklarına yönelik vaatlerini ve CHP’nin özellikle 1950’lerin ikinci yarısından itibaren DP’nin yönetememe hali derinleştikçe sesini yükselterek dile getirdiği işçi sınıfı haklarına yönelik vaatleri 1960’lardaki değişim sürecini bir anlamda zorunlu kılmıştır.

⁸² Algül, **age**, 131. Grev hakkının kısıtlanmasının çeşitleri için bakınız: **age**, 133-146.

⁸³ Koç, **100 Soruda Türkiye’de İşçi Sınıfı ve Sendikacılık Hareketi**, 112.

⁸⁴ Sedat Ağralı, **Günümüze Kadar Belgelerle Türk Sendikacılığı** (İstanbul: Son Telgraf Matbaası, 1967), 105.

da ötesinde anlamlar içermekte, işçi sınıfının hegemonik kapasitesinin genişlemesinde önemli bir dönemece işaret etmektedir.”⁸⁵

274 sayılı Sendikalar Kanunu ile 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi ve Grev ve Lokavt Kanunu’nun çıkması sürecini hızlandıran bir diğer eylem ise Kavel Direnişi’dir.⁸⁶ 1963 yılında Kavel işçileri işverenin, ikramiye ödememe ve ücretleri düşürme kararı karşısında DİSK’in kurucularından olan sendikaları Maden-İş öncülüğünde anayasadaki grev hakkını kullanmıştır.⁸⁷ Kavel Direnişi sürecinde Türk-İş⁸⁸ grevcilere herhangi bir yardımda bulunmazken Türk-İş içerisindeki Maden-İş ve Lastik-İş Sendikaları içerisinde bulundukları çatı örgütten farklı bir tutum olarak grevcilere destekte bulunmuşlar ve bir “dayanışma cephesi” kurmuşlardır.⁸⁹ Kısaca belirtmek gerekirse; Maden-İş tarafından yürütülen Kavel Direnişi sonucunda 1963 düzenlemeleri TBMM genel kurulu gündemine gelmiştir, çünkü işçiler anayasada tanımlı ama yasayla düzenlenmediği için yasadışı addedilen grev haklarını kullanarak durumun ironisini iyice açığa çıkarmıştır.⁹⁰

Ele alınan dönemde Türk-İş de 1963 düzenlemelerinin yapılması hususunda farklı bir yöntemle hükümet üzerinde baskı kurmaya çalışmıştır. Türk-İş Başkanı Seyfi Demirsoy Yön Dergisi çevresiyle birlikte Çalışanlar Partisi kurma girişiminde bulunmuştur. Çalışanlar Partisi’nin “sadece işçilere dayanan TİP’ten farklı olarak” aydınları da içerisinde barındırması planlanmıştır.⁹¹ Ele alınan dönemde İİSB’li sendikacılar tarafından TİP’in kurulması, Türk-İş ve Yön Hareketi tarafından da Türkiye Çalışanlar Partisi’nin kurulmaya çalışılması sendikacıların siyasallaşma ve işçi sınıfının partisini kurma çabası olarak tarif edilebilir.⁹² Bununla birlikte işçi

⁸⁵ Hakan Koçak, “Türkiye İşçi Sınıfının Oluşumunun Sessiz Yılları: 1950’ler”, 122. Saraçhane Mitingi ile ilgili bakınız: M. Hakan Koçak, Aziz Çelik, “Türkiye İşçi Sınıfının Ayağa Kalktığı Gün: Saraçhane Mitingi”, **Çalışma ve Toplum Dergisi** (2016/2): 647-678.

⁸⁶ Kavel Direnişi ile ilgili bakınız: Zafer Aydın, “**Kanunsuz” Bir Grevin Öyküsü Kavel/1963** (İstanbul: Tüstav Yayınları, 2010).

⁸⁷ Koç, **100 Soruda Türkiye’de İşçi Sınıfı ve Sendikacılık Hareketi**, 113.

⁸⁸ 22 Aralık 1962 tarihinde Türk-İş’in düzenlediği “Komünizmi Telin Mitingi’ne anayasada yer alan sendikal hakların yasalaşması sürecinde herhangi bir katkısının olmadığı göz önünde bulundurularak yer verilmemiştir. Bu mitingle Türk-İş bir anlamda 12 sendikacı tarafından kurulan Türkiye İşçi Partisi’ni (TİP’i) protesto etmeyi amaçlayarak “...İşçilerin bir parti ya da grubun doktriner çatışmalarına girmek istemediğini ilan etmiştir.” Ağralı, **age**, 112. Ayrıca, Güzel Türk-İş’in bu dışlayıcı tavırlarının 1967’deki bölünmenin (DİSK’in kuruluşunun) ilk işaretler niteliğinde olduğunu belirtmiştir. Güzel, **Türkiye’de İşçi Hareketi**, 196.

⁸⁹ Bu iki sendika ileriki süreçte Türk-İş’ten ayrılarak DİSK’i kuran sendikalar içerisinde yer alacaklardır. Güzel, **Türkiye’de İşçi Hareketi**, 198.

⁹⁰ Algül, **age**, 131. Grev hakkının kısıtlanmasının çeşitleri için bakınız: **age**, 133-146.

⁹¹ Doğan, **age**, 303.

⁹² Koçak-Çelik, “Türkiye İşçi Sınıfının Ayağa Kalktığı Gün: Saraçhane Mitingi”, 656.

sınıfının partisini kurma çalışmalarının, ABD sendikacılığının temel özelliklerinden birinin “sınıf bilincinin zayıflığı” ve işçi sınıfının çoğunluğunun desteğiyle yaşayan” bir işçi partisinin yokluğu⁹³ olduğu düşünülürse, sendikal hareketin bir önceki döneme göre ABD sendikacılık anlayışından çıkma çabası olarak da yorumlanabilir.

3.1.4. Dönemin Hukuki Çerçevesi: 1963 Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu (TİSGLK) ve Sendikalar Kanunu (SK)

1961 Anayasası geçici 7. maddesi uyarınca en geç 2 yıl içinde çıkarılmaları öngörülmüş kanunlar işçilerin 1961-1963 yılları arasındaki mücadeleleri ve bunların kazanımlarının etkisiyle 15 Temmuz 1963'te TBMM'ce kabul edilmiş, 24 Temmuz 1963'te yayımlanarak aynı gün yürürlüğe girmiştir.⁹⁴ 1960'larda işçi sınıfı ve sendikal hareketin ve dolayısıyla sınıfsal iktidar ilişkilerinin hukuki çerçevesini oluşturan 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu (TİSGLK) ile 274 sayılı Sendikalar Kanunu'na (SK'ye) kısaca değinmek gerekmektedir.

Işıklı'ya göre, Türkiye çalışma ilişkileri tarihinde toplu sözleşme düzeninin uygulanır hale gelmesi ve grev hakkının kullanımı 275 sayılı TİSGLK'nin yürürlüğe girmesi ile ilk kez mümkün olmuştur.⁹⁵ Güzel, bu kanunların dönemin işçi sınıfı mücadelesi açısından olumlu siyasi, ekonomik ve toplumsal koşullarından etkilenmekle birlikte TİSGLK'nin grev hakkını sınırlayarak düzenlediğini ve birçok yasak ve kısıtlamayı da barındırdığını belirtmektedir.⁹⁶ Yasa, öncelikle grev hakkının kapsamını sınırlamıştır. Grevin yasal sayılabilmesi için grevin amacını ve yöntemlerini ölçü olarak almış, bu nedenle birçok grev türünü yasaklamış; alt işçi-işveren ilişkilerinden doğan ekonomik ve toplumsal amaçlı grevleri yasal saymıştır. Bunların yanı sıra yasa, grev hakkını uygulamada alanı oldukça darlaştıran yöntemlere mahkûm etmiştir.⁹⁷

1963 yılında kabul edilen 274 sayılı Sendikalar Yasası'nın 16. maddesi ise sendikaların siyasi alandaki etkinlikleri hususunda oldukça geniş bir alan tanımlarken, sendikaların siyasi partilerle ilişkilerinde ise bazı kısıtlamalar öngörmüştür.⁹⁸ Buna göre sendikaların siyasi partilerin içerisinde yer almalarına başka bir ifadeyle “bir siyasi partinin adı altında sendikal örgüt kurulması”na ya da

⁹³ Alpaslan Işıklı, **Sendikacılık ve Siyaset** (Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No: 334, 1972), 89.

⁹⁴ Güzel, **Türkiye'de İşçi Hareketi**, 198.

⁹⁵ Işıklı, **İş Hukuku**, 23.

⁹⁶ Güzel, **Türkiye'de İşçi Hareketi**, 199.

⁹⁷ **age**, 199.

⁹⁸ **age**, 102-103.

siyasi partilerden parasal destek kabul etmelerine ve siyasi partilerle organik bağ kurmalarına izin verilmemiştir.⁹⁹ Bununla birlikte sendikaların herhangi bir siyasi partiyi seçimlerde desteklemelerini engelleyici bir hüküm de yoktur (madde 16). Kısıtlayıcı hükümler de barındırmasına rağmen 274 sayılı Sendikalar Kanunu ile birlikte Türkiye’de sendikal hareket bir önceki döneme göre daha güçlü olduğu bir döneme girmiştir. Sendikalar Kanunu’nun 12. maddesine göre sendikaların kuruluş aşaması kolaylaştırılmış, sendika üyeliği için yazılı başvuru yeterli görülmüştür (madde 5). Sendikalar anayasaya aykırı olmamak şartıyla uluslararası çatı örgütlere üye olabilmekte serbest bırakılmıştır (madde 10). Sendikalar örgütlü oldukları iş kolunda ya da sendikada toplu sözleşme yapma ve greve karar verme yetkisine sahip kılınmıştır (madde 14). Toplu iş sözleşmeleri işyeri ve işkolu düzeyinde yapılabilir. Bir sendikanın toplu iş sözleşmesi yapabilmesi, toplu iş sözleşmesinde taraf olabilmesi ya da greve karar verebilmesi için örgütlü olduğu işyerinde ya da işkolunda çalışan işçilerin yarıdan bir fazlasını temsil etmesi gerekmektedir. Sendikanın ayrıca bulunduğu işkolunda çalışanların %10’unu örgütlemiş olması şartı aranmamaktadır.¹⁰⁰

Özetle belirtmek gerekirse; ele alınan dönemin işçi sınıfı, sendikal hareketi ve genel olarak çalışma ilişkileri açısından hukuki çerçevesini oluşturan 274 ve 275 sayılı yasalar, işçi sınıfının ‘politik-hegemonik mücadele’ içerisine girerek ‘kendisi için sınıf’ olmasını engelleyici, işçi sınıfını dengede tutucu ve onu ‘ekonomik-korporatif’ hakları için mücadele etmeye yönlendirici bununla birlikte sanayi burjuvazisi için büyük sorun teşkil etmemesini sağlayıcı bir mantık uyarınca düzenlenmiştir.

3.2. 1960-80 Arası İşçi Sınıfının Sosyal Durumu ve Sendikal Mücadelesi

1960’larla birlikte dönemin ekonomi politikasının, sanayileşme ve kentleşme süreçlerinin ve 1961 Anayasası’nın açtığı özgürlükler alanının etkisiyle Türkiye işçi sınıfının sosyal, ekonomik ve politik durumunda değişiklikler olmuştur. Bir anlamda bu değişimin dışa vurumu grevler, grev dışı eylemlilikler ve de sendikalaşma

⁹⁹ Işıklı, **İş Hukuku**, 174.

¹⁰⁰ Alpaslan Işıklı, **İş Hukuku**, 174.

düzeyindeki yükseliştir. Bu da bahsedilen dönemde işçi sınıfının ‘kendisi için sınıf’ olma mücadelesinde büyük bir ivme kazandığını göstermektedir.¹⁰¹

1960-1980 arası dönemde sanayileşme, kentleşme ve işçileşme süreçlerinin etkisiyle istihdamda tarımın payı azalırken sanayi ve hizmetler sektörünün payında artış yaşanmıştır. Bunun içinde de imalat sanayiinde çalışanların sayısı artmıştır. Milli hasılanın gelişiminde de tarım aleyhine sanayi lehine bir değişim vardır. “1960-61’de sanayinin (cari fiyatlarla) GSMH’den payı %17,5 iken, bu oran 1975-76’da %21,2’ye yükselmiştir. Tarımın payı ise aynı yıllar arasında %36,5’ten %27’ye düşmüştür.”¹⁰² Ele alınan dönemde sanayide istihdam artışı yüzde 140 oranındadır, imalat sanayinde ise istihdam artışı yüzde 160 oranındadır.¹⁰³ 1960-80 arasında Türkiye ekonomisinde sosyal yapı değişikliğine de sebep olan tarımdan sanayiye bir geçiş yaşanmıştır. İstihdamın sektörler arasındaki oransal dağılımındaki değişime bakıldığında dönemin başında yüzde 30 olan tarım dışı istihdamın oranının dönem sonunda yüzde 50’ye çıktığı görülmektedir.¹⁰⁴

“Dahası, 27 Mayıs sonrası dönemin en belirgin yanı işçi sınıfının nicel ve nitel olarak yükselişi ve bir sınıf olarak ayağa kalkmasıdır.”¹⁰⁵ “1950’lerin ortasında 1,6 milyon olan toplam ücretli sayısı 1960’ta 2.4 milyona, 1965’te ise 3 milyona yükselmiştir. 1980’e gelindiğinde ise ücretli sayısı 6,4 milyona yaklaşmıştır.”¹⁰⁶ Ücretlilerin toplam istihdam içindeki payı ise yüzde 18’lerden yüzde 35’lere çıkmıştır.¹⁰⁷ Burada ciddi bir işçileşme sürecinin olduğuna dikkat çekmek gerekmektedir. Bu işçileşme süreci 1960-80 arası dönemde sınıfsal kompozisyonda önemli bir değişim anlamına gelir, bu değişim de dönem boyunca tüm sosyo-ekonomik ve politik yapıyı etkilemiştir.

Sigortalı işçi sayısında da önemli bir artış yaşanmıştır. 1963 yılında sigortalı işçi sayısı 710 bin iken, 1980 yılı istatistiklerine göre bu sayı 2,2 milyona

¹⁰¹ Ergun Aydınoglu, “Bir Dönemin Otopsi Türkiye İşçi Sınıfı: 1960-80”, **Sınıf Bilinci**, s. 9-10 (Temmuz 1991): 28.

¹⁰² Korkut Boratav, **Türkiye İktisat Tarihi (1908-1985)**, 3. bs. (İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1990) 105.

¹⁰³ Makal (ed.), **Çalışma İlişkileri Tarihi**, 201-202.

¹⁰⁴ İstihdamın Sektörel Dağılımı (Yüzde) 1960-1980, DİE (1996), **Çalışma İstatistikleri**, 1995’ten aktaran **age**, 202.

¹⁰⁵ Koçak-Çelik, “Türkiye İşçi Sınıfının Ayağa Kalktığı Gün, 650.

¹⁰⁶ Makal (ed.), **Çalışma İlişkileri Tarihi**, 202.

¹⁰⁷ Ücretliler Tablosu (Bin) 1955-1980, 1960 yılı için DİE, 1960-1962 İstatistik Yıllığı, Ankara, 1962; Diğer yıllar için DİE, **Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri**, 1965, 1970, 1975 ve 1980 yıllarına ait raporlardan aktaran **age**, 202.

ulaşmıştır.¹⁰⁸ Kamu sektöründe çalışan sigortalı işçi sayısı 312 binden 794 bine çıkmıştır. Özel sektörde çalışan sigortalı sayısı ise 398 binden 1,4 milyona ulaşmıştır.¹⁰⁹ Bununla birlikte imalat sanayinde ücretli çalışanların oranı yüzde 166 oranında artmıştır. İmalat sanayinde ücretli çalışanların sayısı 1960-1980 arasında 296 binden 787 bine ulaşmıştır. Kamu sektöründe imalat sanayinde ücretli çalışanların sayısı 128 binden 287 bine ulaşmıştır. Özel sektörde imalat sanayinde ücretli çalışanların sayısı ise 168 binden 500 bine ulaşmıştır.¹¹⁰ Özel sektör imalat sanayinde ücretli çalışanların sayısındaki artışın daha fazla olması ve imalat sanayinde özel sektörün payının büyümesi dönemin işçi sınıfı hareketinin dinamizmini de etkilemiştir. Kamu sektörü ile özel sektörün işçi-işveren ilişkisi açısından farklı olduğu düşünüldüğünde özel sektörde ücretli çalışanların hızlı artışının yaşandığı böylesi bir dönemde başka dinamiklerin de etkisiyle işçi sınıfı daha militan bir siyasallaşma içine girmiştir denilebilir. Ücretli çalışanların içerisinde kamu görevlileri de vardır ve dönem boyunca kamu personeli ve memurların sayısında da önemli bir artış yaşanmıştır. 1960 yılında 359 bin olan kamu görevlisi sayısı dönem sonunda 1 milyon 250 bine ulaşmıştır.¹¹¹

Niceliksel özelliklerindeki değişime kısaca değinilen ücretli çalışanların dönem boyunca içerisinde bulunduğu “işçi hareketi aktivitesi” üzerinde de özetle durmak gerekmektedir.¹¹² 1961-1962 yıllarında işçi sınıfı miting, yürüyüş ve çeşitli pasif direnme eylemleri yapmakla birlikte bu dönemde geniş çaplı grev mücadeleleri yaygın değildir. İşçi sınıfında geniş çaplı grevler 1963’ten sonra görülmektedir. Bunda 1963 hukuki düzenlemelerinin etkisi olduğunu söylemek mümkündür. 1962-1967 yılları arasında hızlı bir sendikalaşma ve toplu sözleşme faaliyeti görülmekle birlikte işçi hareketinin düzeyi sendikal anlamda bile 1967-1968’e kadar pek yüksek değildir.¹¹³ 274 sayılı yasaya göre işçilerin birden fazla sendikaya üye olabilmeleri ve işsizlik durumlarında sendikalılıklarının düşmemesi sebebiyle ve de işverenlerin çalıştırdıkları işçi sayılarını Çalışma Bakanlığı’na bildirme gibi bir zorunlulukları olmadığı için ele alınan dönemdeki sendikalı işçi sayısı ile ilgili mevcut veriler

¹⁰⁸ Sigortalı İşçi Sayısı 1963-1980, Petrol-İş (1992), **Petrol-İş 91 Yıllık**’tan aktaran **age**, 202-203.

¹⁰⁹ **age**, 203.

¹¹⁰ İmalat Sanayinde Ücretle Çalışanlar (1960-1980), DİE (1994), İstatistik Göstergeler (1923-1992)’den aktaran **age**, 203.

¹¹¹ DİE (1996)’dan aktaran **age**, 203.

¹¹² 1961-1963 arası tüm işçi sınıfı eylemlilikleri için “işçi hareketi aktivitesi” kavramını kullanan Algül, **age**, 164.

¹¹³ Aydınoglu, “Bir Dönemin Otopsi”, 28-29.

sağlıklı değildir. Buna rağmen sendikalı işçi sayısının üst sınırı olarak belirtilebilir ki; 1960'ların ikinci yarısında 400-800 bin olan toplu iş sözleşmesi kapsamındaki sendikalı işçi sayısı 1970-80 döneminde 800 bin ile 1 milyon aralığındadır.¹¹⁴

“İşçi sınıfının bu nicel büyümesine paralel olarak nitel varlığında ve örgütlenmesinde de önemli gelişmeler yaşandı 1948 yılında 52 bin olan sendikalı işçi sayısı, 1954'te 180 bine, 1960'da 282 bine, 1963'te 295 bine ulaştı. Sendikalı işçilerin İş Kanunu'na tabi işçilere oranında önemli bir artış yaşandı. 1948'te yüzde 16 olan sendikalaşma oranı, 1954'te yüzde 31'e, 1960'da yüzde 34'e ulaştı. Benzer bir dinamizm sendika sayısı açısından da yaşandı. 1948 yılında 73 olan sendika sayısı 1960'da 432'ye, 1948'de sadece bir olan birlik ve federasyon sayısı 1960'da 27'ye ulaştı.”¹¹⁵

1962-1967 yılları arasında yapılan grevler sonucunda gerçek işçi ücretlerinde ciddi bir artış yaşanmıştır. 1965 yılında gerçek ücret endeksi 100 olarak alınırsa, bu 1977'de 154 olmuştur. Kamu kesimi gerçek ücret endeksi 1977 yılında 183'e ulaşmışken özel sektör gerçek ücret endeksi 138'e varmıştır.¹¹⁶ 1977-1980 arasında işçi ücretlerinde düşüş yaşanmıştır. Bu dönemde SSK'ya bağlı işçilerin gerçek ücretlerindeki düşüş %43.23'tür.¹¹⁷ Ele alınan dönemde imalat sanayiindeki ücret artışları şu şekilde olmuştur:

“İmalat sanayiinde ortalama ücretler DİE verilerine göre 1965-1976 döneminde 10 yılda %88 artmışken, SSK verilerine göre bu dönemdeki reel artış %41 civarındadır. Ancak, 12 Mart 1971 rejimi nedeniyle 1971-1973 döneminde reel ücretlerde, SSK verilerine göre, %7 civarında bir düşüş olmuştur. Bu dönemin kaybı ancak 1973-1978 döneminde geri alınabilmiştir. Ücret artışı kişi başına düşen milli gelir artışının gerisinde kalmıştır.”¹¹⁸

Akkaya'nın dönemin işçi ücretleri artışı ile ilgili belirttiğine göre; incelenen dönem için işçi ücretleri artışı süreklidir fakat bu artış 1970'lerin ikinci yarısına kadar sermayeyi rahatsız edecek boyutlara ulaşmamıştır.¹¹⁹ Akkaya bu çıkarımı grev ertelemelerinin yoğunluğu üzerinden temellendirmektedir. “1963-1975 döneminde, 12 yılda toplam 50 grev ertelenmişken; 1976-1980 döneminde, 5 yılda ertelenen grev

¹¹⁴ Makal (ed.), **Çalışma İlişkileri Tarihi**, 213.

¹¹⁵ Makal (ed.), **Çalışma İlişkileri Tarihi**'nden aktaran M. Hakan Koçak-Aziz Çelik, “Türkiye İşçi Sınıfının Ayağa Kalktığı Gün: Saraçhane Mitingi”, **Çalışma ve Toplum Dergisi** (2016/2):653.

¹¹⁶ İş Ücretlerindeki Artışlar (1965-1977), **TÜİK**, İstatistik Göstergeler, 1923-2004, s. 552-553'te yer alan Tüketici Fiyat Endeksi ve Talas, 1982: 20'de yer alan ücret tablosundan yararlanarak hazırlanmıştır. Makal (ed.), **Çalışma İlişkileri Tarihi**, 217.

¹¹⁷ Aydınoglu, “Bir Dönemin Otopsi”, 33-34.

¹¹⁸ Nurcan Özkaplan, **Sendikalar ve Ekonomik Etkileri (Türkiye Üzerine Bir Deneme)** (İstanbul: Kavram Yayınları, 1994), 107-109'dan akt. Yüksel Akkaya, “Türkiye'de İşçi Sınıfı ve Sendikacılık-2”, **Praksis** (6) (2002): 73. İşçi ücretlerinin artışında dönemin ekonomi politikasının gereklerinin yanı sıra yükselen işçi sınıfı ve sendikal hareketin de önemli bir etkisi vardır. Sungur Savran ve Fuat Ercan 1960-1980 arasındaki grevlerin ücretleri önemli ölçüde arttırmada etkili olduğunu belirtmişlerdir. Sungur Savran, **Türkiye'de Sınıf Mücadeleleri (1919-1980)** (İstanbul: Kardelen Yayınları, 1992) ve Fuat Ercan, “Çelişkili Bir Süreklilik Olarak Sermaye Birikimi-1 (Türkiye'de Kapitalizmin Gelişme Dinamiklerinin Anlaşılması İçin Marksist Bir Çerçeve Denemesi)”, **Praksis** 5, (2002)'den akt. Akkaya, “Türkiye'de İşçi Sınıfı”, 69.

¹¹⁹ Akkaya, “Türkiye'de İşçi Sınıfı”, 83.

sayısı 108 olmuştur.”¹²⁰ Grev ertelemeleri de göstermektedir ki, sınırın aşılmağa olduğu endişesiyle devlet yasa gücünü kullanarak sermaye lehine müdahalelerde bulunmuştur.¹²¹

1964 yılında greve katılan işçi sayısı 6.640 iken 1980 yılında 12 Eylül Darbesi’ne kadar yaklaşık 85 bin işçi greve katılmıştır. Grevde geçen işgünü sayısı 238 binden 1 milyon 303 bine çıkmıştır.

“275 sayılı Yasa’nın uygulandığı dönem boyunca toplam 1.440 greve 291 bin işçi katılmış ve toplam 10 milyon 190 bin gün grevde geçmiştir. (...) Grevci işçi ve grevde geçen işgünü sayısında 1974, 1977, 1979 ve 1980 yıllarında ciddi bir sıçrama yaşandığı görülmektedir.”¹²²

Özetle belirtmek gerekirse; sayısal verilerine yukarıda kısaca yer verildiği üzere 1960’larda işçi sınıfının sosyo-ekonomik ve politik durumunda işçi sınıfı lehine başka bir ifadeyle işçi sınıfının kendisi için sınıf olabilmesinin yolunu açan değişiklikler olmuştur.

3.3. TÜRK-İŞ’ten DİSK’e Sendikal Alandaki Dönüşüm: 1947-1967 “Vesayet Sendikacılığından Sınıf Sendikacılığına”

Türk-İş’in kuruluş süreci ve sendikal anlayışı üzerinde durularak DİSK’in kuruluşu Türk-İş sendikacılığından kopuş olarak tarihsel süreç içinde anlaşılmaya çalışılacaktır. Daha sonra DİSK’in kuruluş sürecinin, sendikal örgütlenme ve mücadele alanında nereye tekabül ettiği incelenip Türk-İş’in ve DİSK’in sendikal anlayışlarına karşılaştırmalı bir biçimde, CHP ve TİP ile kurdukları ilişkiler de analize dâhil edilerek bakılacaktır.

1947’den DİSK’in kurulduğu 1967’ye kadar işçi hareketi içinde sendikal üst örgütlenme açısından iki önemli odak bulunmaktaydı: 1948’de kurulan İstanbul İşçi Sendikaları Birliği (İİSB) ve 1952 yılında kurulan Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (Türk-İş).

İİSB, doğrudan CHP’nin ve devletin denetiminde olan ve Türk-İş kurulana kadar bir ulusal merkez gibi davranan bir örgütlenmedir. Türk-İş’in kurulmasından sonraki dönemde İİSB ile Türk-İş arasında gizli bir rekabet yaşanmıştır.¹²³

¹²⁰ M. Kutal, “Bakanlar Kurulu Tarafından Ertelenen Grevler (1964-1976)”, **İktisat ve Maliye**, s. 23, 12’den akt. Akkaya, “Türkiye’de İşçi Sınıfı”, 84.

¹²¹ Akkaya, “Türkiye’de İşçi Sınıfı”, 84.

¹²² Makal (ed.), **Çalışma İlişkileri Tarihi**, 219-220. 1963-1980 arasında grev sayısı, greve katılan işçi sayısı, grevde geçen işgünü istatistiki için bakınız: Grevler 1963-1980, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (2004), **Çalışma Hayatı İstatistikleri 2003**.

“Sendikalar kanunundan sonra yeniden kurulmaya başlayan işçi sendikaları, hükümet partisi (CHP) tarafından önceleri açıkça, sonraları kapalı olarak idare edilirken, İstanbul İşçi Sendikaları Birliği’nin, Türkiye’ye şamil (Türkiye genelinde) bir merkez olması düşünülmüyordu.”¹²⁴

İİSB’deki sendikal unsurlar 1960’ların görece avantajlı durumundan da faydalanarak “radikal ve militan bir siyasi eylemlilik” içerisine girmiştir. 1963 SK ve TİSGLK’nin çıkarılmasının gecikmesi üzerine baskı oluşturmak maksadıyla İİSB tarafından organize edilen 1961 Saraçhane Mitingi ve İİSB içerisinde yer alan daha sonra DİSK’in kuruluşunda da yer alacak ve Türk-İş’in sendikal anlayışı ile uyuşmayan Maden-İş Sendikası tarafından yürütülen 1963 Kavel Direnişi 1960’ların ilk yarısından itibaren Türk-İş içerisinde ve dışında Türk-İş sendikacılığından farklı nüveler taşıyan bir sendikacılığın varlığını göstermektedir. Bununla birlikte 1961’de TİP’i kuran sendikacı kadronun da İİSB yöneticisi olduğunu belirtmek gerekir.¹²⁵ “TİP kurucularından 8’i (Denizci, Erakalın, Yıldız, Kuas, Göksüzoğlu, Uslubaş, Arkın ve Özkarabay) İİSB’nin Eylül 1960 kongresinde DP’lileri devirip yönetime seçilmişlerdi.”¹²⁶ Özetle ifade etmek gerekirse; “sendikacılığın, siyaset ve devletle ilişkilerinin yönü bu dönem içinde farklılaşmış ve bu farklılık Türkiye sendikal hareketindeki en önemli yarılmayı (DİSK’in kuruluşu) beraberinde getirmiştir.”¹²⁷

3.3.1. Türk-İş’in Kuruluşu ve Sendikacılık Anlayışı

Türk-İş, 1946-1952 döneminde doğan ve gelişen sendikaların birleşme sürecinin doğal sonucudur; Türkiye tarihinde ülke çapında hemen hemen tüm işkollarını kapsayan ilk örgütlenmedir. Bununla birlikte Türk-İş’in kuruluşunda sendikal hareketin ve çalışma ilişkilerinin dönemin iktidarının ve ABD’nin ihtiyaçları doğrultusunda şekillendirilmesinin de etkisi vardır.¹²⁸ Başka bir deyişle; Türk-İş’in ABD sendikal geleneğine uygun bir biçimde kurulmasının konjonktürel durumla da ilgisi vardır.¹²⁹

¹²³ Koç, **100 Soruda Türkiye’de İşçi Sınıfı ve Sendikacılık Hareketi**, 50.

¹²⁴ Kemal Sülker, **Türkiye’de Sendikacılık** (1955), 218’den aktaran İlhan Akalın, **Güdümlü İşçi Hareketi Sendikaların Mahzun Öyküsü**, 1. bs. (İstanbul: Gelenek Yayınları, 2000), 84.

¹²⁵ Doğan, **age**, 302.

¹²⁶ Aziz Çelik, **Vesayetden Siyasete Türkiye’de Sendikacılık (1946-1967)** (İstanbul: İletişim Yayınları, 2010)’dan aktaran M. Hakan Koçak-Aziz Çelik, “Türkiye İşçi Sınıfının Ayağa Kalktığı Gün: Saraçhane Mitingi”, **Çalışma ve Toplum Dergisi** (2016/2): 656.

¹²⁷ Koçak-Çelik, “Türkiye İşçi Sınıfının Ayağa Kalktığı Gün: Saraçhane Mitingi”, 650.

¹²⁸ Türk-İş’in kuruluşu sürecinde ABD’nin sendikal geleneğinin ve direkt etkisinin olduğu savı ile ilgili bakınız: Kenan Öztürk, **Amerikan Sendikacılığı ve Türkiye İlk İlişkiler** (AFL-CIO’nun Avrupa Temsilcisi Irving Brown ile Söyleşi), 1. bs. (İstanbul: Tüstav Yayınları, 2004), 101-102.

¹²⁹ Türk-İş’in kuruluşu, gelişmesi ve faaliyetleri için bakınız: Ahmet Makal, **Türkiye’de Çok Partili Dönemde Çalışma İlişkileri: 1946-1963**, 1. bs. (Ankara: İmge Kitabevi, 2002), 278-283.

5018 sayılı yasa sendikaların siyasal faaliyeti üzerinde ciddi kısıtlamalar getirmektedir. Bu yasanın etkisinde düzenlenen Türk-İş Tüzüğü'nün 41. maddesine göre de Türk-İş yöneticilerinin siyasal faaliyetlerde yer almaları yasaklanmıştır. Türk-İş'in sendikal anlayışı bu yasal çerçeve içerisinde DP ve CHP ile kurduğu korporatist ilişkilerle oluşmuştur.¹³⁰

Türk-İş'in 1952-1960 arası durumu için özetle belirtmek gerekirse; 1950'ler boyunca DP iktidarı Türk-İş'i baskı altında tutmuştur. Doğan'ın ifadesiyle Türk-İş 1950'ler boyunca "... neredeyse bir tabela örgütü" olarak kalmıştır.¹³¹ Bu dönemde Türk-İş'e uluslararası konfederasyonlara katılma hakkı tanınmamıştır. Türk-İş bu hakkı 1961'de elde etmiştir.¹³² Bu tarihten sonra Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu'na üye olmuştur.

Özetle ifade etmek gerekirse; 1950'ler boyunca DP, Türk-İş'i gerek Türk-İş yönetimlerine DP'li kişilerin gelmesini sağlayarak gerek de elindeki maddi imkânları kullanarak kontrol etmeye çalışmış ve Türk-İş ile patronaj ilişkileri kurmuştur. Tüm bunların da etkisiyle 1950'ler boyunca Türk-İş güdümlü bir sendikal anlayışa sahip olmuştur.

3.3.2. 1960'lar Türk-İş'in CHP ve AP ile İlişkileri

1960'lar boyunca Türk-İş'in CHP ve AP ile kurduğu ilişki ve Türk-İş içindeki bazı sendikaların TİP ile ilişkilienmeleri Türk-İş içinde çeşitli değişikliklere ve sendikal mücadele etme anlayışı açısından tartışmalara sebep olmuştur.

"27 Mayıs sonrasında sendikacılar arasında ortaya çıkan gerilim ve DP'li sendikacılara yönelik dışlayıcı tutum özellikle 1960 Türk-İş Genel Kurulu sonrasında yumuşamaya başladı."¹³³

"Muhallif sendikacılar 27 Mayıs'tan yararlanarak karşıtlarını tasfiye etmeye çalışırken, DP'li sendikacılar da kısa bir süre önceki davranışlarının aksine DP iktidarını eleştiren ve 27 Mayıs'ı öven bir tutum içine girdiler. 27 Mayıs'ın ardından DP'ye yakın İİSB ve Türk-İş yönetimleri değiştirildi; muhalif veya CHP eğilimli sendikacılar yönetimlere seçilirken, DP'li Türk-İş Başkanı Nuri Beşer ihraç edildi."¹³⁴

¹³⁰ Koç, 100 Soruda Türkiye'de İşçi Sınıfı ve Sendikacılık Hareketi, 55-56.

¹³¹ Doğan, age, 301.

¹³² Koç, 100 Soruda Türkiye'de İşçi Sınıfı ve Sendikacılık Hareketi, 52.

¹³³ Koçak-Çelik, "Türkiye İşçi Sınıfının Ayağa Kalktığı Gün, 657.

¹³⁴ age, 652.

Kuruluşundan DP iktidarının sonuna kadar DP ve CHP ile korporatist ilişkiler çerçevesinde konumlanan Türk-İş'in Kasım 1960'ta yapılan 4. Genel Kurulu'nda genel başkanı "kamu sendikacılığından gelme bir CHP'li" olan Seyfi Demirsoy, genel sekreteri ise yine CHP'li bir sendikacı olan Halil Tunç olmuştur.¹³⁵

Türk-İş'in sendikal anlayışı en temelde "partiler üstü politika ilkesi"ne dayanmaktadır. Ocak 1964'te yapılan Türk-İş 5. Genel Kurulu'nda konfederasyon tüzüğüne partiler üstü politika ilkesi eklenmiştir. Bu bir işçi örgütünün görece işçi sınıfı lehine gelişmelerin yaşandığı bir dönemde kendisine getirdiği bir kısıtlamadır. Doğan, bu kısıtlamayı TİP'li sendikacıların varlığı ve Türkiye sendikal hareketindeki eylem bolluğu üzerinden Türk-İş'in zapt etme kaygısı olarak tarif etmiştir.¹³⁶ Türk-İş'in tüzüğüne "partiler üstü politika" ilkesini eklemesi 27 Mayıs sonrasında İİSB yönetimine gelen ve TİP'in kuruluşunda yer alan sendikacılar ile Türk-İş yönetiminin sendikal anlayış farkını 1961-1963 arası eylemliliklerden sonra iyice açığa çıkarmıştır.¹³⁷ Partiler üstü politika ilkesinin yanı sıra Türk-İş tipi sendikacılığın bir diğer özelliği sınıf uzlaşmacılığına dayanması ve bu sendikal anlayışta korporatist geleneğin hâkim olmasıdır. ABD'nin sendikacılık anlayışından etkilenen Türk-İş, buna uygun olarak ülke içerisinde partiler üstü bir politika izlemeye çalışmakla birlikte dış politika sorunlarında dönemin hükümetlerini desteklemiştir.¹³⁸

1964 yılında aralarında İİSB'nin de bulunduğu sendikal alandaki yerel birlikler kapatılmıştır ve bunlar Türk-İş'in bölge temsilcilikleri haline getirilmiştir. Bu durum sendikal anlamda bir dönemin ve tarzın sonu anlamına gelir. Bu yerel birliklerin kapatılmasıyla merkezileşme eğiliminin önündeki engeller kaldırılmış olmaktadır.¹³⁹ Bölge sendikalarının kapatılması işkolu sendikacılığı mantığının hâkim olmasını getirmiştir. TİP'in kurucularının içinden çıktığı İİSB yönetimi ile Türk-İş'in genel merkezi arasında sendikal anlamda bir anlayış farkının olduğu belirtilmiştir.¹⁴⁰ Hem Türkiye İşçi Partisi'ni (TİP'i) kuran sendikacıların yetiştiği hem de DİSK'i kuran sendikaların içerisinde bulunduğu bir mecra olarak İİSB'nin

¹³⁵ Doğan, *age*, 302.

¹³⁶ Doğan, *age*, 303.

¹³⁷ Doğan, *age*, 303-304.

¹³⁸ Çelik, *Vesayetten Siyasete Türkiye'de Sendikacılık*, 60.

¹³⁹ Doğan, *age*, 302.

¹⁴⁰ Doğan, *age*, 303.

feshedilip Türk-İş'in bölge temsilciliği konumuna geçmesi bahsedilen dönemde Türk-İş'in sendikal anlayışının başat olması sonucunu getirmiştir.¹⁴¹

3.3.3. DİSK'in Kuruluşu, Sendikal Anlayışı (1967-1971)

DİSK'in kuruluşu Türk-İş içindeki bazı sendikaların yaşanan sendikal anlayış farkı sebebiyle içerisinde bulundukları örgütlenmeden kopmalarının sonucunda gerçeklemiştir.¹⁴² Türk-İş ile DİSK'in sendikal anlayışlarının farklı olduğuna yer yer değinilmiştir. Bu sendikal anlayış farkında Türk-İş ile DİSK'in örgütlendikleri alanların dinamiklerinin de farklı olmasının etkisi vardır. Türk-İş geleneksel olarak kamu işyerlerinde örgütlenirken Türk-İş içerisinde çıkıp DİSK'i oluşturan sendikalar özel sektörde örgütlüdürler. Özel sektörde kapitalist sömürünün daha açık bir biçimde görülmesi ve kamu sektöründe devletle kurulan organik bağ sebebiyle devletin tam olarak bir işveren gibi görülmemesi ve kamu sektöründe çalışma şartlarının ve çalışanların özlük haklarının görece daha iyi olması sektörler arası işçilerin ve bahsedilen sektörlerde örgütlenen sendikaların mücadele biçimlerinin farklılık göstermesine sebep olmuştur. Örneğin Türk-İş içerisinde kimya ve metal işkolunda örgütlü Lastik-İş ve Maden-İş gibi sendikaların yönetimleriyle ve eylemlilik tarzlarıyla Türk-İş yönetimleri ve Türk-İş'in sendikal mücadele yöntemleri uyumluluk göstermemektedir.¹⁴³

Yaşanan çeşitli olaylara Türk-İş'in verdiği tepkiler konfederasyon içinde krize sebep olmuştur ve bu süreçte Türk-İş içerisinde sendikal yapıların bir kısmı ayrı bir örgütlülük ihtiyacı duyarak DİSK'i kurmuştur. Sendikacıları DİSK'in kuruluşu sürecine getiren olaylardan biri Mart 1965'te Zonguldak'ın Kozlu ilçesinde Kozlu olayları sırasında iki madencinin jandarma tarafından öldürülmesi ve Türk-İş Genel Başkanı Seyfi Demirsoy'un Kozlu Olayı ile ilgili jandarma lehine yaptığı yorumdur. Bununla birlikte 1965'te TİP'in meclise girmesinin verdiği moral ve teknik güç de süreçte etkili olmuştur. DİSK'in kurulması sürecinde kopuşu sağlayan

¹⁴¹Koç, **100 Soruda Türkiye'de İşçi Sınıfı ve Sendikacılık Hareketi**, 52.

¹⁴² DİSK'in kuruluşu ile ilgili bir başka yorum için bakınız: "1965 seçimleri öncesinde "ortanın solunda" olduğunu açıklayan CHP, seçimlerde AP karşısında büyük bir yenilgi almıştır. CHP'nin seçim yenilgisi ve AP'nin seçim zaferi, çalışma ilişkileri ve sosyal politika alanında 1961 Anayasası'nın sağladığı zeminin korunmasını zorlaştırmıştır. Dahası bu sonuç sendikal hareket içinde de önemli sonuçlar doğurmuştur ve Türk-İş içinde bir yarılmayı ve DİSK'in kurulmasını tetiklemiştir." Makal (ed.), **Çalışma İlişkileri Tarihi**, 200.

¹⁴³ Doğan, **age**, 304.

olay ise 1966'da gerçekleşen Paşabahçe Grevi'dir.¹⁴⁴ Paşabahçe işyerinde örgütlü olan Kristal-İş, önceden işkolu düzeyinde örgütlü olup Paşabahçe işvereni ile toplu iş sözleşmesi yapmış Cam-İş sendikasının yaptığı toplu iş sözleşmesinden daha iyi şartlarda bir sözleşme bağlatmak istemektedir. Kristal-İş, Türk-İş'in karşı olmasına rağmen grev kararı almıştır. Daha sonra grev kararını destekleyen Türk-İş sonrasında Kristal-İş'e danışmadan işveren ile toplu iş sözleşmesi yapmıştır. Bu durum Türk-İş 1. Bölge'nin önemli sendikaları tarafından protesto edilmiştir. Bu sendikalar Petrol-İş, Lastik-İş, Maden-İş ve Basın-İş'ti. Petrol-İş dışındakilerinin yönetiminde TİP'li sendikacılar bulunmaktaydı. 28 Mart 1966'da Türk-İş Genel Merkezi'nin Paşabahçe Grevi'nin bitirilmesi ve Türk-İş 1. Bölge yönetiminin grevi desteklememesi yönünde yayınladığı bildirge Türk-İş içindeki bahsedilen sendikalar için kopma noktası olmuştur. Bu sürecin sonunda da DİSK'in kuruluşu gerçekleşmiştir.¹⁴⁵ Bununla birlikte 1966 yılında yapılan 6. Genel Kurulu'nda TİP'li sendikacıların Türk-İş'te yönetim dışında kalmalarının¹⁴⁶ ve AP'li sendikacıların Türk-İş yönetimine gelmesinin de DİSK'in kuruluşunda etkisi vardır.

Türk-İş ile DİSK'i oluşturan sendikal anlayışın üzerinde anlaşılmadığı bir diğer konu da sendikaların siyasal alana müdahalesi meselesidir. Türk-İş "partiler üstü politika" ilkesi üzerinden hareket ederek bir baskı grubu şeklinde davranmanın doğru olduğunu düşünürken DİSK'li sendikacılar sendikaların siyasete aktif bir biçimde müdahale etmesini gerekli görmüştür.¹⁴⁷

Özetle belirtmek gerekirse; 1960'ların sonu ve 1970'ler boyunca işçi sınıfının politikleşmesi ve militanlaşması sürecinden Türkiye sendikal hareketi de etkilenmiştir. Bu dönemde Türk-İş içindeki TİP'e yakın sendikacılar üzerinden Türk-İş içerisinde Türk-İş'in sendikal anlayışından farklı duruşlar açığa çıkmış ve bu durum DİSK'in kurulması sürecini beraberinde getirmiştir. Ortanın solu anlayışı üzerinden popülist bir değişim süreci geçiren CHP Türk-İş üzerinde etkili olmaya çalışmıştır. DİSK'in kuruluşu sonrası CHP DİSK yaklaşması CHP ile Türk-İş arasındaki işbirliğini sonlandırmamıştır. Tüm bu süreç sendikal mücadele etme yöntemleri açısından çeşitli değişim ve dönüşümleri barındırmaktadır.

¹⁴⁴ Doğan, *age*, 304-305. Paşabahçe Grevi ile ilgili bakınız: Aziz Çelik-Zafer Aydın, **Paşabahçe 1966 Gelenek Yaratan Grev**, 1. bs (İstanbul: Tüstav Yayınları, 2006).

¹⁴⁵ Doğan, *age*, 305-306.

¹⁴⁶ Makal, **Çalışma İlişkileri Tarihi**, 215.

¹⁴⁷ Çelik, **Vesayetten Siyasete Türkiye'de Sendikacılık**, 325.

3.4. Öğretmen Hareketi: TÖS

3.4.1. 1960' larda TÖDMF

1960'ların başında öğretmenlerin ücretlerinde yaşanan gerileme çeşitli eylemliliklerle protesto edilmiştir. Örneğin Kırıkkale'deki öğretmenler 14 Şubat 1962 tarihinde Ankara'da gerçekleştirdikleri yürüyüşle ücretlerindeki düşüşü protesto etmiştir. TÖDMF Yönetim Kurulu 13 Ocak 1963 günü yaptığı toplantıda bir miting yapılması üzerine tartışmıştır. Aynı gün miting yapılmasına karar verilmiştir. Yapacakları mitingle öğretmenler “öğretmenlik itibarının korunup, meslek değerinin arttırılmasını...”, “TBMM'nin çıkardığı kanunların... ve VII. Milli Eğitim Şûrası kararlarının uygulanmasının çabuklaştırılmasını”, öğretmenlere yönelik saldırıların durdurulmasını, öğretmenlerin ekonomik durumlarının iyileştirilmesine yönelik çalışmaların yapılmasını talep etmektedir.¹⁴⁸ Türkiye'nin çeşitli yerlerinden yaklaşık 14.600 öğretmenin katıldığı TÖDMF tarafından örgütlenen 20 Şubat 1963 tarihinde yapılan “Büyük Eğitim Mitingi” öğretmenlerin ücretleri ile ilgili sorunun çözülmesinde önemli bir adım olmuştur. Eylemi takip eden aylarda ders ücretleri ile ilgili olarak orta ve yüksekokul öğretmenleri için ücret yasası ve ilkokul öğretmenleri için eğitim ödeneğine dair eğitim ödeneği yasası çıkarılarak öğretmenlerin ücretlerinde %35 artış yapılmıştır.¹⁴⁹

Köy Enstitülü öğretmenler 1960'tan sonra TÖDMF organlarında çoğunlukla yer almıştır. Köy öğretmen derneklerinin, yeni bir örgütçülük anlayışının yerleşmesinde, birçok öğretmen ve eğitim sorununun açığa çıkmasında ve 1960 sonrası Köy Enstitüsü çıkışlı öğretmenlerin TÖDMF yönetiminde yer almaya başlamasıyla başlangıcında tutucu ve iktidar yanlısı olan TÖDMF'nin yapı değiştirmesinde ve TÖDMF içinde politika değişikliği yaşanmasında önemli katkıları olmuştur.¹⁵⁰ 1961 yılında yapılan kurultayda Turhan Feyzioğlu federasyon başkanı olmuştur.¹⁵¹ Bu kurultaylarda Şükrü Koç, Mahmut Makal ve Talip Apaydın gibi isimler TÖDMF yönetimine girmiştir. TÖDMF Genel Başkanlığı'na 1962 yılında

¹⁴⁸ TÖDMF, Büyük Eğitim Mitingi, İstanbul, 1964'ten aktaran Koç, **TÖS Antiempyralist Bir Öğretmen Örgütü**, 30.

¹⁴⁹ Koç, **TÖS Antiempyralist Bir Öğretmen Örgütü**, 96. Altunya, **Öğretmenlerin Sendikası**, 9.

¹⁵⁰ Altunya, **Türkiye'de Öğretmen**, 55.

¹⁵¹ Alkan, **age**, 148-149.

Köy Enstitüsü çıkışlı ve CHP milletvekili olan Şükrü Koç seçilmiştir. 1965 yılında federasyon genel başkanlığına seçilen Hayrettin Uysal da CHP milletvekilidir.¹⁵² Federasyon 27 Mayıs Askeri Darbesi'ni ve 1960-1961 arası askeri yönetimini desteklemiştir. Sivil siyasete geçişle birlikte federasyon ile Milli Eğitim Bakanlığı arasındaki ilişki bozulmuştur. Milli Eğitim Bakanlığı ile öğretmen federasyonu arasındaki ilişkinin bozulması İsmet İnönü'nün başında bulunduğu koalisyon hükümetinin AP kanadının, selefi olan DP yönetimine karşı yapılan 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi'ni destekleyen öğretmen kitlesi ile hesaplaşma içine girmesi ile ilgilidir. Bununla birlikte CHP'li Milli Eğitim bakanları ve Milli Eğitim bürokratlarının öğretmenlere karşı olumsuz tavrının da Milli Eğitim Bakanlığı ile öğretmen federasyonu arasındaki ilişkinin bozulmasında etkisi vardır. 1965 yılında AP'nin tek başına iktidar olmasıyla Milli Eğitim Bakanlığı ve Federasyon arasındaki ilişki iyice bozulmuştur.¹⁵³

TÖDMF 1962 yılında yapılan 15. Kurultayı'nda öğretmen sendikası kurulması için çalışmalara başlamıştır. Bu kurultayda öğretmen sendikası tüzüğü'nün taslağının hazırlanması için federasyon icra ve yönetim kurullarına görev verilmiştir. Federasyonun 1963'te yapılan 16. Kurultayı'nda sendika tüzük taslağı Genel Kurul'un incelemesine sunulmuştur. Ayrıca federasyonun 16. Kurultayı'nda öğretmen sendikasının kurucuları olarak 92 öğretmen ismi saptanmıştır.¹⁵⁴ Konfederasyonun 17. Kurultayı'nda "Türkiye Öğretmenleri Ulusal Sendikası" tüzüğü hazır hale getirilmiştir. TÖDMF yapılan bu çalışmalarla öğretmen sendikasının kuruluşuna öncülük etmiştir.¹⁵⁵ 1965 yılında yapılan 15. Kurultay'da ise federasyon içerisindeki derneklerden kurulacak olan öğretmen sendikasına dâhil olabilmeleri için gerekli tüzük değişikliklerini yapmaları istenmiştir.¹⁵⁶ 1965 yılında 624 sayılı Kamu Personeli Sendikaları Kanunu yürürlüğe girdikten sonra TÖDMF içinden daha önce belirlenen 92 kişilik kurucu heyet 8 Temmuz 1965'te Türkiye Öğretmenler Sendikası'nın kuruluş bildirimini yapmıştır.¹⁵⁷

¹⁵² Altunya, *Türkiye'de Öğretmen*, 95.

¹⁵³ *age*, 91-92.

¹⁵⁴ Yavuz, *Yokuşta Yürüyen Adam*, 94.

¹⁵⁵ Fakir Baykurt, *Öğretmenin Uyandırma Görevi TÖS Dönemi (1965-1971)* ed. Niyazi Altunya, (Eğitim-Sen Yayınları, Temmuz 2000):35.

¹⁵⁶ Halim Akgöl, *Türkiye Öğretmenler Sendikası (1965-1971)* (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, 1981):4'ten aktaran Gündoğan, *age*, 20.

¹⁵⁷ Altunya, *Türkiye'de Öğretmen*, 96.

TÖDMF'nin TÖS'e devri için TÖDMF genel kurullarında kararlar alınmış ve 1966'da TÖDMF Kurultayı'nda yapılan tüzük değişikliği ile (md. 32/b) TÖDMF'nin TÖS'e devredilmesi tüzük kararı haline getirilmiştir. Buna rağmen TÖDMF'nin içerisinde, öğretmen sendikasının kapatılması durumunda onun yerini öğretmen federasyonun alabileceği ve bu gibi geçiş dönemlerinde öğretmen kitlesinin böylelikle örgütsüz kalmayacağı gerekçesiyle TÖDMF'nin TÖS'e devredilmesine karşı bir grubun bulunması sebebiyle 1969 yılına kadar TÖDMF'nin TÖS'e devri gerçekleşmemiştir.¹⁵⁸ 1968 yılında TÖS Genel Başkanı Fakir Baykurt ve TÖS yöneticilerinin TÖDMF yönetimine gelmesi sonrasında, TÖDMF 1969'da Kayseri'de başlayıp kurultayın ikinci gününde kurultaya yönelik saldırılar sebebiyle Ankara'da tamamlanan TÖS ile ortaklaşa yapılan 22. Kurultayı'nda kendisini feshetme ve mal varlığıyla birlikte TÖS'e katılma kararı almıştır.¹⁵⁹

3.4.2. Memur Sendikacılığının Başlaması ve TÖS'ün Kuruluşu

27 Mayıs 1960 Darbesi sonrası hazırlanan 1961 Anayasası'nın 46. maddesine göre “İşçiler ve işverenler, önceden izin almaksızın, sendikalar ve sendika birlikleri kurma, bunlara serbestçe üye olma ve üyelikten ayrılma hakkına sahiptirler. Bu hakların kullanılmasında uygulanacak şekil ve usuller kanunda gösterilir. Kanun, Devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğünün, millî güvenliğinin, kamu düzeninin ve genel ahlâkın korunması maksadıyla sınırlar koyabilir. Sendikalar ve sendika birliklerinin tüzükleri, yönetim ve işleyişleri demokratik esaslara aykırı olamaz.”¹⁶⁰ 1961 Anayasası kamu görevlilerine grev ve toplu sözleşme yapma hakkından yoksun olarak sendikalarda örgütlenebilme hakkı vermektedir. 1961 Anayasasının 46. maddesi ile memurlara verilen sendikalaşma hakkının düzenlenmesi anayasanın aynı maddesi 2. fıkrası uyarınca kanuna bırakılmıştır. Anayasanın geçici 7. maddesi de sendikalaşma hakkının kanunla düzenlenmesinin süresini belirtmektedir. 1961 Anayasası'nın işçilere ve memurlara verdiği sendikalaşma hakkının kanunla

¹⁵⁸ age, 97. Evren-Erdem ve Yıldırım'a göre TÖDMF yöneticileri “siyasal ve kariyerist kaygılarla” TÖDMF'yi feshedip TÖS'e katılmamıştır. Evren- Erdem-Yıldırım, age, 26. TÖS tarihini 12 Mart 1971 sonrası sıkıyönetim dönemi askeri savcılarının Baki Tuğ'un hazırladığı TÖS Davası İddianamesi'ne dayanarak anlatan bir kaynakta TÖDMF'nin 6 Temmuz 1967 tarihinde yapılan 2. Kurultayı'nda TÖS ile birleşmesinin gerçekleşmemesi TÖDMF Genel Başkanı Hayrettin Uysal'ın CHP, o sırada TÖS Genel Başkanı olan Feyzullah Ertuğrul'un ise TİP çizgisinde olması sebebiyle yaşanan uyuşmazlık üzerinden okunmaktadır. Yesevizâde, **TÖB-DER Mes'elesi**, (İstanbul: Sebil Yayınevi, 1976), 27.

¹⁵⁹ Koç, **TÖS Antiempyralist Bir Öğretmen Örgütü**, 31. TÖDMF 1969 Çalışma Raporu'ndan aktaran Altunya, **Türkiye'de Öğretmen**, 96.

¹⁶⁰ TC Anayasası, 1961, <https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa61.htm> [10.05.2016].

düzenlenmesine yönelik kararı uyarınca 1963 yılında işçilerin sendikal haklarını düzenleyen 274 sayılı Sendikalar Kanunu çıkarılmıştır. Koç'un belirttiğine göre kamu çalışanlarının işçilerle aynı sendikalar kanununa tâbi olmaları 1963 yılında TBMM'de 274 sayılı Sendikalar Kanunu'nun görüşmeleri gerçekleştirilirken dönemin Çalışma Bakanı Bülent Ecevit tarafından engellenmiştir.¹⁶¹ Memurların sendikalaşma hakkı ise 8.6.1965 tarihinde çıkarılan 624 sayılı Devlet Personeli Sendikaları Kanunu ile düzenlenmiştir.¹⁶²

624 sayılı kanun 1961 Anayasasının memurlara tanıdığı sendikalaşma hakkını çeşitli açılardan kısıtlayarak adeta bu hakkı kadük ve sendikal örgütlenme açısından kullanışsız bir hale getirmiştir. Prof. Mıhçıoğlu'na göre, 624 sayılı kanunun işlerliği olan bir sendikal örgütlenme açısından büyük eksikleri mevcuttur. 624 sayılı yasaya tâbi olan çalışanların sendikal örgütlenmenin işlerliği açısından önemli mücadele araçları olan grev, toplu sözleşme, gösteri ve protesto yürüyüşü yapma hakkına sahip olmamaları, bunun yanı sıra kanunda kamu kurumları içinde sendikal faaliyetlere getirilen kısıtlamalar, bir iş kolunda örgütlenmeyi birden fazla sendikaya bölen hükümlerin mevcut olması ve sendika yöneticilerinin güvenceden yoksun olmaları sendikal örgütlenmenin işlerliğini zayıflatmaktadır.¹⁶³ 624 sayılı kanunun 3. maddesine göre sendikalar "... her bir kurumda veya kurumlar arasında, merkez ve taşra teşkilatında, ayrı ayrı veya her bir kurumun genel bütünlüğünü veya bir kısmını veya bir meslek veya uzmanlık kolunu ve memurlarını kapsayacak şekilde kurulabilir." Bu madde bir iş kolunda çok sayıda, az üyeli ve zayıf sendika kurulmasının önünü açmıştır. 624 sayılı kanun memur sendikalarının siyasal parti ve örgütlerle ilişki kurmalarını ve herhangi bir siyasal etkinlikte bulunmalarını da yasaklamaktadır.¹⁶⁴ Siyasetin geniş anlamıyla tanımı üzerinden bir yorumla bakıldığında 624 sayılı kanunun memur sendikalarının mücadele alanını oldukça daralttığı görülmektedir.

Bahsi geçen dönemde memurların sendikal faaliyet yürütürken mücadele güçlerini düşüren bir diğer unsur da 1965 yılında kabul edilen 657 sayılı Devlet

¹⁶¹ Yıldırım Koç, **"Geçmişten Günümüze Kamu Çalışanlarının Sendikalaşması"** (Ankara:Türk-İş Eğitim Yayınları, No.69, 2001), 4.

¹⁶² Gencay Şaylan, Şensu Yemişçioğlu, **"Memur Sendikacılığı ve Türkiye Deneyi (1965-1971)"** (Ankara: TÖB-DER Eğitim Yayınları No:3, 1975), 22.

¹⁶³ Cemal Mıhçıoğlu, **Türkiye'de Kamu Personeli Sendikaları** (Ankara, 1968)'den aktaran Şaylan-Yemişçioğlu, **age**, 22.

¹⁶⁴ Serdar Demir, Türkiye'de Kamu Görevlileri Dernekleri (1971-1980), **Amme İdaresi Dergisi**, c.24, s.1 (Mart 1991'den ayrı bası): 59.

Memurları Kanunudur. 657 sayılı kanunun 27. maddesine göre “devlet memurlarının greve karar vermeleri, grev tertiplmeleri, ilan etmeleri, bu yolda propaganda yapmaları yasaktır.” Ayrıca “devlet memurları, herhangi bir greve veya grev teşebbüsüne katılamaz, grevi destekleyemez veya teşvik edemezler.”¹⁶⁵

1938 tarihli Cemiyetler Kanunu üzerinde 1946 yılında yapılan değişiklikle sınıf esasına dayalı cemiyet kurma yasağı ortadan kaldırılmış olmakla birlikte Cemiyetler Kanunu’nun kamu personelinin örgütlenmesini sınırlandıran 12. maddesi kaldırılmamıştır.¹⁶⁶ Kamu görevlilerinin örgütlenmesi karşısındaki engele Cemiyetler Kanunu üzerinde 2 Temmuz 1964 tarihli 490 sayılı kanunla yapılan değişiklikle son verilmiştir. Cemiyetler Kanunu’nun 12. maddesi bu değişiklikle yürürlükten kaldırılmıştır.¹⁶⁷

624 sayılı kanunun sendikal örgütlenme açısından tüm kısıtlayıcı hükümlerine ve kamu personeli sendikalarını işçi sendikalarından farklı olarak devlet yönetimine yardımcı bir yerde konumlandıran bakış açısına rağmen kanunun yürürlüğe girmesi ve Cemiyetler Kanunu’nun kamu personelinin örgütlenmesini sınırlandıran 12. maddesinin 1964’te yapılan değişiklikle yürürlükten kaldırılmasıyla birlikte memurlar örgütlenmeye başlamıştır.¹⁶⁸ 624 sayılı Devlet Personeli Sendikaları Kanunu yürürlüğe girdikten sonra 1965 yılında 202, bir buçuk yıl içerisinde de 332 adet kamu personeli sendikası kurulmuştur. Kamu personeli sendikası sayısı 1967’de 383’e, 1968’de 453’e, 1971 başı itibariyle de 483’e yükselmiştir. Bu sendikalar içinde federasyon şeklinde örgütlenen 20, konfederasyon şeklinde örgütlenen 3 sendika bulunmaktadır.¹⁶⁹ Türkiye Devlet Personeli Sendikaları Konfederasyonu 15.4.1966’da, Türkiye Kamu Personeli Sendikaları Konfederasyonu 1.7.1966’da, Türkiye İktisadi Devlet Teşekkül ve Teşebbüsleri Personel Sendikaları Konfederasyonu ise 29.4.1968’de kurulmuştur.¹⁷⁰ Üç konfederasyondan ikisi olan Türkiye Devlet Personeli Sendikaları Konfederasyonu

¹⁶⁵ Koç, “Geçmişten Günümüze Kamu Çalışanlarının Sendikalaşması”, 7.

¹⁶⁶ Demir, *age*, 58.

¹⁶⁷ Mesut Gülmez, **Dünya’da Memurlar ve Sendikal Haklar**, 1. bs. (Ankara, TODAİE Yayınları, 1996), 30’dan aktaran Demir, *age*, 58.

¹⁶⁸ Şaylan-Yemişioğlu, *age*, 23.

¹⁶⁹ Nuri Nortop, **Yönetim Bilimi II (Personel Yönetimi)** (Ankara 1971), 175’ten aktaran Levent Mutlu, “Memurların Sendikalaşması ve Ekonomik Sosyal Haklar”, **Sayıştay Dergisi**, s.42, (2001): 26-27.

¹⁷⁰ Hayrettin Kalkandelen, **Sendikalar ve Kamu Hizmetinde Sendikacılık** (Ankara, 1968), 133-152’den akt. , Altunya, **Türkiye’de Öğretmen**, 111.

ve Türkiye Kamu Personeli Sendikaları Konfederasyonu 16 Temmuz 1968'de Türkiye Kamu Personeli Sendikaları Konfederasyonu adı altında birleşmiştir.¹⁷¹

1961 Anayasası ile memurlara sendikalaşma hakkının tanınmasıyla birlikte öğretmenler de ilk sendikalaşma deneyimini 10 Temmuz 1965 tarihinde kurulan Türkiye Öğretmenler Sendikası'nda (TÖS) ve 11 Temmuz 1965 tarihinde kurulan Türkiye İlkokul Öğretmenleri Sendikası'nda (T.İLK-SEN) yaşamıştır. Altunya, 624 sayılı Kamu Personeli Sendikaları Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle kurulan sendikalar arasında TÖS'ün TÖDMF'den aldığı gücün ve örgütlülüğün üzerine kurularak kısa sürede güçlendiğini belirtmiştir.¹⁷²

Eğitim işkolunda kademeye ve zümreye göre yaşanan ayrışma ve 624 sayılı Devlet Personeli Sendikaları Kanunu'nun bir işkolunda birden fazla sendikayı mümkün kılan düzenlemesi sebebiyle eğitim işkolunda tek bir sendikal örgütlenmeye gidilememiştir. Baykurt, TÖS'ün bütün öğretmenleri kendi çatısı altında toplayamamasını sendikacılık tecrübesinin ve bilgisinin yeterli olmayışı, işverenlerin sendikacılığı parçalayıcı tavırları, bazı grupların ön plana çıkma çabalarının olması gerekçeleri üzerinden açıklamıştır.¹⁷³ Öğretmenlerin sendikalaşma sürecinde merkezi bir sendikada örgütlenme ya da kademelere göre sendikalaşıp bunların bir federasyon ya da konfederasyonda toplanması tartışmaları yapılmıştır. Bir grup, eğitimin tek bir işkolu olduğu ve sorunların ortaklığı üzerinden tek bir merkezi sendikada örgütlenmeyi doğru bulurken bir diğer grup öğretmenlerin kademelerine göre farklı sorunlarının mevcut olduğunu bu yüzden de buna uygun ayrı örgütlenmeler oluşturulması gerektiğini savunmaktadır.¹⁷⁴ Bu tartışmalar içerisinde TÖDMF de varlığını sürdürüyorken merkezi bir öğretmen sendikası olarak kurulan TÖS'ün yanı sıra öğretim kademesine göre ilkokul öğretmenlerini örgütleyen bir sendika olarak İLK-SEN de kurulmuştur.¹⁷⁵ TÖDMF hala varlığını sürdürüyorken 1965 yılında önce TÖS'ün daha sonra İLK-SEN'in kurulması öğretmen örgütlenmesinin öncelikle sendika ve konfederasyon şeklinde daha sonra da kademe üzerinden bölünmesi

¹⁷¹ Türkiye'de Kamu Personeli Sendikacılığının tarihsel gelişimi ve kendine özgü sorunları ile ilgili ayrıntılı bilgi için bakınız: Cemal Mihçioğlu, **Türkiye'de Kamu Personeli Sendikaları** (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1968), 11.

¹⁷² Niyazi Altunya, **Öğretmenlerin Sendikası Nasıl Olmalı, Neler Yapmalı?** (Ankara: Düzgün Yayıncılık, 2000), 9.

¹⁷³ Fakir Baykurt, **Öğretmenin Uyandırma Görevi TÖS Dönemi (1965-1971)** (Ankara: Eğitim-Sen Yayınları, Temmuz 2000), 36.

¹⁷⁴ Baykurt, **age**, 40-41.

¹⁷⁵ DEK, **Eğitim-Sen**, 2004, 413.

sonucunu ortaya çıkarmıştır. Eğitim işkolundaki sendikal ayrışma meselesi ile ilgili tartışmalar 1965-1970 dönemi boyunca devam etmiştir. TÖDMF 1969 yılında kendisini feshedip TÖS'e katılırken 6-7 Ağustos 1970'de Ankara'da TÖS ve İLK-SEN ortak kurultay toplamıştır.¹⁷⁶

3.4.3. TÖS'ün Örgütsel Yapısı ve İşleyişi

TÖS, 1966 tüzüğüne göre eğitim işkolunda örgütlenen bir sendika olmakla birlikte bir işkolu ya da hizmet kolu sendikası özelliğinde değildir.¹⁷⁷ TÖS tüzüğünün 5. maddesine göre; "Her çeşit resmi eğitim kurumlarında ve üniversitelerde eğitim ve öğretim işleriyle uğraşanlar", "Öğretmenlik sıfatını kazanmış olup da Milli Eğitim Örgütünün çeşitli kademelerinde büro hizmeti görenler ve diğer devlet kuruluşlarında eğitim hizmeti görenler", "Öğretmenlik sıfatını kazanmış olup da başka devlet hizmetinde çalışanlar", bahsi geçen görevlerde bulunurken emekliye ayrılmış olanlar ve halihazırda yalnızca emeklilik statüsünde olanlar ile "Milli Eğitim Örgütünde ve üniversitelerde çalışan memurlar" TÖS'e üye olabilmektedir.¹⁷⁸ Eğitim işkolunda çalışanların tamamının üye olma koşulları çerçevesinde üye olabileceği TÖS'e çoğunlukla öğretmenler ve emekli olmuş öğretmenler üye olmuştur.

TÖS Tüzüğü 3. maddesine göre TÖS'ün amaçları şunlardır:

"...(I) Eğitim hizmetinde çalışanların, özellikle üyelerinin, ekonomik, hukuki ve sosyal, kültürel hak ve çıkarlarını korumak ve sağlamak. (II) Eğitim mesleğinin, çağdaş eğitim-öğretim ilkeleri, öğretmenin mesleğe ilişkin hak ve ödevleri, yurt çıkarları, insan hakları ve ilgili Anayasa hükümleri yönünde gelişmesine çalışmak. (III) Eğitim mesleğinin gelişmesine, bu meslekte hizmet görenlerin ekonomik, hukuki ve sosyal, kültürel hak ve çıkarlarının korunup çoğaltılmasına ilişkin genel yurt sorunlarının çözülmesinde, ilgili demokratik kurumlara yardımcı olmak."¹⁷⁹

TÖS'ün örgütsel yapısı organların birbirleriyle ilişkileri açısından "demokratik merkezîyetçilik" ilkesi esas alınarak kurulmuştur. TÖS Genel Merkezi Ankara'da bulunmaktadır. TÖS'ün Türkiye genelinde il ve ilçelerde şubeleri mevcuttur.¹⁸⁰ TÖS 1. Genel Kurulu'nu Temmuz 1966'da, 1. Olağanüstü Genel

¹⁷⁶"Öğretmenlerin Birleşmesi", **TÖS Gazetesi**, s. 59 (1 Ağustos 1970)'ten aktaran Baykurt, **Öğretmenin Uyandırma Görevi**, 399.

¹⁷⁷ Altunya, **Türkiye'de Öğretmen**, 85.

¹⁷⁸ **age**, 111-112.

¹⁷⁹ TÖS, **Türkiye Öğretmenler Sendikası Tüzüğü** (Ankara, 1966), 2'den aktaran Koç, "Geçmişten Günümüze Kamu Çalışanlarının Sendikalaşması", 10-11.

¹⁸⁰ Halim Akgöl, "Türkiye Öğretmenler Sendikası (1965-1971)" (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi, 1981), 6'dan aktaran: Hüseyin Gündoğan, "Eğitimciler Derneği'nin Tarihsel Kökleri ve 12 Eylül Rejiminde Öğretmen Meslek Örgütlenmesindeki Öncü Rolü" (Yüksek

Kurulu'nu 22-24 Ağustos 1967'de, 2. Olağan Genel Kurulu'nu 2-7 Temmuz 1969'da gerçekleştirmiştir. 1965 ile fiili olarak kapanış tarihi olan 1971 arasında faaliyet gösteren TÖS'ün genel başkanlığını Fakir Baykurt ve 1967 Şubat ve Ağustos ayları arasında Feyzullah Ertuğrul yapmıştır.¹⁸¹

Temmuz 1966 itibariyle TÖS'ün üye sayısı 21 bin, şube sayısı 252'dir. 1967'de üye sayısı 45 bin, şube sayısı 442'ye yükselmiştir. Temmuz 1969 itibariyle ise TÖS'ün 500 şubesinde 60 bin eğitim çalışanı örgütlüdür.¹⁸² TÖS Gazetesi'nin 15 Ağustos 1970 tarihli sayısından edinilen bilgilere göre TÖS'ün şube sayısı 518, üye sayısı da 72.000'dir.¹⁸³ TÖS, fiilen kapandığı 1971 yılında 72 bin üyesiyle öğretmenlerin yüzde 65'ini örgütlemişti.¹⁸⁴

3.4.4. TÖS'ün Eylem ve Etkinlikleri

TÖS, üyelerinin özlük hakları ile ilgili sorunların çözümü için çalışmış, üyelerine maddi ve hukuksal destekte bulunmuştur.¹⁸⁵ Bunların yanı sıra eğitim ve öğretmen sorunlarıyla ve Türkiye ve dünyanın genel politik ve sosyo-ekonomik sorunlarıyla ilgilenerken sorunların çözümüne yönelik çeşitli eylemler düzenlemiş ve içerisinde yer almıştır. TÖS demokratik kitlesel bir örgüt olarak 1960'lar antiemperyalist mücadelesi içerisinde de yer almıştır. TÖS, Büyük Eğitim Yürüyüşü, Devrimci Eğitim Şurası ve Büyük Öğretmen Boykotu olmak üzere 1960'lar öğretmen hareketi mücadelesinde önemli ve etkili yerleri olan eylem ve etkinlikleri gerçekleştirmiştir.

3.4.4.1. Büyük Eğitim Yürüyüşü

Öğretmenler üzerindeki artan baskıları protesto etmek ve ilgili makamları harekete geçirmek amacıyla TÖS Yürütme Kurulu bir eylem yapmaya karar vermiştir. TÖS Genel Başkanı Fakir Baykurt 15 Şubat 1969 tarihinde yapılan Büyük Eğitim Yürüyüşü'ne giden süreçte 20 Ocak 1969 tarihli TÖS Gazetesi'nde

Lisans Tezi, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yüksek Lisans Programı, Ankara Ocak-2011), 21.

¹⁸¹ Yıldırım Koç, **TÖS Antiemperyalist Bir Öğretmen Örgütü** (Ankara: Kaynak Yayınları, 2012), 32-33.

¹⁸² 7-9 Temmuz 1969'da yapılan TÖS 2. Olağan Genel Kurulu'na sunulan **TÖS 1967-1969 Çalışma Raporu**, 5'ten aktaran Koç, **TÖS Antiemperyalist Bir Öğretmen Örgütü**, 34.

¹⁸³ Akgöl, **age**, 6'dan aktaran Gündoğan, **age**, 21.

¹⁸⁴ Altunya, **Öğretmenlerin Sendikası Nasıl Olmalı, Neler Yapmalı?**, 9.

¹⁸⁵ Koç, **Geçmişten Günümüze Kamu Çalışanlarının Sendikalaşması**, 11.

yayınlanan “15 Şubat Yürüyüşü” başlıklı yazısında yürüyüşe gitme nedenlerini şu şekilde açıklamaktadır:

“Eldeki yasal olanakları sonuna kadar kullanmayı deneyen ve savaşa karar veren öğretmenlerin örgütü olarak TÖS ve TÖDMF, 15 Şubat 1969 Cumartesi günü bir açık yer toplantısı ve gösteri yürüyüşü yapmaya karar verdi. ... Mevsim kıştır. Ulaşım zordur. Yolculuk, çoluk çocuk... evet! Her zorluğu göğüsleyerek, hiçbirinden yılmadan, hiçbir yumruktan yılmadan bu zor, fakat güzel savaşı yürüteceğiz. Ne zamana kadar? Türkiye’nin gerilikten ve yoksunluktan kurtuluşuna, öğretmenlerimizin büyük amacı gerçekleştirilinceye kadar. Yurdumuzun uyanık öğretmenleri 15 Şubat Yürüyüşüne var güçleriyle katılacaktır.”¹⁸⁶

Büyük Eğitim Yürüyüşü ile ilgili TÖS Yürütme Kurulu’nda hazırlanan ve TÖS ve TÖDMF örgütlerine bildirilen genelgede yürüyüş yapılmasına karar verilmesinin nedeni şu şekilde açıklanmaktadır:

“Derneklerimizden, Şubelerimizden ve öğretmenlerimizden gelen şikâyetleri ve önerileri dikkate alan Yürütme Kurullarımız, bu baskıları protesto etmek ve resmî makamları gerektiği şekilde uyarmak amacıyla 15 Şubat 1969 Cumartesi günü Ankara’da bir açık yer toplantısı ve gösteri yürüyüşü yapılmasını öngörmüştür.”¹⁸⁷

TÖS Genel Başkanı Fakir Baykurt’un TÖS Yürütme Kurulu’na verdiği önerge ile yürüyüş hazırlıkları için ilk adım atılmıştır. Bu önerge üzerine TÖS Yürütme Kurulu’nda “26 Ocak 1969 günü bir kapalı salon toplantısı ve 8 Şubat 1969 günü de yurt çapında ikinci bir açık yer toplantısı düzenlemesine” ve toplantıların gerçekleştirilmesi için gerekli organizasyonu yapacak bir toplantı yönetim komitesi oluşturulmasına karar verilmiştir.¹⁸⁸

Büyük Eğitim Yürüyüşü “devlet personeli hukukuna ve kamu görevlilerine ilişkin mevzuatın uygulanmasına dair” olmasa dahi 624 sayılı Kamu Personeli Sendikaları Kanunu’nun 14. maddesinin toplantı ve gösteri yürüyüşü yapılmasının içeriği ile ilgili getirdiği kısıtlamalar sebebiyle yürüyüş hazırlığı ve sırasında çıkabilecek olası sorunların önüne geçebilmek amacıyla 171 sayılı Gösteri Yürüyüşleri Kanunu’nun 7. ve 8. maddeleri uyarınca TÖS ve TÖDMF yürüyüşün organizasyonundan çekilerek bu işi özel kişilerden oluşan İdare ve Tertip Komitesi’ne devretmiştir. Buna göre TÖS ve TÖDMF Yürütme Kurulları tarafından yürüyüş ile ilgili 14.1.1969 ve 25.1.1969 tarihlerinde yayınlanan genelgelerin hükümsüz sayılması için 3.2.1969 tarihinde üçüncü bir genelge hazırlanıp şubelere

¹⁸⁶ Mustafa Gazalcı, **Öğretmenin Günlüğünden Anılar Anlatılar** (Ankara: Bilgi Yayınevi, Aralık 2011), 97.

¹⁸⁷ 14.1. 1969 günlü genelgeden aktaran “Büyük Eğitim Yürüyüşü”, 10.

¹⁸⁸ Karar tarihi 3.1.1969, No. 119/3’den aktaran “Büyük Eğitim Yürüyüşü”, 9.

yollanmıştır.¹⁸⁹ Böylece yeni genelge ile TÖS ve TÖDMF Yürütme Kurulları resmi olarak yürüyüşün organizasyonunda yer almamaktadır. Bu hamleyle olası hukuki sorunların önüne geçilmeye çalışılmıştır.

İLK-SEN de TÖS'ün çağrısına uyarak yürüyüşe katılmıştır. Yaklaşık 40 bin kişinin katılımıyla 15 Şubat 1969 tarihinde Ankara Tandoğan Meydanı'nda gerçekleştirilen mitingde konuşmalar yapılmış ve Tandoğan'dan Kurtuluş Meydanı'na kadar yürüyüş gerçekleştirilmiştir.¹⁹⁰ TÖS ve TÖDMF'nin düzenlediği öğretmenlere karşı artan baskıları protesto etmek için yapılan yürüyüş öğretmenlerin sorunlarına dikkat çekmesi açısından etkili bir eylem olmuştur.

3.4.4.2. Büyük Öğretmen Boykotu

İktidarın gerek genel gerek de eğitim sorunları ve öğretmenlerle ilgili meselelerdeki tutumlarından dolayı tabanda yaygın bir hoşnutsuzluk ortamının olduğu bir dönemde, 1969-70 öğretim yılı başlangıcında Erzurum'daki öğretmenlerin iş bırakmaları diğer bölgeleri de etkilemiş ve yerelde alınan kararlarla boykot komiteleri oluşturulmuştur. “Tabandan bölge inisiyatiflerinden” gelen itici güç TÖS Genel Merkezi'ni boykot yapma hususunda zorlamıştır.¹⁹¹ TÖS Genel Yürütme Kurulu 10 Aralık 1969'da Genel Öğretmen Boykotu ile ilgili yaptığı çağrıda boykotun nedenlerini ve dolayısıyla isteklerini şu şekilde belirtmiştir: “...(a) Yetkili hükümet temsilcisi, yetkili temsilcilerimizle görüşmeyi ve sonunda bir ortak protokol imzalamayı kabul ve beyan etmelidir. (b) Bu protokolda ilk iş olarak, yabancı uzmanların¹⁹² ve barış gönüllülerinin¹⁹³ bütün eğitim kurumlarından atılacağı ve zehirli niteliğini saptadığımız yabancı malzemeli beslenme eğitiminin durdurulacağı belirtilmelidir.” Boykot ile ilgili yayınlanan bildiride bunların yanı sıra öğretmenlerin mesleki, ekonomik ve sosyal sorunlarının çözülmesi, Milli Eğitim

¹⁸⁹ age, 20.

¹⁹⁰ Helvacı, age, 103-104.

¹⁹¹ Gazioğlu, **Roman Gibi Anılar**, 98-99.

¹⁹² TÖS'ün yabancı uzmanların eğitim kurumlarında olmasına karşı tutumu ve yabancı uzmanların derhal eğitim kurumlarında alınmasına yönelik talebi onun 1960'lardaki anti-emperyalist mücadeleden etkilendiğini ve mücadelenin bir parçası olduğunu göstermektedir. TÖS'ün anti-emperyalist mücadele anlayışı için bakınız: Koç, **TÖS Antiemperyalist Bir Öğretmen Örgütü**.

¹⁹³ ABD'nin resmi bir birimi olarak 1961 yılında kurulan Barış Gönüllüleri'nin amacı “ABD'yi diğer devletlere tanıtmak, diğer devletleri yakından tanımak, az gelişmiş ülkelere sosyal ve ekonomik kalkınmaları konusunda yeterli vasıflara sahip iş gücü sağlamak”tır. Bununla birlikte Barış Gönüllüleri'nin Soğuk Savaş Dönemi'nde ABD tarafından SSCB'ye karşı bir güç olarak kullanıldığı da ifade edilmelidir. Murat Soysal, “Barış Gönüllüleri ve Türkiye'deki Faaliyetleri”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, s. 56 (Bahar 2015): 113. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/45/2023/21067.pdf> [25.06.2016].

Şûrası'nın ivedilikle toplanması ve görevden uzaklaştırılan öğretmenlerin göreve döndürülmesi talepleri de yer almaktadır.¹⁹⁴ TÖS Genel Merkezi'nin boykotla ilgili yaptığı yazılı açıklamalardan bir diğerinde boykot nedenleri ve talep edilenler arasında öğretmenlere ve TÖS'e "...Milli Eğitim işlerinin yürütülmesinde plan ve programlarının hazırlanmasında, yönetime katılma hakkı"nın verilmesi mevcuttur. Yapılan açıklamada 624 sayılı Kamu Personeli Sendikaları Kanunu'nun 1961 Anayasasının 46. maddesi uyarınca memurlara verilen sendikalaşma hakkını kısıtladığı ve adeta işlevsiz kıldığı vurgulanarak grev hakkının da bulunduğu aktif ve işlevli bir sendikal örgütlenme hakkı istenildiği belirtilmektedir.¹⁹⁵ 15 Aralık tarihinde "4 günlük genel boykot" yapılacağına ilan edildiği TÖS Genel Yürütme Kurulu adına TÖS Genel Başkanı Fakir Baykurt'un sözleriyle kamuoyuna hitaben yayımlanan bildiride bu boykotun sembolik nitelikte olduğu, öğretmenlerin boykot yapmalarına neden olan taleplerinin karşılanmaması durumunda daha genel, uzun süreli eylemler üzerine ivedilikle düşünüleceği belirtilmiştir.¹⁹⁶

TÖS ve İLK-SEN'in ortaklaşa düzenlediği, 15-18 Aralık 1969 tarihinde yapılan bu eylemde 109 bin öğretmen dört gün boyunca derslere girmeyerek bir anlamda boykot adı altında Koç'un ifadesiyle "yasadışı bir genel grev" yapmıştır.¹⁹⁷ Greve katılan öğretmenlerin 88 bini eyleme dört gün boyunca katılmıştır. 12.100 öğretmen ise boykotun ilk günü sürece dâhil olmamış, sonraki üç gün katılmıştır. 9.500 öğretmen ise ilk gün boykota katılmış, diğer günler de katılmamıştır. 47 bin öğretmen ise, boykota hiç katılmamıştır.¹⁹⁸ Öğretmen kitlesinin %70'inin katıldığı "... boykotun ilk gününde 2.700 öğretmen açığa alınmış ve sendika yöneticileri

¹⁹⁴ 4. Demokratik Eğitim Kurultayı, "Eğitim Hakkı", c.1, Eğitim-Sen, 1-5 Aralık 2004 (Ankara, Eğitim-Sen Yayınları, Mart 2005), 413.

¹⁹⁵ Mustafa Gazalcı, **Öğretmenin Günlüğü'nden Anılar Anlatılar**, 112.

¹⁹⁶ Murat Kahyaoglu, **Öğretmen Örgütlenmesi Eskişehir Örneği**, 19-22'den aktaran Mustafa Gazalcı, **Öğretmenin Günlüğü'nden Anılar Anlatılar**, 111.

¹⁹⁷ Gazioğlu, **Roman Gibi Anılar**, 98-99. Yıldırım Koç, "TÖS'ün Genel Grevi (1969)", **Aydınlık Gazetesi**, 24 Aralık 2011.

¹⁹⁸ İsmet Yalçınkaya sosyalist bilincin ve örgüt bilincinin çokça gelişmediği bir dönemde yapılan bu boykota bu kadar kitlesel bir katılımın gerçekleşmesinin Demirel Hükümetinin baskıcı tutumu ile ilgisi olabileceğini belirterek yatılı okul deneyimine sahip Köy Enstitüsü çıkışlı öğretmenlerin çoğunlukta olmasının yarattığı yakın arkadaşlık ve dayanışma ilişkilerinin boykota kitlesel katılımın sebeplerinden olabileceğini vurgulamıştır. Seyfettin Bican ise boykot hazırlık çalışmalarında köylere kadar örgütlenme çalışması yapılmasının ve yakalanan coşkunun boykota katılımın kitlesel olmasını sağladığını belirtmiştir. 30.12.2012 tarihli Ankara Eğitim-Sen Genel Merkezi'nde TÖB-DER son genel başkan yardımcısı İsmet Yalçınkaya ile yapılan görüşme. Ayrıca Eylemin sayısal sonuçları için bakınız: TÖS Yönetim Kurulu'nun kamuoyuna deklare ettiği "Bütün Öğretmenler Boykota" başlıklı bildiriden aktaran Evren-Erdem-Yıldırım, **age**, 42.

hakkında dava açılmıştır.”¹⁹⁹ Boykot sonucunda sürece dâhil oldukları için 50.300 öğretmen hakkında kovuşturma yapılmıştır. Bu kovuşturmanın 19.250’si takipsizlikle sonuçlanırken 2118 öğretmen açığa, 65 öğretmen de bakanlık emrine alınmıştır. 45.520 öğretmene kovuşturma sonucunda maaş kesimi cezası verilirken 3900 öğretmen de kıdem indirimi ile cezalandırılmıştır. 590 öğretmen çalıştıkları ilin dışında bir ile, 6.600 öğretmen ise çalıştıkları il içinde başka bir ilçeye sürgün edilmiştir. 400 müdür görevlerinden alınmış, 1200 öğretmene derece indirme cezası verilmiş, 11 öğretmen ise meslekten ihraç edilmiştir.²⁰⁰ TÖS boykottan sonra açığa alınan ya da görevden alınan üyelerinin maaşlarını ödemiştir.²⁰¹

3.4.4.3. Devrimci Eğitim Şurası

Milli Eğitim şuralarının 1933 tarihli 2287 sayılı yasaya göre üç yılda bir toplanması gerekirken Milli Eğitim Şurası son olarak 1962 yılında toplanmış ve 1968 yılına kadar bir daha toplanmamıştır.²⁰² Bir sonraki Milli Eğitim Şurası’nın toplanma tarihinin belli olmaması sebebiyle, eğitim sorunlarının aciliyeti göz önünde bulundurularak TÖS Yürütme ve Yönetim kurullarının ortak toplantısında 4-8 Eylül 1968 tarihlerinde “Devrimci Eğitim Şurası”nın toplanmasına karar verilmiştir.²⁰³ Şuranın toplanma amacı mevcut eğitim düzeninin eleştirisinin yapılması ve yeni eğitim biçiminin ilkeleri, amaçları ve yöntemleriyle belirlenmesidir.²⁰⁴

Şura çalışmaları üniversitelerden, sendikalardan, meslek örgütlerinden, öğrenci derneklerinden ve TÖS şubelerinden gelenlerin geniş katılımıyla yapılmıştır. TÖS Genel Başkanı Fakir Baykurt Devrimci Eğitim Şurası’nı açış konuşmasında Şura’da tartışılması planlanan konuları belirterek, Şura’nın genel çerçevesini çizmiştir.²⁰⁵

¹⁹⁹ 4. Demokratik Eğitim Kurultayı, “Eğitim Hakkı”, 413.

²⁰⁰ Koç, “TÖS’ün Genel Grevi (1969)”.

²⁰¹ Bozkurt, *age*, 47.

²⁰² Fakir Baykurt, “Devrimci Eğitim Şurası”, *TÖS Gazetesi*, s. 10 (5 Temmuz 1968): 317’den aktaran Baykurt, *Öğretmenin Uyandırma Görevi TÖS Dönemi (1965-1971)*, 315-318.

²⁰³ Helvacı, *age*, 86-87.

²⁰⁴ *age*, 86.

²⁰⁵ Buna göre Şura’da ele alınacak konular şunlardır: “Ülkemizin temel çelişkileri ve bu çelişkilerin eğitime etkileri”, “Geri kalmış ülkelerde eğitim sorunları ve devrim ihtiyacı”, “Türk kültür ve eğitiminde emperyalist etkiler”, “Kapitalist düzende eğitim kurumları ve işleyiş biçimleri”, “1961 Anayasa’ında devrimci eğitimin kökleri”, “Türk devrimci eğitiminin amaçları, ilkeleri, metodu ve ulusal tercihler”, “Türk toplumunun ihtiyaç duyduğu yeni eğitim ve kültür kurumları”, “Öğrencilerin temel ihtiyaçları”, “Eğitim devrimini gerçekleştirmek ve toplumu yeni amaçlara ulaştırmada siyasal ve toplumsal kuruluşların izleyeceği yollar: Plânlama, Finansman ve Yönetim”, “Cahilliğin ve teknik yetersizliğin giderilmesinde Köy Enstitüleri uygulamasından çıkan sonuçlar”, “Ülkemizin teknolojik açığını kapamak için eğitim kurumlarımızı nasıl düzenlemeli ve çalıştırmalıyız?”, “Öğretmen

Şura'da on ayrı komisyon çalışmış, bilim insanları ve aydınlar çeşitli konularda bildiriler sunmuştur.²⁰⁶ Devrimci Eğitim Şurası'nda sunulan bildirilerin, yapılan tartışmaların ve önerilerin sonucu olarak bir “Şura Bildirisi” hazırlanmıştır. Devrimci Eğitim Şurası Fakir Baykurt'un yaptığı kapanış konuşmasıyla sona ermiştir.²⁰⁷

Devrimci Eğitim Şurası'nda eğitim ile ilgili sorunların toplumun genel politik ve sosyo-ekonomik sorunları çözülmeden giderilemeyeceği düşüncesinden hareketle “eğitimde devrim” ya da “eğitim reformu” tartışmalarından ve çalışmalarından ziyade “devrim için eğitim” ilkesi kabul edilmiştir.²⁰⁸ Bu ilkenin uygulanabilmesi öncelikle kendi aydınlanmasını gerçekleştirmiş ve bakış açısını devrimci bir yöne çevirmiş öğretmenlerin mevcudiyetiyle mümkündür. Devrimci Eğitim Şurası sonucunda kabul edilen “devrim için eğitim” ilkesinin TÖS'e yüklediği görevler şunlardır:

“1. Öğretmeni örgütlemek ve uyandırmak, bunun için “tek ve güçlü sendika”, ilkesini gerçekleştirmektir, uyandırmak için yurt gerçeklerini ve toplum sorunlarını bilimsel yollarla araştırmak ve yaymaktır.

2. “Devrim için eğitim” ilkesini uygulamak, öğrencileri “hayata karşı devrimci tavırlı” kimseler olarak yetiştirmek, yetişkinleri de bu yönde uyarmak, bilinçlendirmek...”²⁰⁹

Devrimci Eğitim Şurası'nda kabul edilen “devrim için eğitim” ilkesinin TÖS'e yüklediği görevlerden de anlaşılacağı üzere kısaca ifade etmek gerekirse; Devrimci Eğitim Şurası'nda öğretmen ve eğitim sorunlarının çözümü toplumun genel sosyo-ekonomik ve politik sorunlarıyla ilişkilendirilmiş ve sorunların çözümü de sorunları üreten sistemin bütünüyle sorgulanması ve ona karşı mücadele edilmesi ile mümkün görülmüştür.

3.4.5. TÖS Siyaset İlişkisi ve TÖS İçi Muhalefet

Sendikal örgütlenmelerin oluşmaya başladığı ilk dönemden itibaren sendikaların siyasi partilerle kurdukları ilişkinin niteliği ve biçimi önemli bir tartışma başlığı olmuştur. Bir meslek sendikası olarak TÖS'ün siyasal alandaki etkinliği ve siyasal partilerle ilişkisi de TÖS'ün faaliyet gösterdiği dönem boyunca tartışmalara

yetiştirme, yerleştirme, geçim, güvenlik ve örgütlenme”. Baykurt, **Öğretmenin Uyandırma Görevi**, 122-123.

²⁰⁶ Devrimci Eğitim Şurası Osman Korkut Akol tarafından kitaplaştırılmıştır. Şura'da sunulan bildirilerin tamamı için bakınız: Osman K. Akol, **Türkiye Öğretmenler Sendikası Devrimci Eğitim Şûrası 4-8 Eylül 1968** (Ankara, TÖS Yayınları No:4, Mart 1969).

²⁰⁷ Helvacı, **age**, 87.

²⁰⁸ **age**, 89.

²⁰⁹ **age**, 89-90.

sebepe olmuştur. TÖS içindeki sendika-siyasi partiler arası ilişki üzerinden yaşanan tartışmalar TÖB-DER’de de devam etmiştir. İleride ayrıntılı bir biçimde ele alınacak olmakla birlikte kısaca ifade etmek gerekirse TÖS içerisinde genel merkeze ve TÖS Genel Başkanı Fakir Baykurt’a muhalif olanlar bulunmaktadır. Muhalif gruplardan biri de TÖB-DER’in kuruluş sürecinde etkin bir rol oynayan TÖS Ankara Şubesi’dir. Özellikle belirtmek gerekir ki TÖS içinde sendikal mücadelenin içeriği ve siyasal alanla ilişkiler açısından farklı bakış açılarına sahip üyeler bulunmakla ve TÖB-DER’in kuruluş sürecine bu farklı tarzların varlığı ve aralarındaki mücadele yansımasıyla birlikte karşılaştırmalı bir biçimde bakıldığında TÖS ile TÖB-DER’de örgüt içi sol tartışmalar nicelik ve nitelik açısından farklılıklar göstermektedir. Bu bölümde TÖS’ün görevi ve işlevi, bir öğretmen sendikası olarak nasıl bir mücadeleyi hangi araçlarla yürütmeye çalıştığına bakılacaktır. Buradan hareketle TÖS içerisindeki farklı görüşlere ve bakış açılarına yer verilecektir.

TÖS sadece üyelerinin mesleki ve özlük haklarını savunan bir meslek örgütü olarak faaliyet göstermemiştir. TÖS, eğitim ve öğretmen sorunlarının nihai olarak Türkiye’nin sosyo-ekonomik ve politik yapısında meydana gelecek değişiklikler ve bunun için verilecek mücadele ile çözüleceğinin bilinciyle Türkiye ve dünya sorunları ile yakından ilgilenmiştir. TÖS, 1960’lar antiemperyalist mücadelesi içerisinde önemli bir yere sahiptir.²¹⁰ Genel Başkan Yardımcısı Dursun Akçam’ın imzasıyla yayımlanan bir “Genel Merkez Bildirisi”nde şöyle denilmektedir:

“...Bizim sorunlarımız halkımızın sorunlarından ayrı değildir. Mutsuz insanların mutlu öğretmenleri olmayı da istemiyoruz. Kendi özlük haklarımızın yanında sömürülen, yoksul bırakılan halkımızın da haklarını savunmak... zorundayız.”²¹¹

TÖS Genel Başkanı Fakir Baykurt’a göre, memur sendikalarının politik faaliyet içerisinde bulunmalarının yasak olduğu bir hukuksal mevzuat mevcutken öğretmen-eğitim sorunları öğretmenlerin tamamının birlikte verdiği mücadelenin yanında “başka devrimci güçlerle işbirliği yapılarak” oluşturulacak demokratik baskı mekanizmasıyla ve bu sorunların “aynı sosyal görüşteki politik güçlere” ve daha da önemlisi halka anlatılması, onların sorunları benimsemesi sağlanarak çözülebilir.

²¹⁰ Koç, **TÖS Antiemperyalist Bir Öğretmen Örgütü**.

²¹¹ Akgöl, **age**, 48’den aktaran Altunya , **age**, 94.

Bunun yanı sıra öğretmenin halkın genel politik ve sosyo-ekonomik mücadelesinde ise uyarıcılık ve uyandırma görevi vardır.²¹²

TÖS Kurucu Genel Başkanı Fakir Baykurt, TÖS Tüzüğü'ne göre TÖS'ün öğretmen sorunları, eğitim sorunları ve Türkiye'nin genel siyasal ve sosyo-ekonomik sorunlarıyla ilgilenmesi gerekliliğinin olduğunu belirterek TÖS içinde bu amaçların gerçekleştirilmesi sürecinde iki farklı tutumun varlığından bahsetmektedir. Baykurt'a göre, kendisinin de içerisinde bulunduğu tutumu eleştirenler Türkiye'nin genel siyasal ve sosyo-ekonomik sorunları için mücadele vermenin nihai olarak eğitim ve öğretmen sorunlarını da çözeceğini iddia etmektedir.²¹³ Baykurt ise TÖS'ün önceliğinin öğretmen ve eğitim sorunlarının çözülmesi amacıyla mücadele etmek olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte Baykurt'un da içerisinde bulunduğu mücadele hattında olanlar, öğretmen ve eğitim sorunlarının Türkiye'nin genel politik ve sosyo-ekonomik yapısındaki sorunlarla bağlantılı olduğunun bilincindedir ve mücadele bu bilinçle örgütlenmektedir.²¹⁴

Baykurt'un TÖS'ün saptadığı sorunların çözülmesi sürecine ilişkin iki farklı tutum olarak nitelendirdiği bu ayrımı Altunya, ideolojik bir temele dayandırarak, Türkiye İşçi Partisi'nin (TİP) kurulmasının ve öğretmen kitlesinde geniş bir taban bulmasının etkisiyle açıklamaktadır. Altunya'ya göre 1960'larda devrimci öğretmen artık sosyalist devrimci ve Kemalist devrimci olmak üzere iki anlama gelebilmektedir. TÖS içerisinde de Kemalist devrimci öğretmenler ve TİP'e sempati duyan sosyalist devrimci öğretmenler yer almaktadır.²¹⁵ Köy Enstitülerinde yetişmiş TÖS Genel Başkanı Fakir Baykurt ise, Altunya'nın ifadesiyle "Kemalist devrimci öğretmen" kavramını benimseyen bir sendika lideriydi.²¹⁶

Özetle belirtmek gerekirse; Baykurt'un TÖS'ün saptadığı sorunların çözümü sürecinde iki farklı tutum alma, Altunya'nın da sosyalist devrimcilik ve Kemalist devrimcilik olmak üzere ideolojik temelli yaptığı ayrım bir öğretmen sendikası olarak TÖS'ün siyasal mücadelede yer alma biçimi ve siyasi partilerle ilişkisiyle ilgili farklı görüşlerden kaynaklanmaktadır.

²¹² Baykurt, **Öğretmenin Uyandırma Görevi**, 42.

²¹³ **age**, 63.

²¹⁴ **age**, 64.

²¹⁵ Altunya, **Öğretmenlerin Sendikası Nasıl Olmalı, Neler Yapmalı?**, 12.

²¹⁶ **age**, 12. Fakir Baykurt örgütlenmenin gereği üzerine bir yazısında sendikaların siyasi partilerden daha geri derneklerden daha ileri bir mücadele aracı olduğunu belirtmiştir. **age**, 34.

TÖS Genel Başkanı Fakir Baykurt, TÖS'ün her türlü ilerici siyasal hareketlere saygılı olması gerektiğini ve fakat bunlardan bağımsız davranmak zorunda olduğunu vurgulamaktaydı. Baykurt'a göre, "emekçiler sendikal savaşlarının ana amacını elbet bir politik partinin iktidarı aracılığıyla gerçekleştireceklerdir" fakat bu gerçeklik emekçilerin örgütü olan sendikaları siyasi partilerin yan kuruluşları/kolları olarak görmeyi beraberinde getirmemelidir. Sendikalar siyasi partilerden bağımsızlıklarını koruyarak içlerinde siyasi partiler arası çekişmelerin yaşanmasını ve sendikal örgütlenmenin yıpranmasını engellemelidirler.²¹⁷ Baykurt ayrıca siyasi partiler ile sendikalar arasında devlet iktidarına sahip olma-olamama hususunda net bir ayrımın olduğunu belirtmektedir.²¹⁸ Baykurt'un sendikaların siyasi partilerden bağımsızlığı görüşü gerek örgüt içinden gerek de örgüt dışından TÖS'ün, üyelerinin problemleri içine sıkışmış olduğu yönünde eleştiriler almaktadır. Bu eleştirilere rağmen, genel merkez TÖS'ün siyasal partilerden örgütsel bağımsızlığını ve politik öncülüğün partilerin görevi olduğunu vurgulamaktadır.²¹⁹

TÖS'ün siyasal partilerden örgütsel bağımsızlığı ve siyasal olaylara karşı alınacak tavır üzerine fikir ayrılıkları, TÖS içinde Fakir Baykurt başkanlığındaki TÖS Genel Merkezi'ne muhalif olan grupların ortaya çıkması sonucunu doğurmuştur. TÖS içindeki muhalif grup Feyzullah Ertuğrul ve Doç. Dr. Çetin Özek etrafında toplanmıştır. CHP'den çok TİP'e yakınlıklarıyla bilinen TÖS Ankara Şubesi yöneticileri ve üyeleri de Fakir Baykurt'un başkanlığındaki TÖS Genel Merkezi'ne muhalif bir çizgideydi. Bayata'nın ifadesiyle "TÖS Ankara şubesi genellikle ateşli, solcu, sosyalist, TİP yandaşı öğretmenlerin bir odağıydı."²²⁰ TÖS Ankara Şubesi üye ve yöneticileri de TİP'e yakınlıklarıyla bilinen TÖS Genel Sekreteri Aydın Aydemir ve TÖS genel başkanlığı yapmış Feyzullah Ertuğrul etrafında birleşmekteydi.²²¹ TÖS Ankara Şube başkanlığı görevinde Ali Bozkurt ve Cemil Çakır'ın bulunduğu dönemlerde de TÖS Ankara şubesinin genel merkeze muhalif tavrı devam etmiştir. Daha sonraki dönemde TÖB-DER'in kuruluş çalışmalarında yer alacak olan öğretmen örgütlenmesinin önemli isimlerinden Nazım

²¹⁷ age, 51-52.

²¹⁸ age, 64.

²¹⁹ Altunya, *Türkiye'de Öğretmen*, 141.

²²⁰ Nazım Bayata, "Emmiye Armağan", Şihca Yavuz, *Yokuşta Yürüyen Adam*, 196.

²²¹ age, 197.

Bayata, Musa Uysal ve Şaban Sezen, Burhanettin Biber ve Avni Aytan da bu ekip içerisinde bulunmaktaydı.²²²

Temmuz 1966'da yapılan TÖS 1. Genel Kurulu'nda Yönetim ve Yürütme Kurulları TÖS içindeki tutum ve politika farklılıkları göz önünde bulundurularak oluşmuştur. Yönetim ve Yürütme Kurulları içerisindeki anlaşmazlıklar süreç içerisinde TÖS Genel Merkezi'nin çalışamaz hale gelmesine sebep olmuştur.²²³ Baykurt'a muhalif grup TÖS Genel Yönetim Kurulu toplantılarından birinde verdikleri bir önerge ile TÖS'ün ideolojik olarak bulunduğu çizgiyi belirlemesi gerekliliğini tartışmaya açmışlardır. Bu önerge uyarınca TÖS'ün antiemperyalist ve antikapitalist bir örgüt olduğunun kabul edilmesi istenmiştir.²²⁴ TÖS Genel Yönetim Kurulu'nda bu önerge kabul edilmemiştir. Baykurt'un belirttiğine göre Şubat 1967'de TÖS içindeki hizipleşme iyice belirgin bir hal almıştır.²²⁵ Örgüt içindeki tartışmaların büyümesi sonucunda TÖS Genel Başkanı Fakir Baykurt görevinden çekilmiştir. Genel Başkanlık görevine Feyzullah Ertuğrul gelmiştir ve 1967 Şubat-Ağustos ayları arasında görev yapmıştır.²²⁶ Feyzullah Ertuğrul'un başkanlığı döneminde de TÖS Genel Merkez yöneticileri arasındaki anlaşmazlıklar devam etmiştir. TÖS yöneticilerinin katıldığı TÖDMF Giresun Kurultayı'ndan sonra TÖS Genel Merkez yöneticilerinin birlikte çalışamayacağı iyice belirginleşince olağanüstü bir genel kurul toplanması kararı verilmiştir ve bunun sonucunda 22-24 Ağustos 1967 tarihinde TÖS 1. Olağanüstü Genel Kurulu toplanmıştır.²²⁷ Bu genel kurulda yeniden genel başkan seçilen Fakir Baykurt kendisine muhalif olan grubu "liste dışı bırakarak" yönetim görevine devam etmiştir.²²⁸

Feyzullah Ertuğrul ve Doç. Dr. Çetin Özek'in etrafında toplanan ve kendisine "Devrimci Dayanışma Ekibi" adını veren grup 25 Mart 1969 tarihinde "Devrimci Dayanışma Bildirisi"ni yayınlamıştır.²²⁹ Bu bildiri 92 kişi tarafından

²²² age, 197.

²²³ Baykurt, **Öğretmenin Uyandırma Görevi**, 61.

²²⁴ Helvacı, age, 83.

²²⁵ Baykurt, **Öğretmenin Uyandırma Görevi**, 61.

²²⁶ Helvacı, age, 84.

²²⁷ Baykurt, **Öğretmenin Uyandırma Görevi**, 61.

²²⁸ Helvacı, age, 84.

²²⁹ Gazalcı, TÖS 2. Olağan Genel Kurulu'nda Fakir Baykurt'un karşısında yönetime aday olan ekibin kendisini "Devrimci Muhalefet" olarak isimlendirdiğini belirtmiştir. Mustafa Gazalcı, age, 103.

imzalanmıştır.²³⁰ Bildiride kısaca, TÖS'ün yeterince devrimci bir tavır içerisinde olmadığı, siyasal meselelerde daha militan bir tavır alması gerektiği vurgulanmıştır. Bunun yanı sıra, TÖS'ün devrimci mücadelede diğer memur sendikalarına öncülük etmesi, aynı amaç için mücadele eden bu grupların bir üst kuruluştaki birleşmesi çalışmalarının yapılması ve gençlik örgütleri, diğer örgüt ve partilerle işbirliği yapılması istenmiştir.²³¹ Devrimci Dayanışma Bildirisi'ni yayınlayan Devrimci Dayanışma Ekibi 6-11 Temmuz 1969 tarihinde Kayseri'de yapılmasına karar verilen fakat Kayseri'de yaşanan olaylar sebebiyle Kayseri'de başlayıp Ankara'da devam eden TÖDMF'nin (TÖDMF 22. Olağan Kurultayı) ve TÖS'ün artarda gerçekleştirecekleri toplantıda (TÖS 2. Olağan Genel Kurulu'nda) TÖS yönetimine aday olmuştur.²³² Fakir Baykurt TÖS 2. Olağan Genel Kurulu'nda bir açılış konuşması yapmıştır.²³³ Baykurt'un konuşması, TÖS içerisinde sendikal ve geniş anlamıyla politik mücadele süreçleriyle ilgili çeşitli fikir ayrılıkları olmasına rağmen, TÖS'ün politik duruşunu yansıtmaya açısından önemlidir. Bu sebeple konuşmanın içeriğine kısaca değinmek gerekmektedir. Açılış konuşmasında Baykurt "... büyük toplulukları temsil eden kuruluşlarda kaçınılmaz görüş ayrılıkları ve çatışmalar meydana gelir. Bunları bir senteze bağlamanın, düşünceleri ve ağızları birleştirmenin başlıca olanağı bu toplantılarda ele geçer." diyerek TÖS içindeki görüş ayrılıkları üzerine konuşulması gerekliliğine dikkat çekmiştir.²³⁴ TÖS üyeleri "... düşüncelerini ve ağızlarını birleştirebilirlerse, hem kamu oyuna daha güçlü çıkarlar, hem de görevlerinin başına daha derlenmiş toplanmış olarak dönerler." sözleriyle örgüt içerisindeki fikir ayrılıklarının mücadele sürecini olumsuz etkileyebileceğine vurgu yapmıştır. Baykurt konuşmasının devamında genel olarak dünya sorunlarına değinerek Türkiye'de ve dünyada yükselen gençlik hareketini ele almış ve "geri

²³⁰ İmzacılar arasında TÖB-DER içerisinde de etkili olacak isimlerden Ali Bozkurt, Ali Çiçekli, Avni Aytan, Cemil Çakır, Fevzi Çimen, Musa Uysal, Nazım Bayata ve Süleyman Üstün vb. isimler bulunmaktadır. İmzacıların tam listesi için bakınız: Altunya, **Türkiye'de Öğretmen**, 142.

²³¹ Altunya, **age**, 142.

²³² **age**, 142-143.

²³³ TÖS Genel Başkanı Fakir Baykurt'un 8 Temmuz 1969 tarihinde Kayseri'de başlayan TÖS 2. Olağan Genel Kurulu'nu açış konuşması için bakınız: Baykurt, **Öğretmenin Uyandırma Görevi**, 201-226.

²³⁴ Baykurt, **Öğretmenin Uyandırma Görevi**, 202. Baykurt konuşmasını TÖS içinde birlik olmanın gerekliliğine vurgu yaparak bitirmiştir: "Biz Genel Merkez yöneticileriniz, geçmiş dönemde zorunlu olarak en ilerdeki arkadaşlarımızın yanında yer alamadık. En gerideki arkadaşlarımızı da düşündük, onların ilerlemesi, TÖS içinde sağlam ahengin kurulması için çalıştık." **age**, 225. "En çok kaçınmamız gereken hastalık, devrimciliği dogmatik bir yarış haline getirmek, böylece birbirimize uzlaşmaz, barışmaz ayrılıklar yaratmaktır. (...) Biz bu yüzden bütün üyelerimizi devrimci biliyoruz. Birbirimizi eğiterek ilerlemek ve hiçbir üyemizi küçük görmemek bizim örgüt bilincimizin özüdür." **age**, 225-226. Baykurt TÖS içerisinde "yeterince devrimci" olmamakla eleştirilmektedir. Bu açıdan Baykurt'un açış konuşmasındaki son sözleri oldukça ilginçtir.

bırakılmış ülkeler” ve “kapitalist ülkeler” arasındaki “yeni sömürgeci” ilişkinin gençlerin eleştirdiği ve “başkaldırdığı” adaletsiz yapıya yol açtığını iddia etmiştir.²³⁵ Baykurt, ele aldığı sorunların çözümünün “tarihsel koşulların olgunlaştığı durumda” devrim olduğunu belirterek içerisinde bulundukları dönemde tarihsel koşulların iyice olgunlaştığını ifade etmiştir. Öğretmenlerin bu sürece dâhil olma biçimleri üzerine tartışmayı açan Baykurt aslında bir anlamda bir öğretmen sendikası olarak TÖS’ün yeri ve işlevi konusuna dokunmuştur.

“Biz, dışarda sömürücü kapitalist devletlerden yana mıyız, sömürülen uluslardan yana mı? İçerde bu sömürücülerin çıkarlarıyla kendi çıkarlarını uzlaştırmış ağa, büyük tüccar ve yabancıların aracılardan yana mıyız, yoksa işçilerden, işsizlerden ve köylülerden yana mı?”²³⁶

Öğretmenlerin en başta gelen görevlerinin halka politik bilinç kazandırmak olduğunu belirten TÖS Genel Başkanı, egemen çevrelerin öğretmenlerin politikadan uzak durmasını istediklerini belirterek “Bizim milletvekili, Bakan, Başbakan olmak biçimindeki politikada gözümüz yok. Biz o meclislere, o makamlara uyandırıp yetiştirip halkımızı dolduracağız.” sözleriyle eleştirilere cevap vermiştir.²³⁷ Baykurt’un sözleri bir anlamda öğretmenlerin politika ile ilişkilerinin “devrim için eğitim” ilkesi üzerinden olduğunu ifade etmektedir.

Bozkurt anılarında Fakir Baykurt’un yaptığı açılış konuşmasından oldukça etkilendiklerinden bahsetmiştir. Ali Bozkurt’un da içerisinde olduğu muhalefet içindeki bir gruba göre Fakir Baykurt’un yaptığı konuşma muhalefet olarak yapılacak konuşmayı gereksiz kılmıştır. Baykurt’un yaptığı konuşma genel merkeze muhalif olan grup içerisinde tartışma yaratmıştır. Feyzullah Ertuğrul yapılan tartışmalarda Baykurt için “İnanmayın siz ona, baştan beri her şeyi bilinçli yapıyor. Şimdi sıkıştı, o bakımdan yan çiziyor. Bir yandan da bazılarımızı yanına çekerek grubumuzu bölmek istiyor.” diyerek Baykurt’a muhalif duruşuna devam etmiştir. Ali Bozkurt’un içerisinde bulunduğu ekip Fakir Baykurt ile konuşarak onun listesine kendi gruplarından birkaç üyeyi dâhil edebildikleri takdirde ayrı bir liste çıkarmama kararına varmıştır.²³⁸ Bu konuda Baykurt ile anlaşılamayınca genel merkeze muhalif

²³⁵ Baykurt, **Öğretmenin Uyandırma Görevi**, 207-208, 210.

²³⁶ **age**, 213.

²³⁷ **age**, 219.

²³⁸ **age**, 42-43.

olan grup “Devrimci Dayanışma Grubu” ve “Milli Demokratik Devrimciler”²³⁹ olmak üzere ikiye bölünmüştür ve bu şekilde seçimlere katılmıştır.²⁴⁰

Kayseri Alemdar Sineması’nda yapılan TÖS 2. Olağan Genel Kurulu’nun ikinci gününde toplantı salonuna saldırılmış ve salon ateşe verilmeye çalışılmıştır.²⁴¹ Bunun üzerine toplantıya Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Salonu’nda devam edilmiştir. Ankara’da Genel Kurul’a katılan öğretmenler Anıtkabir’i ziyaret ederek Kayseri’de olan olayları protesto etmek istemişlerdir. Bu protesto sırasında öğretmenler arasında Anıtkabir’e kadar yürüyüş yapılarak gidilip gidilmemesi hususunda bir tartışma yaşanmıştır. Tartışmalar Genel Kurul’da da devam etmiştir. Genel Kurul’daki bir grup öğretmen CHP Genel Sekreteri Bülent Ecevit’in konuşma yapmasını engellemeye çalışmıştır. TÖS Genel Başkanı Fakir Baykurt Ecevit’in konuşma yapmasını engellemeye çalışanlara karşı Ecevit’in TÖS’ün konuğu olarak Genel Kurul’da konuşması gerektiğini savunmuştur.²⁴² TÖS 2. Olağan Genel Kurulu’nda Fakir Baykurt’un başında olduğu liste yönetime seçilmiştir.²⁴³ Bozkurt’un da belirttiği üzere Kayseri olaylarında ve devamında yaşanan TÖS içerisindeki bölünmüşlük 12 Mart 1971 sonrasında iyice belirginleşecek²⁴⁴ ve TÖB-DER’in kuruluş sürecinde de bu bölünmenin etkileri görülecektir.

Özetle belirtmek gerekirse; yapılan görüşmelerden elde edilen verilere göre 1960’lar ve 1970’ler Türkiye solunun ve sol içi parçalanmanın ve çatışmaların niceliksel ve niteliksel farklılıklarından dolayı TÖS’teki örgüt içi bölünmeler TÖB-DER içindeki bölünmelerden farklıdır. TÖS içerisinde hiçbir zaman TÖB-DER içerisinde olan nitelikte ve nicelikte bir parçalanma yaşanmamıştır. Köy Enstitüsü çıkışlı öğretmenlerin çoğunlukta bulunduğu ve aldıkları eğitimin ortaklığı sebebiyle

²³⁹ Milli Demokratik Devrim Hareketi (MDD) Kasım 1967’de Türk Solu dergisinin çıkışı ile doğmuştur. MDD 1960 öncesi TKP geleneğinden gelen Mihri Belli’nin yönlendiriciliğinde oluşan bir harekettir, 1960 sonrası dönemde, Marksizmin en temel önermelerini ilk kez bütünlüklü bir sistem olarak ortaya koyan harekettir. Aşamalı Devrim anlayışı savunulmaktadır.

²⁴⁰ Altunya, **Türkiye’de Öğretmen**, 143. TÖS 2. Genel Kurulu’nda Fakir Baykurt’a muhalefet eden grup arasındaki bölünme ile ilgili detaylı bilgiye ulaşılamamıştır. TÖB-DER içerisinde Birlik ve Dayanışma Ekibi (TKP) içinde olan Süleyman Şahin ile yapılan görüşmede, Şahin TÖS içindeki ayrımdan 1960’lar Türkiye solunun Milli Demokratik Devrim Sosyalist Devrim ayrımı üzerinden bir okumayla bahsetmiştir. Süleyman Şahin, 2012, Maltepe. Milli Demokratik Devrim ve Sosyalist Devrim tartışması 1960’lar solunun önemli tartışmalarındandır. Milli Demokratik Devrim’cilerin aşamalı devrim anlayışına göre Türkiye’de öncelikle milli demokratik devrim onun ardından sosyalist devrim gerçekleşecektir. Sosyalist devrimci anlayışa sahip olanlar için ise Türkiye kapitalizminin gelişmesi sosyalist devrim için yeterli aşamadır.

²⁴¹ Helvacı, **age**, 105.

²⁴² Gazalcı, **age**, 106-107.

²⁴³ Altunya, **Türkiye’de Öğretmen**, 143.

²⁴⁴ Bozkurt, **age**, 43.

çoğunlukla birlikte hareket edebildikleri TÖS içerisinde sosyalistler, Kemalistler ve CHP'liler bulunmaktaydı.²⁴⁵ Ünsal'ın ifadesiyle “köy enstitüsü çıkışlı “toplumcu” öğretmen kanadının etkin olması” sebebiyle TÖS hem CHP'ye hem de TİP'e yakın durmaktaydı.²⁴⁶

1961'de Türkiye İşçi Partisi'nin kuruluşu ve 1965'te TBMM'ye girmesiyle parlamentoda sosyalist bir partinin olmasının öğretmen kitlesi üzerinde de etkisi olmuştur. TÖS içerisinde Köy Enstitüsü geleneğinden gelen öğretmenler çoğunlukta olmakla birlikte bir muhalefet de mevcuttu. Bu muhalefetin öncülerinden biri TÖS başkanlığı da yapmış ve 1968-1969'da TİP listesinden seçimlere katılmış olan Feyzullah Ertuğrul idi.²⁴⁷ TÖS içerisinde TİP sempatizanı öğretmenler bulunmaktaydı. Öğretmenlerin siyasi partilere üye olabilmelerinin hukuki zemininin bulunmadığı bir ortamda TİP sempatizanı olan öğretmenler partiye ufak maddi yardımlarda bulunmak ve TİP çizgisinde “İmece Dergisi” adında yayın çıkarmak vb. faaliyetlerde bulunmaktaydı.²⁴⁸ TİP içerisinde MDD Hareketi'nin başlattığı tartışma süreci ve TİP içerisinde yetişen genç kuşağın TİP'ten kopması sürecinde TÖS ile TİP arasındaki ilişkilerde de bir zayıflama olmuştur.²⁴⁹ Bu durum TÖS'ün kitlesinde MDD yanlısı olanların TİP sempatizanlarından daha fazla olması ve TÖS'ün tabanının da daha çok CHP'lilerden olması ile ilgilidir denebilir.

1946'da çok partili sisteme geçiş sürecinin etkisiyle kendini yenileme süreci içine giren CHP, 1950'lerin ikinci yarısından itibaren “kentli seçkinler” için baskıcı DP karşısında muhalefet odağı olmuş ve 1950'lerle birlikte değişen sınıfsal kompozisyonda 1950'lerin sonuna doğru daha geniş bir alanı kapsayabilmiştir. 27 Mayıs sonrasında dönemin “ilerici, reformist siyasal söylemi”nden etkilenmiş ve Anayasa yapımı sürecinde de etkili olmuştur. Buna rağmen; 1960'ların başında ortak olduğu hükümetlerde “reformist” söyleme uygun davranmamıştır. 1965'te 3. İnönü hükümetinin düşmesi ve sonrasında AP'nin seçimleri kazanmasının da etkisiyle CHP içinde “ilerici, reformcular” ile muhafazakârlar arasındaki mücadele tekrar

²⁴⁵ 30.12.2012 tarihli Ankara Eğitim-Sen Genel Merkezi'nde TÖB-DER son genel başkan yardımcısı İsmet Yalçınkaya ile yapılan görüşme.

²⁴⁶ Artun Ünsal, **Umuttan Yalnızlığa Türkiye İşçi Partisi (1961-1971)** (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2002), 270.

²⁴⁷ 30.12.2012 tarihli Ankara Eğitim-Sen Genel Merkezi'nde TÖB-DER son genel başkan yardımcısı İsmet Yalçınkaya ile yapılan görüşme. Ünsal, **age**, 271.

²⁴⁸ Ünsal, **age**, 271.

²⁴⁹ “Dahası, DİSK bile giderek TİP'ten uzaklaşıyordu. Parti içi aydın çatışmaları kadar parti dışına dağılan eylemci gençliğin kendi başına buyruk tutumu da DİSK'in tabanında, CHP'ye karşı bir yakınlaşmanın doğmasına yol açmıştı.” Ünsal, **age**, 12.

başlamıştır. Bu mücadeleyi 1966'da yapılan kurultayda Bülent Ecevit'in başında olduğu "ortanın solu" ekibi kazanmıştır ve Bülent Ecevit 24 Ekim 1966'da parti genel sekreteri olmuştur.²⁵⁰ CHP'nin 1960'larda kendisini tarif etme gereği duymasının en önemli sebeplerinden biri TİP'in kuruluşudur. Siyasal kutuplaşmanın arttığı koşullarda Türkiye İşçi Partisi'nin bir çekim merkezi olma potansiyeli de düşünülürse CHP bir anlamda bulunduğu konumu tarif etmek durumunda kalmıştır.²⁵¹ Bu süreçte CHP hem sağ siyaset aktörlerinin suçlamalarına karşı kendisini sosyalist soldan ayırma hem de kitlesinin bir kısmının özellikle 1960'ların ikinci yarısıyla birlikte güçlenen sosyalist sol tarafından kapsanmasını engellemek amacıyla "ortanın solu" söylemiyle yerini tarif etmektedir.

Kısaca belirtmek gerekirse; TÖS içerisinde TİP sempatisini öğretmenler bulunmaktaydı ama buna rağmen TÖS yönetimi TİP ile organik bir bağ kurmayarak 'örgütsel bağımsızlığını' korumaya çalışmaktaydı. TÖS tabanının büyük çoğunluğu değişim sürecindeki CHP'ye yakın bir çizgideyken, TÖS yönetiminin bir kısmı da TİP'ten çok MDD Hareketinin etkisi altında bulunmaktaydı.²⁵²

3.4.6. 12 Mart 1971 Darbesi ve TÖS'ten TÖB-DER'e Geçiş

12 Mart 1971 askeri müdahalesi sonrasında 20 Eylül 1971 tarihinde çıkarılan 1488 sayılı kanun ile 1961 Anayasası'nda değişiklik yapılmıştır. 1488 sayılı kanun ile memurlara da sendikalaşma hakkı tanıyan ve bu hakkı düzenleyen 1961 Anayasası'nın 46. maddesi f/1'deki "çalışanlar" ibaresi "işçiler" olarak değiştirilerek memurların sendikalaşma hakları geri alınmıştır. 1961 Anayasası md. 46 f/2 ise yapılan değişiklikle anayasadan çıkarılmıştır. 1961 Anayasasının 46. maddesinde yapılan değişikliğe göre yalnızca işçi ve işverenlere sendika kurma hakkı tanınmıştır. Anayasanın geçici 16. maddesi ile Anayasanın 46. ve 119. maddeleri üzerinde yapılan değişiklikler yürürlüğe girdiği tarihten itibaren 624 Sayılı Kamu Personeli Sendikaları Kanunu uyarınca kurulmuş olan memur sendikalarının faaliyetlerinin son bulacağı belirtilmiştir.²⁵³ Anayasa'da yapılan değişikliklerin 20.9.1971 tarihinde çıkarılan 1488 sayılı yasa ile yürürlüğe girmesiyle diğer kamu personeli sendikaları

²⁵⁰ Yunus Emre, CHP, **Sosyal Demokrasi ve Sol Türkiye'de Sosyal Demokrasinin Kuruluş Yılları (1960-1966)**, 1. bs. (İstanbul, İletişim Yayınları, 2013), 125-126.

²⁵¹ Özkan Ağtaş, "Ortanın Solu: İsmet İnönü'den Bülent Ecevit'e" Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 8:Sol, (ed.) Murat Kültekingil (İstanbul: İletişim Yayınları, 2008): 198.

²⁵² Ünsal, **age**, 272. Dönem boyunca 1965 seçimlerinde kısa dönemli bir yakınlaşma olmakla birlikte, CHP ile TİP arasında bir rekabet bulunmaktadır. Emre, **age**, 166-167.

²⁵³ Demir, **age**, 58.

gibi TÖS'ün de etkinliği sona ermiştir.²⁵⁴ 20.9.1971 tarihli 1488 sayılı kanun ile 1961 Anayasası 119. maddesi üzerinde yapılan değişiklik uyarınca memurların sendikalara üye olmalarının da önüne geçilmiştir.²⁵⁵ Buna ek olarak 20.9.1971 tarihli 1488 sayılı kanun ile 1961 Anayasası 11. maddesi üzerinde yapılan değişiklikle temel hak ve hürriyetlere “devletin ülkesi ve milleti ile bölünmezliği”, “milli güvenlik”, “kamu düzeni” ve “genel ahlak ve genel sağlık” ilkeleri üzerinden kanunlarla çeşitli kısıtlamalar getirilebileceği de belirtilmiştir.²⁵⁶ Bu kısıtlamalar da sendikaların örgütlenme faaliyetleri önünde engel teşkil etmektedir.

1961 Anayasası'nda 20.9.1971 tarihli 1488 sayılı kanun ile yapılan değişiklik uyarınca 1961 Anayasası'nın 119. maddesine eklenen fıkraya göre: “İşçi niteliği taşımayan kamu hizmetlilerinin mesleki menfaatlerini korumak ve geliştirmek amacını güden kuruluşların bağlı olacakları hükümler kanunla düzenlenir.” 22.9.1971'de Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 1971 Anayasası geçici 16. maddesi uyarınca “... kamu hizmetlileri birliklerini düzenleyen kanunun Anayasa değişikliklerinin yürürlüğe girdiği tarihten itibaren 6 ay içinde çıkarılacağı” belirtilmiştir. Bu süreçte TBMM'ye “Kamu Hizmetleri Personeli Birlikleri Kanun Teklifi” ve “Kamu Birlikleri Kanun Tasarısı” sunulmuştur.²⁵⁷ 1488 sayılı yasa yürürlüğe girdikten 6 ay sonra, örgütlerin adında “sendika” değil “birlik” sözcüğünün kullanıldığı “Kamu Hizmetlileri Birlikleri Kanunu” önerisi yapılmakla birlikte kanun 1977 yılına kadar çıkarılamamıştır.²⁵⁸ Helvacı'nın belirttiğine göre anayasanın geçici 16. maddesinde bahsedilen, Kamu Hizmetlileri Birliklerinin kurulmasına dair yasanın çıkarılmaması sonucunda kamu hizmetleri birlikleri kurulamamıştır ve bu süreçte kapatılan kamu personeli sendikalarının birçoğunun malvarlığına hazine el koymuştur.”²⁵⁹

1971 Anayasası ile “işçi niteliği taşımayan kamu hizmetlilerinin” sendikalaşma hakkı ellerinden alınmakla birlikte 1971 Anayasasının 119. maddesindeki kanunla düzenlenme koşuluyla kamu görevlilerinin kuracakları

²⁵⁴ Helvacı, **age**, 128.

²⁵⁵ 12 Mart 1971 sonrası 1961 Anayasası'nda yapılan değişikliklerin ayrıntılı dökümü için bakınız: TC Anayasası, 1961.

www.anayasa.gen.tr/1961ay.htm [10.05.2016].

²⁵⁶ Şaylan-Yemişioğlu, **age**, 27.

²⁵⁷ Mutlu, **age**, 28.

²⁵⁸ Altunya, **Türkiye’de Öğretmen**’den aktaran Gündoğan, **age**, 25. Gülmez, **age**, 135’ten aktaran Gündoğan, **age**, 25.

²⁵⁹ Helvacı, **age**, 129-130.

örgütlenmelerin derneklerden avantajlı bir konumda olmaları öngörülmüştür.²⁶⁰ Bahsi geçen yasalar çıkarılmadığı için 1971 Anayasası'nda yapılan değişiklikle sendikalaşma hakları ellerinden alınan “işçi niteliği taşımayan kamu görevlileri” 1972 yılında çıkarılan 1630 sayılı Dernekler Kanunu'na göre derneklerde örgütlenme sürecine girmiştir.²⁶¹

Anayasa'da yapılması öngörülen değişiklik ve düzenlenen geçici madde memur sendikalarının kapatılacağını göstermiştir. Bu sebeple Anayasa değişikliği gerçekleşmeden TÖS içindeki kadrolar ivedilikle öğretmen örgütlenmesinin devamlılığını sağlamak ve örgütün kapatılması durumunda TÖS'ün malvarlığının belirsiz bir duruma düşeceği gerekçeleriyle hukuki sınırlılıkların elverdiği şekliyle bir öğretmen derneği kuruluş sürecini başlatmışlardır.²⁶² 1970'li yıllarda kamu çalışanlarının dernekleşmesinde genel dernekler ve işyeri-meslek dernekleri olmak üzere iki eğilim yaşanmıştır.²⁶³ Öğretmenlerin Türkiye Öğretmenler Sendikası'nın kapatılması tehdidine karşı ivedilikle dernekleşmesi sürecinde kurulan Türkiye Öğretmenler Birliği (TÖB) meslek dernekleri içerisinde yer almaktadır.

12 Mart 1971 askeri müdahalesi sonrası kurulan Nihat Erim Hükümeti tarafından İstanbul İsrail Başkonsolosu'nun Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu (THKO)²⁶⁴ üyeleri tarafından kaçırılıp öldürülmesinden sonra tüm sol-sosyalist-devrimci kesimlere karşı bir “Balyoz Harekatı” başlatılmıştır. Bu kapsamda TÖS yöneticileri ve TÖS üyesi yaklaşık üç bin öğretmen bir gecede tutuklanmıştır.²⁶⁵ Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Mahkemesi tarafından TÖS'ün 185 yöneticisi ve üyesi hakkında dava açılmıştır.²⁶⁶

²⁶⁰ Demir, *age*, 62.

²⁶¹ Coşkun, *age*, 12-13.

²⁶² Helvacı, *age*, 128-129.

²⁶³ Koç, *Geçmişten Günümüze Kamu Çalışanlarının Sendikalaşması*, 12.

²⁶⁴ THKO, gerilla savaşında kendilerine Latin Amerika modelini örnek alan bir gruptur. Militan bir örgütlenme ve silahlı mücadelenin gerekliliğini savunmaktadır. ODTÜ'de Hüseyin İnan, Yusuf Aslan ve arkadaşları THKO adlı bir örgüt ve ilişkiler ağı kurmuştur. Deniz Gezmiş gerilla savaşına başlamayı istediği bir uğrakta bu grupla bağlantı kurarak İstanbul'da kendisini destekleyen arkadaşlarıyla bu gruba katılmıştır. Bu iki grup THKO'yu yeniden oluşturmuştur. Ankara ve İstanbul'da örgüte para ve silah temin etmek için, Nurhak Dağları'nda da kır gerillası üstü oluşturma çalışmaları için çeşitli eylemler gerçekleştiren THKO üyeleri farklı zamanlarda ve yerlerde güvenlik güçlerince yakalanmışlardır. THKO 1972'de çeşitli başarısızlıklarla sonuçlanan eylemler sonucunda fiilen son bulmuştur. Vehbi Ersan, *1970'lerde Türkiye Solu*, 3. bs. (İstanbul: İletişim Yayınları, Şubat 2014), 39-41.

²⁶⁵ Gazioğlu, *Roman Gibi Anılar*, 103. 12 Mart 1971 sonrasında başlatılan Balyoz Harekatı sürecinde bir günde 1500 öğretmen tutuklanmıştır. DEK, Eğitim-Sen, 414.

²⁶⁶ *Uçurumun Kenarında Türkiye TÖS Dosyası 1-2* ve Akgöl, *age*, 75-76'dan aktaran Koç, *TÖS Antiemperyalist Bir Öğretmen Örgütü*, 42.

12 Mart 1971 Darbesi döneminde 120 bin öğretmenin 72 binini örgütleyen TÖS hakkında açılan davanın iddianamesi sıkıyönetim dönemi Askeri Savcısı Baki Tuğ tarafından hazırlanmıştır. TÖS Davası İddianamesi'nde TÖS'ten "Türkiye'yi uçurumun kıyısına getiren örgüt" olarak bahsedilmiştir. Büyük Eğitim Yürüyüşü, Devrimci Eğitim Şurası ve Genel Öğretmen Boykotu iddianame de TÖS'ün suç teşkil eden eylemleri olarak yer almıştır.²⁶⁷ TÖS Davası İddianamesinde "sanık öğretmenler sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıf üzerinde egemenliğini tesis etmek, sosyal bir sınıfı ortadan kaldırmak, memleket içinde müesses iktisadi ve sosyal temel nizamları devirmeye matuf cemiyet kurmak, bu cemiyeti sevk ve idare etmek, bu cemiyete üye olmakla" suçlanmaktadır.²⁶⁸ Askeri Savcı Baki Tuğ iddianamede TÖS'ün yönetici olan sanıkları hakkında eski TCK'nın 141. ve 142. maddeleri uyarınca ceza istemiştir.²⁶⁹ 26.12.1972 tarihinde Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı 2 no.lu askeri mahkemesi, TÖS Davasındaki 59 sanık hakkında çeşitli hapis cezalarına hükmetmiştir. Genel Başkan Fakir Baykurt, Genel Başkan Yardımcısı Dursun Akçam, Genel Sekreter Osman Korkut Akol, Yürütme Kurulu üyesi Veli Kasımoğlu 8 yıl 10 ay 20 gün ağır hapis cezasına çarptırılmıştır.²⁷⁰ TÖS Davası'ndaki sanık TÖS üyelerinin Mayıs 1974 tarihinde Ecevit başbakanlığındaki CHP-MSP Koalisyon hükümeti tarafından çıkarılan 1803 sayılı genel af yasasından yararlanmak istememesi üzerine TÖS Davası devam etmiştir.²⁷¹ Sonuç olarak Askeri Yargıtay 13 Nisan 1976 tarihinde TÖS davasındaki tüm sanıkların beraatına karar vermiştir.²⁷²

²⁶⁷ Şihca Yavuz, **Yokuşta Yürüyen Adam** (Ankara: Karınca Yayınları, Haziran 2009), 100.

²⁶⁸ **age**, 100.

²⁶⁹ **age**, 100.

²⁷⁰ Uçurumun Kenarında Türkiye TÖS Dosyası 1-2 ve Akgöl, **age**, 75-76'dan aktaran Koç, **TÖS Antiempyralist Bir Öğretmen Örgütü**, 42.

²⁷¹ Helvacı, **age**, 119.

²⁷² **age**, 131. Altunya, **Öğretmenlerin Sendikası Nasıl Olmalı, Neler Yapmalı?**, 10.

4. 1970'LER TÜRKİYESİ'NDE ÖĞRETMEN ÖRGÜTLENMESİ: TÖB-DER (1971-1980) VE SOL SİYASET

4.1. 1970'ler Siyasal Alan

1970'ler işçi sınıfının militanlaştığı, sınıf sendikacılığının kurumsallaştığı, solun muazzam bir parçalanma yaşamasına rağmen kitleselleştiği dönemdir. Bununla birlikte sağ hareket de faşizan ve radikal bir yükseliş içerisindeydi. 1970'lerin özellikle ikinci yarısında milliyetçi ve İslamcı sağ hareketin artan faşizmine ve radikalliğine karşı devrimci siyaset büyük oranda anti-faşist mücadele üzerinden yürümektedir. Parlamenter siyaset açısından da istikrarsız bir dönem yaşanmaktadır. 1973 CHP-MSP koalisyon hükümetinden sonra Milliyetçi Cephe (MC) koalisyon hükümetleri kurulmuştur. Bu hükümetleri 1978'de kurulan Ecevit hükümeti ve Ecevit hükümetinin istifasından sonra 1979'da kurulan Demirel'in azınlık hükümeti takip etmiştir. CHP'nin 'sol popülist' bir çizgide olduğu dönemde AP 'sağ popülizmden otoriter devletçiliğe' kaymaktadır.²⁷³ 1970'ler parlamenter siyaset açısından büyük bir tıkanma yaratan cumhurbaşkanının seçilememesi durumuyla sonlanmıştır.

1960'lardaki toplumsal ve siyasal hareketlilik, 1961'de TİP'in kurulması ve 1965'te TBMM'ye girmesi, 1967'de DİSK'in kurulması, AP hükümeti tarafından 1970'de 274 sayılı Sendikalar Kanunu üzerinde 1317 sayılı kanunla değişiklik yapılması sürecinde DİSK'in organize ettiği ama tahmin edilenin üstünde bir kitleselliğe ulaşan ve etkide bulunan 15-16 Haziran olayları 1960'larda işçi sınıfı ve sendikal hareketin gelişmesinin düzeyini göstermektedir. İşçi sınıfının yanı sıra öğrenci hareketinde de radikalleşme yaşanmaktadır.²⁷⁴ 12 Mart 1971 Darbesi ile işçi sınıfının ve sendikal hareketin 1960'lardaki yükselişi otoriter bir müdahale ile bastırılmak istenmiştir. Özellikle 1965'ten sonra gelişen AP tarafından sürekli "yönetilemezlik" olarak tarif edilen durum "emek ve sermayenin politik-hegemonik

²⁷³ İsmet Akça, "Türkiye'de Ordu-Siyaset İlişkisi", Ahmet Demirel-Süleyman Sözen (ed.), **Türk Siyasal Hayatı**, 1. Bs. (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2013), 184.

²⁷⁴ Özbudun, **age**, 26.

talepleri üzerinden işleyen sınıf mücadelesi” sebebiyledir ve 12 Mart’ın kriz dinamiklerinin altında bu durum yatmaktadır.²⁷⁵ 1965 sonrasında 12 Mart Darbesi’ne kadar olan dönem boyunca anayasal hakların da sağladığı olanaklarla yükselen işçi sınıfı mücadelesi ve AP’yi destekleyen hâkim sınıflar içerisinde yaşanan bölünme sebebiyle AP, ülkeyi yönetemediğinden ve anayasanın değiştirilmesi gerektiğinden bahsetmektedir. Buna rağmen belirtilmelidir ki; 12 Mart AP hükümetine karşı yapılmakla birlikte tüm uygulamaları AP’nin ve onu destekleyen bölünmüş de olsa sermaye sınıfının isteklerine uygundur. Asıl sorun “...Türkiye toplumundaki siyasallaşma ve toplumsal mücadele pratiğiydi.” ve bu durum muktedirlerin hepsi için tehdit oluşturmaktaydı.²⁷⁶ 12 Mart Darbesi ve sonrasında otoriter uygulamalarla darbenin yapılma nedenlerine uygun hukuki ve toplumsal düzenlemelerin yapıldığı 12 Mart rejimi temel olarak işçi sınıfını ve sendikal hareketi baskı altına almayı ve 1961 Anayasası ve sonrasındaki 1963 düzenlemeleri ile tabi sınıflar için genişleyen hak arama ve politika üretebilme-politikaya etki edebilme alanını daraltmayı amaçlamıştır. Buna göre 1961 Anayasası üzerinde Eylül 1971-Mart 1973 arasında değişiklikler yapılmıştır. Anayasanın 47. maddesi değiştirilerek işçiler dışındaki çalışanların -bir anlamda memurların-sendikalaşma hakları ellerinden alınmıştır. Bununla birlikte anayasanın 119. maddesi de değiştirilerek memurların sendikalara üye olmaları da yasaklanmıştır.²⁷⁷ 1973 Anayasa değişiklikleri üç grupta sınıflandırılabilir:

“(1) Bazı temel haklarının sınırlandırılması ve mahkemelerin denetim yetkilerine bir takım sınırlar getirilmesi; (2) yürütme organının, özellikle ona kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisinin verilmesi suretiyle, güçlendirilmesi; (3) silâhlı kuvvetleri Danıştay ve Sayıştayın denetim alanından çıkarmak suretiyle, onun kurumsal özerkliğinin güçlendirilmesi.”²⁷⁸

Bu değişikliklerle amaç “devleti otoriterleştirmek ve ithal ikameci kapitalizmi bürokratik-otoriter bir tarzda yönetmeye geçmektir.”²⁷⁹ Başka bir ifadeyle anayasa değişiklikleriyle “... 1960 sonrasında açılmış olan siyasal alanın daha otoriter bir devlet yapılanmasıyla kapatılması” amaçlanmıştır.²⁸⁰ Bu durum 1970’ler boyunca özelde çalışma ilişkileri genelde de tabi sınıflar ile muktedirler arasındaki ilişkinin

²⁷⁵ C. Offe, “Yönetilemezlik: Muhafazakâr Kriz Kuramlarının Yeniden Doğuşu”, *Cogito*, No 27, 2001’den aktaran İsmet Akça “Türkiye’de Darbeler, Kapitalizm ve Demokrasi(sizlik)”, 57 ve Akça, “Türkiye’de Ordu-Siyaset İlişkisi”, 179.

²⁷⁶ Akça, “Türkiye’de Ordu-Siyaset İlişkisi”, 179-180.

²⁷⁷ Makal (ed.), *Çalışma İlişkileri Tarihi*, 204-205.

²⁷⁸ Özbudun, *Türk Siyasal Hayatı*, 54.

²⁷⁹ Akça, “Türkiye’de Darbeler, Kapitalizm ve Demokrasi(sizlik)”, 58.

²⁸⁰ Akça, “Türkiye’de Ordu-Siyaset İlişkisi”, 182.

karakteristiğini belirlemiştir. 12 Mart rejimi yerini Türkiye kapitalizminin bir önceki döneme göre yoğun bir biçimde otoriter ve militarist yöntemlerle yönetileceği bir döneme devretmiştir.²⁸¹ Kısaca belirtmek gerekirse, 27 Mayıs “ithal ikameciliğe dayalı içe dönük kapitalizmin” sosyal adalet, emek-sermaye uyumu ve işbirliği vs. üzerinden reformist bir biçimde yönetilmesiye 12 Mart aynı birikim modelinin bürokratik-otoriter bir çizgide yönetilmesine denk düşmektedir.²⁸²

12 Mart sonrası olağanüstü hal koşullarında sivil siyasete istediği gibi müdahale eden ordu darbe rejimi altında iki yıl boyunca toplumun sol eğilimli unsurlarını operasyonlarla bastırmıştır. Balyoz Harekâtı olarak adlandırılan bu süreçten Türkiye Öğretmen Sendikası (TÖS) yöneticileri ve üyesi eğitimciler de etkilenmiştir. TÖS kapatılmış ve hakkında dava açılmıştır. Bu dönemde Türkiye İşçi Partisi (TİP) de kapatılmıştır.²⁸³ Erim hükümeti döneminde anayasanın 44 maddesi değiştirilmiştir.

“Anayasanın 11. maddesinde belirtilen temel hak ve özgürlükleri yasayla sınırlama fırsatı yaratıldı: Üniversitelerin, radyo ve televizyonun özerkliği sona erdirildi; basın özgürlüğü ve Anayasa Mahkemesi’nin yetkileri sınırlandı. Milli Güvenlik Kurulu’nun yetkileri ise, kabinenin talep etmediği konularda bağlayıcı tavsiyelerde bulunmayı içerecek şekilde genişletildi. Ayrıca, özel “Devlet Güvenlik Mahkemeleri” kuruldu.”²⁸⁴

1970’lerin ikinci yarısında ithal ikameci sanayileşme modelinin dünya kapitalizmi ile paralel bir süreçte krize girmesi hem sermaye hem de işçi sınıfının daha mücadeleci pozisyonlara geçmesine sebep olmuştur. 1970’lerin ikinci yarısında yakıcı bir sınıf mücadelesi yaşanmıştır. İşçi sınıfı açısından mücadele yalnızca ekonomik-korporatif hakların kazanılması amacıyla yapılmamış “politik-hegemonik düzlem”de de sürmüştür.²⁸⁵ Sermaye birikim krizinin (iktisadi krizin) yanı sıra hegemonya krizi (siyasi kriz) de yaşanmaktadır. MC Koalisyon hükümetleri “sınıfsal toplumsal güç ilişkilerini yönetebilecek” istikrarda bir siyasal iktidar kuramamıştır.²⁸⁶ Uygulanan ekonomi politikasının ve iktisadi krizin de etkisiyle sermaye sınıfında bölünme yaşanmaktadır ve AP sermaye sınıfının bir kısmı tarafından desteklenmemektedir. Tüm bunlarla etkileşim içerisinde ve tüm bunlara

²⁸¹ age, 182.

²⁸² Akça, “Ordu, Devlet ve Sınıflar, 406.

²⁸³ Eric J. Zürcher, **Modernleşen Türkiye’nin Tarihi**, 17.bs. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2004), 377-378.

²⁸⁴ age, 378.

²⁸⁵ Akça, “Türkiye’de Darbeler, Kapitalizm ve Demokrasi(sizlik)”, 59.

²⁸⁶ Akça, “Türkiye’de Ordu-Siyaset İlişkisi”, 183.

ek olarak yükselen militan işçi sınıfı hareketi, sol hareketler ve artan şiddet olayları ordu ve sermayenin bir ‘devlet krizi’ tarif etmesine olanak vermiştir.²⁸⁷

Özetle belirtmek gerekirse; 12 Mart rejimi, çalışma ilişkileri açısından 1961 Anayasası ile başlayan görece özgürlükçü ortamın kesintiye uğradığı bir dönemdir. 1971-1973 yılları arasında 1961 Anayasasının “özgürlükçü ve sosyal içerikli hükümlerinde” ciddi değişiklikler yapılarak sınırlamalar getirilmiştir. 1971-1973 yılları arasında teknokrat nitelikli hükümetler mevcutken 1974-1980 arasında koalisyon hükümetleriyle “istikrarsız” bir dönem yaşanmıştır. “1970’lerin sonlarına doğru artan siyasal istikrarsızlık ve şiddet sarmalı çalışma ilişkilerini de olumsuz etkileyen bir atmosfer oluşturdu.”²⁸⁸ Bu dönem 12 Eylül 1980 darbesi ile kapanmıştır.

4.2. 1970’lerde Sendikal Hareket ve Siyasal Alanla İlişkisi: DİSK, Türk-İş, CHP ve TKP ilişkisi

1970’lere işçi sınıfı hareketi 1960’ların ‘kendisi için sınıf’ olma çabalarının verdiği birikimle ve 15-16 Haziran olaylarında gösterilen kitlesel gücün motivasyonu ile, sendikal hareket ise DİSK’in kuruluşu ile yaşanan canlanmanın 1967-1971 arasında yükselen ivmesinin oluşturduğu birikimle girdi. İlerleyen bölümde 1960’larda işçi sınıfı ve sendikal hareket açısından kazanılan birikimle girilen 1970’lerde Türk-İş ve DİSK üzerinden sendikal harekette yaşanan değişimlere, sendikal çatı örgütlerin siyasal alanla kurdukları ilişki dikkate alınarak bakılacaktır. Bu çalışma açısından ele alınan bölümün amacı TÖB-DER ile devrimci sol siyasal gruplar ve partiler arasındaki ilişkiye odaklanmadan önce genel olarak sendikal yapılar ile siyasal alan arasındaki ilişkiye göz atmaktır.

Türk-İş’in sendikal anlayışı DİSK’in kuruluşundan sonra hem 1970’ler Türkiye işçi sınıfı ve sendikal hareketinin evrimi ve ihtiyaçları hem de CHP’nin sosyal demokratiği ön plana çıkarması ve Türk-İş ile kurduğu ilişki üzerinden çeşitli değişiklikler geçirmiştir. Bu politika değişiklikleri aynı zamanda DİSK içerisinde yaşanan süreçten ve DİSK’in hem TKP ile hem de CHP ile kurduğu ilişkiden etkilenmiştir.

²⁸⁷ age, 183.

²⁸⁸ Makal (ed.), *Çalışma İlişkileri Tarihi*, 200.

15-16 Haziran 1970'te yaşanan olaylar sonrasında Türk-İş içinde çeşitli tartışmalar yaşanmıştır. Türk-İş içindeki bir grup sendikacı Türk-İş'in sendikacılık anlayışının temelini oluşturan "partiler üstü politika" ilkesinin kaldırılmasını gerekli görmektedir. "Sosyal demokrat muhalefet" grubu olarak adlandırılan bu sendikacılar 1966-1972 arasında CHP Genel Sekreterliği yapan ve 1972'de de CHP Genel Başkanı olan Ecevit'in "ortanın solu" politikalarının desteklenmesi gerektiğini savunmuştur. Sosyal demokrat sendikal anlayış olarak ifade edebileceğimiz bu anlayışın ilk eylemi Ocak 1972'de Türk-İş yönetimine sunulan "Dörtler Raporu"dur.²⁸⁹ Rapora eklenen sendikalarla birlikte rapor "Onikiler Raporu" olarak anılmaya başlanmıştır.²⁹⁰ Türk-İş raporu reddetmiştir. Türk-İş'in 1973'te yapılan 9. Genel Kurulu'nda Türk-İş içindeki sosyal demokrat sendikacılar yönetime gelememiştir ve bu tarihten sonra Türk-İş içerisinde kopmalar yaşanmıştır.²⁹¹ Türk-İş Genel Başkanı CHP'li Seyfi Demirsoy'un 1974'te ölmesinden sonra Türk-İş Genel Başkanlığı'na Halil Tunç'un gelmesi süreci ve sendikalar arası geçişler sebebiyle güç dengelerinin değişmesi sonucunda sosyal demokrat sendikacıların Türk-İş içinde etkinliği azalmıştır. "Ancak 1976 yılında yapılan 10'uncu Genel Kurul'da sosyal demokratlar, yeni güç dengesine uygun bir biçimde yönetim kurulunda yer aldılar."²⁹² 1976 yılında Türk-İş partiler üstü politika ilkesini tüzüğünden çıkarmıştır.²⁹³ 20 Temmuz 1978 tarihinde dönemin başbakanı Bülent Ecevit ile Türk-İş Başkanı Halil Tunç arasında bir "toplumsal anlaşma" yapılmıştır. Bu anlaşma yaklaşık 14 ay yürürlükte kalmıştır. Sadece kamu kesimini kapsayan toplumsal anlaşma bir anlamda CHP'nin kamu kesiminden destek bulmaya çalıştığını gösterir.²⁹⁴ 1970'lerin son döneminin siyasal ve toplumsal çalkantılı hali içinde kamu kesiminde işçi işveren ilişkilerini düzenleyerek daha "sağlıklı ve barışçı bir çalışma yaşamı" oluşturulması amaçlanmıştır. Bu toplumsal anlaşmanın tarafları "ücret politikası, toplu pazarlık, iş hukuku ve yönetime katılma" hususlarında anlaşmaya varmıştır.²⁹⁵ Buna rağmen anlaşmanın yürürlükte olduğu sürede işveren olarak anlaşmanın bir tarafı olan hükümetin anlaşma uyarınca yapması gereken

²⁸⁹ Doğan, *age*, 311.

²⁹⁰ *age*, 312.

²⁹¹ Akalın, *age*, 139.

²⁹² *age*, 140.

²⁹³ Doğan, *age*, 315.

²⁹⁴ C. Talas, **Bir Toplumsal Politika Belgesinin Yorumu: Toplumsal Anlaşma** (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1982)'den aktaran Makal (ed.), **Çalışma İlişkileri**, 219.

²⁹⁵ *age*, 219.

düzenlemeleri yapmamış olması sebebiyle Türk-İş tarafından anlaşma feshedilmiştir.²⁹⁶

DİSK ise 1973 seçimlerinde CHP'yi destekleme kararı almıştır. DİSK'in CHP'yi destekleme kararı almasında TİP'in kapatılması ile DİSK'in siyasal alanda karşılıksız kalması ve sosyal demokrasi şiarıyla ön plana çıkan Ecevit CHP'sindeki değişimin Türk-İş üzerindeki etkisinden hareketle Türk-İş'ten kopması muhtemel sosyal demokrat sendikacılar için yeni bir mevzi olunabileceği düşüncesi etkili olmuştur denilebilir.²⁹⁷ Akalın'a göre DİSK'in 1971-1973 arasındaki konum alışı onun TİP'li imajını ortadan kaldırmıştır ve bu sebeple bağımsız sendikalar bu dönemde DİSK'e katılmıştır.²⁹⁸

1974 sonrasında DİSK içinde TKP etkili olmaya başlamıştır.²⁹⁹ DİSK'in 1975'te yapılan 5. Genel Kurulu'nda ise DİSK-TKP ilişkisi adeta kurumsallaşmıştır. 5. Genel Kurul ile CHP ve TKP dışında diğer tüm sol-sosyalist parti ve hareketler DİSK yönetiminden dışlanmıştır.³⁰⁰ İbrahim Güzelce'nin DİSK Genel Sekreterliği yaptığı 1975-1976 arası dönemde DİSK içerisinde "Toplumsal İlerleme" (TKP eğilimli grup) hâkimiyetini pekiştirmiştir.³⁰¹ Türk-İş'ten sosyal demokrat sendikaların kopuşu DİSK içindeki dengeleri de değiştirmiştir. Türk-İş'ten DİSK'e katılımlar DİSK içinde 1975-1976 arasında hâkim olan komünist eğilimli sendikacılık anlayışının önünü almıştır.³⁰² DİSK'in Aralık 1977'de toplanan 6. Genel Kurulu'nda başkanlığa Abdullah Baştürk, genel sekreterliğine ise Fehmi Işıklar seçilmiştir. DİSK'in sosyal demokrat sendikacılar tarafından yönetildiği bir döneme girilmiştir. 1976 sonrasında DİSK'in CHP ile ilişkileri gelişmiştir. 1977 sonrasında ise TKP'li sendikalar CHP ile diğer grupların ittifakıyla DİSK yönetiminden tasfiye edilmiştir.³⁰³ 1970'lerin sonuna gelindiğinde DİSK Genel Başkanı Abdullah Baştürk

²⁹⁶ M. Kutal, "274 Sayılı Kanun", **Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi**, 2.Cilt (İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1996)'dan aktaran Makal (ed.), **Çalışma İlişkileri Tarihi**, 219.

²⁹⁷ Doğan, **age**, 313.

²⁹⁸ Akalın, **age**, 139.

²⁹⁹ TKP-DİSK ilişkisi için bakınız: Zeynep Ersoy, "Sendika Siyasi Parti İlişkileri TKP-DİSK", (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995).

³⁰⁰ DİSK 5. Genel Kurulu'nun ve DİSK içerisinde TKP hâkimiyetinin pekişmesi süreci ile ilgili ayrıntılı bir döküm ve analiz için bakınız: Algül, **age**, 342.

³⁰¹ Doğan, **age**, 313.

³⁰² Doğan, **age**, 313.

³⁰³ Algül, **age**, 344.

ile Bülent Ecevit arasındaki anlaşmazlığın da etkisiyle DİSK-CHP ilişkisinde uzaklaşma olmuştur.³⁰⁴

1970'lerin başında DİSK CHP ile ilişkilenebilmişken sonrasında DİSK üzerinde TKP etkili olmuştur. Sosyal demokrat sendikaların DİSK'e katılmasıyla da DİSK-TKP ilişkisi sekteye uğramıştır. Bununla birlikte Türk-İş içerisinde de 15-16 Haziran olaylarıyla başlayan süreçte farklı sendikal anlayışlar baş göstermeye ve kendisini ifade etmeye başlamıştır. Özetle belirtmek gerekirse, 1970'lerde sendikal hareket içinde etkin olan çatı örgütleri DİSK ve Türk-İş'in siyasal alanla kurduğu ilişki onların sendikal mücadeledeki tavrını da etkilemiştir. Bununla birlikte çalışmamız açısından asıl önemli olan siyasal partilerin-grupların Türk-İş ve DİSK üzerinde etkili olmaya çalışmalarıdır. Özellikle 1975-1976 yılları arasındaki TKP-DİSK ilişkisi, devrimci sol bir hareketin dönemin önemli kitle örgütlerinden biri olan bir sendikal üst örgütteki "grupçu" dolayısıyla diğer grupları tasfiye edici tavrı TÖB-DER içerisindeki devrimci sol gruplar arası mücadele ile benzerlikler göstermektedir.

4.3. TÖB-DER Kuruluş Süreci

4.3.1. TÖB-DER'in (TÖB'ün) Kurucu Kadrosu, Kuruluş Kongresi 3 Eylül 1971

12 Mart 1971 Darbesi sonrasında 1961 Anayasası'nda yapılan değişiklik uyarınca memurların grevsiz ve toplu sözleşmesiz sendikalaşma hakları geri alınmıştır. Yapılan anayasa değişikliği ile daha önce 624 Sayılı Kamu Personeli Sendikaları Kanunu'nun düzenlediği çerçevede kurulmuş olan memur sendikalarının faaliyetleri son bulacağından Türkiye Öğretmenler Sendikası (TÖS) kapatılmadan öğretmenler dernek çatısı altında örgütlenme kararı almıştır. Bu karar uyarınca 3 Eylül 1971 tarihinde TÖS'ün 40 üyesi tarafından Türkiye Öğretmenler Birliği (TÖB) kurulmuş ve öğretmen örgütlenmesinin devamlılığı böylelikle TÖB üzerinden sağlanmıştır. Kuruluş sürecinde de görüldüğü üzere TÖS ile TÖB (TÖB-DER) arasında organik ve örgütsel bir bağ ve devamlılık bulunmaktadır. TÖS içindeki kadroların yeni kurulan derneğe aktarılımları TÖB Tüzüğü'nün geçici 3. maddesi uyarınca gerçekleştirilebilmiştir. Bu maddeye göre:

³⁰⁴ Doğan, age, 314-315.

“Gerek 624 sayılı kanuna göre kurulmuş kamu personeli sendikaları ve meslek kuruluşları, gerekse cemiyetler kanunun kapsamına giren dernek ve birliklerden, yetkili organlarının kararı ile Birliğe şube yoluyla katılmak isteyen örgütlerin bu istekleri, Birlik Merkez Yürütme Kurulunca uygun görülmek şartıyla söz konusu örgüt üyeleri, eski örgütlerindeki tüm hukuku ile Birlik üyeliğine kabul edilirler. Bunlardan giriş bildirimleri istenir.”³⁰⁵

Kadroları gibi TÖS’ün malvarlığı da devlet ona el koymadan TÖB-DER’e aktarılmıştır.³⁰⁶

12 Mart 1971 darbesi sonrasında gerçekleştirilen Balyoz Harekâtı sırasında TÖS Genel Başkanı Fakir Baykurt başta olmak üzere TÖS üyelerinin bir kısmının da tutuklu olduğu bir ortamda yasal zorunluluklar sebebiyle ivedilikle kurulmaya çalışılan öğretmen örgütünün kuruluş aşamasında TÖS’ten gelen parçalanmaların etkisiyle üç grup bulunmaktadır.

TÖB’ün kuruluş sürecinde TÖS Dönemi’nden beri genel merkeze ve Fakir Baykurt’a muhalif, Feyzullah Ertuğrul’un da içerisinde bulunduğu grup derneğin ivedilikle kurulmasını istiyorken, Bozkurt’un belirttiği üzere kendisinin de içerisinde bulunduğu yine TÖS döneminden genel merkeze muhalif olan grup genel merkezin ve Fakir Baykurt’un öncülüğünde derneğin kurulması gerektiğini düşünmektedir. Genel Merkez’in ve Fakir Baykurt’un öncülüğünü önemseyen, TÖS içinde Fakir Baykurt’a muhalif gruptan biri olan TÖS Ankara Şubesi, TÖB-DER’in (TÖB’ün) temelini teşkil etmektedir.³⁰⁷ 12 Mart 1971 Darbesi sonrasında TÖS yöneticilerinin bir kısmının tutuklu olduğu bir dönemde TÖS Ankara Şubesi üyeleri tutuklu değildir ve TÖB’ün kuruluş çalışmaları içerisinde yer almaktadırlar. Öğretmen derneğinin kuruluş sürecindeki bir diğer grup da İsmail Safa Güner’in başında bulunduğu Genel Merkez yöneticileridir ve bahsedilen grup Ali Bozkurt’un içinde bulunduğu grubu sürece dâhil etmeden kendileri derneği kurmaya çalışmaktadır.³⁰⁸

Bu dönemde Feyzullah Ertuğrul’un başında bulunduğu bir grup TÖS üyesi ile İLK-SEN üyesi bir grup öğretmen Devrimci Öğretmenler Birliği’ni (DÖB’ü) kurmuştur.³⁰⁹ Bozkurt’a göre bu “bir nevi yangından mal kaçırma”dır ve Ertuğrul

³⁰⁵ Coşkun, *age*, 21.

³⁰⁶ TÖS’ün taşınır ve taşınmaz mallarının TÖB-DER’e devredilmesi süreci ile ilgili bakınız: Helvacı, *age*, 129 ve Altunya, *Türkiye’de Öğretmen*, 165-167.

³⁰⁷ 30.12.2012 tarihli Ankara Eğitim-Sen Genel Merkezi’nde TÖB-DER son genel başkan yardımcısı İsmet Yalçinkaya ile yapılan görüşme.

³⁰⁸ Bozkurt, *age*, 73.

³⁰⁹ Türkiye İlkokul Öğretmenleri Sendikası (İLK-SEN) mensupları tarafından İlkokul Öğretmenleri Derneği (İLK-DER) kurulmuştur. Bu dernek, 1975 yılında TÖB-DER’e dâhil olmuştur. Altunya, *Türkiye’de Öğretmen*, 167. İsmet Yalçinkaya ile yapılan görüşme sırasında TÖB ve DÖB’ün ayrı ayrı kurulması konusundan bahsedilirken, kendisi de görüşmede yer alan TÖB-DER Ankara Şubesi

daha solcu olduğunu göstermek adına örgütün başına devrimci sıfatını koymuştur. Bu dönemde genel merkez de bir dernek kurma hazırlığındadır ve Bozkurt'un belirttiğine göre bu sebeple 11 kez tüzük değiştirmiştir.³¹⁰ TÖS'ün son yönetiminde bulunup Fakir Baykurt'a yakın olan isimlerden İsmail Safa Güner, TÖS içerisinde Fakir Baykurt'a muhalif olan Ali Bozkurt, Cemil Çakır, Şaban Sezen, Burhanettin Biber, Avni Aytan ve Musa Uysal gibi isimlerin öğretmenlerin derneğini kurma çalışmalarına başladığını Fakir Baykurt'a iletmiştir. Baykurt bu gidişata müdahale ederek TÖS içerisindeki kendisine muhalif olanların yeni kurulacak öğretmen derneğinde olmalarına onay vermiştir. Bir anlamda Baykurt, TÖS Ankara Şubesi'nin öğretmen derneğinin kuruluşuna dâhil olabilmesini sağlamıştır.³¹¹ Bozkurt, yöneticilerinin çoğu hapiste olan genel merkezin örgüt kurmada zorlanacağını bildiklerini belirterek tüzük ve kadrolar anlamında çalışmalar yaptıklarını ve dernek kurmaya hazır olduklarını ifade etmiştir. Fakir Baykurt'un bu teklifi üzerine tüzüğün oluşturulması için bir heyet kurulmuştur. Heyette Nevzat Helvacı, Cemal Başbay, Tevfik Yılmaz ve Ali Bozkurt bulunmaktadır. Bu heyet genel merkezin hazırladığı tüzük ile Bozkurt'un içerisinde bulunduğu ekibin hazırladığı tüzükten yararlanarak dernek tüzüğünü oluşturmuştur. Kurucu üyeler belirlenmiş ve derneğin kuruluşu için Ankara Valiliği'ne başvurulmuştur.³¹² Sonuç olarak; TÖS Genel Başkanı Fakir Baykurt'un müdahalesi ile Fakir Baykurt ve TÖS içerisinde Baykurt'a ve genel merkeze muhalif olsalar da genel merkezin fikirlerini önemseyenler ile İsmail Safa

son başkanı Tahsin Doğan bir müdahalede bulunarak TÖB ile DÖB arasındaki ayrımın siyasal bir ayrım olmadığını, kişilerin birbirleriyle anlaşamaması üzerine grupsal bir ayrışmanın mevcut olduğunu belirterek TÖB-DER içerisinde 1975'e kadar siyasal bir ayrışma olmadığını belirtmiştir. Siyasal gruplaşma 1976'da görülmüştür. (Tahsin Doğan örgüt içinde siyasal gruplaşmanın tohumlarının 1972'de atılmaya başlandığını belirtmiştir.) Görüşmenin devamında İsmet Yalçinkaya da buradaki gruplaşmanın siyasal bir gruplaşma olmadığını, bunun arkadaşlık ilişkileri ve daha önce birlikte çalışma ve birbirini daha yakından tanıma ile ilgili bir ayrışma olduğunu vurgulamıştır. Kuruluş döneminde örgüt içerisinde farklı bir siyasal yapılanma olmadığını belirtmekle birlikte, TİP'lilerin olduğunu, THKO'dan pek fazla kişinin olmadığını ve THKP-C'den de birilerinin olduğunu sözlerine eklemiştir. Yalçinkaya'ya göre, 1975-1976 Kongresi'ne kadar bir tek Kamil Karadeniz bireysel muhalif bir tavır göstererek genel kurulda yönetime aday liste çıkarmıştır. 30.12.2012 tarihli Ankara Eğitim-Sen Genel Merkezi'nde TÖB-DER son genel başkan yardımcısı İsmet Yalçinkaya ile yapılan görüşme.

³¹⁰ Bozkurt, *age*, 73.

³¹¹ 12 Mart 1971 Darbesi sonrası örgütsel etkinlikleri nedeniyle tutuklanan TÖS Genel Başkanı Fakir Baykurt tutuklu olduğu sürede öncelikle Anayasada değişiklikler yapılarak memurların örgütlenme haklarının ellerinden alınmasını engellemeye yönelik müdahalelerde bulunmuştur. Baykurt, kendisini ziyarete gelen TÖS yöneticilerine Bülent Ecevit ile sendikal hakların geriye alınmaması için görüşme yapmalarını salık vermiştir. Yavuz, *Yokuştaki Yürüyen Adam*, 102-103.

³¹² Bozkurt, *age*, 74.

Güner'in başında bulunduğu genel merkez yöneticileri birleşerek 3 Eylül 1971'de Türkiye Öğretmenler Birliği (TÖB)'ni kurmuşlardır.³¹³

TÖB, TÖS'ün 40 üyesi tarafından kurulmuştur. TÖB'ün kurucu üyeleri şunlardır: İ. Safa Güner, Cemal Başbay, Nevzat Helvacı, Nural Güran, Ayten Şanver, İlkten Tuncay, Musa Çınar, Kamil Karadeniz, Necati Cebe, İbrahim Kuyumcu, Ali Bozkurt, Cemil Çakır, Mehmet Bahçeli, Avni Aytan, Haydar Bayrak, Nazım Bayata, Emine Sevindik, Hasan Başçiftçi, Hasan Çolak, Hamdi Konur, Halil Çiftçi, İsmail Erdemir, Mehmet Danışman, Hayri Altay, İsmail Altan, Sabri Keskin, Musa Uysal, Mehmet Yalçın, Ömer Aydın, Abdullah Uyanıker, Arife Uyanıker, Aydın Erdemir, Haydar Orhan, Tefik Yılmaz, Garip Tuncer, Ali Bozcuk, Ali Gitmez, Ayten Serin, Serpil Kuru ve Behran Uçkunkaya.³¹⁴

İsmail Safa Güner eski TÖS yöneticilerinden Fakir Baykurt ekibi içerisinde. Cemal Başbay, Nevzat Helvacı ve Nural Güran avukattır ve TÖB-DER'in hukuk bürosunda görev yapmışlardır. İlkten Tuncay Fransızca öğretmendir. Necati Cebe öğretmendir, daha sonra CHP'den milletvekili olmuştur, TKP kökenlidir. Ali Bozkurt CHP'den Erzincan milletvekili adayı olmuştur; bununla birlikte Yalçınkaya'ya göre ideolojik olarak CHP'li kategorisinde değildir ve Ali Bozkurt, Kemalist, antiemperyalist, bağımsız Türkiye yanlısı, MDD'ye de yakın olmakla birlikte tam olarak MDD içinde de konumlandırılmayacak bir isimdir. Seyfettin Bican'a göre Ali Bozkurt'un daha çok CHP'nin Kemalist kanadının yanında durmasının nedeni bu gruplarla arkadaşlık ilişkilerinin olmasıdır.³¹⁵ Cemil Çakır kendisini daha sol-sosyalist bir yerde konumlandıran, THKP-C geleneğinden, 1970'lerde de Kurtuluş Hareketi içerisinde yer alan bir öğretmendir. Avni Aytan MDD'cidir ve daha sonra TKP içinde yer almıştır. Nazım Bayata 12 Mart'ta görevden atılmış bir felsefe öğretmendir, TÖB-DER'in yönetim müdürlüğünü yapmıştır. Hamdi Konur eski TKP çizgisine yakın bir öğretmendir, Mehmet Yalçın ise, TÖB-DER içinde muhalif konumda ilk bulunanlardan Kamil Karadeniz ekibine yakın bir isimdir. Ömer Aydın öğretmendir. Aydın Erdemir de MDD çizgisine yakın

³¹³ 30.12.2012 tarihli Ankara Eğitim-Sen Genel Merkezi'nde TÖB-DER son genel başkan yardımcısı İsmet Yalçınkaya ile yapılan görüşme.

³¹⁴ Bozkurt, *age*, 76.

³¹⁵ 30.12.2012 tarihli Ankara Eğitim-Sen Genel Merkezi'nde TÖB-DER son genel sekreteri Seyfettin Bican ile yapılan görüşme. (Seyfettin Bican Devrimci Demokratik Birlik Grubu (Siyasi oluşum alanındaki karşılığı Kurtuluş olan TÖB-DER içindeki grup) içerisinde yer almaktaydı.

bir öğretmendir. Yalçinkaya'ya göre Tevfik Yılmaz da MDD çizgisinde bir öğretmendir.³¹⁶

TÖB öğretmenleri tek çatı altında toplama amacıyla bir bildiri yayınlamış ve böylelikle bir yandan da kuruluşunu duyurmuştur. Türkiye Öğretmenler Birliği Genel Merkezi tarafından “Birliğe Çağrı” başlığı ile yayınlanan bildiride öğretmen örgütlülüğünün tarihçesinden kısaca bahsedilerek öğretmenlerin birleştikçe güçlendikleri vurgusu yapılmıştır.

“Ünlü “BÖL ve YÖNET” kuralını ustaca kullanan egemen güçler, iç bölücü güçlerden de yararlanarak öğretmenleri bölük bölük etmişler, ardından diledikleri gibi yönetmişlerdir. Bu noktada gururla belirtmeliyiz ki, öğretmen çoğunluğu, TÜM EĞİTİMCİLER TEK ÇATI ALTINDA sloganına kulak verdiğini tutum ve davranışlarıyla kanıtlamış, örgütçülüğü kişisel ihtiyaçları doyurma aracı sayan bölücülük ustalarına ve destekçilerine BİRLİKTEN YANA olduğunu kesinkes göstermiştir.”³¹⁷

Henüz öğretmen derneğinin kuruluş sürecinde öğretmenlerin bir arada olmaları gerektiğinin vurgulanması ve kuruluş bildirisinde öğretmenlerin örgütsel olarak parçalanmalarının onların mücadele güçlerini kıracağı uyarısının yer alması geçmişten gelen bölünme deneyimleri birikimiyle adeta öğretmen örgütlenmesinin 1970’ler serüvenine öngörülü bir bakıştır.

TÖB’ün kuruluş tüzüğünde amacı ve amacını gerçekleştirmek için yapacağı çalışmalar şu şekilde belirtilmiştir:

“Eğitim-öğretim hizmetleriyle ilgili meslek sorunlarının çözülmesi,

Üyelerin, personel hukukundan kaynaklı haklarını en üst seviyede gerçekleştirmek,

Yeni hakların elde edilmesi için mücadele etmek,

Eğitim mesleğini, bilimsel eğitim ve öğretim ışığında gelişmesini sağlamak için incelemeler yapmak, öneriler sunmak, konferans ve paneller düzenlemek,

Eğitim, bilim ve kültür alanında ülke ve dünya genelindeki gelişmeleri takip etmek, bu alandaki çalışmaların özgür ve demokratik bir ortamda yapılması için uğraş vermek olarak tanımlanmıştır.”³¹⁸

Bir meslek örgütlenmesi olarak TÖB’ün (TÖB-DER’in) amacı yani bir anlamda görevi ve işlevi ve bunlar doğrultusunda gerçekleştireceği faaliyetler TÖB-

³¹⁶ İsmet Yalçinkaya ile yapılan görüşme, 30.12.2012, Ankara. Yalçinkaya, kendi politik geçmişinden bahsederken 1960’larda TİP’li olduğunu, daha sonra Mahir Çayan ekibinden etkilendiğini (THKP-C), 1970’lerde de Cemil Çakır ekibinden etkilenecek Kurtuluş çizgisinde bulunduğunu belirtmiştir. (Devrimci Yol (Dev-Yol), Kurtuluş ve Devrimci Sol (Dev-Sol) THKP-C geleneğinden gelmektedir.)

³¹⁷ “Birliğe Çağrı (Türkiye Öğretmen Örgütlenmesi Genel Merkezinden)” (Ara ek:27), Altunya, **Türkiye’de Öğretmen**, 171.

³¹⁸ TÖB Tüzüğü 1971, Yahya Akyüz, Öğretmen Örgütlenmesi (Türkiye, Fransa, İsviçre ve Uluslararası Düzeyde) (Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, 1980), 6’dan aktaran Gündoğan, **age**, 28.

DER'in faaliyet gösterdiği dönem boyunca tartışma yaratmıştır. Bu tartışmalar temel olarak bir meslek örgütlenmesi olarak öğretmen derneğinin dar ve geniş anlamlarıyla siyasal alanla ve siyasi partilerle ilişkilerinin nasıl olması gerektiği üzerinedir.

4.3.1.1. Kuruluş Kongresi Sonra Yapılan İlk Toplantı

Genel Kurul (Kuruluş Kongresi) sonrası ilk yürütme kurulunu ve genel başkanı seçmek için yapılan toplantıda İsmail Safa Güner Halit Çelenk'e hapiste bulunan bir TÖS üyesinin Ali Bozkurt ile ilgili bir beyanı olduğunu iletmıştır.³¹⁹ Bu beyan dolayısıyla Ali Bozkurt'un genel başkan olması durumunda sıkıyönetim koşullarında dernekle ilgili cezai bir sorun çıkabilme ihtimalinden dolayı başkan olarak düşünülen Ali Bozkurt değil Musa Uysal'ın tavsiyesi üzerine Haydar Orhan genel başkan seçilmiştir.³²⁰

4.3.2. Birinci Olağanüstü Genel Kurul 23 Kasım 1971 (Birinci İsim Değişikliği)

Türkiye Öğretmenler Birliği (TÖB) adı ile kurulan derneğin ismindeki birlik sözcüğünün sendikayı andırması sebebiyle İçişleri Bakanlığı tarafından dernek tüzüğü uygun bulunmamış ve düzeltilmesi isteğiyle derneğe geri gönderilmiştir. Bu değişiklik talebi uyarınca tüzüğün bir ay içerisinde değiştirilmemesi durumunda dernek münfesi sayılıp derneğin kapatılma tehlikesi mevcuttur.³²¹ Bunun üzerine derneğin tüzüğünün değiştirilmesi amacıyla bir toplantı düzenlenmesine karar verilmiştir. Dernek avukatı olarak Halit Çelenk toplantı izni alabilmek için Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı'na başvurmuştur. Komutanlık toplantı yapılmasına izin vermemiş, izin vermediğini gösterir bir belge de vermemiştir. 30 gün içerisinde Genel Kurul'un toplanması ve tüzüğün geri gönderilen maddelerinin değiştirilmesi gerekliliğinin verdiği ivedilik içerisinde toplantı yapılması için uygun bir yer arayışına girilmiştir. Sıkıyönetim koşullarından dolayı toplantının sıkıyönetim altında olmayan Ankara'ya yakın bir ilde yapılmasına karar verilmiştir. Şubeler üzerinden

³¹⁹ Halit Çelenk'e verilen belge hapiste bulunan bir TÖS üyesinin Ali Bozkurt aleyhine ifadesi ile ilgilidir. Bozkurt, *age*, 76-77.

³²⁰ Şihca Yavuz'un Musa Uysal üzerine yazdığı kitapta Uysal, Haydar Orhan'ın "birlik ve beraberliği sağlamada ve sürdürmede çok önemli hizmetler" verdiğinden bahsetmiştir. Yavuz, **Yokuştaki Yürüyen Adam**, 97. Haydar Orhan'ın genel başkan olması olayından İsmet Yalçinkaya da bahsetmiştir. TÖB-DER'in ilk yönetimi derneğin sıkıyönetim koşullarında kapatılmasından çekinildiği için daha önce isimleri siyasal faaliyetlerde duyulmamış, ama TÖS döneminden beri örgütle ilişkileri devam eden kişilerden oluşturulmuştur. Yalçinkaya sonraki göçaltı dönemlerinde sorgulandıklarında polislerin bile bu ismi nereden buldunuz diyerek onlara takılmalarından bahsetmiştir. 30.12.2012 tarihli Ankara Eğitim-Sen Genel Merkezi'nde TÖB-DER son genel başkan yardımcısı İsmet Yalçinkaya ile yapılan görüşme. Bozkurt, *age*, 76-77.

³²¹ Bozkurt, *age*, 74.

yapılan bir araştırma sonucunda Afyon'un Genel Kurul toplantısını yapmak için uygun olduğuna karar verilmiştir.³²² Afyon Şube Başkanı İsmail Akın ve genel merkezden gönderilen bir yönetici valilikten izin alarak genel kurulun toplanması için gerekli yasal işlemleri tamamlamıştır. Sonuç olarak 23 Kasım 1971'de Genel Kurul toplanmıştır.³²³ Derneğin tüzük taslağının kendisi tarafından hazırlandığını, derneğin kurulması sürecinde eski TÖS üyelerinden Kurucular Kurulu'nun oluşturulduğunu belirten Helvacı'ya göre Afyon'da yapılan toplantı Kurucular Kurulu'nun tüzüğü tartışıp onayladığı Tüzük Kurultayı'dır.³²⁴ Dernek henüz olağan süreçlerde ilk kongresini gerçekleştiremediği için delegeler seçilememiştir ve 1. Olağanüstü Genel Kurul derneğin yukarıda isimleri geçen kurucu üyelerinden oluşmaktadır.³²⁵ Toplantının gerçekleştirilebilmesi için 40 kurucu üyeden 21'inin toplantıda hazır bulunması gerekmektedir. Bu süreçte kurucu üyelerin bir kısmının taşrada olması, derneğin kuruluş döneminden sonra öğretmenlere yapılan baskıların artması sebebiyle yaşanan korkunun kimi kurucu üyeleri aktif örgütlenme ve mücadele sürecinden geriye düşürmesi vb. sebeplerden olağanüstü genel kurul için 21 kurucu üyeyi bir araya getirmek güç olmuştur. Bu dönemde 2 üniversite öğrencisi kurucu üyelerden ikisinin yerine geçirilerek 21 sayısına ulaşılmaya çalışılmışsa da sonradan kurucu üyelerin toplantı yeter sayısını sağlayacak kadar bir araya gelebilmeleri sebebiyle öğrencilerin toplantıda hazır bulunmaları gerekliliği ortadan kalkmıştır. Buna rağmen iki öğrenci genel kurula dâhil edilmiştir. Kongre yapılmış ve derneğin ismi Türkiye Öğretmenler Birleşme ve Dayanışma Derneği (TÖB-DER) olarak değiştirilmiştir.³²⁶

³²² **age**, 74-75. İsmail Akın adında daha sonradan Afyon'dan CHP milletvekili olan bir TÖB-DER üyesinin Afyon valiliği ile iyi ilişkilerinin olması kongrenin Afyon'da yapılabilmesini sağlamıştır. Bunun yanı sıra TÖB-DER'in kurucu başkanı olan Haydar Orhan'dan sonraki TÖB-DER'in ilk başkanı Ali Bozkurt'un Erzincan'da öğretmenlik yaptığı dönemde kongrenin yapıldığı tarihte Afyon valisi olan Kemalettin Gazezoğlu'nun Erzincan'da kaymakamlık yapıyor olması ve Ali Bozkurt ile o tarihten bir tanışıklıklarının olması da kongrenin Afyon'da yapılmasının nedenlerinden biridir. TÖS Afyon şubesinin bu toplantıyı gerçekleştirebilme kapasitesinin olması da toplantının Afyon'da yapılmasının nedenlerinden bir diğeridir. 30.12.2012 tarihli Ankara Eğitim-Sen Genel Merkezi'nde TÖB-DER son genel başkan yardımcısı İsmet Yalçinkaya ile yapılan görüşme. Görüşmelerden anladığım kadarıyla sıkıyönetim koşullarında kongrenin yapılmasının koşulu ve dağıtılmamasının garantisi öncelikle o ilde sıkıyönetim ilan edilmemiş olmasına ve de örgütün il idari yönetimiyle görece iyi ilişkilere sahip olmasına bağlıdır.

³²³ Gazalacı'nın anılarında da Afyon'da yapılan toplantının "birlik" adının İçişleri Bakanlığı tarafından kabul edilmemesi gerekçesiyle yapıldığı ve bu toplantıda derneğin adının Türkiye Öğretmenler Birleşme ve Dayanışma Derneği olarak değiştirildiği belirtilmiştir. Gazalacı, **age**, 126.

³²⁴ Helvacı, **age**, 129.

³²⁵ Bozkurt, **age**, 75.

³²⁶ TÖB-DER Çalışma Raporu, 1974, 24'ten aktaran Altunya, **Türkiye'de Öğretmen**, 169, Bozkurt, **age**, 75.

1. Olağanüstü Genel Kurul ile 1. Olağan Genel Kurul arasında görev yapan 12 üyeden oluşan kurucu merkez yürütme kurulu yaklaşık on ay derneğin yürütme işlerini gerçekleştirmiştir. Bu dönemde TÖS mallarının TÖB-DER'e geçmesi işlemleri gerçekleştirilmiş, hapiste olan veya açığa alınmış TÖS üyelerinin maaşları ödenmiştir. Bu dönemde derneğin tüzel kişiliği sağlamlaştırılmış ve örgütlenme çalışmaları ile üye sayısı arttırılmıştır.³²⁷

4.3.3. Birinci Olağan Genel Kurul 4-5 Temmuz 1972

Birinci Olağan Genel Kurul yapılmadan önce 21.06.1972 tarihinde bir danışma kurulu toplantısı yapılmıştır.³²⁸ Bu toplantıda Genel Kurul öncesi yapılacaklar üzerinde durulmuş, Genel Yönetim ve Merkez Yürütme olmak üzere kurulların kimlerden oluşacağı ele alınmıştır. Genel Kurul hazırlıklarını yürütmek ve seçilecek listeyi oluşturmak üzere içinde TÖB-DER genel başkanı ve genel sekreterinin de olduğu beş kişilik bir liste oluşturulmuştur. Komite tarafından hazırlanan liste taslağı, yerel örgütlerden gelen delegelerin de katıldığı başka bir toplantıda tekrar ele alınmış ve Genel Kurul öncesi listeye son şekli verilmiştir.³²⁹ Bozkurt oluşturulan bu listeye Genel Kurul'da itiraz edilmeyeceğini çünkü listenin oluşturulması sürecinde "her kesimi temsil eden" üyelerin bulunduğunu belirtmiştir.³³⁰

TÖB-DER Geçici Merkez Yürütme Kurulu tarafından 1. Olağan Genel Kurul'un 27-28 Haziran 1972'de toplanması kararı alınmıştır. Birinci toplantıda toplantı yeter sayısı sağlanamadığı için ikinci toplantı 4-5 Temmuz 1972 tarihinde yapılmıştır.³³¹

Birinci Olağan Genel Kurul'da Yürütme Kurulu ve Genel Yönetim Kurulu üyeleri seçilmiştir ve 9.11. 1972 tarihinde Genel Yönetim Kurulu toplantısı yapılması kararlaştırılmıştır.³³² Birinci Olağan Genel Kurul'da Ali Bozkurt Genel Başkan seçilmiştir.³³³

³²⁷ age, 77.

³²⁸ age, 79.

³²⁹ TÖB-DER Bülteni, s. 30 (15.07.1972)'den aktaran age, 79

³³⁰ age, 79.

³³¹ age, 78-79.

³³² age, 93, 95. TÖB-DER Dergisi'nin 15.11.1972 tarihli 37. sayısında TÖB-DER Yönetim Kurulu toplantısı kamuya ilan edilmiştir.

³³³ age, 79-80.

Genel Başkan Ali Bozkurt'un 5 Temmuz 1972 tarihinde Yürütme Kurulu üyeleri ile yaptığı toplantıya göre Yürütme Kurulu'ndaki görev dağılımı şu şekilde gerçekleştirilmiştir: Genel Sekreter Avni Aytan, Genel Sayman Abdurrahim Uluğır, İlköğretim Sekreteri Musa Uysal, Orta ve Yüksek Öğretim Sekreteri İsmail Erdemir, Mesleki ve Teknik Öğretim Sekreteri Burhan Biber.³³⁴

4.3.3.1. 9-11 Kasım 1972 Genel Yönetim Kurulu, Merkez Yürütme Kurulu ve Bölge Temsilcileri Toplantısı

4-5 Temmuz 1972 tarihinde gerçekleştirilen 1. Olağan Genel Kurul'dan sonra 9-11 Kasım 1972 tarihinde Genel Yönetim Kurulu, Merkez Yürütme Kurulu ve Bölge Temsilcileri Toplantısı yapılmıştır.³³⁵

7-8 Aralık 1972 tarihinde Merkez Yürütme Kurulu'nun tüm üyeleri sıkıyönetimce gözaltına alınmıştır.³³⁶ Gözaltı süreci 4-5 Temmuz 1972 tarihinde yapılan 1. Olağan Kongre'de ilan edilen ve 9-11 Kasım 1972 tarihinde yapılması planlanan Genel Yönetim Kurulu toplantısı için Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı'ndan izin alınmaması ile ilgilidir. 1. Olağan Genel Kurul toplanmadan önce "Ankara Sıkıyönetim K.lığı'nın "düğün, nişan gibi toplantılar hariç olmak üzere her türlü toplantı, gösteri ve yürüyüşleri yapmayı yasaklayan ve ancak kanuni zorunluluklar bulunan toplantılar için izin alınması gerektiğini" öngören 3, 6 ve 83 numaralı" bildirileri uyarınca Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı'ndan toplantı yapılması ile ilgili izin alınmıştır. 9 Kasım 1972 tarihinde yapılması planlanan toplantı ile ilgili izin alınıp alınmaması hususu tartışılmış ve örgütün iç işleyişi ile ilgili bir toplantı olması gerekçesiyle Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı'ndan izin alınması gerekli görülmemiştir.³³⁷ Ayrıca açılan soruşturmada savcının iddianamesinde Başbakan Ferit Melen'in sıkıyönetimin uzatılması ile ilgili 25.09.1972 tarihinde TBMM'de yaptığı konuşmanın öğretmenlerle ilgili kısmına cevaben TÖB-DER Yönetim Kurulu toplantısında yazılmasına karar verilen ve

³³⁴ Bozkurt, *age*, 80. Burada Burhan Biber adıyla kastedilen Burhanettin Biber'dir.

³³⁵ *age*, 83.

³³⁶ Şihca Yavuz'un kitabında Musa Uysal'ın anlatımıyla gözaltına alınma süreci ile ilgili TRT'nin yaptığı haberden bahsedilmektedir. Bu haberdeki ifadeyle "Sol görüşlü bir grup anarşist yaptıkları gizli toplantıda, geçmişteki eylemlerini gözden geçirip yeni eylemlere girişecekleri sırada güvenlik güçlerimiz tarafından yakalanmışlardır." "Burada sözü edilen sol görüşlü bir grup anarşist denilenler TÖB-DER Yürütme Kurulu üyeleridir. Gizli toplantı, izin alınarak yapılan Genel Kurul Toplantısı'dır. Geçmişte yapılan eylemler önceki yönetim kurullarının çalışmalarıdır. Yeni eylem planı başbakanın konuşmasına cevabımızdır. Tam harekete geçeceğimiz sırada yakalanmamız evimizde uyurken gelen güvenlik görevlilerinin bizi uyandırıp gözaltına alma anıdır." Yavuz, *Yokuştaki Yürüyen Adam*, 120.

³³⁷ Bozkurt, *age*, 95.

04.10.1972 tarihinde basına verilen bildirideki bazı ifadeler “hükümetin manevi şahsiyetine hakaret olarak”³³⁸ görülüp bu ifadelerin suç unsuru teşkil ettiği sonucuna varılmıştır.³³⁹ Melen konuşmasında kendi ifadesiyle “anarşiyi bitirmek” amacıyla Anayasa ve yasalarda değişiklik yapılmasını gerekli gördüğünü belirterek meclisten bu değişiklikler için yetki istemiştir. TÖB-DER Yürütme Kurulu tarafından TÖB-DER Bülteni’nde yayınlanan bildiride Melen’in konuşmasına “Bu zihniyete sahip politikacılar şikâyetçi oldukları anarşiye, doğru teşhis koyamazlar. Çünkü anarşinin mimarı bizzat kendileridir. Anayasaya ters düşen öğretmenler, üniversite öğretim üyeleri ve aydınlar değil sayın başbakanın bizzat kendisidir.”³⁴⁰ ifadeleriyle cevap verilmiştir.³⁴¹ Bildirideki ifadelerin “hükümetin manevi kişiliğine hakaret” olup olmadığının belirlenebilmesi için mahkeme bir bilirkişi ataması yapmıştır. Bilirkişinin ifadelerde hakaret içeren bir unsur olmadığını tespit etmesi üzerine mahkeme yargılamanın bitmesine ve sanıkların beraatına karar vermiştir.³⁴² Gözaltına alınan TÖB-DER üyelerinden Avni Aytan, Ömer Aydın, Şihca Yavuz ve Ali Bozkurt dışındakiler 17 günlük gözaltı süresinden sonra tahliye edilmişler ve görevlerine dönebilmişlerdir.³⁴³

4.3.4. İkinci Olağanüstü Genel Kurul 4-5 Şubat 1973 (İkinci İsim Değişikliği)

Derneğin olağanüstü olarak ikinci kez genel kurul toplanmasının sebebi derneğin ismindeki Türkiye ibaresi üzerinden çıkan hukuki sorundur. İçişleri Bakanlığı derneğin ismindeki Türkiye sözcüğünün ancak Bakanlar Kurulunun izni ile kullanılacağını belirtmiştir. Bunun üzerine izin için Bakanlar Kurulu’na başvurma yolu denenmeden Şubat 1973’te yapılan Olağanüstü Kongre ile derneğin ismi Tüm Öğretmenler Birleşme ve Dayanışma Derneği (TÖB-DER) olarak tekrar değiştirilmiştir.³⁴⁴ 2 Aralık 1972 tarihinde değişen Dernekler Yasası’na uygun olarak TÖB-DER Tüzüğü’nün değiştirilmesi maksadıyla Olağanüstü Kongre toplanmıştır.

³³⁸ Yavuz, **Yokuşta Yürüyen Adam**, 120.

³³⁹ Bozkurt, **age**, 83.

³⁴⁰ Yavuz, **Yokuşta Yürüyen Adam**, 119-120.

³⁴¹ Bu gözaltı süreci, açılan dava ve sonucu ile ilgili karar için bakınız: Bozkurt, **age**, 96 ve Yavuz, **Yokuşta Yürüyen Adam**, 120-121.

³⁴² **age**, 121.

³⁴³ Bozkurt, **age**, 89.

³⁴⁴ TÖB-DER Bülteni (6.12.1971/7, 15.12.1973/43)’ten aktaran Altunya, **Türkiye’de Öğretmen**, 169, Bozkurt, **age**, 75.

Yapılan kongrede derneğin tüzüğü yeni Dernekler Kanununa göre düzenlenmiştir. Derneğin organları yenilenmiş, kurulların isimleri değiştirilmiştir.³⁴⁵

4.3.5. Üçüncü Olağanüstü Genel Kurul 8 Temmuz 1973

4-5 Şubat 1973 tarihli 2. Olağanüstü Genel Kurul'da kabul edilen dernek tüzüğünün bazı maddelerinin İçişleri Bakanlığı tarafından kabul edilmemesi üzerine tüzükte gerekli değişikliklerin yapılması amacıyla olağanüstü genel kurul toplanmıştır. 3. Olağanüstü Genel Kurul'da tüzük değişikliğini yapmak üzere bir komisyon oluşturulmuştur.³⁴⁶ Komisyonunda çalışmak üzere üyeler dışında bir de avukat tayin edilmiştir. Komisyonun çalışmaları sonucunda ortaya çıkan tüzük İçişleri Bakanlığı tarafından kabul edilmiştir. Bozkurt tüzük değişikliğinin kabul edilmesinin 26 Ocak 1974'te kurulan CHP-MSP Koalisyon Hükümetiyle birlikte politik ortamın genel olarak ve bununla birlikte öğretmenlerin lehine değişmesi ile ilişkisi olduğunu belirtmektedir.³⁴⁷

CHP-MSP Koalisyon hükümeti ve bu hükümette Milli Eğitim Bakanı'nın CHP'li Mustafa Üstündağ olması TÖB-DER içerisinde çeşitli tartışmalara vesile olmuştur. Milli Eğitim Bakanlığı'nda çeşitli kademelerde görev alan öğretmenlerin TÖB-DER içerisinde yöneticilik yapıp yapamayacakları ve derneğin siyasi partilerden bağımsızlığı tartışması başlamıştır. Bu tartışmalar öğretmen derneğinin siyasi alanla ve siyasi partilerle ilişkisini sorunsallaştırması açısından önemlidir. Genel olarak belirtmek gerekirse, CHP-MSP Koalisyonu ve CHP'li bir Milli Eğitim Bakanı'nın görevde olması ile tabanı büyük oranda CHP'lilerden oluşan TÖB-DER'in işvereni olan devlet ve direkt olarak Milli Eğitim Bakanlığı'na karşı bir rahatlama içerisine girdiği eleştirilmektedir. İşveren ile ilişkilerdeki bu rahatlama halinin de örgütün işleyişi açısından gerekli görülen “siyasi partilerden bağımsızlık” ilkesini zedelediği vurgulanmaktadır. Örgüt içindeki bir kısım tarafından Milli Eğitim Bakanı'nın CHP'li Köy Enstitülü bir öğretmen de olsa öğretmenlerin işvereni olduğunun unutulmaması gerektiği üzerinde durulmaktadır. Mustafa Üstündağ'ın Milli Eğitim Bakanı olduğu dönemde TÖB-DER üyelerinin Milli Eğitim Bakanlığı ile ilişkileri daha aktiftir. Örneğin öğretmenler bu dönemde 9. Milli Eğitim Şurası

³⁴⁵ age, 90.

³⁴⁶ age, 90-91.

³⁴⁷ age, 92.

sürecine katılım göstermiştir.³⁴⁸ Muammer Aksoy, Ekim 1973 seçimlerinden sonra kurulmuş olan CHP ağırlıklı CHP-MSP koalisyon hükümetinin öğretmenlere, öğretmenlik mesleğine bakışını şöyle açıklamaktadır:

“Objektif yargıya ulaşmak isteyen herkes kabul etmek zorunluğundadır ki, Ecevit Hükümeti kurulduktan sonra durum temelden değişmiş adeta tersine dönmüştür. ‘Atatürkçü öğretmen avı’, ‘Atatürkçü öğretmen düşmanlığı’, ‘düşünen Türkiye’nin geri kalmışlıktan kurtulmasını kendine dert edinen öğretmen tipini, vatan haini olarak gösterme sapıklığı’ Bakanlık ve Hükümet seviyesinde tarihe karışmıştır. Ve artık öğretmeni, ‘sadece ABC öğreten kişi’ düzeyine bırakma çabası ve zihniyeti yerine, öğretmeni ‘milli eğitim siyasetinin ve eğitim reformunun mimarı’ sayan bir zihniyet yürürlüğe girmiştir. Zaten ‘öğretmene karşı tutum ve uygulanan politika’, hiçbir zaman ‘genel siyasetten soyutlanmış, ondan tamamen farklı bir siyaset’ olmamıştır; ve olamaz.”³⁴⁹

Altunya ise 1975-1980 arasında TÖB-DER üye sayısındaki iki kat artışın arka planında 1974’te kurulan koalisyon hükümetinde Milli Eğitim Bakanı Mustafa Üstündağ’ın köy enstitülü kökenli oluşunun ve TÖB-DER’in toplantı ve seminerlerine katılmasının etkisinin olduğunu belirtmiştir.³⁵⁰ Bahsedilen her iki yorum CHP-MSP Koalisyon hükümeti ile TÖB-DER’in en azından örgütlenme anlamında daha rahat bir sürece girdiğine kanıt olabilir. Bununla birlikte TÖB-DER’in 1975-1980 arası gücünü ve etkililiğini CHP-MSP Koalisyon hükümetine ve Milli Eğitim Bakanı Mustafa Üstündağ’ın kişiliğine ve tutumuna bağlamak TÖB-DER’in örgütlenme mücadelesine yeterince değer vermemek anlamına gelebilir. Ayrıca Mustafa Üstündağ’ın tutumunun ne derece TÖB-DER lehine olduğu da tartışmalıdır. Ayrıca; TÖB-DER’in örgütlülüğünü büyük oranda arttırdığı 1975-1980 arasında kısa bir dönem Ecevit Hükümeti³⁵¹ olmakla birlikte TÖB-DER ile anlaşmazlık içerisinde olan Milliyetçi Cephe (MC) Hükümetleri mevcuttu. TÖB-DER gibi bir öğretmen derneğinin hükümetlerle iyi ilişkiler kuramadıkları böyle bir dönemdeki örgütlenme ivmesinin artmasını 1974’teki CHP-MSP Koalisyon hükümetindeki Milli Eğitim Bakanı’nın öğretmen örgütüne yaklaşımına bağlamak gerçekliği yansıtmamaktadır.

Ali Bozkurt’un genel başkan seçildiği Temmuz 1972 tarihinde yapılan 1. Olağan Genel Kurul’dan Temmuz 1974’te yapılan 2. Olağan Genel Kurul’a kadar olan derneğin tüzel kişiliğini oturtmaya çalıştığı bu dönemde TÖS Davası’nın takibi, hapiste olan TÖS üyeleri ile hukuki-sosyal yardım ve dayanışma ve örgütlenme

³⁴⁸ Gazioğlu, **Roman Gibi Anılar**, 114.

³⁴⁹ Aksoy, **age**, 1170’ten aktaran Gündoğan, **age**, 29.

³⁵⁰ Altunya, **Türkiye’de Öğretmen**, 189.

³⁵¹ 11 Aralık yerel seçimlerinden sonra 12 milletvekili AP’den ayrılmıştır. 5 Ocak 1978’de de bu 12 milletvekili, CHP, DP, CGB ve bağımsızlardan oluşan bir Ecevit Hükümeti kurulmuştur. Evren-Erdem-Yıldırım, **age**, 58.

çalışmaları gibi daha çok derneğin kendi içine dönük etkinlikler yapılmıştır. Bu dönemde eski TÖS yöneticilerinin davaları devam etmektedir. TÖB-DER Halit Çelenk'in başında bulunduğu Hukuk Bürosu üzerinden hem bu davaların takibini gerçekleştirmiştir hem de tutuklu bulunan kişilere ve bu kişilerin ailelerine maddi destek sağlamaya çalışmıştır.³⁵² 1970'lerde 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'na göre açığa alınan öğretmenlerin maaşlarının yarısı işveren olan devlet tarafından ödenmektedir.³⁵³ TÖS üyesi tutuklu olan kişiler TÖB-DER'e üye yapılarak maaşlarının diğer yarısının da TÖB-DER tarafından ödenmesi sağlanmıştır.³⁵⁴

Özetle belirtmek gerekirse; 12 Mart rejiminin eylemlilik alanını daraltan baskıcı karakteri sebebiyle bu dönem içerisinde yapılan olağan-olağanüstü genel kurullar örgütün hukuki anlamda bir sorun olmadan kuruluş sürecini tamamlamasına ve dönemin sol-sosyalist yapılanmaların aleyhine olan atmosferinden mümkün olduğunca etkilenmemeye yöneliktir.³⁵⁵

4.4. TÖB-DER'in Örgütsel Yapı ve İşleyişi

TÖB-DER'in 23 Kasım 1971 itibariyle 160 şubesi varken, şube sayısı Temmuz 1972'de 280'e, Temmuz 1973'te 324'e, Temmuz 1974'te 490'a, Temmuz 1975'te 100.000 civarında üye ile 590'a, Temmuz 1976'da 120.000 üye ile 610'a, Ağustos 1978'te 160.000 civarında üye ile 569'a ve Eylül 1980 itibariyle 200.000 üye ile 670'e yükselmiştir.³⁵⁶ Şube ve üye sayıları ile ilgili bir başka listeye göre Temmuz 1972'de 285 TÖB-DER Şubesi bulunmaktadır.³⁵⁷ Temmuz 1973 itibariyle

³⁵² "Sadece Haziran 1971-Mayıs 1974 tarihleri arasında, örgütümüz 223 üyesine açıkta olmaları nedeniyle 1.062.080 lira yardım yapmıştır." **TÖB-DER 1973-1974 Çalışma Raporu** s. 154'ten aktaran, **TÖB-DER Yurtsever Devrimci Birlik 1976-1977 Çalışma Programı Taslağı ve İlkeleri**, Ankara, Mart 1976, s. 6.

³⁵³ 30.12.2012 tarihli Ankara Eğitim-Sen Genel Merkezi'nde TÖB-DER son genel başkan yardımcısı İsmet Yalçinkaya ile yapılan görüşme.

³⁵⁴ Tutuklu olan TÖB-DER üyelerinin maaşlarının yarısı, tutukluluk süreleri bitip mesleklerine geri döndüklerinde maaşlarının yarısını TÖB-DER'e vermeleri koşuluyla, TÖB-DER tarafından ödenmektedir. Böylelikle tutuklu bulunan üyelerin ve ailelerin tutukluluk süresince mağdur olmalarının önüne geçilmeye çalışılmıştır. TÖB-DER'in son yönetiminde genel başkan yardımcılığı yapmış olan İsmet Yalçinkaya da kendisiyle yapılan görüşmede 1971-1972 yılları arasında hapiste olduğunu ve bu sürede TÖB-DER'den maaş aldığını belirtmiştir.

³⁵⁵ Böylesi bir ortamda yapılan toplantılarla ilgili yazılı kaynağa ulaşmanın güçlüğü kişisel tanıklıklar üzerinden aşılmaya çalışılmaktadır. Karanlıkta Yol Aramak, Nevzat Helvacı, Ankara: İmge Kitabevi, Haziran 2013, s. 130

³⁵⁶ TÖB-DER Çalışma Raporları: 1972,1973-74;1974-75,1975-76,1976-78/ TÖB-DER Bülteni: 15.07.1973/ Halit Çelenk, **Hukuk Açısından TÖB-DER Davası**, (Ankara Eğitim-Der Yayınları 1990), 9'dan aktaran Altunya, **Türkiye'de Öğretmen**, 176.

³⁵⁷ TÖB-DER 1. Olağan Kongresine Sunulan Rapor, Ankara 1972, 8'den aktaran Coşkun, **age**, 23.

derneğin üye sayısı yaklaşık 30.000'dir.³⁵⁸ Temmuz 1974 itibariyle ise derneğin üye sayısı yaklaşık 70.000'dir.³⁵⁹ Haziran 1975'te yapılan TÖB-DER'in 3. Olağanüstü Genel Kurulu'na sunulan 1974-1975 Çalışma Raporu'nda belirtildiği üzere Haziran 1975 itibariyle TÖB-DER'in yaklaşık 100.000 üyesi ve 590 şubesi vardır.³⁶⁰

TÖB-DER Tüzüğü'ne göre birliğin amacı; “İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ile Anayasamızın milli, demokratik, laik ve sosyal hukuk devleti kapsamı içinde, üyelerinin tüm ekonomik, sosyal ve özlük haklarını koruyup geliştirerek Atatürk devrimlerini gerçekleştirecek yönde çalışmalarını kolaylaştırmaktır.”³⁶¹ Tüzükte 1974 yılında yapılan değişiklikle derneğin amaçları içerisine üyelerinin demokratik haklarını korumak da eklenmiştir.³⁶² Derneğin çalışmaları bu amacın gerçekleştirilmesi ile sınırlandırılmış hatta tüzüğün 4. maddesinde derneğin, bu amacın dışındaki konularda faaliyet gösteremeyeceği çok açık bir biçimde ifade edilmiştir.³⁶³ Tüzüğün 4. maddesinde belirtildiği üzere; derneğin amacını gerçekleştirebilmesi için öncelikle mesleki sorunların çözümlenmesi ve mesleki gelişmenin sağlanması, üyelerin özlük haklarının en iyi şekilde uygulanması, yeni hakların elde edilmesi gibi çeşitli konularda çalışmalar yürütmesi gerekmektedir.

TÖB-DER tüzüğünün 5. maddesine göre medeni haklara sahip ve 18 yaşını bitirmiş her çeşit resmi eğitim kurumu ve üniversitelerde eğitim öğretim işleriyle uğraşanlar, öğretmenlik unvanına sahip fakat Milli Eğitim kurumunun herhangi bir yerinde büro işlerinde çalışanlar ve diğer devlet kuruluşlarında eğitim işleriyle görevli olanlar, yine öğretmenlik unvanını kazanmış ama devletin herhangi bir kurumunda görevli ya da herhangi başka bir işte çalışanlar üye olma prosedürünü tamamlamaları şartıyla derneğe üye olabilirler. Aynı maddeye göre yukarıda bahsedilen mesleklerden emekli olmuş kişiler de TÖB-DER'e üye olabilirler.³⁶⁴

³⁵⁸ TÖB-DER 1973-1974 Çalışma Raporu, Ankara 1974, 197'den aktaran Coşkun, *age*, 23.

³⁵⁹ TÖB-DER 1973-1974 Çalışma Raporu, 14'ten aktaran Coşkun, *age*, 23.

³⁶⁰ TÖB-DER 1974-1975 Çalışma Raporu, Ankara 1975, .22.

³⁶¹ TÖB-DER Tüzüğü (TÖB Tüzüğü), 1971.

http://www.egitimsen.org.tr/ekler/07595f2081d485f_ek.pdf [12.01.2016].

³⁶² Altunya, *Türkiye'de Öğretmen*, 173.

³⁶³ Coşkun, *age*, 207-225.

³⁶⁴ Ağustos 1978'de yapılan 4. Olağan Genel Kurul'da önerilen tüzük değişikliklerine göre “Milli Eğitim Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı, Kültür Bakanlığı, Üniversiteler, Yüksek Okullarla, eğitim, bilim, kültür işlerinde ve hizmetlerinde maaşlı ya da ücretli sürekli çalışanlar ya da bu işlerden emekliye ayrılanlar derneğe üye olabilir.” Yapılan bu değişikliğin gerekçesi, Hukuk Bürosunun yorumuyla 1974 sonrasında öğretmen okulu öğrencilerinin de derneğe üye olabilmesi ile ilgilidir. Yapılan değişiklikle öğretmen okulu öğrencilerinin derneğe üyeliğinin önü kapanmış olmaktadır.

Kısacası, TÖB-DER'e üyelik kişinin fiilen öğretmenlik yapmasıyla ilişkili değildir. Üyelik için öğretmen okulu mezunu olmak veya herhangi bir eğitim öğretim kurumunda ya da üniversitede eğitim öğretim işleriyle uğraşmak gerekmektedir. 1974 yılında öğretmen yetiştiren kurum öğrencileri yani öğretmen adayları da derneğe üye olabilmeye başlamıştır.³⁶⁵

TÖB'ün³⁶⁶ 1971'deki tüzüğü 13. maddesine göre birliğin organları şunlardır: Genel Kurul, Genel Başkan ve Başkanlık Divanı, Genel Yönetim Kurulu, Birlik Denetleme Kurulu, Birlik Onur Kurulu, Merkez Yürütme Kurulu, Şubeler ve organları.³⁶⁷ 08.07.1973 tarihli TÖB-DER 3. Olağanüstü Genel Kurulu'nda kabul edilen tüzüğe göre; derneğin organları Genel Kurul, Yönetim Kurulu, Denetleme Kurulu, Danışma Kurulu, Onur Kurulu ve Şubeler ve organları şeklinde düzenlenmiştir.³⁶⁸ Temmuz 1974'te yapılan TÖB-DER 2. Olağan Genel Kurulu'nda kabul edilen tüzükte derneğin organlarına Merkez Yürütme Kurulu eklenmiş, Danışma Kurulu ise derneğin organlarından çıkarılmıştır.³⁶⁹ 1976 TÖB-DER Tüzüğü 13. maddesine göre; derneğin organları şunlardır: Genel Kurul, Yönetim Kurulu, Merkez Yürütme Kurulu, Denetleme Kurulu, Onur Kurulu, Şubeler ve organları.³⁷⁰ Ağustos 1978 tarihinde gerçekleştirilen TÖB-DER 4. Olağan Genel Kurulu'nda benimsenen tüzük değişikliklerine göre derneğin organlarından Yönetim Kurulu, Genel Yönetim Kurulu'na, şubeler ve organları ise il ve ilçe şubeleri ve organlarına

Gerekçede yapılan açıklamada öğrenci gençliğin demokratik eğitim mücadelesinde kendi örgütlerini oluşturmaları gerektiği ve TÖB-DER'in bu örgütlerle güç ve eylem birliğinde olmasının kaçınılmaz olduğu belirtilerek aynı örgüt içerisinde çalışmanın doğru olmadığı ifade edilmiştir. TÖB-DER, 1976-1978 Çalışma Raporu, Ankara 1978, 113-114.

³⁶⁵ Altunya'ya göre TÖB-DER Hukuk Bürosu'nun "zorlama" yorumuyla yapılan bu değişiklik örgüte zarar vermiş ve öğrencilerin özgün amaçlarına yönelik örgütlenmelerinin de önünü tıkamıştır. Altunya, **Türkiye'de Öğretmen**, 175. Coşkun, **age**, 22. Öğretmen okulu öğrencilerinin TÖB-DER'e üyeliği meselesi ilerleyen süreçlerde de tartışma konusu olacaktır. Özellikle DEV-YOL'un öğretmen okullarında güçlü olduğu 1970'lerin sonunda öğretmen okulu öğrencilerinin derneğe üyeliği diğer siyasal gruplar tarafından sorun olarak görülecektir.

³⁶⁶ Metinde TÖB ve TÖB-DER olmak üzere iki kısaltma kullanılmaktadır. Bunun sebebi TÖB'den TÖB-DER'e yaşanan isim değişikliğidir.

³⁶⁷ TÖB-DER Tüzüğü, 1971, md. 13. TÖB-DER'in kuruluş sürecinde iki kez ismi değişmiştir. 1978'de de bir isim değişikliği önerisi yapılmıştır. Tüzüklerde TÖB isminin kullanıldığı dönem için birlik, TÖB-DER isminin kullanıldığı dönem için de dernek kelimesi kullanılmaktadır. Kastedilen aynı örgütsel yapı olmakla birlikte isim değişiklikleri böyle bir kavramsal değişikliği mecbur kılmaktadır.

³⁶⁸ Coşkun, **age**, 28-29. Genel Yönetim Kurulu ile Merkez Yürütme Kurulu kaldırılmış, her iki organın görev ve yetkileri Yönetim Kurulu adındaki yeni organda toplanmıştır. Yönetim Kurulu, Genel Kurul tarafından seçilen, Genel Başkan da dâhil olmak üzere 7 asil ve 7 yedek üyeden oluşmaktadır. (md.22) **age**, 34.

³⁶⁹ **age**, 29. Yapılan değişikliğe göre Yönetim Kurulu Genel Kurul tarafından seçilen 20 asil ve 10 yedek üye ile Merkez Yürütme Kurulu üyelerinden oluşur. (md. 22/a-b) **age**, 34-35.

³⁷⁰ TÖB-DER Tüzüğü 1976, md. 13. Coşkun, **age**, 230.

dönüştürülmüştür.³⁷¹ Birliğin en yüksek yürütme organı olan Merkez Yürütme Kurulu, Genel Kurul tarafından Ankara merkezde görevli birlik üyeleri arasından iki yıl için seçilen 11 asil ve 11 yedek üyeden meydana gelmektedir.³⁷² 1976 tarihli TÖB-DER Tüzüğü'ne göre 9 kişi (9 asil, 9 yedek üye) olarak belirlenen Yürütme Kurulu'nun üye sayısı 1978 yılında yapılan tüzük değişikliği ile 11 kişiye çıkarılmıştır.³⁷³ Altunya'ya göre 1978'deki tüzük değişikliği ile Yürütme Kurulu'nun üye sayısının artırılmasının sebebi siyasi gruplara bölünmüş yönetimde bu siyasi grupların temsilcilerine unvan dağıtılmasının daha kolay yapılabilmesini sağlamaktır.³⁷⁴

TÖB-DER (TÖB) "1. Olağan Genel Kurulu'na Sunulan Çalışma Raporu"nda derneğin örgütsel yapısı ve işleyişi şu şekilde tanımlanmaktadır:

"Merkezi nitelikte bir kuruluştur. Şubeleri ve kurulacak olan diğer organlarıyla bir bütünlük gösterir. Bu nitelik, daha önce öğretmen çoğunluğunca da benimsenmiştir. Şubeler kendi kuruluşları içinde Genel Merkezin bütün yetkilerini taşır. Genel yasanın sınırları içinde, şubelerin de fikri alındıktan sonra Genel Merkezce tespit edilen felsefenin uygulamadaki seyri titizlikle izlenir. İlişkiler karşılıklı sürdürülmekle beraber son söz Genel Merkezindir. Hiçbir şube genel merkezin dışında tutulamaz."³⁷⁵

TÖB-DER Ankara'da bulunan Genel Merkez ve doğrudan Genel Merkez'e bağlı olarak çalışan il, ilçe, kasaba ve büyük köylerde kurulan ve eşit statüye sahip olan şubelerden meydana gelir.³⁷⁶ 1976-1978 Çalışma Raporu'nda mevcut tüzüğün şube organları ile ilgili hükümlerini düzenleyen maddesinde yapılması önerilen değişikliğe göre ilçe ve il şubelerinin eşit statüde olma durumları değiştirilmiştir. Genel Merkez ile ilçe şubeleri arasına il şubeleri bir organ olarak yerleştirilmiştir.

"Haberleşmenin sürati, Genel merkez bürokrasisinin azaltılması, il dâhilinde var olan tüm şubeler arasındaki organik bütünlüğün sağlanması, eylemlerde etkinlik, örgütlenmenin hızlı

³⁷¹ **age**, 29. 1978'de yapılan değişikliğe göre; Genel Yönetim Kurulu Genel Kurul tarafından bölgelerden seçilen 30 asil ve 15 yedek üye ile Merkez Yürütme Kurulu için seçilen 11 asil ve 6 yedek üyeden oluşur. (md.22) **age**, 35.

³⁷² Ağustos 1978'de yapılan TÖB-DER 4. Olağan Genel Kurulu'nda önerilen tüzük değişikliği Merkez Yürütme Kurulu üyelerinin yalnızca Ankara şubesinden seçilmesi meselesiyle ilgilidir. Önerilen değişikliğe göre; "Merkez Yürütme Kurulu Derneğin yürütme organıdır. Genel Kurulun dernek üyeleri arasından iki yıl için seçeceği 11 asil ve 11 yedek üyeden oluşur." Değişikliğin gerekçesinde derneğin bütün üyelerinin tüm organlara seçilebilme hakkının olması üzerinden maddenin demokratikliği sorgulanırken yaklaşık 700 şubesi olan bir derneğin temel yürütme organı olan Merkez Yürütme organını bir tek şube ile sınırlandırması yetkin kadroların oluşmasının önünde engel olarak görülmüştür. TÖB-DER, 1976-1978 Çalışma Raporu, Ankara 1978, 117-118.

³⁷³ TÖB-DER Tüzüğü 1976, md. 28. Coşkun, **age**, 235.

³⁷⁴ Altunya, **Türkiye'de Öğretmen**, 177.

³⁷⁵ "TÖB-DER 1. Olağan Genel Kongresine Sunulan Rapor", Ankara 1972, 1447'den aktaran Coşkun, **age**, 28.

³⁷⁶ TÖB-DER'in şubeleri birbirleriyle ilişkileri ve Genel Merkez ile şubeler arası ilişki "Şubeler Yönetmeliği" uyarınca düzenlenir. TÖB-DER Yönetmelikler, 1976. "TÖB-DER Şubeler Yönetmeliği", 1976, 3. http://www.egitimsen.org.tr/ekler/06fd85fffbcec3c_ek.pdf [10.03.2016]

ve yaygın hale getirilmesi, iller düzeyinde derneği hangi şubenin temsil edeceği sorununun çözüme ulaşması, üyelerin ve ödentilerin sağlıklı kontrolü örgütsel bütünlük ve disiplinin sağlanması, grupçul yaklaşımların asgariye indirilmesi açısından böyle bir organın ihtası kaçınılmaz hale gelmiştir.”³⁷⁷

Süreç içerisinde TÖB-DER’in üye ve şube sayılarının artması sebebiyle merkezin iş yükü de artmıştır. TÖB-DER Tüzüğü 45. maddesi uyarınca merkezin iş yükünü hafifletmek, şubelerle Genel Merkez arasındaki iletişimin daha akıcı olmasını ve ilişkilerin daha düzenli yürütülmesini sağlamak amacıyla bölge temsilcileri seçilmiştir.³⁷⁸ Ağustos 1978’de yapılan TÖB-DER 4. Olağan Genel Kurulu’nda bölge temsilcilerinin seçim süreçlerinde ve şubelerle aralarındaki ilişkilerde yaşanan sorunlar sebebiyle temsilciliklerle ilgili tüzük maddesinde değişiklik önerisinde bulunulmuştur. Mevcut tüzük maddesi şöyledir:

“Şubelerle Genel Merkez arasındaki ilişkilerin düzenli yürütülmesini sağlamak amacı ile temsilciler seçilir. Temsilcilerin görevleri, sayıları bir yönetmelikle belirtilir. Genel Yönetim Kurulu yedek üyeleri bulundukları bölgenin doğal bölge temsilcisidirler. Diğer bölge temsilcileri o bölgenin delegeleri tarafından seçilir. Ve Merkez Yürütme Kurulunca onaylanır.”³⁷⁹

Değişiklikte temsilciliklerle ilgili 45. md. hükümlerinin “Genel Yönetim Kurulu Üyelerinin Görev ve Yetkileri” başlığını taşıyan 45. md içerisinde düzenlenmesi önerilmiştir. Maddeye göre Genel Yönetim Kurulu (GYK) Üyeleri, Merkez Yürütme Kurulu (MYK) üyeleri ve il şube başkanları derneğin temsilciler kurulunu oluşturur. Temsilciler kurulu gerekli olan durumlarda MYK kararı ve çağrısı ile toplanır. Bu maddede temsilciler kurulu derneğin tabanındaki eğilimleri ortaya çıkarma görevi olan bir danışma kurulu olarak tanımlanmıştır.³⁸⁰ Bu değişiklik temsilcilerin seçim süreçlerinde yaşanan ihtilaflar, şubelerin kendi eğilimleri doğrultusunda temsilciler seçilmesini istemeleri ve kendi eğilimlerinde görmedikleri temsilciler ile ilişki kurmadıkları gerekçeleri ile temellendirilmektedir. TÖB-DER 1976-1978 Çalışma Raporu’nda öngörülen tüzük değişikliğine göre, ilçe, kasaba ve büyük köylerde ilgili tüzük maddesine göre şube açmak isteyenler il şubesi aracılığıyla Genel Merkeze

³⁷⁷ TÖB-DER, 1976-1978 Çalışma Raporu, Ankara 1978, 125.

³⁷⁸ TÖB-DER Tüzüğü 1976, md. 45. Coşkun, **age**, 239. Temsilcilerin görevleri, sayıları 01.09.1976 tarihinde yürürlüğe giren “TÖB-DER Temsilcileri Yönetmeliği”nde düzenlenmiştir. TÖB-DER Yönetmelikler, 1976. “TÖB-DER Temsilcileri Yönetmeliği”, 1976, 13-16. http://www.egitimsen.org.tr/ekler/06fd85fffbcec3c_ek.pdf [10.03.2016].

“TÖB-DER Temsilcileri Yönetmeliği” md.2 ve md.3’e göre; Genel Yönetim Kurulu asil ve yedek üyeleri doğal bölge temsilcisi olarak Yürütme Kurulunun yönlendirmesiyle il ya da illerin bölge temsilciliğini yaparlar. Bunun yanı sıra temsilci atanması gerekli görülen bölgedeki şubeler Yürütme Kurulunun talimatı üzerine bölge temsilcisini seçmek üzere birer temsilci gönderirler. Bu temsilciler toplanarak bir bölge temsilcisi seçerler ve bunu Merkez Yürütme Kurulunun onayına sunarlar. Bölge temsilcilerinin sayısı asgari 30, azami 67 olmalıdır.

³⁷⁹ TÖB-DER, 1976-1978 Çalışma Raporu, Ankara 1978, 121.

³⁸⁰ **age**, 121.

başvururlar. İl şubesi, ilçe, kasaba ya da büyük köylerde şube açılması ile ilgili talebi inceler. Bu talebe görüşünü de ekleyerek talebi MYK'ya gönderir ve şube açılması ile ilgili son kararı MYK verir. Madde değişikliği il şubeleri aracılığıyla hızlı bir biçimde örgütlenebilmek ve Genel Merkezin şube açılması ile ilgili iş yükünü en aza indirmek üzerinden gerekçelendirilmiştir.³⁸¹

4.5. TÖB-DER'in Eylem ve Etkinlikleri

Bir öğretmen örgütü olarak TÖB-DER kurulduğu 3 Eylül 1971 tarihinden fiilen etkinliklerinin son bulduğu 12 Eylül 1980 tarihine kadar gerek öğretmen ve eğitim gerekse Türkiye ve dünyanın genel politik ve sosyo-ekonomik problemlerinin çözümüne yönelik çeşitli etkinlikler yapmış, eylemlerde bulunmuştur. 1970'lerin ikinci yarısından itibaren artan faşist saldırılardan TÖB-DER üyesi öğretmenler de etkilenmiştir.³⁸² Bunun yanı sıra Milliyetçi Cephe (MC) Hükümetlerinin TÖB-DER'li öğretmenleri kırıyıcı tavır ve eylemlerinin de etkisiyle TÖB-DER 1970'lerin ikinci yarısından itibaren yükselen faşizm tehdidine karşı verilen antifaşist mücadele içerisinde yer almıştır. TÖB-DER bazı etkinlik ve eylemlere öncülük etmenin yanı sıra çeşitli meslek örgütleri, sendikalar ve kitle örgütleriyle de ilişkiler kurmuş ve diğer kitle örgütleri ile yapılan kolektif eylemler içinde de yer almıştır.

Genel olarak belirtmek gerekirse; TÖB-DER'in eylem ve etkinliklerinde 1975 öncesi ve sonrasında niteliksel farklılıklar mevcuttur. 1975 öncesi dönemde eğitim, öğretmen sorunları, üyelerin özlük hakları ve hukuksal haklara dair toplantı ve seminerler yapılırken 1975 sonrasında siyasi ajitatif yanı ağır basan, politik bilinç kazandırmaya yönelik eylem ve etkinlikler çoğunluktadır.³⁸³

15-16 Şubat 1975 tarihinde “Pahalılığı, Faşizan Baskıları Protesto ve Sendikal Hak İçin Eylem” gerçekleştirilmiştir. Eylem kapsamında 15 Şubat 1975'te 64 ilde kapalı salon toplantıları, 16 Şubat 1975'te de yürüyüş yapılmıştır.³⁸⁴ 13 Mart 1975'te faşist baskıları, kırımları ve hayat pahalılığını protesto etmek amacıyla TÖB-DER'in de içerisinde bulunduğu 10 kitle örgütü ve kuruluş Ankara'da miting

³⁸¹ TÖB-DER, 1976-1978 Çalışma Raporu, Ankara 1978, 123.

³⁸² 1974-1980 arası öldürülen 170 TÖB-DER'li öğretmenin isimleri için bakınız: EK 4: “Katledilen TÖB-DER'li Öğretmenler”, Evren-Erdem-Yıldırım, **age**, 434-437. Ayrıca bakınız: Muammer Aksoy, Devrimci Öğretmenin Kıyımı ve Mücadelesi (Ankara: Cumhuriyet Kitaplığı, 1975). 1976-1978 yılları arasında 37 TÖB-DER üyesi katledilmiştir. DEK, Eğitim-Sen, 2014, 414.

³⁸³ Altunya, **age**, 185 ve Coşkun, **age**, 88.

³⁸⁴ TÖB-DER 1974-1975 Çalışma Raporu, 17.

ve yürüyüş düzenlemiştir.³⁸⁵ 29 Kasım 1975'te DİSK ve demokratik kuruluşların katılımıyla “Bütün Çalışanların Grevli ve Toplu Sözleşmeli Sendikalaşma Forumu” gerçekleştirilmiştir.³⁸⁶ 1970'ler Türkiye sol, devrimci, demokratik grupları için önemli sorunlardan biri olan Devlet Güvenlik Mahkemeleri'ne karşı DİSK, 1970'ler Türkiye sol grupları ve TÖB-DER tarafından 27 Eylül 1976 tarihinde Ankara Tandoğan'da DGM'lere Hayır Miting ve Yürüyüşü yapılmıştır.³⁸⁷ Ayrıca DİSK'in 16 Eylül 1976 tarihinde DGM'leri protesto ve DGM'lerin kaldırılması istemiyle ilan ettiği “Genel Yas” ve gerçekleştirdiği genel grev TÖB-DER tarafından desteklenmiştir.³⁸⁸ Ekim-Aralık 1977 tarihinde yöresel miting ve yürüyüşler yapılmıştır.³⁸⁹ 20 Mart 1978 tarihinde DİSK'in yaptığı iki saatlik grevin desteklenmesi amacıyla bir direniş gerçekleştirilmiştir. Bu TÖB-DER geleneğinde olmayan bir direniş yöntemi olması sebebiyle önemlidir.³⁹⁰ 19 Aralık 1978'de, 5 Ocak 1978'de kurulan Ecevit Hükümeti'nin “Anarşi ve Terörizmle Mücadele” adına çıkardığı yasalara karşı miting yapılmıştır. Evren-Erdem ve Yıldırım'ın yorumuna göre faşist saldırıların arttığı bir dönemde bu saldırılara karşı önlemler almayan hükümet devrimci güçleri bastırmak amacıyla çeşitli yasalar çıkarmaktaydı ve devrimci güçler başlattıkları “baskı yasasına hayır” kampanyası çerçevesinde çeşitli illerde düzenledikleri mitinglerle bu yasayı protesto etmişlerdir. Mitinglere TÖB-DER üyesi öğretmenler de katılmıştır.³⁹¹ 29 Eylül 1979 tarihinde Bursa'da “Faşizmi ve Pahalılığı Protesto Mitingi” yapılmıştır. Ayrıca 29 Eylül 1979 tarihinde yapılan mitinge polisin müdahalesi sonucunda bir TÖB-DER üyesi öğretmenin öldürülmesini protesto etmek amacıyla TÖB-DER'li öğretmenler 3 Ekim 1979'da bir günlük boykot yapmıştır.³⁹² TÖB-DER üyesi öğretmenler 29-30 Kasım 1979'da tarihinde ülke genelinde iş bırakma eylemi yaparak 3. MC Hükümeti'nin göreve başlamasıyla iyice artan faşist saldırıları protesto etmiştir.³⁹³

TÖB-DER çıkardığı el kitapları, kitaplar, eğitim yayınları, bülten, gazete ve düzenlediği toplantı ve seminerlerle hem eğitim ve öğretmen sorunları hem de Türkiye'nin politik ve sosyo-ekonomik sorunlarına dair verimli tartışmalar yürütmüş

³⁸⁵ TÖB-DER 1975-1976 Çalışma Raporu, 1976, 42.

³⁸⁶ *age*, 18.

³⁸⁷ TÖB-DER 1976-1978 Çalışma Raporu, 1978, 54.

³⁸⁸ *age*, 104.

³⁸⁹ Coşkun, *age*, 189-190.

³⁹⁰ TÖB-DER 1976-1978 Çalışma Raporu, 104.

³⁹¹ Evren- Erdem- Yıldırım, *age*, 59.

³⁹² *age*, 61.

³⁹³ *age*, 62.

ve çözüm yolları sunmaya çalışmıştır. Ağustos 1975'te Demokratik Üniversite Sorunu başlıklı bir açık oturum gerçekleştirilmiştir. Ocak 1976'da ise, diğer demokratik meslek örgütleriyle birlikte, Demokratik Üniversite Sorunu Paneli düzenlenmiştir. 1976-1978 tarihleri arasında Eğitim Seminerleri yapılmıştır. Eğitim Seminerleri sonunda eğitim broşürleri yayımlanmıştır. 4-11 Şubat 1978 tarihinde devrimci eğitim şiarıyla toplanan 1970'ler Türkiye sosyalist sol partilerinin genel başkanlarının da konuşmacı olarak katıldığı Demokratik Eğitim Kurultayı TÖB-DER'in önemli etkinliklerindendir.³⁹⁴

4.6. TÖB-DER'in Gelişim Süreci

TÖB-DER'in özellikle 1974 sonrası döneminde bütün tartışmaların altında yatan bir demokratik kitle örgütü ya da meslek örgütü olarak TÖB-DER'in yeri ve işlevinin ne olduğu sorusudur. Bu tartışmanın devamında TÖB-DER'in siyasi partilerle kurduğu ilişki de sorunsallaştırılmıştır. TÖB-DER içerisinde yer alan gruplar arası mücadeleler de en temelde bahsedilen sorular etrafında dönmektedir. İlerleyen bölümlerde yer yer TÖB-DER'in içerisindeki grupların bir meslek örgütüne biçtikleri rol üzerinde durulacak olmakla birlikte bölümün girişinde kısaca TÖB-DER'in kendi yerini ve işlevini nasıl tarif ettiğine kendi yayınladığı eğitim broşürü üzerinden bakılmaya çalışılacaktır.³⁹⁵ “Sosyal Mücadelede TÖB-DER'in Yeri ve İşlevi”³⁹⁶ başlığıyla çıkarılan eğitim broşüründe sosyal mücadele ve demokratik kitle örgütleri tanımlanmış ve genelde demokratik kitle örgütlerinin, özelde de TÖB-DER'in sosyal mücadeledeki yeri ve işlevi üzerinde durulmuştur.³⁹⁷ Bu broşür, TÖB-DER'in yeri ve işlevine bakarak bir anlamda bu sosyal mücadelenin en önemli bileşenlerinden biri olan siyasi partiler ile TÖB-DER ilişkisine dair de ipuçları sunmaktadır. Kitapçıkta sosyal mücadele şu şekilde tanımlanmıştır:

“...Sosyal mücadele temelinde sınıf kavgası yatan her toplumsal aşamada üretici güçleri geliştirme yeteneğine sahip olan fakat mevcut üretim ilişkileri tarafından engellenen ve aynı zamanda yine mevcut üretim ilişkileri sonucunda sömürülen toplumsal sınıf ve tabakaların

³⁹⁴ Gündoğan, **age**, 30.

³⁹⁵ Şunu belirtmek gerekmektedir ki TÖB-DER Yayınları yayımlandıkları dönemde Genel Merkez'de hangi siyasal gruplar etkiliyse onların izlerini taşımaktadır.

³⁹⁶ Namık Özcan, **Sosyal Mücadelede TÖB-DER'in Yeri ve İşlevi** (Ankara: TÖB-DER Eğitim Yayınları:2, 1975).

³⁹⁷ Broşürde TÖB-DER demokratik kitle örgütleri içerisine dahil edilmiştir. Bu metinde TÖB-DER bir meslek örgütü olarak tanımlanmaktadır. TÖB-DER'in bir demokratik kitle örgütü olup olmadığına ve de bahsedilen dönemde demokratik kitle örgütünün nasıl algılandığına dair bir tartışma yürütülmemektedir.

toplumsal yapıyı bütünüyle kendi çıkarları doğrultusunda değiştirmek amacıyla giriştikleri mücadele sürecidir.”³⁹⁸

DKÖ’lerin asli görevi ekonomik ve mesleki mücadele olarak tanımlanmıştır. Ekonomik ve mesleki mücadele politik mücadeleden yani bağımsızlık ve demokrasi mücadelesinden ayrı düşünülmemelidir. Bu durum ekonomik mücadelenin küçümsenmesini gerektirmez çünkü sosyal mücadelenin bütünlüğü ekonomik ve mesleki mücadeleyi de içerir.³⁹⁹ Burada önemli olan ekonomik ve mesleki mücadele yürütülürken politik mücadele hattının unutulmaması ve bu doğrultuya uygun biçimde hareket edilmesidir. Demokratik kitle örgütleri demokratik mücadele aracıdır. “Demokratik kitle örgütleri gerek (...) faşist baskı ve şiddet yöntemlerine karşı direnmede, gerekse yeni hak ve özgürlüklerin elde edilmesinde etkin bir araç niteliğine sahiptirler.”⁴⁰⁰ Demokrasi mücadelesinden kasıt anti-faşist mücadeledir. Anti-faşist mücadele de belli bir grubun çıkarları için burjuvaziden tavizler elde etme mücadelesi değil, aslında halkın iktidarı için mücadeledir.⁴⁰¹ Burada sınır demokratik kitle örgütlerinin kendilerini bir siyasi parti yerine koymamasıdır. Bünyelerinde genellikle farklı unsurları barındırma durumunda olan demokratik kitle örgütleri sosyal mücadelede öncü güç olamazlar.⁴⁰²

“Devrim mücadelesinin öncü gücü, işçi sınıfının öncü müfrezesi yani partisidir. Fakat bu, demokratik kitle örgütlerinin sosyal mücadele içinde hiçbir yere ve işleve sahip olmadığı anlamına gelmez. Aslında demokratik kitle örgütlerinin temel işlevi, bağımsızlık, demokrasi ve sosyalizm mücadelesinde, işçi sınıfı saflarında yer alarak mücadeleye aktif olarak katılmaktır.”⁴⁰³

Broşürde demokratik kitle örgütlerinin görevleri ve sosyal mücadele kavramı açıklanarak demokratik merkezîyetçi bir kitle örgütü olarak tanımlanan TÖB-DER’in sosyal mücadeledeki temel işlevi hem üyelerinin ekonomik ve mesleki hakları için mücadele vermek hem de üye tabanını bilinçlendirerek onun halkın bağımsızlık demokrasi ve sosyalizm mücadelesinde etkin bir biçimde yerini almasını sağlamak olarak belirlenmiştir.⁴⁰⁴

4.6.1. İkinci Olağan Genel Kurul 8 Temmuz 1974

³⁹⁸ Özcan, *age*, 8-9.

³⁹⁹ *age*, 17.

⁴⁰⁰ *age*, 18.

⁴⁰¹ *age*, 18.

⁴⁰² *age*, 19.

⁴⁰³ *age*, 19.

⁴⁰⁴ *age*, 24.

Temmuz 1974'te toplanan 2. Olağan Genel Kurul TÖB-DER'in siyasal alanla ilişkisi tartışmasında önemli bir uğraktır. Bu genel kurulda başlayan tartışmalar süreç içerisinde çeşitlenerek ve şiddetini arttırarak devam etmiştir. İkinci Olağan Genel Kurul'da siyasi parti ve sendika temsilcilerinin konuşma yapıp yapamayacağı üzerine bir tartışma yaşanmıştır. Tartışmanın sonucunda siyasi parti temsilcilerinin genel kurulda konuşma yapmamasına karar verilmiştir. Böyle bir kararın alınmasının nedeni TÖB-DER'in siyasi partilerden bağımsızlığını vurgulamaktır. Genel Kurul'da CHP'li Milli Eğitim Bakanı Mustafa Üstündağ konuşma yapmıştır.⁴⁰⁵ Süleyman Şahin Mustafa Üstündağ'ın demagojik bir konuşma yaptığını belirtmiştir. Üstündağ, kendisinin de köy enstitüsü çıkışlı eski bir öğretmen olduğunu vurgulamıştır. Şahin'in ifade ettiğine göre; Üstündağ'ın köy enstitüsü çıkışlı eski bir öğretmen olması salondaki öğretmen kitlesi tarafından coşkuyla karşılanmıştır. Şahin, Milli Eğitim Bakanı olması dolayısıyla bir anlamda öğretmenlerin işvereni konumunda olan Üstündağ'ın TÖB-DER'in genel kurulunda konuşma yapmasının TÖB-DER'in siyasi partilerden bağımsızlığı anlayışına uymadığını belirtmiştir. Şahin ayrıca, öğretmen kitlesinin Üstündağ'ı bu denli sıcak karşılamalarının onun için anlaşılabilir olduğunu dile getirmiştir.⁴⁰⁶ TÖB-DER'in siyasi partilerden bağımsızlığı hususunda 1974'te kurulan CHP-MSP koalisyonu ve Bülent Ecevit'in başbakan olmasıyla birlikte bir sapma yaşanmıştır. TÖB-DER içerisinde bir grup CHP'nin iktidara gelmesiyle siyasi partilere karşı bağımsız olma tavrında bir gevşeme yaşamakla birlikte bir başka grup da bunun yanlışlığını vurgulamıştır.

TSİP'liler aynı genel kurulda Oya Baydar'ın da konuşma yapmasını istemişlerdir. Yapılan görüşmelerin birinde Oya Baydar'ın konuşma yapmadığı bir diğerinde de konuşma yaptığı dile getirilmiştir.⁴⁰⁷ TÖB-DER'in son yönetiminde Birlik ve Dayanışma Ekibi (TKP) içerisinde yer alan Süleyman Şahin, Oya

⁴⁰⁵ Bozkurt, *age*, 66. Mustafa Üstündağ'ın yaptığı konuşmanın bir kısmı için bakınız: **TÖB-DER Bülteni**, s. 67 (15.02.1974): 6-8'den aktaran, İsmail Aydın, **TÖB-DER Tarihi** (Ankara: Eğitim-Sen Yayınları, Nisan 2016), 168.

⁴⁰⁶ Süleyman Şahin ile yapılan görüşme, 2012, İstanbul-Maltepe. Şahin, burada Türkiye solunun Karaoğlu'nun peşine takılması meselesinden de bahsetmiştir. Şahin'in sözlerinden Milli Eğitim Bakanı Mustafa Üstündağ'ın TÖB-DER genel kurulunda yaptığı konuşmanın coşkuyla karşılanmasıyla solun Karaoğlu'nun peşine takılması arasında bağlantı kurduğu anlaşılmaktadır.

⁴⁰⁷ İsmet Yalçinkaya ile yaptığım görüşmede Oya Baydar'ın konuşma yapmadığı söylenirken, Süleyman Şahin ile yaptığım görüşmede Oya Baydar'ın genel kurulda bir konuşma yaptığı vurgulanmıştır. Süleyman Şahin, o dönemde "Yeni Ortam" dergisinde yazan Oya Baydar'ın TSİP'li kimliğinden öte saygı gördüğünü belirtmiştir. Siyasal iktidarın muhalif sözlerin söylenmesi alanını daralttığı böylesi bir dönemde Oya Baydar'ın yazıyor olmasının kıymetli olduğunu dile getirmiştir. Süleyman Şahin, 2012, İstanbul-Maltepe. Süleyman Şahin Birlik ve Dayanışma Ekibi (Siyasi parti/oluşum alanındaki karşılığı TKP olan TÖB-DER içindeki grup) içerisindeydi.

Baydar'ın yoğun ısrarlar sonucunda kongrenin sonunda kürsüye çıkarak kısa ve öz bir konuşma yaptığını dile getirmiştir. TÖB-DER Genel Başkanı Ali Bozkurt ise, siyasi gruplara belli bir mesafede durmak gerektiğini “Bazı kimseler darılsa da kendi genel kurulumuzu fraksiyonların arenası haline getirtmeyecektik.”⁴⁰⁸ sözleriyle vurgulamıştır.

“Örgüt içerisinde siyasal gruplaşma ve ayrışmanın yaşandığı; özellikle 1974'ten sonra yönetim organlarının belirlenmesinde etkili olduğu anlaşılmaktadır.”⁴⁰⁹ TÖB-DER genel başkanı olan Ali Bozkurt'a göre de, İkinci Olağan Genel Kurul'da artık farklı siyasi görüşler iyice belirginleşmeye ve örgüt içi tartışmaların yaşanmasına sebep olmaya başlamıştır.⁴¹⁰ İkinci Olağan Genel Kurul'da farklı siyasi görüşlerin olduğu ve bunların örgüt içerisinde tartışmalara sebep olduğu konusunda birbirleriyle çelişen tanıklıklar ve anlatımlar mevcuttur. Ali Bozkurt'un aksine TÖB-DER'in son genel başkan yardımcısı olan İsmet Yalçinkaya 1975'te Cemil Çakır'ın başkan olacağı kongre dönemine kadar TÖB-DER içerisinde siyasal görüşler üzerinden bir ayrım olmadığını belirtmiştir.

1974'e kadar genel kurullarda yönetimin seçilmesi için tek liste çıkarılmıştır. 1974'te yapılan İkinci Olağan Genel Kurul'da ise, Kamil Karadeniz Ali Bozkurt'un karşısında bir muhalefet ekibi oluşturmuştur. Yapılan görüşmelerde Kamil Karadeniz'in Ali Bozkurt'a karşı hangi parametreler üzerinden bir muhalefet grubu oluşturmaya çalıştığı irdelenmiştir. Kamil Karadeniz'in Ali Bozkurt'un yönetimine siyasal bir karşıtlık üzerinden muhalif bir duruş sergilemediği sonucuna varılmıştır. Görüşmelerde Karadeniz'in tavrının kişisel bir muhalif duruş olduğu belirtilmiştir.⁴¹¹

TÖB-DER Genel Başkanı olan Ali Bozkurt, TÖB-DER'in İkinci Olağan Genel Kurulu'nda yönetimi oluştururken siyasal fraksiyonlar arası mücadeleye düşmemeye özen gösterdiğini ve daha tarafsız bir yerde duran üyelerle bir yönetim oluşturmaya çalıştığını belirtmiştir.⁴¹²

İkinci Olağan Kongre'de yönetime seçilenler şunlardır:

⁴⁰⁸ Bozkurt, **age**, 66.

⁴⁰⁹ Gündoğan, **age**, 31.

⁴¹⁰ Bozkurt, **age**, 74.

⁴¹¹ İsmet Yalçinkaya yapılan görüşmede, Kamil Karadeniz'in yönetim karşısında muhalif bir tavır sergilemesini onun kişilik özellikleri ile açıklamıştır. İsmet Yalçinkaya, 2012, Ankara.

⁴¹² Bozkurt, **age**, 75.

Genel Yönetim Kurulu: Selami Kıymaç, Bedirhan Özdemir, Mehmet Yokuş, Necati Eroğlu, H. Nedim Şahhüseyinoğlu, İlbeyi Yılmaz, Nurettin Koçer, Kadri Çoban, Hasan Yiğit, Sadettin Öztürk, İbrahim İşyar, Yaşar Varış, İsmail Akın, Fevzi Ceylan, Nevvare Saraç, M. Ali Köylü, İ. Hakkı Öztoran, Halil Öncül, Hasan Babacan, Selahattin Şahin.

Merkez Yürütme Kurulu: Ali Bozkurt, Şaban Sezen, Burhanettin Biber, Cemil Çakır, Binali Seferoğlu, İlhan Alkan, Sabri Keskin, Fevzi Çimen, Avni Aytan.

Onur Kurulu: Hamdi Konur, Haydar Orhan, Erdal Çalı.

Denetleme Kurulu: Abdurrahim Uluğır, Musa Uysal, Tahsin Çopur.⁴¹³

Kısa süre sonra siyasal gruplar arası mücadeleler artınca bu mücadelelerin TÖB-DER içindeki yansımaları da daha belirgin hale gelmiştir. Ali Bozkurt'un daha tarafsız ve dolayısıyla siyasi partilerden daha bağımsız bir konumda olduklarını düşünerek oluşturduğu yönetim kurulunda çatlaklar oluşmaya başlamıştır.

2. Olağan Genel Kurul'dan iki ay sonra Merkez Yürütme Kurulu fiilen ikiye bölünmüştür. Ali Bozkurt anılarında Merkez Yürütme Kurulu'nun fiilen ikiye bölündüğü süreçte tarafsız bir yerde durmaya çalıştığını belirtmiştir. Bozkurt, ikiye bölünen gruplardan birinin örgüt içinde yanlış davranışlar sergilediğini ve bu sebeple TÖB-DER başkanı olarak onları uyarmak zorunda kaldığını belirtmiştir. Bu grubun uyarılması onun tarafsızlığının sorgulanmasına neden olmuştur.⁴¹⁴

Merkez Yürütme Kurulu'nda yaşanan fiilen ikiye bölünmenin altında yatan sebep, TÖS döneminden devralınan bir tartışmanın 1970'ler solunun özgünlükleriyle değişikliklere uğrayarak ortaya çıkmasıdır. Tartışma en genel ifadesiyle, bir meslek örgütü olarak TÖB-DER'in siyasal meselelere karşı alacağı tavır ile ilgilidir. TÖB-DER, örgütsel tavır ve eylemlilik anlamında yalnızca üyelerinin mesleki ve özlük hakları ile ilgilenen bir meslek örgütü değildir. Üyelerin mesleki problemlerinin Türkiye ve dünyanın siyasal sorunları ile birlikte düşünülmesi gerektiğinden hareketle mesleki sorunlar dışındaki siyasal meselelerde de tavır alınması gerekli görülmektedir. Bir meslek örgütü olarak siyasal meselelere dâhil olmanın sınırı da bir diğer tartışma konusudur.

⁴¹³ age, 137.

⁴¹⁴ age, 75.

TÖB-DER'in örgütsel anlayışına göre sosyalist devrim mücadelesinin öncü gücü bir siyasi parti olmalıdır. Eğitim alanında bir meslek örgütü olarak TÖB-DER'in görevi, devrimci mücadelenin öncü gücü olan siyasi partiye halkı eğitmek ve bilinçlendirmek noktasında destek olabilmektir. Örgüt içinde TÖB-DER'in görevi ve işlevi hususunda fikir birliği olmakla birlikte siyasi partilerden bağımsızlık hususunda eylemsel anlamda sorunlar yaşanmıştır. TÖB-DER içerisindeki bazı gruplar daha militan bir tavır içinde olunması gerektiğini savunmuştur. 2. Olağan Genel Kurul'dan sonra Merkez Yürütme Kurulu'nda yaşanan bölünmede Kurtuluş sempatisini olan Cemil Çakır'ın başını çektiği Cemil Çakır Ekibi (Devrimci Demokratik Birlik Ekibi) olarak isimlendirilen ilerleyen süreçte yönetime gelecek grup siyasal meselelere daha aktif bir katılımın gerekliliğini savunmaktaydı. 2. Olağan Genel Kurul'da seçilen Merkez Yürütme Kurulu içindeki bölünme, süreç içerisinde TÖB-DER'in yönetilememesine sebep olmuştur. TÖB-DER'in yönetilememesi halini görünür kılan olay, TÖB-DER Bülteni'nde Ali Çiçekli'nin "Emperyalist Parmağı" başlığıyla yazdığı yazının, Merkez Yürütme Kurulu tarafından bültende yayınlanmamasına ilişkin alınan karara rağmen, Nazım Bayata tarafından 15.12.1974 tarih 87 sayılı TÖB-DER Bülteni'nde yayınlanması olmuştur. "Emperyalist Parmağı" başlığıyla yayınlanan yazı, Merkez Yürütme Kurulu'nun yürütmeyi sağlayamayacak şekilde 5 ve 4 üyeye sahip iki gruba bölünmesine sebep olmuştur. TÖB-DER'in yönetilememe hali üçüncü olağanüstü genel kurulun toplanma sürecini başlatmıştır. Bundan önce de merkezde yapılan toplantıların çoğunda derneğin ve öğretmenlerin sorunlarından çok fraksiyonların politik durumları tartışılmaktadır.⁴¹⁵

TÖB-DER Merkez Yürütme Kurulu'nun bölünmüşlüğü ve yürütmenin sağlanamamasını açığa çıkaran, Ali Çiçekli tarafından yazılmış "Emperyalist Parmağı"⁴¹⁶ başlıklı Milli Demokratik Devrim Hareketi (MDD)⁴¹⁷ çizgisinde olan

⁴¹⁵age, 137.

⁴¹⁶ 87 sayılı TÖB-DER Bülteni toplatıldığı için bültene ulaşmam mümkün olmadı. Bültenin ancak kişisel arşivlerde bulunabileceğini tahmin ediyorum. "Emperyalist Parmağı" başlıklı yazıya Ali Bozkurt'un anı kitabından ulaşabildim. Ali Çiçekli, "Emperyalist Parmağı", **TÖB-DER Bülteni**, s. 87 (1974)'ten aktaran Bozkurt, age, 138-142. Yalçinkaya, "Emperyalist Parmağı" başlıklı yazının MDD tezini ön plana çıkaran bir yazı olduğunu dile getirmiştir. Yönetimde olmayan bir grubun fikriyatında bir yazının TÖB-DER Bülteni'nde yer alması örgüt yönetimi içerisinde sorun olmuştur. Bu yazı üzerine Ali Bozkurt ile Cemil Çakır arasında sorun yaşanmıştır. Ali Bozkurt ve TÖB-DER Bülteni Yayın Yönetmeni Nazım Bayata 1975'te Fakir Baykurt ekibi ile hareket eden isimlerdendir. Bu yazının yayınlanmasında en temelde sorun olan şey farklı siyasal grupların var olduğu bir meslek örgütünün bülteninde ya her grubun görüşünü temsil eden yazıların çıkabilmesi ya da hiçbir siyasal

yazıda öncelikle “finans kapital”, “tekelci sermaye”, “mahalli oligarşi”, kapitalizm öncesi sınıflar” sözcük gruplarını kullananların “emperyalizm” sözcüğünü kullanmaktan çekindiği üzerinde durulmuştur ve her ne konuda görüş ve dil ayrılığı olursa olsun emperyalizm konusunda birleşmek gerektiği vurgulanmıştır.⁴¹⁸

“Bu nedenle de hangi terimlerle konuşursak konuşalım, hangi siyasal parti ve klik görüşünde olursak olalım, birbirimiz için ne söylersek söyleyelim, ama hepimiz “işte düşman” diyerek parmağımızı emperyalizmin gözüne sokalım. Akşam “EMPERYALİZM” diye yatıp sabah “EMPERYALİZM” diye uyanalım. Her gün, gün boyu da uyanık kalalım asıl düşmana karşı.”⁴¹⁹

Yazıya her şeyi emperyalizme bağlayıp onu kadir-i mutlak ve dolayısıyla mücadele edilemez görmenin en az emperyalizmi gözlerden gizlemek kadar yanlış olduğu düşüncesiyle devam edilmiştir. Yazıda emperyalizmin gücünün küçümsenmemesi gerektiği vurgulanmakla birlikte emperyalizmin sömürü ilişkilerini en yoğun olarak işlettiği ülkelerde dahi her şeyin emperyalizmin hesapları doğrultusunda gerçekleşmediği ve emperyalizmin gücünü yitirmekte olduğu belirtilmektedir. Dolayısıyla gücünü yitirmekte olduğu belirtilen emperyalizm yazının iddiasına göre yenilemez de değildir ve bu gerçekliğin bilinmesi gerekmektedir. Aksi takdirde “bu inancın ve düşünüşün sonu yiğitlere saygısızlık, hainleri cezasız bırakma, kitleleri pasifizme sürüklemidir.”⁴²⁰ Yazıda 1974’te yapılan Kıbrıs Harekâtı üzerinde durulmuştur. Kıbrıs Harekâtı’na karşı alınan tavır yazının rengini bir nebze de olsa belli etmektedir. Yazıda Türkiye’nin Kıbrıs’a müdahalesi olumlanmaktadır.

grubun fikriyatını ortaya çıkaran yazıların derneğin resmi yayınlarında yer almamasıdır. İsmet Yalçınkaya ile yapılan görüşme, 30.12.2012, Ankara.

⁴¹⁷ Eski TKP’lilerin oluşturduğu bir hareket olarak MDD Hareketi, 1967-70 arasında Türk Solu ve Aydınlık Sosyalist Dergi çevresinde ifadesini bulmuştur. MDD Hareketi, TİP’e eski komünistlerin müdahalelerinin engellendiği, TİP’te bölünmenin gerçekleşmeye başladığı, işçi sınıfı hareketi gelişirken, bu sürecin önemli bir aktörü olan solun örgütsel ve teorik yönden büyük bir karmaşa içerisine girdiği bir dönemde ortaya çıkmıştır. MDD Hareketi’nin müdahalesiyle Türkiye solu özellikle teorik ve politik alanda önemli değişiklikler geçirmiştir. MDD Türkiye’de sol hareket içine Stalinci Marksizm’in girmesini sağlamış, kendisinden sonra gelen sol örgüt, hareket ve geleneklere de ideolojik kaynaklık etmiştir. Aslında Türkiye solunda teori sorunu, buna yönelik yapılan tartışmalar MDD öncesinin alışık olduğu bir durum değildir. Bu tarz tartışmalar Türkiye soluna MDD Hareketi ile girmiştir. MDD’nin yükselişi Türkiye solunun 1960’lardaki ilk önemli kırılma noktasıdır. Bu kırılmayla birlikte teorik referans, strateji anlayışı, politik kültür konularında önemli değişimler yaşanmıştır. Bu değişimle birlikte sol içerisindeki diğer hareketler de teorik ve politik sorulara ve ihtiyaçlara cevap vermek gereğini duymuşlardır. Bu da hareketler içerisinde tartışmaları, değişimleri ve bazen de bölünmeleri beraberinde getirmiştir. Ergun Aydınoglu, *Türkiye Solu (1960-1980)*, (İstanbul: Versus Yayınları, 2007), 141-142 ve Ergun Aydınoglu, “Sol Hakkında Her Şey” mi?, 1. bs. (İstanbul: Versus Yayınları, 2008), 89.

⁴¹⁸ Bozkurt, *age*, 139.

⁴¹⁹ *age*, 139.

⁴²⁰ *age*, 141.

“ ‘Barış Hareketi’, ‘savaş ve fetih hareketi’na dönüşürse elbet bunu eleştiririz de. Ama ‘harekat’, çıkışındaki niteliğini korudukça ‘bağımsızlık, demokrasi, barış ve kardeşlik’ adına desteğimizi eksik etmeyiz.”⁴²¹

Burada Türkiye’nin Kıbrıs’a müdahalesinin ABD emperyalizminin planları ile çeliştiği ve bu yüzden ABD’nin Türkiye’ye yaptığı yardımları durdurduğu iddia edilmektedir. Bununla birlikte Kıbrıs Müdahalesi’nin “ ‘emperyalist parmağının’ öyle her yeri karıştıracak kadar uzun olmadığını, kırılmayacak kadar da güçlü olmadığını ortaya⁴²² çıkardığı ifade edilmiştir. Bunun yanı sıra; 1973’te kurulan CHP-MSP koalisyon hükümetinin sola bir soluk alma fırsatı tanıdığı vurgulanmıştır.

“Emperyalist Parmağı” başlıklı yazıda genel olarak emperyalizm özelde de Türkiye’nin Kıbrıs Müdahalesi üzerinden yapılan yorumlar yazının belli bir politik çizgiyi yansıttığını göstermektedir. Buradan hareketle yazı “siyasi partilerden ya da gruplardan bağımsızlık” ilkesine ters düştüğü gerekçesiyle eleştirilmiştir.

4.6.1.1. “Emperyalist Parmağı” Başlıklı Yazının Yayınlanmasından Sonraki Gelişmeler: Üçüncü Olağanüstü Genel Kurul’a Giden Süreç

Yazı yayınlandıktan sonra Merkez Yürütme Kurulu toplanarak bu hususta karara varmaya çalışmıştır. Burada daha sonra Cemil Çakır ekibi olarak anılacak grup bültenin toplatılıp yakılmasını ve yazının Merkez Yürütme Kurulu’nun aksi yöndeki kararına rağmen yayınlanmasından sorumlu olan Nazım Bayata’nın işten çıkarılmasını istemiştir. Bunun üzerine gruplar arasında tartışmalar uzamıştır. Tartışmalar sonucunda derginin toplatılmasına fakat yakılmamasına ve Nazım Bayata’nın da işten çıkarılmasına karar verilmiştir. Derginin toplatılıp Nazım Bayata’nın işten atılmasını isteyenler: Cemil Çakır, Avni Aytan, Binali Seferoğlu, Burhanettin Biber ve Şaban Sezen iken buna karşı olanlar ise; Ali Bozkurt, İlhan Alkan, Fevzi Çimen ve Sabri Keskin’dir. Bu olaylar sırasında TÖB-DER Genel Başkanı Ali Bozkurt Yürütme Kurulu’ndakileri derginin toplatılması hususunda ikna edemeyince istifa etmeye karar vermiştir. Ali Bozkurt yazının onun görüşü alınarak yazıldığını ve yazının içeriğine katıldığını belirtmiştir. Sürecin devamında ısrarlar üzerine Ali Bozkurt istifa etmekten vazgeçmiştir.⁴²³

⁴²¹ age, 142. Aydın, TÖB-DER Tarihi, 200.

⁴²² Bozkurt, age, 141.

⁴²³ age, 142-148’den aktaran Aydın, TÖB-DER Tarihi, 209-210.

Ali Çiçekli'nin "Emperyalist Parmağı" adlı yazısı üzerine çıkan ilk yönetsel bölünmenin yol açtığı tartışmalar sonucunda Üçüncü Olağanüstü Genel Kurul toplanmıştır.

Ali Çiçekli'nin TÖB-DER Bülteni'nde yazdığı yazı üzerine su yüzüne çıkan çatışmalar ve örgütü üçüncü olağanüstü genel kurul yapılmasına kadar götüren sürecin kökenine bakmak gerekmektedir. 1974 affıyla birlikte sol-sosyalist çevrelerden tutuklu olan birçok kişi serbest bırakılmıştır. Hem bu aflla birlikte kadroların dışarı çıkması hem de CHP'nin Bülent Ecevit'le birlikte farklı bir açılım yapmaya çalışmasının yarattığı görece ferahlık dönemi tüm sol-sosyalist örgütlerin örgütlenme ivmesini arttırmıştır. TÖB-DER de örgütlenme ivmesini çok büyük oranda arttıran örgütlerden biridir. Sosyalist kadroların tekrar mücadele alanında bulunmaları hali, farklı görüşlerin çarpışmasını da beraberinde getirmiştir.⁴²⁴

THKP-C kökenli olan ve daha sonra Kurtuluş içerisinde yer alan Cemil Çakır 18 Mayıs 1974'teki Ecevit affı ile hapisten çıkanlardandır. Temmuz 1974'te yapılan 2. Olağan Kongre'de de genel başkan yardımcılığı görevini üstlenen Cemil Çakır ve onunla birlikte hareket edenler (Cemil Çakır ekibi) kendilerini daha sol-sosyalist bir alandan tarif etmektedir ve bu sebeple Ali Çiçekli'nin yazdığı yazıya karşı çıkmışlardır. Bu karşı çıkışla da bir anlamda TÖB-DER içerisinde devamı gelecek bir siyasal tartışma ve ayrışma sürecini başlatmışlardır. 1972'den beri TÖB-DER'de varlığını sürdüren ve 1974'teki kongrede de muhalif bir yerde konumlanan TÖB-DER Muhalefet Hareketi'nin yorumuna göre Cemil Çakır kendisinin de yönetimde bulunduğu 1974-1975 döneminin eleştirisini yaparken kendisini muhalefette konumlandırarak 1975'te yapılacak olağanüstü genel kurulda kuruluşundan 1975'e kadar TÖB-DER içerisinde gelişen muhalefeti kendi öncülüğünde toplamayı başarmıştır.⁴²⁵

1974-1975 arasında Genel Başkan Ali Bozkurt'tur. 1974-1975 Çalışma Raporu aşağıda bahsedilen Üçüncü Olağanüstü Genel Kurul'da sunulmuştur. Bu rapor içerisinde Genel Başkan Ali Bozkurt, nasıl bir sürecin örgütü olağanüstü genel kurulu toplamaya götürdüğünü anlatmaktadır.

⁴²⁴ İsmet Yalçinkaya ile yapılan görüşme, 30.12.2012, Ankara.

⁴²⁵ TÖB-DER Muhalefet Hareketi Program Taslağı'na Ek, 1976, 15

4.6.2. Üçüncü Olağanüstü Genel Kurul (23-24 Haziran 1975)⁴²⁶

“Emperyalist Parmağı” başlıklı yazının yayınlanmasıyla açığa çıkan örgüt içi tartışmalar sonucunda Merkez Yürütme Kurulu’nun çalışamaz hale gelmesi sebebiyle Üçüncü Olağanüstü Genel Kurul toplanmıştır. Başka bir ifadeyle olağanüstü bir biçimde genel kurul toplanmasının sebebi; TÖB-DER’in işlevi, ilişkileri, etkinlikleri üzerine ilk önemli görüş ayrılıklarının yaşanmaya başlaması ve bunun örgütün yürütülmesini zorlaştırmasıdır. Bazı MYK üyeleri (Cemil Çakır ekibi) MYK’de uyumsuzluk olduğunu vurgulayarak olağanüstü bir genel kurul toplanması gerektiğini vurgulamıştır. İkinci Olağan Genel Kurul’da örgüt içinde bir uyumsuzluk olduğu fark edilmiştir. İki grubun ve eğilimin varlığından bahsedilmektedir. Birinci grup; Fakir Baykurt ekibidir. İkinci grup ise; Cemil Çakır’ın başını çektiği ve Üçüncü Olağanüstü Genel Kurul toplanmasını isteyen ekiptir.⁴²⁷

23-24 Haziran 1975’te Ankara’da toplanan kurultayda birinci gün siyasi parti temsilcileri konuşmalar yapmıştır. CHP’den Süleyman Genç, TİP’ten Özcan Kesgeç, TSİP’ten Oya Baydar, TEP’ten Mihri Belli ve Türk Hukuk Kurumu’ndan Muammer Aksoy görüşlerini açıklamıştır. Yürütme, yönetim ve denetleme kurullarının çalışma raporlarının okunmasından sonra çalışmaların değerlendirilmesi sürecinde söz alan delegelerin görüşleri özetle şöyledir:

“TÖB-DER bir siyasal parti değildir; yapısı, işlevi ve devrimci, demokratik bir kitle örgütü oluşu yüzünden siyasal partilerle organik bağ kuramaz. Ancak halkımızın bağımsızlık, demokrasi ve sosyalizm mücadelesinde onlarla birlikte mücadele eder. ... TÖB-DER ve benzeri kitle örgütü yöneticileri kitle çizgisini bir an bile gözden ırak tutmamalı, tabanın ihtiyaçlarına göre mücadele etmelidirler.”⁴²⁸

Daha önce bahsedildiği üzere örgüt içindeki ayrışmalar TÖB-DER Bülteni’nde yayımlanan bir yazı ve onun örgütsel yakınlığı üzerinden ortaya çıkmıştır. Üçüncü Olağanüstü Genel Kurul sürecinde Fakir Baykurt ile Cemil Çakır

⁴²⁶ Cemil Çakır, TÖB-DER Genel Başkanı Cemil Çakır’ın 4. Olağanüstü Kurultayı Değerlendirdiği Yazısı, **Kurtuluş**, s.16, 15.

⁴²⁷ Yalçinkaya’nın ifade ettiğine göre; bu kongrede bir tarafta Fakir Baykurt, CHP’liler ve 1960’ların sonunda Mihri Belli önderliğinde oluşan “aşamalı devrim” anlayışını savunan ve Türkiye İşçi Partisi (TİP) eleştirileri ile 1960’lar sonu 1970’ler başı Türkiye sol ayrışmalarını tetikleyen Milli Demokratik Devrim Hareketi (MDD) sempatanları bulunmaktaymış. Fakir Baykurt’un karşısında yönetime aday olan ekibin içinde de 2.TİP, TSİP, TKP’liler, THKO geleneğinden gelen Halkın Kurtuluşu sempatanları ve ayrışma noktasında ama henüz parçalanmamış Parti Cephe (THKP) sempatanları yer almaktaymış. İsmet Yalçinkaya ile yapılan görüşme, 30.12.2012, Ankara.

⁴²⁸ “TÖB-DER 4. Olağanüstü Kurultayı Toplandı.” **Yürüyüş**, s.12 (1 Temmuz 1975): 6. TÖB-DER’in 3 Eylül 1971’de yapılan kuruluş kongresi birinci olağanüstü kongre olarak isimlendirilirse 1975’te yapılan kongre 4. Olağanüstü Genel Kurul olmaktadır. Bu çalışmada TÖB-DER’in 3 Eylül 1971’deki kongresi kuruluş kongresi olarak isimlendirilmiştir. Kuruluş kongresini takip eden olağanüstü kongreler de buna göre sıralanmıştır.

ekibi yönetime gelmek için bir yarış içerisine girmişlerdir.⁴²⁹ Fakir Baykurt uzun yıllar TÖS başkanlığı yapmış, 12 Mart 1971 Darbesi sonrasında tutuklanmış bir öğretmendir. İsmet Yalçinkaya'nın ifade ettiği üzere Fakir Baykurt tutuklu olduğu sürede ve tutukluluğu bittikten sonraki süreçte de TÖB-DER örgütlenmesinden uzak kalmıştır. Fakir Baykurt'un TÖB-DER içinde uzantıları olmakla birlikte Baykurt artık örgüt içindekileri iyi tanımamaktadır. Baykurt'un çevresindekilerin bir kısmı TÖB-DER'e üye bile olmamıştır, üye olanlar ise yönetim alanından uzak durmuştur. Fakir Baykurt ve çevresi daha elit bir kesim olarak algılanmaktadır. Yalçinkaya, CHP'nin Fakir Baykurt'u desteklediğini ama onun CHP'li olmadığını "devrimci" bir kişi olduğunu vurgulamıştır. Halkçı Eğitimciler örgütün birlik ve bütünlüğü için "... Baykurt'un başkanlığında örgüt birliğini sağlayıcı ve örgütü işlevine kavuşturucu bir yönetim"i desteklemiştir.⁴³⁰ Baykurt'un öğretmen örgütlenmesinin yeni halini, TÖB-DER'in içini çok iyi bilmemesi onu üçüncü olağanüstü genel kurul sürecinde hataya düşürmüştür. Kongre sürecinde TÖB-DER Konya şubesi delegeleri Baykurt'u desteklemektedir. Baykurt'un TÖB-DER üyesi bile olmayan bir kişiyi genel yönetim kurulu listesine koyması üzerine Konya ekibi topluca Cemil Çakır ekibini desteklemeye karar vermiştir. Konya'nın yön değiştiren 5 delegesi bir anlamda belki de örgütün tarihsel gelişim sürecinde önemli bir etki yapmıştır.⁴³¹ Cemil Çakır ve arkadaşları 157 oy, Fakir Baykurt ve arkadaşları 151 oy, Kamil Karadeniz ve arkadaşları 17 oy ve Mehmet Alıç ve arkadaşları 8 oy almıştır.⁴³²

Üçüncü Olağanüstü Genel Kurul sonrasında Cemil Çakır ekibi yönetime gelmiştir.⁴³³ En doğru yol ilkelerde birleşmektir diyerek görev isteyen Cemil Çakır ekibi 1975-1976 döneminde görev yapmıştır. Devrimci Demokratik Birlik ekibi

⁴²⁹ Kurultayda Devrimci Demokratik Birlik (Cemil Çakır Ekibi), Dayanışma Grubu (Fakir Baykurt Ekibi), Merkez Yürütme Kurulu Muhalefet Hareketi (Kamil Karadeniz) ve Devrimci Grup (Mehmet Alıç) olmak üzere dört grup yönetime aday olmuştur ama kongrede esas olarak Cemil Çakır ekibi ile Fakir Baykurt ekibi arasında bir mücadele yürümüştür. Berna Yergün, "Impacts of TÖB-DER As A Democratic Mass Organization On The Democratization Process in Turkey (TÖB-DER'in Bir Demokratik Kitle Örgütü Olarak Türkiye'nin Demokratikleşme Sürecine Etkileri)" (Yüksek Lisans Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001), 19. "TÖB-DER Genel Başkanı Cemil Çakır", **Yürüyüş**, s.15 (22 Temmuz 1975): 16. Fakir Baykurt'un yönetime adaylığa karar vermesinden önce Devrimci Demokratik Birlik, Demokratik Merkezîyetçiler ve Demokratik Merkezîyetçiler tarafından ittifakta olması gerektiği düşünülen Demokrasi İçin Birlik ekibi arasındaki ittifak çalışmaları için bakınız: Gültekin Gazioğlu, **Roman Gibi Anılar**, 2. bs. (Ankara: Eğitim-Sen Yayınları, Haziran 2010), 124-125.

⁴³⁰ TÖB-DER 4. Olağan Kongre Çıkmazını Taban Çözecektir., **Halkçı Eğitimciler**, Aralık 1978, 7.

⁴³¹ İsmet Yalçinkaya ile yapılan görüşme, 31.12.2012, Ankara.

⁴³² TÖB-DER Dergisi, s.100 (1 Temmuz 1975)'ten aktaran Aydın, **TÖB-DER Tarihi**, 245.

⁴³³ İsmet Yalçinkaya, Cemil Çakır ekibinin başa geldiği yönetimde Genel Başkan Yardımcılığı yapmıştır. İsmet Yalçinkaya ile yapılan görüşme, 31.12.2012, Ankara.

olarak anılan bu ekip içerisinde bulunanlar şunlardır: Cemil Çakır, Şaban Sezen, Avni Aytan, Binali Seferoğlu ve Burhanettin Biber. Cemil Çakır ve Burhanettin Biber Kurtuluş çizgisindedir. Avni Aytan ve Binali Seferoğlu ise daha sonra TKP çizgisinde yer almıştır. 1975'te TÖB-DER Genel Merkezi yönetimine gelen ekip Devrimci Demokratik Birlik ile Demokratik Merkezîyetçiler ittifakıdır.⁴³⁴

Üçüncü Olağanüstü Genel Kurul sürecinde Cemil Çakır ekibi ile Fakir Baykurt ekibi yönetimde yer alabilmek için mücadele etmiştir. Cemil Çakır ekibi Devrimci Demokratik Birlik Grubu adı ile “İlkelerimiz” başlıklı bir bildiri yayımlayarak asıl meselenin siyasal gruplaşmalar üzerinden bir mücadele yürütmekten ziyade ilkelerde anlaşmak olduğunu vurgulamıştır. Fakir Baykurt ve onun çevresinde olanlar da TÖB-DER Dayanışma Ekibi ismiyle “Görüşlerimiz” başlıklı bir bildiri yayınlamıştır. Devam eden bölümde “İlkelerimiz” ve “Görüşlerimiz” başlıklı bildirimlere yer verilerek Üçüncü Olağanüstü Genel Kurul sürecindeki ayrışma aydınlatılmaya çalışılmıştır.

4.6.2.1. Devrimci Demokratik Birlik Grubu’nun “İlkelerimiz” Adlı Bildirisi

Bildiride ‘demokratik merkezîyetçilik’ ilkesinden bahsedilmiş, TÖB-DER’in devrimci mücadeledeki görevi vurgulanarak bir siyasi parti gibi davranamayacağı belirtilmiştir. Devrimci demokratik bir meslek örgütünde tüm devrimci görüşlerin birleşebileceği fikrinden hareketle TÖB-DER yayınlarında herhangi bir görüşün diğerleri eleştirilerek ya da başka şekillerde hâkim kılınamayacağından bahsedilmiştir.⁴³⁵ Burada TÖB-DER Bülteni’nde yayınlanan Ali Çiçekli’nin yazdığı ayrıntılarından yukarıda bahsedilen “Emperyalist Parmağı” adlı yazıya referans verilmektedir.

TÖB-DER’in içinde çeşitli devrimci görüşleri barındıran bir örgüt olduğu vurgulanmıştır. Dolayısıyla TÖB-DER herhangi bir partinin ya da siyasal görüşün “kuyrukçuluğunu” yapamaz, bunu yapması onu tabanından koparır ve dar bir kadro örgütü konumuna sokar.⁴³⁶“Mücadelemizin yolu ne bizi halkımızdan soyutlayan

⁴³⁴ Dönemin TÖB-DER Genel Başkanı Cemil Çakır THKP-C ve sonrasında Kurtuluş çizgisinde olup TÖB-DER içerisinde TSİP çizgisindeki ekip ile ittifak yapmıştır. TSİP 1. Parti Kongresi’ne TÖB-DER Genel Başkanı Cemil Çakır tarafından gönderilen mesaj için bakınız: “Kongre’ye Mesajlar...”, **Kitle Dergisi**, s. 102 (Yıl:3, 29 Mart 1976): 2.

⁴³⁵ “İlkelerimiz”, **Devrimci Demokratik Birlik** (1975): 12-13.

⁴³⁶ **age**, 13.

keskinlik ve ne de oportünizmin ve pasifizmin bataklık yoludur.”⁴³⁷ Burada eleştirilen iki görüş vardır. Birincisi; TÖB-DER’e bir siyasi parti rolü biçerek onun işinin yalnızca emekçi sınıf ve tabakaların iktidarı meselesi olduğunu belirten; yani devrim mücadelesi vermesi gerektiğini ve dolayısıyla aslında bir meslek örgütü olan TÖB-DER’in üyelerinin ekonomik ve demokratik sorunlarını göz ardı etmesini öngören görüştür. Eleştirilen ikinci görüş ise, bir meslek örgütünün kendisini üyelerinin menfaatleri üzerinden tanımladığı dar alanda mücadelesini sürdürdüğü devrimci demokratik mücadele içinde bir tavır almayı ve mücadele etmeyi dışlayan görüştür.⁴³⁸

“İlkelerde anlaşılanların hareketlerini bir ya da birkaç kişiye bağlamak, bu ilkelerde anlaşılanları “falancanın ekibi, falancanın kadrosu” diye tanımlamak son derece yanlıştır, kitleye ve kitlenin örgütsel bilincine ve devrimci sorumluluğa ters düşmektir. İlkelerde anlaşılan kadrolar, ekipler ve bu ilkeleri benimseyen, bu doğrultuda uyumlu çalışmayı isteyen kitle vardır. Kişiler bu bütünü oluşturan zincirin halkalarından başka bir şey değildir. Kişilerin etrafında kapıkulu zihniyetiyle birleşmek kesinlikle yanlıştır. En doğru yol ilkelerde birleşmektir.”⁴³⁹

Özetle belirtmek gerekirse; broşürde TÖB-DER’in yeri ve işlevi üzerinden bir tartışma yürütülerek mesele ile ilgili eleştirilen görüşler belirtilmiştir ve bir anlamda bu görüşlerin dışındakilerin ortak ilkelerde birleşmeleri gerektiği salık verilmiştir.

4.6.2.2. TÖB-DER Dayanışma Ekibi’nin 23-24 Haziran 1975’te Yapılacak 3. Olağanüstü Kongre Öncesi Yayınladıkları Bildiri

Fakir Baykurt’un başında bulunduğu TÖB-DER Dayanışma Ekibi ise, 3. Olağanüstü Kongre sürecinde “Görüşlerimiz” başlığıyla bir broşür yayınlayarak TÖB-DER’in yeri ve işlevi tartışması üzerinden bulundukları yeri tarif etmeye çalışmıştır. Bu broşür bir anlamda TÖB-DER Dayanışma Ekibi’nin nasıl bir perspektifle TÖB-DER yönetimine aday olduğunu göstermektedir.

“ “Görüşlerimiz” başlığı altında yayınladığımız bu broşür, 23-24 Haziran 1975 günü yapılacak TÖB-DER Olağanüstü Kongresi dolayısıyla Merkez Yürütme ve Yönetim Kurulları’nın çalışmalarının niçin yetersiz olduğunu ortaya koymayı amaçlamaktadır. Ancak hazırlanmasının tek nedeni bu değildir. Burada Türkiye öğretmen kitlesinin demokratik meslek örgütü TÖB-DER’in eğitim, meslek, özlük ve örgütlenme konularında izlemesi gereken çizgi ve bu doğrultuda vermesi gereken mücadele bir ekip çalışması ile ayrıntılı bir biçimde saptanmaya çalışılmıştır. Bu bakımdan ekibimiz, örgütümüzün yönetimine gelse de gelmesede, bu çalışma ile örgütlü öğretmen mücadelemize ve yönetime seçilecek arkadaşlarımıza ışık tuttuğu ve bir görev yaptığı kanısındadır.”⁴⁴⁰

⁴³⁷ age, 16.

⁴³⁸ age, 15-16.

⁴³⁹ age, 16-17.

⁴⁴⁰ “Görüşlerimiz”, Dayanışma Ekibi (1975): 3.

Broşürde “Geri Kalmış Ülkelerde Eğitim ve Öğretmenler” kısmında örgütün siyasi iktidarlar ve politik gruplarla ilişkisinin nasıl olması gerektiğine değinilmiştir.

“Öğretmen kuruluşlarının, saflarındaki kitle ve sınıf temeline dayanan birliği güçlendirmelerinin, her türlü ayırıcı, bölücü görüş ve eylemlere karşı çıkmalarının, siyasi iktidarlara ve politik gruplara karşı tam bir bağımsızlık içinde bulunmalarının önemi kavranmaktadır.”⁴⁴¹

“TÖB-DER’in Türkiye’nin eğitim sorunlarının ülkemizin ve halkımızın yararına çözümlenmesi için mücadele etmesi başlıca görevlerinden biri olduğu ve bu konuda yukarıdaki çalışmaları yapması gerektiği halde iş başındaki yöneticiler⁴⁴² bir yıla yakın zamandır bu konuda hemen hiçbir çalışma yapmayı akıllarına dahi getirmemişlerdir. Somut eğitim sorunlarımızı bir yana bırakarak sözde “keskin devrimci” görünmeyi yeğ tutmuşlar ve böylece, asıl yapılması gereken görevleri yerine getirmemişlerdir.”⁴⁴³

Burada Fakir Baykurt ve çevresindekilerden oluşan Dayanışma ekibi rahatsızlıklarının hangi yönde olduğunu dile getirerek bir anlamda bir meslek örgütü olan TÖB-DER’in öncelikli görevinin üyelerinin demokratik ve özlük haklarını gözetmek olduğunu vurgulamıştır.

“TÖB-DER’in başlıca görevi, üyelerinin maddi ve manevi çıkarlarını, sendikal ve demokratik haklarını etkin bir biçimde savunmak olmalıdır. Bunun için örgütlenmeyi geliştirip güçlendirmek, bölücü eğilimlere karşı çıkmak, örgütün siyasi iktidar ve siyasi gruplar karşısındaki tam bağımsızlığını korumak zorunludur. Örgütümüz ancak böylece öğretmenler arasında güven uyandırabilir, dıştan ve içten gelecek tüm saldırılara karşı kendini koruyabilir.”⁴⁴⁴

Bir yıldan beri yönetimde bulunanların öğretmenlerin özlük ve meslek sorunları ile ilgili gerekli mücadeleyi vermediklerinden şikâyet edilmektedir. Bir yıldır yönetimde bulunanların “soyut bir devrimcilik edebiyatı” yaparak günlük yaşamın somut sorunlarına sırt çevirdikleri vurgulanmıştır.⁴⁴⁵

“Kendi içinde çekişmelere düşen ve bundan dolayı şube ve üyelerimizin özellikle son bir yıldır daha da yoğunlaşan sendikalaşma taleplerine cevap veremeyen yöneticiler, örgütlenme ve sendikal hakların elde edilmesi konusunda ne bir tek araştırma-inceleme yapmışlar ve ne de şubelerimizin kendi olanaklarıyla sürdürdükleri çalışmaları yönlendirebilmişlerdir.”⁴⁴⁶

1974-1975 arası Yönetim, Merkez Yürütme ve özellikle de bu kurulda çoğunluğu elinde bulunduran kişilerin hataları broşür içinde “Eleştirilerimiz” kısmında ele alınmıştır.⁴⁴⁷ Baykurt’a göre; 1973’teki iktidar değişikliğiyle kurulan CHP-MSP koalisyonu TÖB-DER içerisindeki bazı kişilerin bütün siyasi partilere mesafeli durma halinde bir rahatlama yaşanmasına sebep olmuştur.⁴⁴⁸ Fakir

⁴⁴¹ age, 22.

⁴⁴² 1974-1975 Ali Bozkurt’un başkanlık yaptığı dönemden bahsedilmektedir.

⁴⁴³ “Görüşlerimiz”, age, 39.

⁴⁴⁴ age, 43-44.

⁴⁴⁵ age, 44.

⁴⁴⁶ age, 52.

⁴⁴⁷ age, 60-61.

⁴⁴⁸ Burada rahatlama genel af sonrası kadroların çıkması, örgütlenme ivmesinin artması ve CHP’nin iktidarda olmasından kaynaklı CHP’ye yaklaşma gibi iki yönlü gibi görünmektedir.

Baykurt'un başında bulunduğu Dayanışma ekibi bir anlamda bu rahatlamanın yerinde olmadığını çünkü 1971 faşizminin yasal ve kurumsal etkilerinin devam ettiğini ve hala eylemlerinin dernekler kanunu ile sınırlandırılmış olduğunu vurgulayarak siyasi partilere karşı bağımsızlık tavrının devam etmesi gerektiğini belirtmiştir. TÖB-DER temelde bir meslek örgütüdür, hiçbir siyasi parti ya da siyasi görüşle açık ya da gizli olarak bir organik bağ kuramaz; ama bu onun mücadelesinde emekçi sınıf ve kitlelerin yanında olmasına da engel teşkil etmemektedir görüşü şiar edinilmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte 1975'te Fikret Başkaya başkanlığında kurulan araştırma bürosunun çalışmaları eleştirilmiştir. Araştırma bürosu ile ilgili son aşamaya gelen çalışmaların Merkez Yürütme Kurulu'ndaki beşli klik diye isimlendirdikleri Cemil Çakır ekibi tarafından engellendiği belirtilmiştir.⁴⁴⁹ 1974'te yapılan kongreden altı ay sonra bastırılabilen çalışma programının "açık bilgi yanlışlarıyla dolu, yetersiz, yüzeysel bir metin" olduğu vurgulanmıştır.⁴⁵⁰ Dayanışma ekibi tarafından oluşturulan "Görüşlerimiz" başlıklı bildirideki TÖB-DER'e öğrencilerin üye olup olamayacağı meselesi ve sonrasında TÖB-DER'e öğrencilerin üye olmasının önünün açılması üzerine yapılan eleştiri TÖB-DER içi bölünmeler hususunda oldukça önemlidir. Büyük bir bölümü hala örgütsüz olan öğretmenleri örgütleme çabası yeterince gösterilmezken, "Merkez Yürütme Kurulu ve bu kurulda çoğunlukta bulunan klik ve klikle her konuda uyum içinde bulunan Ankara Şubesi yöneticileri"nin TÖB-DER'e öğrencilerin üye olabilmesinin önünü açmaları Ankara şube kongresinde yönetimi kazanamayacakları endişesine bağlanmıştır.⁴⁵¹ TÖB-DER Tüzüğü'nün 5. maddesi c fıkrasındaki "öğretmenlik sıfatını kazanmış olup da başka devlet hizmetlerinde veya başka işlerde çalışanlar"⁴⁵²ın derneğe üye olabileceği ibaresi Halkçı Eğitimcilerin 1978 tarihinde çıkardıkları broşürde belirtildiği üzere;

⁴⁴⁹ "Görüşlerimiz", *age*, 65.

⁴⁵⁰ *age*, 66.

⁴⁵¹ *age*, 68. İsmet Yalçinkaya'nın da içerisinde bulunduğu ekip, Gazi Eğitim ve öğretmen okulu son sınıflarının TÖB-DER'e üye yapılmasını istemektedir. Örgüt içindeki bir grup da öğrencilerin sol siyasal partiler, gruplar, hareketler veya çevrelerle ilişkileri sebebiyle öğrencilerin TÖB-DER'e üye yapılmasını doğru bulmamaktadır. İsmet Yalçinkaya ile yapılan görüşme, 31.12.2012, Ankara. Solcu öğrencilerin öğretmenlere ya da diğer TÖB-DER üyelerine nazaran daha militan olmaları ve bunun da örgütün içyapısını ve dengelerini bozacağı düşüncesinin bu karşı duruşta etkili olduğu söylenebilir. Eğitim fakültelerinde son sınıf öğrencilerinin TÖB-DER'e üye olmaları halinde Gazi Eğitim Fakültesi'ndeki öğrenciler TÖB-DER Ankara Şubesi'ne, Samsun Eğitim Fakültesi'ndekiler de TÖB-DER Samsun Şubesi'ne üye yapılmaktadır. Öğretmen olarak tayin olduklarında da üyelik formları gittikleri yere yollanmaktadır. TÖB-DER Hukuk Bürosu ücretsiz olarak öğrencilerin davasını da takip etmektedir.

⁴⁵² TÖB-DER Tüzüğü, 1971, 4.

yanlış bir yorumla ele alınmış ve TÖB-DER'e öğrencilerin kaydedilmeye başlanması ileriki süreçte örgütü çıkmaza sokmuştur.⁴⁵³

"Merkez Yürütme ve Yönetim Kurulları, kendi içlerinde çıkan tartışma ve anlaşmazlıkları da örtbas etmek için bir ara "ilkeler" saptamaya kalkıştı. (...)Demokratik bir meslek örgütü olan TÖB-DER'in ilkelerini, tüzüğümüz ve örgütün amaç ve nitelikleri çerçevesinde en büyük organımız olan Genel Kurulumuz saptar."⁴⁵⁴

Üçüncü Olağanüstü Genel Kurul'da yönetimi Cemil Çakır başkanlığında Cemil Çakır ekibi devralmıştır ve bu ekip 1975-1976 döneminde görev yapmıştır. Cemil Çakır ekibinde Devrimci Demokratik Birlik (Kurtuluş) ile Demokratik Merkezîyetçiler (TSİP) ittifak yapmıştır.

4.6.2.3. 1975'ten 1976'da Yapılan 3. Olağan Kongre'ye Giden Süreç: Cemil Çakır Ekibi'nde Ayrışmalar

Sol içinde ayrışmaların derinleşmesi TÖB-DER içindeki fikir ayrılıklarını, çatlakları da derinleştirmiştir. TSİP, Dev-Yol, Kurtuluş ve Kürt muhalefetinden gruplar TÖB-DER içinde etkili olmaya başlamışlardır. Cemil Çakır ekibinin görev yaptığı sürede bu ekipte de kutuplaşmalar olmuştur.⁴⁵⁵

4.6.2.3.1. 6 Aralık 1975 Mitingi'nin Yapılıp Yapılmaması Üzerine Çıkan Tartışmalar ve Cemil Çakır Ekibi'nin Dağılması

6 Aralık 1975 tarihinde faşizme karşı bir miting örgütlenmesi kararı alınmıştır. Mitingin yapılması kararı alınmakla birlikte mitingin Milliyetçi Cephe Hükümetleri döneminde onların tehdidi altında gerçekleştirileceği gerçeğinden dolayı mitingin güvenliğinin sağlanıp sağlanamayacağı ve bu sebeple mitingin iptal edilip edilmemesi üzerine çıkan tartışmalar Cemil Çakır ekibinin bölünmesine sebep olmuştur. Burada TİP-TSİP-TKP yanlıları geri adım atarak mitingin iptalini isterken Cemil Çakır'ın da içerisinde bulunduğu diğer gruplar mitingin yapılmasını istemişlerdir. Mitingin iptalini isteyen ekip içerisinde bulunan Birlik Dayanışmacılar (TKP) komünistlerin bazı durumlarda burjuvazinin bazı demokratik ve parlamenter gruplarını savunmak zorunda kalabileceklerini belirterek bunun burjuvazinin kurumlarına sahip çıkmak anlamına gelmediğini ifade etmiştir. Bu kurumlar faşizmi önlemek ve demokratik ve anti-faşist güçleri daha geniş ölçüde bu mücadeleye

⁴⁵³ "TÖB-DER 4. Olağan Kongre Çıkmazını Taban Çözecektir", **Halkçı Eğitimciler** (Aralık 1978): 6.

⁴⁵⁴ "Görüşlerimiz", **age**, 70.

⁴⁵⁵ İsmet Yalçinkaya Cemil Çakır ekibi içerisinde yer almış, 1975-1976 yönetiminde genel başkan yardımcılığı yapmıştır. Cemil Çakır ekibi içerisinde çatlaklara sebep olan 6 Aralık 1975 mitinginin yapılıp yapılmaması üzerine çıkan tartışmalardır.

yöneltmek amacıyla savunulur. İktidarın en gerici ve faşizan güçlerin elinde olduğu MC hükümetleri döneminde mitingde çıkabilecek olaylar neticesinde hükümetin sıkıyönetim ilanıyla devrimci güçlere yüklenmesine vesile olmamak için TÖB-DER'in yurt çapında gerçekleştirmeyi planladığı “faşizme, pahalılığa ve kıyımlara” karşı gösterilerin iptali gerekli görülmüştür.⁴⁵⁶

6 Aralık 1975'te “faşizme, pahalılığa ve kıyımlara” karşı yapılması planlanan eylemler MC Hükümeti'nin tehdidi altında bulunduğu gerekçesiyle iptal edilmiştir. TÖB-DER içerisinde eylemin iptalini gerekli görenler MC Hükümeti'nin tehdidi altında bulunan bir ortamda böylesi bir eylem yapmada ısrar etmenin ancak öğretmen hareketini güçsüzleştireceğini ve eylemcileri zor bir duruma sokacağını iddia etmektedir. Bahsedilen dönemde TÖB-DER Genel Başkanı olan Cemil Çakır eylemin iptal edilmemesi gerektiğini düşünmektedir ve süreci şu şekilde yorumlamıştır:

“Kanımca, 6 Aralık eylemlerinin maddi hayata geçirilemeyişinin en önemli nedeni, örgüt yönetiminde bu ve benzeri konularda bir bütünlüğün olmayışı, destekleyen kuruluşların desteklerini çektiklerinde, karşı güçlerin antidemokratik bir tutum içine girip eylemi engellemeye kalktıklarında nasıl bir tavır takınacağımızın gündemimize gelmeyişi, getirilemeyişi idi.”⁴⁵⁷

Özetle ifade etmek gerekirse; 6 Aralık eylemlerine karar verilmesi ve sonrasında eylemlerin iptali sürecinde örgüt içinde anlaşmazlıklar olmuştur.⁴⁵⁸ Bu anlaşmazlık Merkez Yürütme Kurulu'nda önemli bir ayrışma yaratmıştır ve Merkez Yürütme Kurulu bu ayrışma hattı sebebiyle birlikte çalışamaz hale gelmiştir. Örgüt yönetimindeki düğümlenme hali ancak yeni bir genel kurulun toplanıp sürecin eleştirilmesi ve yeni bir yönetimin seçilmesi ile aşılabilmektedir.

4.6.2.3.2. Üçüncü Olağan Genel Kurul'a Giderken TÖB-DER İçindeki Grupların Yayınları Üzerinden Örgüt İçi Mücadele Hatları

Üçüncü Olağan Genel Kurul sürecinde ittifaklar oluşturulurken 1970'ler Türkiye sol gruplarının bölünmesinde Sovyetik grup içerisinde yer alan TİP, TSİP ve TKP'nin TÖB-DER içindeki grup temsilcileri Demokrasi İçin Birlik (TİP), Halkçı Eğitimciler (CHP) ile ittifak kurarken, Demokratik Merkezîyetçiler (TSİP), Özgürlük Yolu ekibiyle ittifak kurmuştur. Birlik Dayanışma Ekibi (TKP) ikinci ittifakı

⁴⁵⁶ A. Saydan, “Türkiye’de Sınıf Savaşı’nda Gelişmeler”, *Yeni Çağ*, s.11 (1975): 1018.

⁴⁵⁷ TÖB-DER 1975-1976 Çalışma Raporu (1976):19.

⁴⁵⁸ *age*, 42.

desteklerken, Maocu gruplar birinci ittifakı desteklemiştir. Devrimci Öğretmen (Dev-Yol) ile Devrimci Demokratik Birlik (Kurtuluş) ekibi ise ayrı ayrı yönetime aday olmuştur. Mücadele biçimlerinde ve meslek örgütü-siyasal alan ilişkisi meselesinde benzerlikler gösteren Sovyetik grup içerisinde yer alan TİP, TSİP ve TKP arasında bir mevzi yarışı mevcuttur.⁴⁵⁹ Bununla birlikte dönem boyunca sol çatışmalar ve gruplaşmalarda kendisini gösteren Çin-Sovyet çatışmasının yansımaları gruplar arasındaki bir diğer mücadele hattıdır. Bununla birlikte mücadele yöntemleri ve bir meslek örgütünün görevi ve işlevi tartışması açısından farklı yerlerde durduklarını iddia eden Sovyetik grup ile Dev-Yol (TÖB-DER içinde Devrimci Öğretmen) ekibi arasında bir anlaşmazlık mevcuttur.⁴⁶⁰

24-26 Temmuz 1976 tarihinde gerçekleştirilmiş olan 3. Olağan Genel Kurul'a gidilirken Halkçı Eğitimcilerle (CHP) ittifak yaparak yönetime aday olan Demokrasi İçin Birlik grubu (TİP) "örgüt, örgütlenme, kitle örgütleri ve demokrasi mücadelesi" ile ilgili görüşlerini yayınladığı broşürde açıklamıştır.⁴⁶¹ Dünya, Türkiye ve sınıflar arası durumlar üzerine analiz yapmak örgütün politikasını belirlemede de temel bir yerde durmaktadır. Buna göre; içerisinde bulunulan dönemin "... temel siyasal olgusu, kapitalist sistem-sosyalist sistem mücadelesidir."⁴⁶² Sınıflar arası durumlar üzerine analiz yapmak ve dönemin temel mücadele hattını belirlemeye çalışmak Çin-Sovyet çatışmasının Türkiye soluna yansımalarının etkisidir. Emperyalizm tanımı ve bunun üzerinden baş düşman ve mücadele sürecinde ittifak kurulabilecek sınıflar vb. tartışmalar içerisinde bulunulan dönemde sıkça yapılmaktadır.

⁴⁵⁹ TSİP, TİP'in TÖB-DER'in 1976'da yapılan 3. Olağan Genel Kurulu'nda ve Bursa Kongresi'nde Maocuların desteğini almasını "Ayrıca Anadolu'da bilimsel sosyalist hareketten en fazla etkilenen demokratik kitle örgütü olan TÖB-DER'de TİP sempatanları yok denecek kadar azdırlar, varolan delegeler de TİP'in ilkesiz tutumunun kurbanı olarak yeri geldiğinde Mao'cuların desteğini almakta çekinmemektedirler." sözleriyle eleştirmektedir. "Küçük Hesaplar, İşçi Sınıfının Değil Küçük Burjuvazinin Politikasını Belirler.", **Kitle Dergisi**, s.152 (21 Mart 1977): 12. Bursa mitinginde bazı İGD'lilerin TİP'lilere saldırması sonucunda TİP'in yayın organı olan Yürüyüş dergisinin İGD'lileri faşistlerle bir değerlendirmesi ve "beslemelik"le suçlaması TSİP çizgisi tarafından şu sözlerle eleştirilmektedir: "İGD'liler kimin, neyin beslemesidir? Böyle şiddetli bir pervasızlık, anti-komünizm kokan ve Maocu ağızları fazlasıyla anımsatan tutum, gerçekte Yürüyüş'çülerin şirazedden çıktığının bir belirtisiydi. Aynı ay içinde TİP yandaşları TÖB-DER'de Maocularla zımnî işbirliği yapmış, Yürüyüş ise bunu işçi sınıfı sosyalistlerine yıkmak istemiş, başaramayıp rezil olmuştur." "Yürüyüş Her Yolu Mübah Sayıyor.", **Kitle dergisi**, s.132 (25 Ekim 1976): 5-6.

⁴⁶⁰ Halkçı Eğitimcilere göre; 1975 sonrasında iç çekişmelerin başlamasının sebebi yönetimi oluşturan gruplar tarafından öğretmen örgütçülüğünün yanlış ele alınmasıdır. Örgüt içi çekişmeler giderek grupçuluğa dönüşmüştür. Yöneticiler de "dar grupçu tavırlar" sergileyerek öğretmen örgütü kitleesindeki grupçu eğilimleri arttırmaktadır. "TÖB-DER 4. Olağan Kongre Çıkmazını Taban Çözecektir", **Halkçı Eğitimciler** (Aralık 1978): 7-8.

⁴⁶¹ 3. Olağan Genel Kurul'a Giderken, **Demokrasi İçin Birlik** (Temmuz 1976), 3.

⁴⁶² **age**, 3.

Broşürün ilerleyen kısımlarında çalışmamızın temel meselesi olan bir demokratik kitle örgütünün ya da bir meslek örgütünün görevi ve işlevi ve bunun üzerinden siyasal alanla kurması gereken ilişki üzerine bir anlamda Demokrasi İçin Birlik ekibinin (TİP'in) görüşlerine yer verilmiştir. Bir demokratik kitle örgütünün sahip olması gereken nitelikler şu şekilde ifade edilmiştir:

“Örgütlenme alanı geniş olmalı ve koşullarının elverdiği oranda herkese açık tutulmalıdır. Dayandığı tabanın somut sorunlarıyla ilgilenmeli, onların daha iyi yaşama ve çalışma koşullarına kavuşması için mücadele etmeli, demokratik haklarını savunmalıdır. Aynı zamanda demokratik kitle örgütü dar anlamda meslek sorunlarıyla kendini sınırlamayıp ülkenin tüm sorunlarıyla ilgilenmeli sömürü düzeninden kurtuluşun meslek örgütleriyle sağlanmayacağını üyelerine anlatmalı, anti-faşist, anti-emperyalist karaktere sahip olmalı, demokratik merkezîyetçilik ilkesini benimseyip uygulamalıdır.”⁴⁶³

Burada dikkat edilmesi gereken vurgu tüm dönem boyunca yapılan tartışmalarda da sıkça yerini alan bir demokratik kitle örgütü ile bir siyasi partinin amaçlarının ve dolayısıyla mücadele biçimlerinin farklı olduğudur.⁴⁶⁴ “Sömürü düzeni”nden kurtuluş ancak işçi sınıfının siyasi partisinin öncülüğünde gerçekleşebilir. Kitle örgütlerinin verdikleri mücadele sonucunda elde edilen kazanımlar kitle örgütünün yapısı, örgütlenme biçimi, mücadele yöntemleri vs. gereği kısıtlı kalmaya mecburdur ve fakat kazanımlardan kalıcı sonuçlar alabilmek için kitle örgütü mücadelesini politik mücadeleden soyutlamamalıdır.⁴⁶⁵ Broşürde yine dönem boyunca tartışılan önemli bir başlığa yer verilmiştir: Kitle örgütlerinin siyasi partilere karşı örgütsel bağımsızlığının gereği. Bu en temelde kitle örgütlerinin üyelerinin politik yakınlıkları bakımından heterojen bir yapıya sahip olmaları sebebiyle gerekli görülmektedir. Bu, kitle örgütünün dar mesleki çıkarları içerisine gömülmesi anlamına gelmez. Ekonomik-mesleki sorunlar kapitalizmin varlığı ile ilgili olduğuna göre ekonomik mücadele politik mücadeleden ayrılmaz.

“Örgütsel bağımsızlık ille de siyasal partilerin söylediklerinden ayrı şeyler söylemeyi gerektirmez. Doğruluğu pratikte denenmiş görüşlerin, kitle örgütlerince de benimsenmesini, örgüt bağımsızlığını zedeleyici bir kanıt saymak yanlıştır. Böylesi bir tavır, kitle örgütlerini siyasetten soyutlamaya ve çeşitli sapmaların (pasifizm, reformizm, maceracılık) kucağına düşürür.”⁴⁶⁶

⁴⁶³ age, 5.

⁴⁶⁴ “... demokratik kitle örgütlerinin mücadelesi bir iktidar mücadelesi değildir.”, 3. Olağan Genel Kurul’a Giderken, age, 7. “...demokrasi mücadelesi yalnızca dar politik anlamda yürütülen bir uğraş değildir. Zaten mücadeleyi özellikle bu planda yürütmek demokratik kitle örgütlerinin değil, politik örgütlerin görevidir.” 3. Olağan Genel Kurul’a Giderken, age, 10.

⁴⁶⁵ 3. Olağan Genel Kurul’a Giderken, age, 5.

⁴⁶⁶ age, 6. “Bir kısım maceracı, goşist unsurlar da “bağımsızlık”, “tarafsızlık” sözlerini dillerinden düşürmezler. Davranışlarıyla bilime karşı çıkan maceracı unsurlar, kitle örgütlerini iktidara yönelik hareketin araçları haline getirmeye, onu bir parti gibi kullanmaya kalkarlar.” Dönemin örgütler arası politik dili üzerinden bakıldığında burada bir Dev-Yol eleştirisi olduğu söylenebilir. TÖB-DER içerisindeki grupların çıkardığı broşürlerin hemen hemen hepsinde broşürün çizgisinde olmayanlar

Broşürde demokrasi mücadelesinde TÖB-DER'in işlevi de tanımlanmıştır:

“TÖB-DER her mesleki demokratik kitle örgütü gibi, kendi kitlesinin haklarını, çıkarlarını savunmak, özel taleplerini tüm emeğiyle geçinenlerin genel demokratik mücadelesiyle bütünleştirmek, ülkemizin politik koşulları ve gidişi ile ilgilenmek ve bu alanda tavır almak zorundadır.”⁴⁶⁷

Bununla birlikte TÖB-DER'in bir meslek örgütü olarak sahip olduğu görevler ile onun içerisinde “ilerici, yurtsever ve sosyalist unsurları barındırması” arasında bir çelişki olmamalıdır. Daha genel politik mücadele hattının yanında TÖB-DER'in mücadele alanı küçümsenmemelidir.⁴⁶⁸

Broşürde genel olarak Demokrasi İçin Birlik ekibinin (TİP) konumlanış biçimi ve bunun üzerinden TÖB-DER'i koyduğu yer üzerinde durulmakla birlikte TÖB-DER'in içerisinde politik olarak değişik görüşlere sahip üyelerin varlığının bilinciyle 3. Olağan Genel Kurul sürecindeki olmasını istedikleri ittifak hakkında ipucu da verilmiştir:

“Somut eylem programları etrafında anlaşabilen ilericiler, demokratlar ve sosyalistler TÖB-DER'in yönetimine gelmelidir. Önümüzdeki dönemde böyle bir birliğin sağlanması en önemli sorundur. (...) Birliğin kalıcı olması, sağlıklı olması, en geniş tabana dayanmasıyla mümkündür. (...) Demokrasi mücadelesine inanmayan, örgüt bütünlüğünü sarsıcı, yıpratıcı, iyi niyetten tümüyle yoksun, maceracı, goşist hiçbir eğilim ile ortak yanımız yoktur. Bunlarla birlikte olmamız da söz konusu değildir.”⁴⁶⁹

3. Olağan Genel Kurul'dan önce Demokratik Merkezîyetçiler (TSİP) tarafından yayınlanan TÖB-DER'in işlevinin konu edildiği broşürde “...sosyal mücadele içinde sınıfsal yapıları, örgütleniş biçimleri ve işlevleri farklı çeşitli örgütler”in olduğu belirtilerek siyasal örgütler ve demokratik kitle örgütleri ayrı ayrı ele alınmıştır.⁴⁷⁰ ‘Sermaye sınıfına’, ‘faşizme’ ve ‘emperyalizme’ karşı verilen mücadelede ‘siyasi örgütlerle’, ‘kitle örgütlerinin’ yeri ve işlevi farklıdır.⁴⁷¹ Siyasal örgütler “doğrudan bir siyasal iktidar değişikliğini amaçlayan örgütlerdir.”⁴⁷²

particilik yapmak ve kitle örgütünü bir parti gibi görmek ve kitlenin bu şekilde kullanılması üzerinden eleştirilmektedir.

⁴⁶⁷ “Bu mücadele halkalarının genel demokrasi mücadelesi içinde bütünleşebilmeleri, öncelikle kitlelerin kendi örgütlerinde toplanmalarını zorunlu kılar.” 3. Olağan Genel Kurul’a Giderken, *age*, 9.

⁴⁶⁸ *age*, 10.

⁴⁶⁹ *age*, 13-14.

⁴⁷⁰ TÖB-DER'in İşlevi, *Demokratik Merkezîyetçiler* (Şubat 1976), 3.

⁴⁷¹ *age*, 5.

⁴⁷² *age*, 3.

Demokratik kitle örgütlerinin⁴⁷³ görevleri, siyasi örgütlerden farklılığına dikkat çekilerek, şu şekilde tanımlanmıştır:

“Amaçları temsil ettikleri kitlenin ekonomik demokratik hak ve çıkarlarını sermaye sınıfına karşı korumak geliştirmek ve bunları savunmaktır. Siyasal iktidarı ele geçirmek gibi bir amaçları yoktur. Bütün toplumu temsil etmedikleri için tüm toplum adına değil, temsil ettikleri ve örgütlemeyi amaçladıkları kitle adına hareket ederler. (...) taban yapıları nasıl olursa olsun bütün demokratik kitle örgütlerinin ortak iki özelliği vardır: Aynı ya da birbirine yakın meslekten kişilerce kurulmaları, temsil ettikleri tabanın ekonomik-demokratik, mesleki hak ve özgürlüklerini korur ve geliştirir olmaları.”⁴⁷⁴

Meslek örgütlerinin üyelerinin emekten yana tavır alabilir olmakla birlikte işçi sınıfından farklı bir yerde olduğunun vurgulandığı broşürde üyelerin farklı sosyal tabakalardan olabileceği gerçekliğinden hareketle örgüt bütünlüğünün sağlanması için mücadelenin örgütü bir arada tutan ekonomik, demokratik ve mesleki çıkarlar üzerinden yürütülmesi gerektiği vurgulanmıştır.⁴⁷⁵ Yasal sınırlılıklar içerisinde bulunan kitle örgütleri-meslek örgütleri bu yasal sınırların genişletilmesi için mücadele etmelidir. Örneğin; TÖB-DER’in öğretmenler, memurlar, kamu çalışanları için grevli, toplu sözleşmeli sendika hakkını savunması ve bunun için mücadele vermesi yasal sınırların genişletilmesi amacını taşımaktadır. Bununla birlikte daha önce belirtildiği üzere bir meslek örgütü üyelerinin ekonomik, özlük ve demokratik hakları için mücadele yürütür.⁴⁷⁶

Bir kitle örgütünün yeri ve işlevinin tanımlanmaya çalışıldığı Demokratik Merkezîyetçiler tarafından çıkarılan broşürde demokratik kitle örgütlerindeki ‘yanlış eğilimlere’ de değinilmiştir. Ele alınan ‘yanlış eğilimler’ örgüt içi mücadeleler hususunda ipuçları barındırmaktadır. Buna göre “kitle örgütlerinin sosyal mücadelesini, sadece ekonomik mücadele ile sınırlayan eğilimler” ile “kitle örgütlerine gücünün üzerinde görev yükleyen GOŞİST eğilimler” de yanlış olarak tarif edilmektedir.⁴⁷⁷ Buna göre; bir meslek örgütüne siyasi parti görevi yüklemek eğilimi o meslek örgütünün kitle tabanından kopmasına neden olabilir.⁴⁷⁸ TÖB-

⁴⁷³ TÖB-DER’i tanımlamak için metin boyunca kendi ifadelerimi kullandığım yerlerde “meslek örgütü” kavramını kullanmakla birlikte dönemin kendi metinlerinde çokça demokratik kitle örgütü kavramına yer verilmiştir. Bu sebeple bu kavram da kullanılmaktadır.

⁴⁷⁴ TÖB-DER’in İşlevi, *age*, 4.

⁴⁷⁵ *age*, 5.

⁴⁷⁶ *age*, 6.

⁴⁷⁷ *age*, 7. Goşist eğilimlerde olduğu iddia edilenlerle ilgili örnek verilmiştir: “Son günlerde aralarında Tunceli ve Urfa gibi illerinde (yazım yanlış alıntıdandır) bulunduğu 12 TÖB-DER şubesi adına yayınlanan bildiri bu açıdan kaygı vericidir.” (Bildiriye arşivlerde ulaşamadım.) *age*, 8.

⁴⁷⁸ *age*, 9. Bu bir diğer anlamıyla bir meslek örgütünün sosyal mücadele içinde yer almakla birlikte onun örgütleyici olamayacağının belirtilmesidir. *age*, 10.

DER'in yapması gereken sosyal mücadeledeki yerini ve işlevini doğru tarif ederek gücünü olduğundan fazla ya da az görmemesidir.⁴⁷⁹ “Diğer sorunların çözümünde başarılı olmak için başarıyla sonuçlanan bir ekonomik mücadelenin ve ekonomik bakımdan güçlü bir örgütün gerekliliği unutulmamalıdır.”⁴⁸⁰ Broşürde TÖB-DER yönetiminde ayrılıkların oluşmasına ve örgütün yönetilemez hale gelmesine sebep olan 6 Aralık eyleminden bahsedilmiştir. Demokratik Merkezîyetçiler ekibi (TSİP) 6 Aralık eyleminin MC Hükümeti'nin tehdidi altında iptal edilmesini doğru bulan tarafta yer almaktadır.

“... eylemin biçimini, niteliğini ve sınırlarını saptamak başlı başına bir sorundur. (...)Biz bu anlamda iptale olumlu gözle bakarak şu dersleri çıkarmayı ve bundan sonraki eylemlerde şunlara dikkat etmeyi öneririz. Kamuoyu oluşturmadaki yetersizlik, diğer demokratik örgüt ve kuruluşlarla önceden sıcak ilişkilerin geliştirilmesi ve (ve) eylem alanlarının daha sınırlı tutulması edindiğimiz derslerdir. Daha önemlisi yapılacak eylem öncelikle kendi kitle tabanımızı harekete geçirir nitelikte olmalıdır.”⁴⁸¹

“Halkın kendi örgütleri böyle bir kararı almamışsa, somut şartlarda bir eksiklik var demektir. Bu eksikliği TÖB-DER kapatamaz. Yapacağı şey somut şartları doğru değerlendirmek kararlarında “öğretmeni” birinci plânda tutmak, kendi gücünün yeteceği eylem biçimleri saptamak, zaten sınırlı olan güçlerini dağıtmamaktır.”⁴⁸²

TÖB-DER Ankara Şubesi'nin Genel Merkez'in aldığı karara karşı gelmesi disiplinsizlik olarak nitelendirilip eleştirilmiştir. Öğrencilerin de katılımıyla Genel Merkez'in işgal edilmesi “demokratik merkezîyetçilik” ilkesine aykırı olarak görülmüştür. Broşürde belirtildiği üzere, Genel Merkez işgaline katılanlar daha sonra özeleştirî yapmıştır fakat Ankara Şubesi Başkanı'nın “Genel Merkez gerekirse basılır, ben de olsam aynı şeyi yapardım” ifadesi eleştirel bir biçimde olayın devamı ile ilgili kısma dâhil edilmiştir.⁴⁸³ Yurtsever Devrimci Birlik ekibinin (Halkın Kurtuluşu) çıkardığı broşürde eylemliliklerle ilgili Genel Merkez eleştirisi yapılmıştır. Örgütün güçlenmesinin somut hedeflere yönelik somut eylemlilikler ile

⁴⁷⁹ TÖB-DER'in gücünün abartılması ile ilgili olarak Genel Başkan Cemil Çakır'ın TÖB-DER gazetesinin çıkış gerekçesi ile ilgili “Bu karar ÜLKEMİZİN ve HALKIMIZIN kurtuluşu açısından çok önemliydi.” ifadesi örnek verilmiştir. **age**, 12.

⁴⁸⁰ **age**, 8-9. Bu broşürde de bir meslek örgütünün siyasi parti gibi davranmasının yanlışlığından bahsedilmekle birlikte siyasi örgütlere karşı örgütsel bağımsızlığın korunması gerektiği ve siyasi örgütler arasındaki tartışmanın TÖB-DER'in içine yansıtılmaması gerektiği vurgulanmıştır. Bu çalışmada da özellikle 1974'te yapılan TÖB-DER 2. Olağan Genel Kurulu'ndan sonra Türkiye solundaki tartışmaların TÖB-DER içerisinde de vuku bulduğu iddia edilmekte ve örneklerle açığa çıkarılmaya çalışılmaktadır.

⁴⁸¹ **age**, 10-11.

⁴⁸² **age**, 11.

⁴⁸³ **age**, 12. Öğretmenlerle ve eğitim sorunlarıyla ilgili ve öğretmenleri harekete geçirecek eylemlerin yapılması gerektiği, öğretmenlerin ekonomik-meslek ve özlük sorunlarının küçümsenmemesi gerektiği ve TÖB-DER'in eğitimin düzenlenmesinde yerini alacak şekilde kendisini yetiştirmesi gerektiği de vurgulanmıştır. **age**, 13-16.

sağlanabileceğinin belirtildiği metinde “sürekli eylemsizliği savunan guruplara karşı çıkmak devrimci öğretmenlerin görevi olmalıdır.” denilerek eylemlilikler içerisinde bulunmanın önemi vurgulanmıştır.⁴⁸⁴

“Öğretmen sınıfsal yapısından dolayı yoksul halkın saflarındadır. Çünkü ekonomik ve sosyal bunalımlara, çıkmazlara gömülmüş bir ülkede, öğretmenler tek başlarına kendilerini kurtaramazlar.”⁴⁸⁵

Broşürde TÖB-DER Ankara Şubesi aktif mücadele yürütemediği, ilçelerle ve diğer TÖB-DER şubeleriyle ve Ankara’daki diğer demokratik kitle örgütleriyle ilişki kuramadığı gerekçeleriyle eleştirilmektedir. Bununla birlikte Ankara Şubesi’nin Genel Merkez içerisindeki sorun ve tartışmalardan kendisini ayıramadığı da eleştiriler arasındadır. Örneğin; 5 Aralık 1975 tarihinde 6 Aralık’ta yapılacak eylemle ilgili Genel Merkez’in eylemin iptali kararına karşı bir yazı yayımlanırken eylemin yapıldığı gün eylemin iptal kararının doğru olduğu belirtilmiştir.⁴⁸⁶ Bunun yanı sıra broşürde Ankara Şubesi “sosyal faşist tavrın en açık örneği”ni göstermek sebebiyle eleştirilmektedir. Dünya sosyalist hareketinin belli bir kısmının kaynaklarının, ki burada Çin Komünist Partisi eğilimli kaynaklar kastedilmektedir, Ankara Şubesi kütüphanesine dahi alınmamasının “katı merkeziyetçi” bir tavır olduğu ifade edilmiştir.⁴⁸⁷

Yayınlanan diğer broşürlerle paralellik gösterir bir biçimde Yurtsever Devrimci Birlik ekibinin broşüründe de TÖB-DER’in işlevinin tarif edilmeye çalışılmıştır. Broşürde belirtildiği üzere; TÖB-DER’in ikili bir işlevi vardır. Buna göre:

“Birincisi üyelerinin ekonomik demokratik haklarını geliştirmek için mücadele vermek, yeni mevziler kazanmak, ikincisi sınıfsal mücadeleye, ulusal kurtuluş mücadelesine katkıda bulunmak, sınıfsal bilincin yayılmasına yardımcı olmak.”⁴⁸⁸

“TÖB-DER’in siyasal bir parti değil, demokratik bir kitle örgütü olduğu gerçeğini kavramak gerekir. Ekonomik-demokratik meslek örgütlerinin parti işlevini üstlenmesi ya da siyasî bir parti gibi gösterilip yorumlanması yanlıştır. Bu yanlış görüşler örgütümüzü pasifizme götürür. Örgütün ve son tahlilde kitlenin burjuvazinin yedek gücü haline gelmesine yol açar. (...) Türkiye solundaki toz duman ortadan kalkıp doğru siyasî çizgi belirginleşene dek taktik olarak bağımsızlığını korumak gerekir. (...) “Demokratik merkeziyetçi grubun” yanlış düşüncelerine karşı şu cevabı vermek zorundayız: Proleteryanın partisi bir tane olur, güçlü olur, kadroları olur, asgari siyasî programı olur ve kitlelerle organik bağları olur. (...) TÖB-DER herhangi bir partinin yan örgütü değildir. (...) Farklı görüşlerin TÖB-DER’in tabanında

⁴⁸⁴ TÖB-DER Yurtsever Devrimci Birlik 1976-1977 Çalışma Programı Taslağı ve İlkeleri, Ankara, Mart 1976, s. 7.

⁴⁸⁵ *age*, 9.

⁴⁸⁶ TÖB-DER Yurtsever Devrimci Birlik 1976-1977 Çalışma Programı Taslağı ve İlkeleri, Ankara (Mart 1976), 10.

⁴⁸⁷ *age*, 11.

⁴⁸⁸ *age*, 11-12.

bulunuşu doğaldır. Fakat farklı ideolojik görüşlere sahip çıkanların TÖB-DER'in yapısı ve işlevini iyi kavraması gerekir. Bölücü, Örgüte zarar verici tavırlara girmemek ve aynı çatı altında birleşmek zorunluluğu vardır.”⁴⁸⁹

TÖB-DER'in yeri-işlevi ve görevlerinin tarif edilmesinden sonra TÖB-DER Genel Merkezi'nin 6 Aralık eylemlerine karar verirken kendi öz gücünden ziyade diğer demokratik örgütlere güvendiği ve iptal kararına gerekçe olarak diğer demokratik kitle örgütlerinin kararsız bir tavır içerisinde olduklarının öne sürüldüğü ve bunun yanlış bir davranış olduğu belirtilmiştir. Bununla birlikte tabanın eylemin yapılması hususunda kararlı ve tutarlı olduğu ama TÖB-DER içerisinde bulunan Yurtsever Devrimci Birlik ekibi dışındaki grupların Genel Merkez'e yazılı bildiriler vererek Genel Merkez'in kararsızlığını körüklediği ve sonucunda öncelikle eylem yapılması planlanan illerin 15'ten 8'e düşürüldüğü ve sonra da eylemin iptal edildiği belirtilmiştir.⁴⁹⁰

3. Olağan Kongre öncesinde Devrimci Demokratik Birlik (Kurtuluş) ekibinin yayınladığı program taslağında ise, dünya ve ülkenin siyasal durumu ile ilgili genel bir analiz yapılmıştır. Bununla birlikte program taslağında mücadele hattı ve biçimi ve bunun üzerinden de genelde bir meslek örgütünün özelde de TÖB-DER'in sosyalist mücadelede ve halkların kurtuluş mücadelesindeki yeri ve işlevi tarif edilmiştir. TÖB-DER yönetimine çeşitli eleştirilerin de yer aldığı program taslağında temel olarak TÖB-DER içerisinde birliğin sağlanması Türkiye solunun birliğine bağlanmaktadır.

“Fakat bugün, Sosyalizm, dünya çapında daha etkin olmasını engelleyen bir bunalım içindedir. Bu bunalım, Sosyalist kampın içindeki çelişkilerden kaynaklanmaktadır. Bu çelişkilerin ulaştığı nokta bugün ne olursa olsun, biz bu çelişkilerin antagonist (uzlaşmaz) bir çelişki haline dönüştüğünü kabul etmiyoruz. Bu bunalım Çin-Sovyet çatışmasından kaynaklanmaktadır. ... Yalnız belirtmek istediğimiz; uluslararası planda bu bölünmeye uygun olarak, geri bırakılmış ülkelerde de soruna bu ikilemden birinin içinde yer alarak çözüm getirmeye çalışanların olduğudur.”⁴⁹¹

Çin-Sovyet çatışmasının eleştirildiği ve bunun uzlaşmaz bir çatışma olmadığının vurgulandığı program taslağında Devrimci Demokratik Birlik ekibi kendi durdukları yeri şu şekilde tarif etmiştir:

“Bir ülkedeki devrimci hareket elbette dünya devriminin bir parçasıdır ve bir ülkenin devrimcileri elbette ki bu sorun karşısında tavır almak zorundadırlar. Zaten biz ne “hakem” rolündeyiz, ne de “orta yolcu”yuz. Tam tersine biz de tarafız. Devrimci ilkelerin bugün günümüz pratiğinde tutarlı bir mücadele ile savunulmasından yanayız.”⁴⁹² “Bizce dünya

⁴⁸⁹ age, 15.

⁴⁹⁰ age, 21-23.

⁴⁹¹ TÖB-DER İçin İlkeler ve Program Taslağı, **Devrimci Demokratik Birlik** (1976), 7.

⁴⁹² age, 7.

halklarının baş düşmanı, yukarıda da vurguladığımız gibi başta A.B.D. olmak üzere diğer Emperyalist-Kapitalist ülkelerdir.”⁴⁹³

Program taslağında sosyalistlerin bir meslek örgütü ile kurmaları gereken ilişkinin biçimine de yer verilmiştir. Buna göre; sosyalistlerin meslek örgütlerinin önemini kavramış oldukları ve onların meslek örgütlerinde kendi siyasal görüşlerinin hâkim olmasını istemelerinin doğal olduğu belirtilmiştir. Fakat örgüt içerisinde öncelikle o meslek örgütünün “gerçek bir meslek örgütü” niteliğini kazanması için mücadele edilmelidir. Sosyalist hareketler ve sosyalistler örgütü kendilerine rakip olarak görmemeli ve onun örgütsel bağımsızlığına ve demokratik merkezîyetçilik ilkesine saygılı olmalıdır.⁴⁹⁴

Birlik ve Dayanışma ekibinin 3. Olağan Genel Kurula çağrı amacıyla çıkardığı bildiride Türkiye siyasetinin genel durumundan ve faşizm tehlikesinden bahsedilerek faşizme karşı örgütün içte güçlü olmasının gerekliliği vurgulanmıştır.

“Bilinçli etkinliğimizle, birlik ve dayanışma gücümüzle örgütümüzde kenetlenerek mücadeleye katılmamız gerekiyor. Oysa, faşist tırmanışa yardımcı olan, işçi sınıfına ters bozguncu akımların örgütümüzdeki uzantıları yığınsal birliğimizin temellerini kundaklamak için ellerinden gelen her şeyi yapıyorlar.”⁴⁹⁵

Örgüt içi hiziplerden bahsedilen Birlik Dayanışma Programı’nda ise bu hiziplerin işçi sınıfı içerisinde taban bulamadıkları için öğretmen örgütüne yerleşmeye çalıştıkları belirtilmiştir. Birlik ve Dayanışma ekibinin amacının öğretmen örgütü içerisindeki bu ayrışmalara son vererek öğretmenler ile işçi sınıfı ve tüm diğer “ulusal demokratik güçler”in birliğini sağlamak olduğu ifade edilmiştir.⁴⁹⁶

Çalışanların ekonomik-demokratik hakları için sendikalarda örgütlendiklerinin belirtildiği programda memurların ve onların içerisinde öğretmenlerin sendikalaşma hakkından yoksun bulundukları için derneklerde örgütlenerek ekonomik-demokratik hakları için mücadele verdikleri belirtilmiştir. Memurların grev ve sendikal hakları için mücadelesi “emekçilerin sendikal birliği mücadelesinin bir parçası” olarak görülmektedir. Bu durumda

“Emekçilerin sendikal birliği, işçilerin ve emekçilerin tümünün işçi sınıfının ekonomik-sınıf örgütünde toplanmaları demektir. Bu mücadelenin öncülüğünü DİSK yürütüyor. Bizim örgüt olarak kendi başımıza sendika ve grev hakkımızı almamız mümkün değildir. Doğru olan sendika ve grev hakkı mücadelemizi, emekçilerin sendikal birliği mücadelesi ile bütünleştirmek, bu mücadelede işçi sınıfının koyduğu hedeflere uygun davranmaktır.”⁴⁹⁷

⁴⁹³ age, 8.

⁴⁹⁴ age, 26.

⁴⁹⁵ TÖB-DER 3. Olağan Genel Kurulu İçin Birlik ve Dayanışma Çağrısı (1976), 3.

⁴⁹⁶ age, 5.

⁴⁹⁷ age, 15.

Belirtmek gerekir ki yukarıdaki ifadede ilerleyen dönemde tartışmalar içerisinde yer alan işçi sınıfının önderliğinde bir ulusal demokratik cephe içerisinde yer alma meselesinden bahsedilmiştir.

4.6.3. Üçüncü Olağan Genel Kurul (24-26 Temmuz 1976)

Cemil Çakır ekibi görev yaptığı 1975-1976 döneminin çalışma raporunu 3. Olağan Genel Kurul'a sunmuştur. 1975-1976 dönemi Çalışma Raporu'nda, 1975'te raporun görüşmeleri sırasında TÖB-DER Bursa Bölge Temsilcisi Ömer Arslan'ın 1975'te yapılan 3. Olağanüstü Kongre sürecinde Cemil Çakır ekibinin yönetime gelmesi sürecini kast ederek "seçimlerde bir adım geri attık, şimdi iki adım ileri atıyoruz" demesi ve çalışma raporu yapıldığı süreçte yönetim kurulunun bu duruma tepki göstermemesi eleştirilmiştir.

Cemil Çakır ekibi yönetimi devraldıklarını ve 3. Olağanüstü Genel Kurul'da alınan kurallar doğrultusunda yönetmeye çalıştıklarını ve fakat bunun engellenmeye çalışıldığını vurgulayarak kendilerinin yönetimde oldukları döneme ait çalışma raporuna karşı oy kullanmıştır. 1975-1976 Çalışma Raporu Genel Başkan Cemil Çakır, MYK ve GYK üyeleri İsmet Yalçinkaya, Ömer Aydın, Hasan Yiğit, Mustafa Demir ve Ramazan Çavdar tarafından reddedilmiştir.⁴⁹⁸

Cemil Çakır Ekibi 3. Olağan Kongre'ye sunulan 1975-1976 Çalışma Raporu'nda, 1975-1976 dönemi Çalışma Raporu'na karşı oy kullanmalarının gerekçesini açıklamıştır. Çakır'ın yaptığı açıklama örgüt içi anlaşmazlık ve çatışmaları ve bunların kökenlerini göstermesi açısından önemlidir.

"Ülkemizde işçi sınıfının ve diğer emekçi halk yığınlarının gücüne dayanarak ve ülkenin somut koşullarının tutarlı bir yorumundan hareketle, emperyalizme ve yerli uşaklarına karşı sürdürülen mücadelenin içinde olmaya çalışan devrimcilerle, bu revizyonist ve oportünist çizgiler arasındaki mücadele örgütümüz içinde de en şiddetli biçimde sürmektedir. "Barış içinde bir arada yaşama" ilkesini özünde redderek barışçıl geçiş diye adlandırdıkları revizyonist tezlerine kılıf uydurmaya çalışanların gerçek yüzlerini açığa çıkarmak tüm devrimcilerin en önemli görevleri olmalıdır."⁴⁹⁹

Cemil Çakır, TÖB-DER'in Haziran 1975'te yapılan olağanüstü kongresine "İlkelerimiz ve Çalışma Program Taslağı" adı altında bir broşür sunduklarını ve broşürde "en doğru yol ilkelerde birleşmektir" şiarıyla yönetim görevine talip olduklarını belirtmiştir. Genel Kurul'da göreve geldikten sonra görev talep ederken

⁴⁹⁸ Bu kongrede Behice Boran konuşma yapmak istemiş, ama onun konuşmasına izin verilmemiştir. İsmet Yalçinkaya ile yapılan görüşme, 31.12.2012, Ankara.

⁴⁹⁹ TÖB-DER 1975-1976 Çalışma Raporu, 58.

oluşturulan ilkeler doğrultusunda hazırlanmaya çalışılan 1975-1976 Çalışma Programı görüşülürken Cemil Çakır ekibi için genel yönetim kurulu üyesi ve Bursa Bölge Temsilcisi Ömer Arslan'ın “seçimlerde bir adım geri attık. Şimdi iki adım ileri atıyoruz” demesi ve buna çoğunluğun hiçbir tepki göstermemesi TÖB-DER Genel Kurulu'na saygısızlık olarak görülmüş ve eleştirilmiştir.⁵⁰⁰

Üçüncü Olağan Genel Kurul'a gidilirken TÖB-DER içinde farklı siyasal eğilimlerine göre şu gruplar mevcuttur: Demokratik Merkezîyetçiler (TSİP), Demokrasi İçin Birlik (TİP), Birlik ve Dayanışma ekibi (TKP), Halkçı Eğitimciler (CHP), Özgürlük Yolu (Kürt muhalefetinden).⁵⁰¹ Kongre sürecinde Halkçı Eğitimciler, Demokrasi İçin Birlik, Birlik Dayanışma ve Demokratik Merkezîyetçiler ekiplerine “en geniş tabana dayanan ilkeli, kalıcı ittifak” için çağrı yapmıştır. Özgürlük Yolu ekibinin ittifaka alınmasının istenmesi üzerine Demokrasi İçin Birlik Grubu ittifak içerisinde yer alamayacağını belirtmiştir. Demokratik Merkezîyetçiler ile Özgürlük Yolu grubu anlaşma sağlamıştır. Birlik Dayanışma Ekibi “yönetim bileşiminde istediği sayıyı alamadığı için” ittifak içerisinde yer almamıştır.⁵⁰² Halkçı eğitimcilerin yönetimde temsil edilmesi ise Demokratik Merkezîyetçiler, Özgürlük Grubu ve Birlik Dayanışma tarafından engellenmiştir.⁵⁰³ Bunun üzerine yeni bir ittifak arayan Halkçı Eğitimciler, Demokrasi İçin Birlik ekibi ile ittifak yapmıştır.⁵⁰⁴ Birlik ve Dayanışma Grubu, Gültekin Gazioğlu'nun içerisinde bulunduğu Demokratik Merkezîyetçiler ile Özgürlük Yolu ittifakını, Maocu Gruplar ise Halkçı Eğitimciler ile Demokrasi İçin Birlik ittifakını desteklemiştir. Devrimci Öğretmen (Dev-Yol) ve başında Şaban Sezen'in bulunduğu Devrimci Demokratik Birlik (Kurtuluş) ekibi ise ayrı ayrı yönetime talip olmuştur. Yukarıda bahsedilen gruplaşmalar ile gidilen Üçüncü Olağan Genel Kurul'da Gültekin Gazioğlu başkanlığında iki kümeden oluşan bir ekip olarak Demokratik Merkezîyetçiler Özgürlük Yolu ittifakı, Halkçı Eğitimciler ile Demokrasi İçin Birlik ittifakından 25 oy fazla alarak 201 oyla yönetime gelmiştir. Siyasal nitelikli bir dizi karar alınmış ve örgüt siyaseten daha radikal bir yere çekilmiştir. Üçüncü Olağan Genel Kurul'da

⁵⁰⁰ age, 59.

⁵⁰¹ Özgürlük Yolu'nun siyasal liderliğini Kemal Burkay yapmaktaydı. Yalçinkaya Özgürlük Yolu'nu Kürdistan'ın TİP'i olarak nitelendirdi. Rizgari ve Ala Rizgari ekiplerinin Maoculuğa yakın olduklarını ve DDKD'nin çoğunlukla TKP ile hareket ettiğini belirtti. İsmet Yalçinkaya Görüşmesi, 31.12.2012, Ankara.

⁵⁰² “TÖB-DER 4. Olağan Kongre Çıkmazını Taban Çözecektir”, 8-9.

⁵⁰³ age, 9.

⁵⁰⁴ age, 9.

göreve gelen Gültekin Gazioğlu başkanlığındaki Birlik Dayanışma ekibinin de dışarıdan desteklediği ikili ittifak 1976-1978 döneminde görev yapmıştır.

Gültekin Gazioğlu'nun yönetime geldiği kongre sürecindeki siyasal gruplaşmalara ayrıntılarıyla bakmak, TÖB-DER içindeki sol gruplar arası mücadelenin o dönemki koşullarını ve bu koşulları yaratan örgütsel ilişki ağlarını anlayabilmek ve grupların daha sonraki ittifaklarını anlamlandırabilmek için önemlidir. Ele alınan süreçte sol gruplar arası ittifak ilişkileri o dönemde farklı siyasal gruplarda yer alan kişilerin tanıklıkları üzerinden karşılaştırmalı bir biçimde ele alınmaktadır.

Selahattin Koçak bu süreçte CHP, TİP ve Dev-Yol'un ayrı ayrı liste çıkardıklarını Birlik ve Dayanışma Ekibi'nin (TKP) ise yönetim için bir liste çıkarmayıp Özgürlük Yolu (Kürt Muhalefeti) ile birlikte Gültekin Gazioğlu'nu desteklediğini belirtmiştir. Koçak, burada Gültekin Gazioğlu'nun bu dönemde TSİP'li olmadığını hatta kendilerinin (Birlik ve Dayanışma Ekibi-TKP) oluşturduğu bir liste için onu başkan olarak düşündüklerini belirterek Gazioğlu ile belli bir anlaşmaya da varıldığını sözlerine eklemiştir. Bu ekip Gültekin Gazioğlu başkanlığında, Selahattin Koçak, Rüştü Apaydın, Selami Tığmaç gibi isimlerden oluşmaktadır. Koçak'ın anlatımına göre, Birlik ve Dayanışma ekibi bir liste çıkarsaydı yönetimi alacak güce sahipti, ama TKP Genel Merkezi'nin verdiği direktif doğrultusunda yönetime aday bir liste çıkarılmamış, Gültekin Gazioğlu başkanlığındaki TSİP desteklenmiştir.⁵⁰⁵

Birlik Dayanışma ekibinin kongre bitiminde yayınladığı bildiride Gültekin Gazioğlu başkanlığındaki Demokratik Merkezîyetçiler ittifakının desteklenmesinin sebebi şu şekilde açıklanmaktadır:

“İşçi sınıfımızın yükselen tarihsel sendikal, siyasal ve ideolojik mücadelesinden aldığımız güç ve bunun getirdiği sorumlulukla Demokratik Merkezîyetçiler'e oy vererek onurlu bir davranış içine gireceğiz. Ancak, Demokratik Merkezîyetçilerin savundukları görüş çizgisi son günlerini yaşarken, işçi sınıfımız DİSK'in örgütlediği gösterilerle yüzbinleri alanlarda bir araya gelmekte ve bağımsızlık, demokrasi, barış, toplumsal ilerleme ve sosyalizm mücadelesi yükselmektedir. Yalnız şu bilinmelidir ki, yarın TÖB-DER emin ellere geçecek bu sorumsuz ve bölücü kişilerden hesap sorulacaktır.”⁵⁰⁶

Birlik Dayanışma ekibinin kongre sonrasında yayınladığı bu bildiri 1976-1978 dönemi TÖB-DER içi olası siyasal mücadelenin ipuçlarını vermektedir. Bu

⁵⁰⁵ Selahattin Koçak ile yapılan görüşme, 31.02.2012, Ankara Eğit-Der Lokali. (Selahattin Koçak, Birlik ve Dayanışma Ekibi içerisinde yer almaktaydı.)

⁵⁰⁶ “TÖB-DER 4. Olağan Kongre Çıkmazını Taban Çözecektir”, 10.

dönem bir yandan Çin-Sovyet sosyalizmlerinin Türkiye soluna yansımalarının TÖB-DER'e yansımalarına bir yandan da Birlik Dayanışma ekibinin başta Genel Merkez yönetiminde yer alan Demokratik Merkezîyetçiler olmak üzere tüm diğer gruplarla karşı karşıya gelmesine sahne olacaktır.

Bir dönemeci temsil eden bu genel kurulla birlikte artık örgüt içi ilişkilerde üye-organ ilişkilerinin yerine siyasal kümeler arası ilişkiler ağırlık kazanmakta ve belirleyici olmaktadır.

4.6.3.1. 1976-1978 Dönemi'nde TÖB-DER Genel Merkezi ve Diğer Gruplar ile Birlik Dayanışma Ekibi (TKP) Arasındaki Çatışma

Ele alınacak dönemde TÖB-DER içerisinde iki temel tartışma hattı mevcuttur. Birincisi; faşizme karşı mücadele amacıyla oluşturulan iki cephenin-platformun TÖB-DER içindeki mücadelesidir. TKP öncülüğünde oluşturulan, işçi sınıfı önderliğinde tüm ilerici, demokrat, sosyalist ve anti-faşist güçlerin katılımıyla faşizme karşı en geniş tabanlı birlikteliği amaçlayan Ulusal Demokratik Cephe ile başını büyük oranda TSİP'in çektiği ve demokratik kitle örgütleri ile ortak bir platform oluşturulmasını amaçlayan “güç birliği çalışmaları”nın mevzi mücadelesi TÖB-DER içine yansımaktadır.⁵⁰⁷

Bir diğer çatışma hattı ise Çin-Sovyet sosyalizmleri arasındaki mücadelenin genel olarak Sovyetik ve Maocu olarak isimlendirilebilecek grupların mevcudiyeti üzerinden TÖB-DER içerisinde yaşanması, eylemlerde açığa çıkmasıdır. Bunların yanı sıra Birlik Dayanışma ekibinin yönetiminde bulunan İstanbul ve Adana şubelerinin “disiplinsizlik” sebebiyle Gazioğlu başkanlığındaki Demokratik Merkezîyetçiler ittifakının yönettiği Genel Merkez tarafından feshedilmesi TKP'nin başta TSİP olmak üzere tüm diğer gruplarla yaşadığı çatışmanın bir dışavurumudur. TKP ile Dev-Yol arasındaki anlaşmazlıklar da bu dönemde TÖB-DER içine yansımıştır.

⁵⁰⁷ TKP'nin TİP eleştirisi ve Ulusal Demokratik Cephe çalışmaları ile ilgili bakınız: H. Engin, “Büyükleme ve Küçükler (ya da TİP'den (ten) Seçmeler)”, *Ürün Dergisi*, s. 24 (Haziran 1976): 5-23. Öğretmen hareketi ile işçi sınıfı ilişkisi, UDC tartışması ve TKP'nin öğretmenleri DİSK çatısı altında görme isteği ile ilgili bakınız: İbrahim Akın, “Öğretmen Hareketi İşçi Sınıfının Açtığı Yoldan İlerliyor.” *Ürün Dergisi*, s.10 (Nisan 1975): 101-104. UDC tartışmaları ve TKP-CHP ilişkisi için ayrıca bakınız: *Ürün Dergisi*, s. 35 (Mayıs 1977): 10, 22-23. “Özgürlük Savaşımında Türk Komünistleri”, *Ürün Dergisi*, s. 38 (Ağustos 1977): 10-12. *Ürün Dergisi*, s. 40 (Ekim 1977): s.4.

4.6.3.1.1. Ulusal Demokratik Cephe ve Güç Birliği Çalışmaları Üzerinden TKP-TSİP Çatışması ve TÖB-DER İstanbul ve Adana Şubelerinin Feshi Olayları

1977’de Genel Merkez tarafından Birlik ve Dayanışma ekibinin elinde olan İstanbul Şubesi mali konularda Genel Merkez’in direktiflerine uymadığı ve Genel Merkez tarafından yollanan yayınları üyelerine dağımadığı gerekçesiyle feshedilmiştir. Şube yöneticileri uygulamanın tüzük dışı olduğu savıyla mahkemeye başvurmuştur. Mahkemenin fesih kararının uygulanmasını durdurmasına rağmen TÖB-DER Genel Merkezi fesih kararından vazgeçmemiştir.⁵⁰⁸ TÖB-DER İstanbul şubesi genel üye toplantısı yapmış ve fesih kararına kitlesel olarak karşı çıkmıştır. Ankara’da 49 şube temsilcisi de Genel Merkez’in kararını protesto ederek olağanüstü bir kongre toplanması için imza toplamıştır.⁵⁰⁹ Birlik Dayanışma ekibinin İstanbul ve Adana şubelerinin görevden el çektilmesi süreçleriyle ilgili yayınladığı broşürde Genel Merkez’deki Demokratik Merkezîyetçiler grubunun (TSİP) TÖB-DER’in “birlik uğrunda hayati talebini hiçe sayarak TÖB-DER’i ağır bir iç bunalıma” sürüklediği iddia edilmektedir.

“Öğretmenler biliyorlar ki, böyle zamanlar örgüt içi çekişme zamanları değildir. Kitlemiz bütün iç sürtüşmeleri, grupsal tutumları bir yana bırakarak, dimdik ayağa kalkmak istiyor. Ne var ki, nice özveri ve emek pahasına bugünlere getirdiğimiz örgütümüz TÖB-DER, tehlikeli bir iç sürtüşmeye itilmiştir.”⁵¹⁰

TÖB-DER’de değişik görüşlerin varlığının objektif bir gerçeklik olduğunun vurgulandığı broşürde 1976’da yapılan 3. Olağan Genel Kurul’da bu farklılıkların sınırlarının ve kapsamının belirlendiği ve buna göre tüm farklı görüşlerin anti-emperyalist ve anti-faşist olma zorunluluğunun olduğu vurgulanmıştır. Genel Merkez’in “anti-komünizm” histerisi içerisinde olduğu ve farklılıkların sınır ve kapsamı ile ilgili saptanan zorunluluğu unutarak davranıp örgütteki “demokratik iradeyi” kırdığı iddia edilmiştir.⁵¹¹ 28 Mayıs 1977’de yapılan TÖB-DER İstanbul Şubesi 5. Kongresi’nde Birlik ve Dayanışma ekibinin (TKP) aldığı 781 oya karşın 60 oy alan Genel Merkez grubu geçici yönetim olarak atanmıştır. Bu duruma kongre

⁵⁰⁸ TÖB-DER İstanbul ve Adana şubelerinin feshi ve örgüt içinde “tasfiyecilik” meselesi ile ilgili Birlik Dayanışma ekibinin yaptığı ayrıntılı değerlendirme için bakınız: “TÖB-DER’de Çıkış Yolu Hedef ve Perspektifler”, **Birlik ve Dayanışma**, Öğretmen Birliği Yayınları, Eylül 1979.

⁵⁰⁹ TÖB-DER’de Yaratılan Bunalım Açılacaktır, (İstanbul, Aralık 1977), 13.

⁵¹⁰ age, 3.

⁵¹¹ age, 9.

sürecinde yönetime aday olan ve 552 oy alan Devrimci Öğretmen ekibinin (Dev-Yol) itiraz etmediği belirtilmiştir.⁵¹²

Genel Merkez tarafından öğretmenler dışı unsurlar kullanılarak İstanbul Şubesi'ne saldırı düzenlendiği iddia edilmiştir. Genel Başkan Gazioğlu'nun bir yandan Birlik Dayanışma ekibi ile görüşürken diğer yandan şubeyi öğretmen dışı unsurların etkisine açtığı belirtilmiştir. Şubeye yönelik saldırılarda "DEV-GENÇ"li, SGB'li, PİM'li⁵¹³ bazı kişiler ve maocu'lar"ın kullanıldığı iddia edilmiştir.⁵¹⁴

"Bu fesihçiliğe karşı çıkmakla öğretmenler, TÖB-DER'in grupçu kararlarla parçalanmasına karşı koyuyorlar. Örgüt organlarında seçilen kişiler şu veya bu grubun değil, bütün örgütün çıkarlarını düşünerek davranmak zorundadırlar. Bu zorunluluğun bilincinde olan öğretmenler, örgütümüzün kitlesel birliğini grupçu hesaplara çiğnetmeyeceklerdir."⁵¹⁵

"Öte yandan örgütümüz TÖB-DER'in şu veya bu parti tarafından kullanılmasına fırsat vermemek örgütsel bağımsızlığımızın gerektirdiği bir ilkedir. Örgütümüz bilimden, demokrasiden ve emekten yana tavrıdır. Bunun için işçi-öğretmen dayanışmasının hayati önemi üzerinde ısrarla duruyoruz. Çünkü işçi sınıfımız, öğretmenler için tutarlı bir dost, sağlam bir dayanak. Pahalılığa, zamlara, kapitalist sömürüye, faşizme ve emperyalizme karşı mücadelede ancak işçi sınıfımızla birlikte olarak haklarımızı kazanabiliriz. Sendika ve grev hakkını kazanmanın yolu da buradan geçiyor."⁵¹⁶

"Kuşkusuz bunalım köklü olarak öğretmen iradesinin örgüt yönetimine hâkim olmasıyla çözülecektir. Bu da bunalımı yaratan Genel Merkez'deki bozguncu hizbin örgüt yönetiminden uzaklaştırılmasıyla mümkündür."⁵¹⁷

İstanbul ve Adana şubelerinin feshi olaylarının değerlendirilmesi üzerinden Birlik Dayanışma ekibi tarafından tüm şubeler 1978'de olağanüstü kongre yapılması için düzenlenen imza kampanyasına aktif olarak katılmaya çağırılmıştır.⁵¹⁸

Genel Merkez tarafından 1976-1978 döneminin Birlik Dayanışma ekibinin faaliyetleri üzerinden bir muhasebesinin yapıldığı broşürde ise Birlik Dayanışma ekibinin yönetimde oldukları şubelerde özellikle mali konularda Genel Merkez'in direktiflerini gözetmedikleri belirtilmiştir. Birlik Dayanışma ekibinin eleştirildiği bir diğer başlık da yayınlardır. Birlik Dayanışma ekibinin yönetiminde olan şubelerin Genel Merkez'in çıkardığı yayınları almadıkları fakat kendi gazetelerini

⁵¹² age, 9-10.

⁵¹³ Pahalılık ve İşsizlikle Mücadele Derneği: Önce Doktorcu grupların bulunduğu bir platform sonra yönetimi Kıvılcımcılar ele geçirmiştir.

⁵¹⁴ **TÖB-DER'de Yaratılan Bunalım Aşılacaktır**, 21. Broşürün sonundaki slogan Birlik ve Dayanışma ekibinin (TKP'nin) bahsedilen dönemdeki genel ve TÖB-DER içindeki mücadele hattını özetlemesi açısından ilginçtir: YAŞASIN TÜM ÖĞRETMENLERİN ÖRGÜTSEL BİRLİĞİ VE DAYANIŞMASI, YAŞASIN ÖĞRETMENLERİN VE TÜM EMEKÇİ HALKIN İŞÇİ SINIFIMIZIN YOLUNDAKİ BİRLİK VE DAYANIŞMASI, YAŞASIN ULUSAL DEMOKRATİK CEPHE". age, 24.

⁵¹⁵ age, 22.

⁵¹⁶ age, 22.

⁵¹⁷ age, 23.

⁵¹⁸ age, 23.

yayınladıkları belirtilmiştir. Broşürde ifade edildiğine göre, İstanbul Şubesi'nin 1977 yılında görevden alınmasının nedeni yayınlarla ilgili meselede Genel Merkez'in uyarılarını dikkate almamasıdır.⁵¹⁹

İstanbul şube yönetimi Genel Merkez'in tasfiye kararı üzerine Genel Merkez'i mahkemeye vermiştir. Mahkemenin Genel Merkez'in işlemini yerinde gördüğü kararını ise İstanbul şube yönetimi kabul etmemiştir. Bu olaylar sırasında Demokratik Merkezîyetçilerin çıkardığı broşürde direkt söylenmemekle birlikte anlaşılacağı üzere İlerici Gençlik Derneği (İGD) mensubu gençlerin de dâhil olmasıyla İstanbul şube işgal edilmiştir. Bu durum örgütsel bağımsızlık ilkesine aykırı olması üzerinden de eleştirilmiştir.⁵²⁰

“ “Birlik Dayanışma” ve o düşüncedekilerin bölücülükleri elbette ki sadece TÖB-DER'e özgü değildir. Aynı anlayış sahiplerinin Türkiye işçi sınıfının tek demokratik ilerici sendikal konfederasyonu DİSK'de yaptıklarını da gördük ve biliyoruz. Özetle, “Birlik Dayanışma”cıların TÖB-DER'de yaptıkları basit, kişisel sürtüşmeler değil; belli bir anlayışın, kitle örgütlerine ve demokrasi mücadelesine bakışının doğal ve kaçınılmaz sonuçlarıdır.”⁵²¹

Demokratik Merkezîyetçilerin çıkardığı broşürde belirtildiğine göre 3. Olağan Genel Kurul'un bitiminden itibaren Birlik Dayanışma Grubu ile anlaşmazlık yaşanmaya başlanmıştır. Gültekin Gazioğlu TÖB-DER başkanlığına geldiği 3. Olağan Genel Kurulu bitirirken “... Seçimler şu andan itibaren sona ermiştir. Her türlü grupçu anlayışın dışında yan yana, omuz omuza emperyalizme ve faşizme karşı mücadelemizi sürdüreceğiz. Bu salondan tam bir birlik ve beraberlik içinde kol kola çıkacağız.” diyerek bir anlamda kongre sürecinde iyice gelişen siyasal grupçuluğun kongre sonrasında devam etmemesini amaçlamıştır.⁵²² Broşürde henüz 3. Kongre'nin bitiminde Birlik Dayanışma Ekibi tarafından delegelere bir bildiri dağıtıldığından bahsedilmektedir. Bu bildiriye göre Birlik Dayanışma Ekibi 3. Olağan Genel

⁵¹⁹ **TÖB-DER'de Bunalım Yok. Kargaşa Kundakçılık Var**, Demokratik Merkezîyetçiler (Temmuz 1978), 13. İstanbul ve Adana Şubeleri'nin tasfiyesi üzerine Birlik ve Dayanışma ekibi tarafından Aralık 1977'de çıkarılan “TÖB-DER'de Yaratılan Bunalım Aşılacaktır” başlıklı bildiriye cevaben TÖB-DER Genel Merkezi yönetiminde bulunan Demokratik Merkezîyetçiler (TSİP) tarafından çıkarılan broşür genel olarak 1976'daki Genel Kurul'da Demokratik Merkezîyetçiler ittifakını destekleyen Birlik ve Dayanışma ekibinin (TKP) “grupçu” davranışlarını eleştirmek için yazılmıştır. Broşür ile 4. Olağan Genel Kurul'a giderken genel olarak 1976-1978 çalışma döneminin bir muhasebesinin yapılması amaçlanmaktadır. Broşürde Demokrasi İçin Birlik ekibi de (TİP) eleştirilmektedir. Demokrasi İçin Birlik ekibinin uzun süre Birlik Dayanışma ekibinin faaliyetlerine karşı çıktığı ve Genel Merkez ile birlikte davrandığı belirtilmekle birlikte Demokrasi İçin Birlik ekibinde bir politika değişikliği yaşandığı vurgulanmıştır. Bu durum Demokrasi İçin Birlik ekibinin TÖB-DER içindeki gücünün sönümlendiği iddiası üzerinden Birlik Dayanışma ekibine tutunmaya çalışmasıyla açıklanmıştır. *age*, 22-23.

⁵²⁰ *age*, 21. Aynı olaya Birlik Dayanışma ekibinin çıkardığı *TÖB-DER'de Yaratılan Bunalım Aşılacaktır* başlıklı broşürde de yer verilmektedir.

⁵²¹ *age*, 21-22.

⁵²² *age*, 7.

Kurul'da seçilen yönetimin “biten bir çizginin temsilcileri” olduklarını belirterek en kısa zamanda örgütün “gerçek sahiplerine” devredileceğini ifadelerine eklemiştir. Ayrıca bu sebeple Demokratik Merkeziyetçilerin desteklendiği belirtilmiştir.⁵²³ Broşürde 3. Olağan Genel Kurul seçimlerinden kısa bir süre sonra Birlik Dayanışma Ekibi tarafından, 3. Olağan Genel Kurul'da seçilen yönetimin örgütün tabanını temsil etmediği üzerine eleştiriler yapıldığına yer verilmiştir. Demokratik Merkeziyetçilerin iddiasına göre Birlik Dayanışma ekibi 3. Olağan Kongre'nin bitiminden itibaren seçilen yönetimin çalışmalarına ket vurmaya çalışmıştır.⁵²⁴

1976-1978 arasında TÖB-DER Genel Merkezi ile Birlik Dayanışma ekibi arasındaki sorun başlıklarından biri de Genel Merkez'in içerisinde yer aldığı “güç birliği” çalışmaları ile TKP'nin oluşturmaya çalıştığı dolayısıyla Birlik Dayanışma Ekibi'nin TÖB-DER'i dâhil etmeye çalıştığı Ulusal Demokratik Cephe (UDC) çalışmalarıdır.⁵²⁵

Birlik Dayanışma ekibinin çıkardığı broşürde faşizme karşı oluşturulmaya çalışılan Ulusal Demokratik Cephe'den (UDC) bahsedilmiştir. İstanbul ve Adana şubelerinin işçi-öğretmen birliğini sağlamak için mücadele ettiği ve bu şubelerin tasfiye edilmesinin bahsedilen durumla ilgili olduğu belirtilmiştir.⁵²⁶

“Tarafsızlığın mümkün olmadığı sınıflı bir toplumda, öğretmenlerin işçi sınıfının yolunda yürümleri zorunluluğu kendini dayatmıştı. TÖB-DER'in bu hat üzerinde işbirliğini örerak tekeli yıkıma karşı, öğretmenlerin ekonomik demokratik hakları için daha etkin bir savaşım vermesi gerekiyordu.”⁵²⁷

“Sosyal mücadelenin öğretmenleri böylesine kucaklayıp sardığı bu aşamada Genel Merkez, TÖB-DER'i öğretmenlerin mücadele aracı olmaktan çıkartıp, TSİP'in kuyruğuna takmak için çırpınıp durmuştur. TÖB-DER'in örgütsel bağımsızlığı ve saygınlığı için uğraşan şube yönetimimizin feshedilmesi bu yüzdendir.”⁵²⁸

Örgütsel bağımsızlığın olması gerektiği Birlik ve Dayanışma ekibi (TKP) tarafından da tekrar edilmekte ve Genel Merkez'in 1978'de yapılacak Genel Kurul

⁵²³ age, 7.

⁵²⁴ age, 8.

⁵²⁵ TSİP'in önderliğindeki güç birliği çalışmaları da TKP'nin önderliğindeki özellikle DİSK ile birlikte hareket edebilmeye yönelik Ulusal Demokratik Cephe oluşturma çalışmaları 1976 yılından önce başlamıştır. Bakınız: **Kitle Dergisi**, s. 66 (Yıl:2, 7 Temmuz 1975); 4. Faşizme karşı güç birliği çağrısı ve çalışmaları Gültekin Gazioğlu'nun TÖB-DER başkanlığına geldiği 1976 kongresinden önce de mevcuttur. TÖB-DER Genel Başkanı Cemil Çakır'ın faşizme karşı güç birliği çağrısı: “**TÖB-DER Faşizme Karşı Güç Birliği Çağrısı Yaptı.**”, **Kitle Dergisi**, s. 95 (Yıl:3, 9 Şubat 1976); 4. “DİSK'in Demokrasi ve Özgürlük Mitingi”, **Ürün Dergisi**, s.16 (Ekim 1975): 64-65.

⁵²⁶“Yayın Yönetmeliğini ihlâl ettiği için İstanbul Şube Yönetimine işten el çektirildiği, hatırlanacaktır.” **TÖB-DER'de Bunalım Yok. Kargaşa Kundakçılık Var**, 20. **TÖB-DER'de Yaratılan Bunalım Aşılacaktır**, 4.

⁵²⁷ **TÖB-DER'de Yaratılan Bunalım Aşılacaktır**, 4.

⁵²⁸ age, 5.

öncesinde yönetimini devam ettirebilmesi için “dar grupçu” tavırlar içerisinde “fesihçiliğe” giriştiği iddia edilmektedir.⁵²⁹ Broşürde 2. MC Hükümeti döneminde iyice yükselen faşizmin karşısında işçi sınıfının “tüm ilerici güçlere” çağrısıyla oluşturulmaya çalışılan Ulusal Demokratik Cephe üzerinden oluşabilecek emekçilerin birliğinden çekinen sermayenin örgütleri içeriden bölmeye çalıştığı iddia edilmiştir. ⁵³⁰ Bununla birlikte broşürde belirtildiği üzere TÖB-DER Genel Merkezi’nin aldığı”...fesih kararının özünde ise siyasî dayatma ve grupçu çıkarlar yatmaktadır.”⁵³¹

Güçbirliği çalışmaları ise; TÖB-DER’in de içerisinde bulunduğu ve başka mücadele süreçlerinde de eylem birliği yapmış 27 demokratik kitle örgütünün MC Hükümetinin baskılarına ve yükselen faşizme karşı başlattığı eylem kampanyasıdır. Birlik Dayanışma ekibinin yönetiminde olduğu şubelerin güç birliği çalışmalarına katılmayacaklarını belirttikleri iddia edilmiştir. Genel Merkez’in çıkardığı broşürde TÖB-DER Adana Şubesi’nin Genel Merkez’in tüm uyarılarına rağmen güç birliği çalışmalarına ve eylemlere katılmadığı ve bunun üzerine şube yönetimine işten el çektirildiği belirtilmiştir.⁵³² Bahsedilen dönemde örneğin Birlik Dayanışma ekibinin yönetiminde olan TÖB-DER Çaycuma Şubesi’nin de güç birliği çalışmalarına katılmadığı ve Birlik Dayanışmacılar tarafından şubenin işgal edildiği belirtilmiştir.⁵³³ Bununla birlikte İstanbul ve Ankara güç birliği çalışmalarında İstanbul şubesinin direnciyle uğraşmak gerektiği de belirtilmiştir.⁵³⁴ 14 Ağustos 1977’de Nazilli’de faşizmi ve siyasi cinayetleri protesto etmek için yapılan geniş katılımlı miting ve yürüyüşün “...düzenlenmesine ve çalışmalarına reformist ve revizyonistler ve onların yönetiminde bulunduğu Nazilli TÖB-DER Şubesi katılmamıştır.”⁵³⁵ Ceyhan ve civarındaki pamuk üreticisi köylülerin taban fiyatları protesto etmek amacıyla yaptıkları mitinge “devrimci ve demokratik güçler” tarafından destek verilmiştir. Mitinge aktif olarak katılma hususunda yapılan toplantıda İlerici Gençlik Derneği (İGD)⁵³⁶ ve TÖB-DER Adana Şubesi komiteden

⁵²⁹ age, 5.

⁵³⁰ age, 7.

⁵³¹ age, 9.

⁵³² TÖB-DER’de Bunalım Yok. Kargaşa Kundakçılık Var, 17.

⁵³³ “Faşizme Karşı Mücadele Üzerine Tartışma: Yaptıklarımız, Öğrendiklerimiz, Görevlerimiz”, **Yurt ve Dünya**, s. 7 (Ocak 1978): 123.

⁵³⁴ age, 125.

⁵³⁵ “Nazilli Mitingi”, **Devrimci Yol Dergisi**, s. 8 (1 Eylül 1977): 7.

⁵³⁶ İlerici Gençlik Derneği, TKP’nin gençlik örgütlenmesidir.

çekilmiştir.⁵³⁷ Güç birliği platformunun eylemlilikleri kapsamında planlanan ve 5 Kasım 1977 tarihinde başlayan bölgesel mitinglere Birlik Dayanışma ekibinin yönetiminde bulunduğu şubeler iştirak etmemiştir. Bununla birlikte örneğin Birlik Dayanışma ekibinin yönetiminde olan TÖB-DER İzmir Şubesi tarafından güç birliği platformunun bölgesel mitingleri kapsamında Denizli’de yapılan mitingin olduğu tarihte İzmir’de miting düzenlenmiştir. Bölgedeki TÖB-DER şubeleri İzmir mitingine davet edilmiştir. Demokratik Merkezîyetçilere göre; “Adı “Birlik-Dayanışma” olanların bu yaptıklarının bal gibi bölücülük olduğunu herhalde hiçbir dürüst insan inkâr edemez.”⁵³⁸ Demokratik Merkezîyetçiler tarafından Birlik Dayanışma ekibinin 1977’de yapılan Demokratik Eğitim Kurultayı (DEK) çalışmalarına da katılmadıkları belirtilmiştir. “Hatta, bazı serüvenci gruplarla beraber, DEK’i sabota etmeye çalıştılar. Sadece, sık sık “usûl ve gündem üzerinde” söz alarak, Kurultayı amacından saptırmakla meşgul oldular.”⁵³⁹ “DEK’ten sonra Genel Merkez basın toplantısını engellemek için giriş kapısını tutan Birlik Dayanışmacı ve eklentileri goşizmin ve anarşizmin örneklerini vermeyi de ihmal etmediler.”⁵⁴⁰

Ele alınan dönem içerisinde TÖB-DER Genel Merkezi ile Birlik Dayanışma ekibi arasında anlaşmazlık yaşanan olaylardan biri de Ocak-Şubat 1977’de yapılan Ekonomik ve Demokratik Haklar Miting ve Yürüyüşleri’dir. Birlik Dayanışma ekibinin hâkimiyetinde olan şubeler eylemin zamanlamasını uygun bulmadıkları, eyleme katılımın işçi sınıfı eyleme katılmayacağı için düşük olacağı vb. sebepleri öne sürerek eylemin yapılmaması gerektiğini salık vermiştir. Birlik Dayanışma ekibinin hâkimiyetinde olan İstanbul Şube Yönetimi’nin 19.1.1977 tarihli ve 24 sayılı yazısında ifade ettiğine göre yapılması planlanan eylemin somut hedefi ve somut kazanımları net bir biçimde belli değildir. Genel merkezin eylem kararının eylemin hedefi, hangi güçlerle nasıl yapılacağı sorularına cevap veremediği ve “işçi sınıfının öncülüğünü” dikkate almadığı iddia edilmektedir.⁵⁴¹ Demokratik Merkezîyetçi ekip broşürde sonuç olarak ekonomik ve demokratik haklar kampanyası kapsamında yapılan eylemlerin kitlesel bir biçimde gerçekleştirilebilmesinin Birlik Dayanışma ekibinin eylem için doğru zaman

⁵³⁷ “Ceyhan’da Miting Yapılıyor.” **Devrimci Yol Dergisi**, s. 9 (19 Eylül 1977): 5.

⁵³⁸ **TÖB-DER’de Bunalım Yok. Kargaşa Kundaçılık Var**, 18.

⁵³⁹ **age**, 19.

⁵⁴⁰ **age**, 20.

⁵⁴¹ **age**, 11.

olmadığı ve eylemin kitlelerden kopuk olduğu iddialarını çürüttüğünü belirtmiştir.⁵⁴² Özetle belirtmek gerekirse gerek TSİP'in başını çektiği güç birliği çalışmaları ile TKP'nin oluşturmaya çalıştığı ulusal demokratik cephe üzerinden yaşanan karşıtlık gerek de TÖB-DER içindeki siyasal grupların genel mücadeleleri üzerinden yaşananlar TÖB-DER şubelerine de yansımıştır. Şubelerde bazen Genel Merkez ile uyumlu ittifaklar yaşanırken bazen şubenin öznel durumuna göre ittifak politikaları değişkenlik göstermiştir. Bazı şubeler de yalnızca bir siyasal grubun egemenliğinde olmuştur.⁵⁴³

TÖB-DER İstanbul ve Adana şubelerinin tasfiyesi sürecinde iyice açığa çıkan Demokratik Merkeziyetçiler (TSİP) ile Birlik ve Dayanışma (TKP) arasındaki mücadele bir anlamda işçi sınıfı hareketinin ve sosyal hareketlerin yükseldiği bir dönemde yeni mevziler kazanma ya da sahip olunan mevzilerin kaybedilmemesi olarak okunabilir.⁵⁴⁴ 1970'lerin ikinci yarısında işçi sınıfı hareketi içinde ve özellikle 1975-1976 arasında DİSK'te oldukça güçlenen TKP ile 12 Mart 1970 sonrasında sol kadrolar henüz hapisteyken ivedilikle kurulan ve 1970'lerin ikinci yarısında hem 1960'lar sol kadrolarının Ecevit affı ile hapisten çıkması hem de TKP'nin 1973 Atılım hamlesiyle yurt içine gelmesi ve örgütlenmesiyle gittikçe gücünü yitiren TSİP arasında, 1976'da yapılan TÖB-DER 3. Olağan Genel Kurulu'ndan sonra TÖB-DER içerisinde mücadele ve çatışma artmıştır. Ulusal Demokratik Cephe (UDC) tartışmaları da düşünüldüğünde ele alınan dönem boyunca Birlik Dayanışma ekibi ile Demokratik Merkeziyetçiler (Genel Merkez) arasında işçi sınıfı ile kurulan ilişki üzerinden bir tartışma yürümektedir.

⁵⁴² age, 13.

⁵⁴³ İstanbul (1975 sonrası), Adana, İzmir ve Aksaray şubeleri Birlik Dayanışma ekibinin yönetimindeyken, Ankara Şubesi'nin yönetimine 1977 yılında yapılan 5. Olağan Kongre'de Devrimci Öğretmenler gelmiştir. Bununla birlikte Giresun Şubesi ve Karşıkaya Şubesi yönetimlerine de 1977'de Devrimci Öğretmenler gelmiştir. "TÖB-DER İstanbul Kongresi Yapıldı.", **Kitle Dergisi**, s.63 (Yıl:2, 1 Haziran 1975): 4. "TÖB-DER Ankara Şubesi 5. Olağan Kongresi Seçimlerini Devrimci Öğretmen Grubu Kazandı.", **Devrimci Yol Dergisi**, s.1 (1 Mayıs 1977): 6. "TÖB-DER Giresun Şubesi Olağan Genel Kurulu'nu Devrimciler Kazandı.", **Devrimci Yol Dergisi**, s. 2 (15 Mayıs 1977): 6. "TÖB-DER Karşıkaya Şubesi'ni Devrimciler Kazandı.", **Devrimci Yol Dergisi**, s. 3 (1 Haziran 1977): 18. 1977 İstanbul şube seçimlerinde dağıtılan broşür ve bildirilere göre şube yönetimi seçimine 19 farklı grup katılmıştır. "İstanbul TÖB-DER Seçimleri", **Devrimci Yol Dergisi**, s. 4 (15 Haziran 1977): 10. Aksaray Şubesi'ndeki Genel Merkez ile Birlik Dayanışma ekibi arasındaki mücadele ve Devrimci Öğretmenlerin durumu değerlendirmesi için bakınız: "Öğretmen Mücadelesinin Önündeki Engeller Aşılacaktır.", **Devrimci Yol Dergisi**, s. 10 (21 Ekim 1977): 5.

⁵⁴⁴ Yalçinkaya, TİP-TSİP-TKP kanadında insanları büyük oranda çatısı altına alanın TSİP olduğunu belirtmiştir. TSİP hızlıca kurulup kadroları toparlamış, daha sonra TSİP'ten geniş bir kadro TKP'ye geçmiştir. İkisi arasındaki çatışmanın nedenlerinden birisi de budur. İsmet Yalçinkaya Görüşmesi, 31.12.2012, Ankara.

4.6.3.1.2. TÖB-DER İçinde Çin-Sovyet Sosyalizmleri Çatışması: 5 Şubat 1977 Ankara Tandoğan Mitingi

Sosyalist hareketin iktidara sahip olmuş iki büyük merkezi olan Pekin ve Moskova arasında 1950'lerin sonunda başlayıp 1960'larda şiddetlenen ve 1970'lerin ikinci yarısından sonra sönümlenmeye başlayan çatışma, uluslararası komünist hareket içerisinde önemli tartışmalara sebep olmuştur. Çin Halk Cumhuriyeti ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Marksist-Leninist teorik mirasın üzerine yaşanan Stalin döneminin etkisi altında bulunmaktadır. SSCB'de 1953'te Stalin'in ölmesi ile bir anlamda yeni bir döneme geçilmiştir. SBKP Merkez Komitesi 20. Kongresi'nde Kruşçev tarafından sunulan rapor aslında ayrılmanın başlangıcı olarak kabul edilebilir. 25-26 Şubat 1956 tarihinde SBKP Merkez Yönetim Kurulu'na hitaben yaptığı konuşmasında Kruşçev, genel anlamıyla belirtmek gerekirse, SSCB'nin arkasında bıraktığı dönemin eleştirisine soyunmuştur. Kruşçev bu konuşmasında Stalin döneminde yaratıldığını düşündüğü 'kişi kültü' ve bunun olumsuz sonuçları üzerinde durarak Stalin dönemine eleştirel bir biçimde yaklaşmıştır.⁵⁴⁵ Bu eleştirel yaklaşım Stalinci bir gelenekten gelen ÇKP'de rahatsızlığa sebep olmuştur. ÇKP Kruşçev'in 20. Kongre konuşmasına karşılık olarak mektuplar yayınlamıştır. Çin-Sovyet komünizmleri arasında 1950'lerin sonlarında başlayan ideolojik çatışma ve bu çatışmanın dillendirildiği karşılıklı mektuplar 1960'ların başında büyük oranda artmıştır.⁵⁴⁶ 1960'larda SSCB ile ÇHC arasındaki önemli çatışma noktalarından biri; uluslararası komünist hareketin genel çizgisiyle ilişkilidir. ÇHC'nin görüşüne göre; uluslararası komünist hareketin genel çizgisi 1957 Deklarasyonu ve 1960 Bildirisi'nde ortaklaşa alınan kararla belirlenmiştir ve uluslararası komünist hareket içindeki partilerin buna uygun olarak

⁵⁴⁵ "Speech to 20th Congress of the C.P.S.U.", **Marxists.org**, www.marxists.org/archive/khrushchev/1956/02/24.htm [10.11.2015].

⁵⁴⁶ 1960'lar sömürge yönetimlerinin çözüldüğü, ulusal kurtuluş hareketlerinin yaşandığı bir dönemdir. İki kutuplu bir sistemin varlığında ulusal kurtuluş mücadelesi veren halkların hangi kutuptan yana tavır alacakları oldukça önemlidir. Bu noktada uluslararası komünist hareketin ve bu hareket içerisindeki önemli merkezlerin meseleye nasıl baktıkları da önemlidir ve bu dönemde Çin-Sovyet çatışması da büyük oranda buradaki bakış farklılıkları etrafında şekillenmektedir. Temel çelişki emperyalizm ile ezilen halklar arasında mıdır, yoksa kapitalist devletlerdeki işçi sınıfını da kapsar bir biçimde tüm işçi sınıfı ve ezilen halklar ile emperyalizm arasında mıdır? Dünyadaki bu çalkantılı duruma nasıl müdahale etmek gerekir, savaş günün koşullarında olmazsa olmaz mıdır yoksa barış için mücadele ederek barış içinde bir arada yaşamak mümkün müdür? Peki, barış içinde bir arada yaşamamanın sınırı nedir, çelişen sınıfların mı barış içinde bir arada yaşaması yoksa farklı yönetim anlayışlarına sahip devletlerin mi barış içinde bir arada yaşamasından bahsedilmektedir. Süleyman Ege (ed.), **Pekin Moskova Çatışması Anlaşmazlığı Dünya Önünde Açığa Vuran Tarihi İki Belge: İki Merkezin Birbirini En Ağır Biçimlerde Suçlayan Ünlü Karşılıklı Mektupları**, 1. bs. (Ankara: Bilim ve Sosyalizm Yayınları, 1967).

davranması gerekir. Buna göre; genel çizgi, tek taraflı bir görüşle, barış içinde bir arada yaşama, barış içinde yarış, barış içinde geçiş gibi stratejilere indirgenemez. Bu dünya proleter devriminin tarihi görevini hiçe saymak ve Marksizm-Leninizm'in devrimci öğretilerinden ayrılmak demektir.⁵⁴⁷ ÇHC yönetimi SSCB'nin barış içinde bir arada yaşama dış politika stratejisine karşıdır. Bu karşıtlık sebebiyle ÇHC yönetimi devrimi savaşıyla yayma düşüncesine sahip olmakla eleştirilmektedir.⁵⁴⁸

Dünya sosyalist hareketleri arasında sebeplerine yukarıda değinilen çatışma bu grupların sempatizanlarının TÖB-DER içerisinde oluşturdukları gruplar üzerinden TÖB-DER'in içine de yansımıştır. Sovyetik ekip içerisinde yer alan Birlik Dayanışma ekibi (TKP), Demokratik Merkeziyetçiler (TSİP) ve Demokrasi İçin Birlik (TİP) ile Maocular grubu içerisinde yer alanların TÖB-DER içerisindeki en etkililerinden Yurtsever Devrimci Birlik (Halkın Kurtuluşu) ile Yurtsever Öğretmen (Aydınlıkçılar) arasında çeşitli tartışmalar yaşanmış, hatta eylemlerde yaşanan olaylar sebebiyle yaralananlar dahi olmuştur.⁵⁴⁹ 5 Şubat'ta Ankara Tandoğan'da ekonomik-demokratik haklar miting ve yürüyüşleri kapsamında yapılan mitingde Maocuların alana alınmaması üzerine çatışmalar yaşanmıştır. Tanıklıklardan edinilen bilgiye göre siyasal iktidar ile TÖB-DER arasındaki çatışmalı hal düşünüldüğünde eylemde çıkan olayların provokasyon olma ihtimali vardır. Bu sebeple eylem hala çeşitli şaibeleri barındırmaktadır. Buna rağmen 5 Şubat Eylemi, TÖB-DER içerisinde Sovyet-Çin sosyalizmleri çatışmasının en çok açığa çıktığı örnektir. Belirtmek gerekir ki; TÖB-DER içerisinde etkili gruplardan biri olan Devrimci Öğretmenler (Dev-Yol) bu çatışmada tarafsız bir yerde durarak Çin-Sovyet sosyalizmlerini iki revizyonist süper güç nitelendirmesiyle eleştirmektedir. 1970'ler Türkiye sol gruplarının kendilerini konumlandıkları yere uygun olarak Dev-Yol hareketi sempatizanı Devrimci Öğretmenler uluslararası sosyalist güçlerin mücadelesinde tarafsız bir tutum sergilemektedir. Devrimci Öğretmen Grubu sol gruplar arası mücadelede “birleştirici” bir role sahip oldukları iddiasındadır.

⁵⁴⁷ **age**, 17.

Savaş meselesi ile ilgili temelde vurgulanan, sınıflı bir toplumda savaşın mecburen olacağıdır. Ancak sınıfsız bir toplum düzeni kurulduğunda savaş ihtimali ortadan kalkar ve o noktada tam silahsızlanma mantıklıdır. Burada, emperyalist sistem mevcutken SSCB'nin silahsızlanma şiarı açıkça eleştirilmektedir. **age**, 45/47.

⁵⁴⁸ **age**, 43.

⁵⁴⁹ Maocu gruplar (Aydınlık, Halkın Sesi, Halkın Kurtuluşu, Halkın Birliği, Halkın Yolu) diğer grup tarafından Maocu Bozkurtlar diye adlandırılıyorlar. Moskovacı Gruplar (İGD, TSİP, TİP) ise diğer gruplar tarafından revizyonistler, sosyal faşistler, Rus sosyal emperyalistleri ve Rusya'nın 5. Kolu olarak adlandırılmaktadırlar. Öznur, **Derin Sol**, 188.

Görüşlerini 20 Kasım 1977’de yayımlanan Devrimci Öğretmen Dergisi’nde “Bütün Öğretmenler, TÖB-DER’in Birliği ve Bütünlüğü İçin İleri” başlığıyla ifade etmişlerdir.⁵⁵⁰

5 Şubat mitinginde örgüt içi çatışmaya örnek olarak verilebilecek olaylar yaşanmıştır. Gültekin Gazioğlu mitingde olaylar çıkaran grubu Maocu Bozkurtlar olarak nitelendirirken, onlar da yönetimi revizyonist, sosyal emperyalist, sosyal faşist, Rus uşağı gibi nitelemeler üzerinden suçlamıştır. Bu mitingde çıkan olaylar sonucunda bir kısım TÖB-DER üyesi TÖB-DER Disiplin Kurulu tarafından azledilmiştir. Miting sonrası görevden alınanlar çoğunlukla Aydınlık çizgisinde (Perinçek grubu) olanlardır. Bu süreçte Diyarbakır şubeden Tayfun İşçi, Ankara şubeden Celal Yıldız ve Sevim Yıldız TÖB-DER Disiplin Kurulu tarafından azledilenlerdendir. Bu mitingden sonra 17 TÖB-DER şube yöneticisi görevden alınmıştır.⁵⁵¹

Öğretmenlerin, diğer memurların ve teknik elemanların katıldığı Ankara Tandoğan Mitingi’nde çıkan olaylar sebebiyle başka bir ifadeyle TSİP’in olayı analiz biçimine göre “Maocu bozguncuların mitinge dışarıdan yaptıkları saldırı bahane edilerek”⁵⁵² Ankara Valiliği’nce TÖB-DER, TÖM-DER ve TÖTED kapatılmıştır. Yapılan başvuruyu değerlendiren Danıştay 12. dairesinin yürütmeyi durdurma kararı ile bu örgütler 22 Şubat 1977 günü yeniden açılmışlardır.

TİP’in yayın organında 5 Şubat Mitingi ile ilgili yapılan değerlendirmede miting alanına giren Maocuların eylemin karakterine uymayan sloganlar attıkları ve kitleye saldırdıkları belirtilmiştir. Bununla birlikte meslek örgütlerinin ortak platform oluşturmalarından bahsedilirken demokratik kitle örgütlerine işlevlerinin ötesinde görevler yüklemeye çalışmaktan vazgeçilmesi ortak çalışmanın daha rahat gerçekleştirilmesi üzerinden gerekli görülmüştür.⁵⁵³

5 Şubat Ankara Mitingi’nde ortaya çıkan olaylar sonrasında TÖB-DER Genel Merkezi tarafından yapılan disiplin soruşturması sonrasında 20 şube yönetiminin görevden alınması ile ilgili Devrimci Öğretmenler grubu tarafından kaleme alınan

⁵⁵⁰ Evren- Erdem-Yıldırım, *age*, 68-72.

⁵⁵¹ İsmet Yalçinkaya, 2012, Ankara. 5 Şubat Mitingi süreci ve sonrasında TÖB-DER yöneticilerinin görevden alınması meselesi ile ilgili bakınız: “Bağımsızlık ve Demokrasi İçin TÖB-DER’e Sahip Çıkalım.”, *Yurtsever Öğretmen*, 1978.

⁵⁵² “TSİP Ankara İl Merkezine Yapılan Saldırı İşçi Sınıfına Sosyalizme Yapılan Saldırıdır.”, *Kitle Dergisi*, s. 149 (28 Şubat 1977): 2.

⁵⁵³ “1977’de Memurlar, Öğretmenler, Teknik Elemanlar”, *Yurt ve Dünya*, s. 8 (Mart 1978): 211-212.

eleştiri yazısında TÖB-DER genel merkezi kendisi gibi düşünmeyenleri “tasfiye” ettikleri gerekçesiyle eleştirilmiştir. Genel Merkez de, genel merkezin mitingde çıkan olaylardan sorumlu tuttuğu “Maocu” olarak adlandırılan gruplar kadar olaydan sorumlu tutulmuştur.⁵⁵⁴ 1 Mayıs 1977 katliamının değerlendirildiği bir diğer yazıda “burjuva basınının” toplumu “Maocu-Leninci” çatışması hattına hazırladığından bahsedilerek “... özellikle Şubat TÖB-DER mitinginde uç veren gelişmelerden bu yana revizyonistlerin el birliğiyle oligarşinin hizmetine sundukları siyasi pratikleri bunun “gerekçesi” olmaktadır.” denilerek Çin-Sovyet çatışması hattına taraf olanlar “oligarşiye” alet oldukları gerekçesiyle eleştirilmektedir.⁵⁵⁵

Miting sonrasında mitinge katılan ve birbirleriyle çatışma yaşayan grupların mitingi ele alışlarına bakıldığında “sosyal faşizm” ve “Maocu Bozkurtluk”⁵⁵⁶ üzerinden birbirlerini suçlayıcı üslubun devam ettiği görülmektedir.⁵⁵⁷

“...Bu şartlarda TÖB-DER, TÖM-DER ve TÖTED’in revizyonist yöneticileri yükselen öğretmen-memur mücadelesini kendi karşı-devrimci amaçları doğrultusunda kullanmak, bastıramadıkları mücadele isteğini kendi denetimi altına almak için “Ekonomik ve Demokratik Haklar” mitingleri düzenleme kararı aldılar. (...) Sosyal faşistlerin amacı, öğretmen ve memurların ekonomik demokratik haklarını savunmak değil, onların artan mücadele isteğini devrimci hedeflere yönelmesini engellemek, bu mücadeleyi kontrolleri altına alarak kendi sosyal faşist diktatörlüklerini kurma yönünde seferber etmek ve bu yolla efendileri Rus sosyal emperyalizminin ülkemizde hegemonya kurmasını sağlamaktır.”⁵⁵⁸

“Maoculuk ve anarşizm, bunların öğretmen hareketi içindeki uzantıları, bu nitelikleriyle, Türkiye öğretmen hareketinin de düşmanıdır. Bu sapık akımlar, öğretmenlerin işçi sınıfının yolunda bir politika izlemesine, DİSK ile dayanışma içinde olmasına, TÖB-DER’in FİSE’ye katılmasına karşıdır. Bunun en açık ve somut örneği, 5 Şubat günü TÖB-DER’in, TÖM-DER ve TÖTED ile birlikte Ankara’da düzenlediği mitinge karşı, bunların gerici-faşist karması MC’nin desteğinde düzenledikleri silahlı saldırıdır. Maocu ajanlar, anarşistler, geniş öğretmen kitlelerinin bilinçli desteğiyle, onların etkin katılımıyla, öğretmen tabanından yalıtılarak TÖB-DER’den temizlenmedikçe, öğretmen hareketinin gerçek birliğini örnek mümkün değildir.”⁵⁵⁹

⁵⁵⁴“TÖB-DER Genel Merkezi’nin Tasfiyeciliği Üzerine”, **Devrimci Öğretmen** (6 Nisan 1977): 4’ten aktaran Evren-Erdem-Yıldırım, **age**, 67.

⁵⁵⁵ **Devrimci Yol Dergisi**, s. 2 (15 Mayıs 1977): 2.

⁵⁵⁶ Gültekin Gazioğlu anılarında 5 Şubat 1977 Mitingi’nde çıkan olaylar sonrasında bir gazetecinin kendisine mitinge saldıranların kim olduğunu sorduğunu onun da soruya cevaben fazla düşünmeden “Maocu Bozkurtlar” diye cevap verdiğini ve bu tabirin siyasi literatüre geçtiğini belirtmiştir. Yine Gazioğlu’nun anılarında ifade ettiği üzere onun “Maocu Bozkurtlar” tabirini kullandığı dönemde, mitingde çıkan olaylar sonrasında kapatılan 17 TÖB-DER şubesi yaptıkları açıklamada “Faşist Ankara Valisi ile Sosyal Faşist Gazioğlu yönetimi anlaşarak TÖB-DER’i kapattılar.” ifadesi yer almaktaymış. Gazioğlu, **Roman Gibi Anılar**, 140.

⁵⁵⁷“Revizyonistler TÖB-DER mitinglerinde halka ateş açtılar.”, **Halkın Sesi**, s. 95 (8 Şubat 1977)’den aktaran Öznur, **Derin Sol**, 189. “TKP’li sosyal faşistler Ankara’da devrimcilere saldırdı.”, **Halkın Yolu**, s. 5 (14 Şubat 1977)’den aktaran Öznur, **Derin Sol**, 191.

⁵⁵⁸ “Faşizmin Yedeğinde Yurt Çapında Sosyal Faşist Saldırı” **Halkın Yolu**, s. 5 (14 Şubat 1977)’den aktaran Öznur, **Derin Sol**, 191.

⁵⁵⁹ İbrahim Akın, “Öğretmen Hareketi İşçi Sınıfının Açtığı Yoldan İlerliyor.” **Ürün Dergisi**, s.10 (Nisan 1975): 102.

Görüldüğü üzere, gruplar birbirlerini en ağır tabirlerle eleştirmekte hatta MC hükümeti ile işbirliği ile itham etmektedir. Faşizmin yükseldiği, sokakların dönemin hükümetinin desteğiyle faşist çetelerce zapt edildiği bir dönemde bir yandan da devrimci mücadele anti-faşizm üzerinden yürürken sol içi grupların birbirlerini faşistlikle suçlamaları sol içi parçalanmanın vahametini göstermektedir.⁵⁶⁰

4.6.4. Dördüncü Olağan Genel Kurul (21-24 Ağustos 1978)

4. Olağan Kongre öncesinde Halkçı Eğitimciler 23 ve 29 Temmuz tarihlerinde Ankara’da delege toplantısı yaparak kongre öncesi TÖB-DER’in durumunu değerlendirmiştir. Tek bir grubun TÖB-DER’in yönetimine gelemeyeceğinin belli olduğu koşullarda ittifakların nasıl kurulacağı üzerine bir politika oluşturulmaya çalışılmıştır.⁵⁶¹ Bu süreçte Halkçı Eğitimciler çeşitli gruplara ittifak yapma çağrısında bulunmuştur. İttifak çağrısını cevaplayan Demokratik Merkezîyetçiler, ittifak yapılması planlananlar arasında Birlik Dayanışma ekibi olduğu için ittifakın içerisinde yer almayacaklarını ve kendilerinin Özgürlük Yolu ekibi ile ittifak içerisinde olduklarını belirtmiştir. Bunun üzerine Halkçı Eğitimciler Birlik Dayanışma, Demokrasi İçin Birlik ve Devrimci Öğretmenler ekipleriyle ittifak çabası içine girmiştir. Halkçı Eğitimciler’in değerlendirmesine göre; Demokratik Merkezîyetçiler, Devrimci Öğretmen, Özgürlük Yolu ekibi (Özgürlük grubu) ve Devrimci Demokratik Birlik Halkçı Eğitimciler’in ittifak çalışmaları yürüttüğü sırada gizli bir ittifak oluşturmuştur.⁵⁶²

Gültekin Gazioğlu başkanlığındaki ekip tarafından 1976-1978 Çalışma Raporu’nun sunulduğu Dördüncü Olağan Genel Kurul’da bahsedilen ittifak çabaları içerisinde 16 farklı liste yönetime aday olmuştur. Bununla birlikte Divan seçimlerine liste çıkaran 3 grup mevcuttur:

⁵⁶⁰Çin-Sovyet sosyalizmleri çatışması üzerinden ağır tartışmalar ve suçlamalar yaşanırken çalışmamızda zaman zaman değindiğimiz gibi Sovyetik grup içerisinde de tartışmaların yaşandığını akılda tutmak gerekmektedir: “Ne var ki, öğretmen hareketi içindeki bazı unsurlar, legal sosyalist akımın kimi oportünist yöneticilerinin işçi sınıfının sendikal birliğini zedelemeye yönelik sekteciliklerini, bölücülüklerini TÖB-DER’in içine taşıyorlar. Bunlar, öğretmen hareketinin sınıf sendikacılığı ilkelerine dayalı en geniş birliğini savunacakları yerde, DEMOKRATİK MERKEZİYETÇİLİK, DEMOKRASİ İÇİN BİRLİK gibi gösterişli sözlerin ardında, geniş öğretmen kitlelerinin çıkarlarından ayrı çıkarlara sahip, öğretmen hareketini kendi öznel niyetlerine göre biçimlendirmeyi amaçlayan sekte grupçuklar yaratmaya, bunları yaşatmaya çalışıyorlar. Bu sekte, bölücü çıkışlarına karşı duran, TÖB-DER’in örgütsel bağımsızlığını savunan, en geniş birliği örmeye çalışan öğretmenleri “komünistlikle” suçluyorlar, ihbarcılık yapıyorlar.” Akın, age, 103.

⁵⁶¹ “TÖB-DER 4. Olağan Kongre Çıkmazını Taban Çözecektir”, **Halkçı Eğitimciler** (Aralık 1978): 16-17.

⁵⁶² “TÖB-DER 4. Olağan Kongre Çıkmazını Taban Çözecektir”, 18-19.

- 1) Genel Merkeziler (Demokratik Merkeziyetçiler): Bunun içerisinde Demokratik Merkeziyetçiler, Devrimci Demokratik Birlik ve Kürt soluna mensup Özgürlük Yolu çevresi bulunmaktadır.
- 2) 2. Grubun içinde de Birlik ve Dayanışmacılar (TKP)⁵⁶³, Demokrasi İçin Birlik (TİP), Kürt muhalefetinden DDKD ve CHP'li Halkçı Eğitimciler bulunmaktadır.
- 3) Devrimci Öğretmenler (Dev-Yol)

Dördüncü Genel Kurul gergin bir hava içerisinde başlamıştır. İGD'li ve Dev-Genç'li gençler salonu ablukaya almıştır. Demokratik Merkeziyetçiler ekibinin Birlik Dayanışma ekibini kesinlikle yönetime getirmek istemediğini ve bu sebeple kongre öncesinde hazırlıklar yaptığını belirten Halkçı Eğitimciler, bu süreçte Dev-Genç'li gençlerin devreye sokularak kongrenin yapılacağı salonun abluka altına alınmasının planlandığını ifade etmiştir. Birlik Dayanışma ekibinin Demokratik Merkeziyetçilerden önce davranarak salonun İGD'li gençlerce sarılmasını sağladıklarını iddia etmiştir.⁵⁶⁴ İsmet Yalçinkaya'nın aktardıklarına göre, kongrede problemler çıkacağı kongrenin başından beri bellidir. TKP'nin içerisinde bulunduğu ekip delegeleri etkilemek için salona yakalarında kırmızı karanfille ve bir koridor oluşturarak katılmıştır. Şehir içerisinde de çatışmalar çıkmıştır. İGD'li ve Dev-Yol taraftarı öğrenciler arasında kavgalar olmuştur. Yurtsever Öğretmen ekibinin 4. Olağan kongreyi ve sonrasındaki durumu değerlendirdiği yayınında Birlik Dayanışma ekibinin kongreden bir gün önce kongrenin yapılacağı salonda İGD'li gençlerle adeta kongre tatbikatı gibi bir toplantı yaptıkları belirtilmiştir.⁵⁶⁵ Seyfettin Bican'ın anlattığına göre TKP'nin başını çektiği grubun karşısında olanların içinde de çeşitli sorunlar mevcuttur. Yalçinkaya'nın belirttiğine göre Demokrasi İçin Birlik Ekibi (TİP) kongrenin başında Birlik ve Dayanışma Ekibi (TKP) ile birlikte davranmış, ama sonrasında divan seçimlerine katılmamıştır. Divan seçimlerinde başta bir anlaşma sağlanamadığı için divanı Birlik ve Dayanışma ekibinin başını çektiği grup almıştır. Bahsedilen ekibin divan başkanı adayı Süleyman Üstün 280, Devrimci Öğretmen grubunun adayı 181 ve Demokratik Merkeziyetçiler, Özgürlük

⁵⁶³ Birlik Dayanışma ekibinin yönetiminde olan fakat 1977 yılında Genel Merkez tarafından görevden alınan İstanbul ve Adana TÖB-DER şubeleri bu süreçte yönetimlerini yeniden oluşturup delege seçemedikleri için 4. Olağan Genel Kurul'da temsil edilmemiştir. Gazioğlu, **Roman Gibi Anılar**, 161. Yergün, **age**, 29.

⁵⁶⁴ "TÖB-DER 4. Olağan Kongre Çıkmazını Taban Çözecektir", 20-21.

⁵⁶⁵ "TÖB-DER'de Demokrasi, Birlik ve Öğretmen Kardeşliği", **Yurtsever Öğretmen**, 1979, 33.

Yolu grubu ve Devrimci Demokratik Birlik gruplarının adayı ise 200 oy almıştır.⁵⁶⁶ Divanda olanlar TKP, TİP, DDKD VE CHP’li öğretmenlerdir. Kongre sürecinde bahsedilen gruplar dışında divana liste çıkarmayan 30 kadar oyu olan Maocular da kongrede yer almaktadır.⁵⁶⁷

Divan başkanı seçildikten sonra Devrimci Öğretmenler (Dev-Yol), Devrimci Demokratik Birlik (Kurtuluş), Demokratik Merkezîyetçiler (TSİP) ve Özgürlük Yolu yeni bir anlaşma yapmıştır. TÖB-DER Tüzüğü’nde güvensizlikle ilgili bir madde bulunmadığı için, ilk divan başkanının içinde olduğu ekip bu güvensizlik bildirimini yöntemini Meclis’teki güvensizlik bildirimini yöntemine göre belirlemiştir. Buna göre güvensizlik önergesi verilebilmesi için salt çoğunluk gerekmektedir. Sonuç olarak divana verilen “güvensizlik önergesi”nin oylanmasına karar verilmiştir. Oylama sonrasında divana güvensizlik oyu veren delege sayısı vermeyenlerden daha çok olmakla birlikte salt çoğunluk sağlanamamıştır.⁵⁶⁸ Süleyman Üstün başkanlığındaki divan bu güvensizlik önergesi oylaması sonucunda salt çoğunluğun sağlanmamış olması sebebiyle divan başkanlığının düşmeyeceğini belirtmiştir. Süleyman Üstün bu süreçte yargı yoluna başvurarak yapılan işlem hakkında “ihtiyati tedbir” kararı isteminde bulunmuştur. Güvensizlik oyu veren grup TÖB-DER’in genel merkezinde kalmıştır. Süleyman Üstün’ün yerine aynı oyla Ali Başpınar divan başkanı seçilmiştir. Süleyman Üstün’ün açtığı dava sonucunda, oluşturulan ikinci divanın yasal olmadığı hususunda yargı organı tarafından “ihtiyati tedbir” kararı çıkarılmıştır.⁵⁶⁹ Bütün bu olaylar sürecinde Birlik Dayanışma ekibi ile Halkçı Eğitimciler salonu terk ederek ikinci divanın yürüttüğü kongreye katılmayı reddetmiştir. Tüm bunlara rağmen Kongrede kalan gruplarla kongreye devam edilmiş ve kongre sonlandırılmıştır. Gazioğlu başkanlığındaki yönetim dörtlü ittifak tarafından paylaşılmıştır. Dörtlü ittifakın içerisinde Devrimci Öğretmen (Dev-Yol), Devrimci Demokratik Birlik (Kurtuluş), Özgürlük Yolu ve Demokratik Merkezîyetçiler (TSİP) grupları bulunmaktadır. Dörtlü ittifakın yönetime geldiği kongreden bir gün sonra Birlik ve Dayanışma Grubu (TKP) da yapılan kongreyi tanımayarak Ankara İzmir Caddesi’nde tutulan bir mekânda bir kongre daha

⁵⁶⁶ “TÖB-DER 4. Olağan Kongre Çıkmazını Taban Çözecektir”, 22-23.

⁵⁶⁷ İsmet Yalçınkaya, 2012, Ankara.

⁵⁶⁸ Gazioğlu, Devrimci Öğretmen, Devrimci Demokratik Birlik, Demokratik Merkezîyetçiler ve Özgürlük Yolu ekibinin 444 imzalı bir güvensizlik önergesi hazırladıklarını belirtmiştir. Gazioğlu, **Roman Gibi Anılar**, 162.

⁵⁶⁹ “TÖB-DER 4. Olağan Kongre Çıkmazını Taban Çözecektir”, 22-23.

düzenlemiştir ve ikinci bir yönetim seçmiştir. Belirtmek gerekir ki; Halkçı Eğitimciler ve Demokrasi İçin Birlik ekibi Birlik Dayanışma ekibini kongrenin olağanüstü ve hukuksuz şartlarda gerekli güvenilirlik şartları oluşturulmadan toplanmasının yanlış olacağı hususunda uyarmıştır. Halkçı Eğitimciler ve Demokrasi İçin Birlik ekibi koşullar düzeltilmediği sürece Birlik Dayanışma ekibinin düzenlediği konferansta yer almayacaklarını belirtmiştir. Tüm bu uyarılara rağmen Birlik Dayanışma ekibi yukarıda bahsedildiği üzere kongreyi sürdürmüş ve tamamlamıştır.⁵⁷⁰ Birlik Dayanışmacılar ekibi Halkçı Eğitimciler ile Demokrasi İçin Birlik ekibinin tavrını “...o anın görevlerinden yan çiziyorlardı” ifadesiyle yorumlamıştır. Bu anlayışın Birlik Dayanışma ekibinin karşısında bulunan ekibin TÖB-DER’i iki başlı hale getirmelerini katkı sunmaktan başka bir anlam ifade etmediğini belirtmiştir.⁵⁷¹

Böylelikle Birlik ve Dayanışma Grubu tarafından oluşturulan, Talip Öztürk’ün başında olduğu ve yukarıda bahsedilen dörtlü ittifak tarafından oluşturulan ve Gültekin Gazioğlu’nun başında olduğu iki yönetim TÖB-DER’i yönetmeye başlamıştır. Halkçı Eğitimciler bu süreçte kongrenin güvenilirliği, güvenliği ve işlerliği için gerekli koşullar sağlandıktan sonra iki grupla birlikte bir olağanüstü kongreye gitme talebinde bulunmuştur.⁵⁷² İki yönetimin birbirine dava açması ve mahkeme süreci sonunda Gültekin Gazioğlu başkanlığındaki merkez yönetiminin, TÖB-DER’in gerçek merkez yönetimi olduğuna karar verilmiştir.⁵⁷³ 1979 Kasım başında mahkemeler bitmiştir. Çorum-Maraş olayları, arkasından sıkıyönetim dönemi yaşanmaya başlanmış. Ankara’da da sıkıyönetim dönemine geçilmiş. 24 Aralık 1979 boykotu sonucunda sıkıyönetim TÖB-DER’in faaliyetlerine son vermiştir.

4.6.5. 12 Eylül 1980 sonrası TÖB-DER’in Durumu

⁵⁷⁰ “TÖB-DER 4. Olağan Kongre Çıkmazını Taban Çözecektir”, 26-27.

⁵⁷¹ “TÖB-DER’de Çıkış Yolu Hedef ve Perspektifler”, **Birlik ve Dayanışma** (Öğretmenin Birliği Yayınları, Eylül 1979), 27.

⁵⁷² “TÖB-DER 4. Olağan Kongre Çıkmazını Taban Çözecektir”, 41.

⁵⁷³ İsmet Yalçinkaya sorunlarını karşı oldukları burjuva mahkemelerinde çözmek zorunda oldukları bir dönem yaşadıklarını belirtmiştir. Bu iki başlı, iki genel merkezli yönetim hali mahkemeye gidilerek çözülmeye çalışılmıştır. Mahkeme sonucunda birinci divana güvensizlik oyu veren grup haklı görülmüş ve TÖB-DER’in asıl yönetimi olarak onlar tayin edilmiştir. (Devrimci Öğretmenler (Dev-Yol), Devrimci Demokratik Birlik (Kurtuluş), Demokratik Merkezîyetçiler (TSİP) ve Özgürlük Yolu) İsmet Yalçinkaya, 2012, Ankara.

12 Eylül 1980 askeri darbesinden sonra TÖB-DER hakkında, Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığınca 15 Nisan 1981’de, Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı 3 no.lu Askeri Mahkemesi’nde dava açılmıştır.⁵⁷⁴ Askeri savcılıkça hazırlanan iddianamede sanıklar hakkında “Anayasal düzeni ve rejimi değiştirmeye yönelik” suçlamalar bulunmaktadır. Çoğunluğu TÖB-DER’in yönetici kadrosundan olmak üzere TÖB-DER üyesi 64 kişi hakkında Türk Ceza Kanunu’nun (TCK) 141/1, 142/1 142/3, 173/son...gibi maddeleri uyarınca davalar açılmıştır.⁵⁷⁵ Bununla birlikte, TÖB-DER Genel Başkanı Gültekin Gazioglu ve 19 kişi hakkında Ankara 2. Ağır Ceza Mahkemesinde aynı iddialarla ikinci bir dava açılmıştır.⁵⁷⁶ Ankara 2. Ağır Ceza Mahkemesinde açılan dava, 1989 yılında beraatla sonuçlanmıştır. Bununla birlikte aynı davayla ilgili olarak Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı 3 numaralı Askeri Mahkemesi’nde mahkûmiyet kararı çıkmıştır.⁵⁷⁷

⁵⁷⁴ Halit Çelenk, **Hukuk Açısından TÖB-DER Davası** (Ankara, EĞİT-DER Yayınları, 2000), 35.

⁵⁷⁵ **age**, 35-47.

⁵⁷⁶ **age**, 275.

⁵⁷⁷ **age**, 280-281.

5. SONUÇ

Bu çalışmada 3 Eylül 1971 tarihinde kurulan ve 24 Aralık 1979 tarihinde kapatılan TÖB-DER'in bir meslek örgütü olarak yeri ve işlevi tartışması üzerinde durulmaktadır. Bahsi geçen tartışmadan hareketle TÖB-DER'in devrimci sol siyasi gruplarla ilişkisine olağan ve olağanüstü kongre süreçleri temel alınarak bakılmaktadır.

1908'den 27 Mayıs'a öğretmen örgütlenmesi hareketi 1908-1923, 1923-29, 1930'lar ve 1946 sonrası olmak üzere alt dönemlendirmelerle, bu dönemlerin ekonomi politikaları ve çalışma ilişkileri açısından hukuki çerçevesi dikkate alınarak incelenmiştir. Görüldüğü üzere; II. Meşrutiyet'in ilanından sonraki kısa süreli örgütlenme dalgasından sonra çok partili sisteme geçiş çabalarına kadar genel olarak çalışanların ve memurların örgütlenmesi iktidar tarafından kontrol altında tutulmuştur. 1920'li ve 1930'lu yıllar boyunca çalışanlar halkevleri ve halkodalarında örgütlenmiştir. Tek parti yönetimi altında genel olarak çalışanların, onların içinde de memurların ve öğretmenlerin örgütlenmeleri özerk bir meslek örgütü yapılanmasından ziyade bahsi geçen tek parti dönemi devlet ve toplum yapılanmasının bir parçası olarak oluşmuştur. Sonuç itibariyle bahsi geçen dönemde öğretmen örgütleri eğitsel-kültürel-ekonomik-sosyal yardımlaşma dernekleri gibi faaliyet göstermiştir. 1946'da Cemiyetler Kanunu'nda yapılan değişiklikten sonra öğretmenlerin örgütlenme ivmesi yükselişe geçmiş hem yerel öğretmen dernekleri hem de köy öğretmen dernekleri kurulmaya başlamıştır. Bu dönemdeki birikim öğretmen örgütlenmesini 1960'ların sendikal mücadele dönemine hazırlamış ve taşımıştır.

1960'lar öğretmen örgütlenmesi hareketi ise öğretmen sendikası TÖS üzerinden ele alınmıştır. 1961 Anayasası ile tüm çalışanların sendikalaşma hakkını elde etmesinden sonra öğretmenler de sendikal bir yapı içerisinde örgütlenmiştir. 1965 yılında kurulan TÖS ayrıntılı bir biçimde ele alınmıştır. TÖS'ün ayrıntılı bir biçimde ele alınmasının bu çalışma açısından nedeni, TÖS ile TÖB-DER arasındaki

organik ve örgütsel bağdır. Tabanı büyük çoğunlukla CHP çizgisinde olan TÖS'ün içerisinde TİP ve MDD sempaticianları da aktif olarak bulunmaktadır. TÖS içerisindeki siyasal gruplaşma ve bölünmelere, TÖB-DER'deki bölünmelerden niteliksel ve niceliksel olarak farklı olduğunun bilinciyle, yer verilmiştir. Böylelikle TÖS'ün içindeki gruplaşmalara değinirken, bir yandan da TÖB-DER içindeki siyasal gruplaşma ve bölünme hatları tarihsel süreç içerisinde varsa bir süreklilikle ele alınmaya çalışılmıştır.

TÖB-DER içindeki siyasal gruplar arası mücadeleler 1974'ten sonra artmıştır. Gruplar arası mücadelenin artmasının önünü açan 12 Mart sonrasında hapse atılanların 1974'teki Ecevit affı ile serbest bırakılmasıdır. Bu da sol görüşlü tüm siyasal yapılanmalar ve örgütlenmelerde olduğu gibi TÖB-DER içerisinde de farklı seslerin ortaya çıkmasına vesile olmuştur. 1974 sonrasında kitle örgütü-siyasi parti ilişkisinden türeyen sorunsallar örgüt içinde çeşitli tartışmalar yaşanmasına neden olmuştur. Bu tartışmalar TÖB-DER'in farklı yerlerde konumlandırılmasını ve bu konumlandırılmaya uygun farklı mücadele stratejilerini beraberinde getirmiştir. Bu da örgüt içinde geri dönülemez çatlaklar ve ayrılık süreçleriyle sonuçlanmıştır.

TÖB-DER içinde gruplar arasında siyasal anlamdaki ilk çatlaklar ve ayrışmalar aslında en temelde TÖB-DER ile siyasal partiler arasındaki ilişki üzerine yaşanan tartışmalar sonucunda ortaya çıkmıştır. TÖB-DER'in siyasal partilerle ilişkisine yönelik tartışmalar, bir meslek örgütü olarak TÖB-DER'in temel görevi ve Türkiye siyasetindeki konumu ile yakından ilgilidir. Bir meslek örgütü olarak TÖB-DER'in en temel görevi üyelerinin özlük ve mesleki haklarını korumak ve bunların iyileştirilmesi için mücadele etmek midir? Sol-sosyalist bir bakış açısına sahip olan TÖB-DER'in işçi sınıfı mücadelesindeki ve genel olarak devrimci mücadeledeki yeri nedir? TÖB-DER bu mücadelede devrimin öncü gücü, bir sosyalist siyasal parti gibi davranmalı mıdır, davranabilir mi, örgütlenmesi, tabanı buna uygun mudur? TÖB-DER'in Türkiye'nin genel demokratikleşme sürecinde nasıl bir yeri vardır? Ele alınan dönem boyunca bu ve benzeri sorulardan hareketle hem bir örgüt olarak TÖB-DER'in içi ile ilgili hem de kitlesel bir örgütlenme olarak TÖB-DER ile siyasal partiler arasındaki ilişki üzerine bir tartışma yürütülmüştür.

Genel olarak belirtmek gerekirse; TÖB-DER'in içindeki siyasal gruplar arası mücadeleler 1970'ler Türkiye siyasetinin çatışma hatlarıyla paralellik göstermektedir. Buna göre 1970'ler Türkiye sol grupları arası tartışmaların TÖB-

DER'e taşındığı görülmektedir. 1970'ler sol siyasetlerinin ana tartışma başlıklarından olan Sovyet-Maocu çatışması özellikle 1970'lerin ikinci yarısında TÖB-DER içerisinde oldukça etkilidir. Bununla birlikte TKP'nin Ulusal Demokratik Cephe, TSİP'in Güçbirliği çalışmaları üzerinden başını çektiği cepheleşme olarak tarif edilebilecek Sovyetik gruplar arası çatışma da doğrudan TÖB-DER içerisinde yansıyan çatışmalardandır. Sovyetik gruplar ile Dev-Yol arasındaki mücadeleye de TÖB-DER içerisinde rastlanmaktadır.

Bununla birlikte TÖB-DER'in içindeki gruplar arası tüm tartışmalar bir meslek örgütü olarak TÖB-DER'in yeri ve işlevi ve siyasal alanla ilişkisi üzerinden yürütülmektedir. Elde edilen verilere göre ele alınan dönemde TÖB-DER yönetiminde olan ya da olmayan tüm gruplar bir meslek örgütünün siyasi partilerden bağımsızlığı ilkesini savunmakla birlikte kendi içerisinde bulunduğu siyasal grubun yönetime gelmesi için çalışma yürütmektedir. Yine o dönemde yönetimde olmayan siyasal gruplar "demokratik merkezîyetçilik" ilkesi üzerinden yönetimde bulunan grupların tasarruflarını eleştirmekte ve onları "grupçuluk", "tasfiyecilik" vs. nitelendirmeleri üzerinden suçlayabilmektedir. Özellikle Temmuz 1976 tarihli TÖB-DER 3. Olağan Kongresi sonrasında TÖB-DER içerisinde sol gruplar arası anlaşmazlık, çatışma ve karşılıklı suçlamalardan oluşan sert üslup iyice belirgin hale gelmiş ve artık örgüt içerisinde neredeyse tüm işler gruplar arası ilişkiler üzerinden yürütülmüştür. Bu çalışmada elde edilen veriler üzerinden özetle belirtmek gerekirse; sol gruplar arasında bu tarz tartışmaların yapılmasının nedeni 1970'ler Türkiye sol gruplarının dönemin meslek örgütleri, kitle örgütleri ya da sendikaları içerisinde mevziler kazanmaya çalışırken bunu hangi tarzda yaptıklarıdır. Bir diğer ifadeyle, bir meslek örgütü-kitle örgütü ya da sendikada tartışmalar sebep olan ve sorun teşkil eden devrimci sol grupların bu yapılarda açık bir biçimde kendi çizgileriyle bulunmaları ya da çalışma yürütmelerinden ziyade bunu "grupçu" tavırlarla yapmalarıdır. Bu grupçu tavırlarla devrimci sol grupların meslek örgütleriyle kurdukları ideolojik ve örgütsel bağımlı ve yarı bağımlı ilişki meslek örgütlerinde bölünmelere sebep olmuş, meslek örgütlerinin görev ve sorumluluklarını ve örgütsel mücadelelerini yerine getirmelerini engellemiştir. 1970'ler Türkiye sol gruplarının hepsi Stalinist siyasi parti-kitle örgütü geleneğinden devraldıkları mirasla kitle örgütlerinde diğer sol gruplarla mücadele ederek etkin olmaya çalışmaktadır ve etkin olmadıkları kitle örgütünde kendilerinden daha güçlü olan sol grubu parti-kitle

örgütü ilişkisi üzerinden eleştirmektedir. Başka bir ifadeyle; bu çatışmalar ve grupların birbirlerini eleştirdikleri süreçler siyasi grupların kendi iradelerini içerisinde bulundukları kitle örgütüne egemen kılmaya çalışmaları sebebiyledir. Dönemin sol siyasi parti ve örgütleri yasal bir zemin olarak gördükleri ve hâlihazırda örgütlenmiş kitlelere sahip olan meslek örgütlerinde etkin olmaya çalışmıştır. Ele alınan sol grupların gerek TÖB-DER içindeki karşılıklarının yayınlarında gerek de diğer yayınlarında bir meslek örgütü ile kurulacak ilişki üzerine tartışma yürütülmüştür. TÖB-DER içerisindeki gruplara bakıldığında rahatlıkla söylenebilir ki; tüm ideolojik farklılıklarına rağmen bütün gruplar nüanslar olmakla birlikte bir meslek örgütünün toplumsal mücadeledeki yeri ve işlevi, siyasi parti ile ilişkisi ve mücadele sürecinde meslek örgütünün siyasi partilerden farkı üzerine oldukça benzer tartışmalar yürütmüştür.

Bu çalışmada dönemin sol gruplarının teorik ve pratik yayınları, TÖB-DER Bülteni, TÖB-DER’de yer alan grupların özellikle olağan ve olağanüstü kongre dönemlerindeki broşürlerden yararlanılmıştır. Arşiv malzemesinin eksikleri TÖB-DER eski üyesi ve TÖB-DER yönetiminde yer alan öğretmenlerle onların siyasal çizgileri dikkate alınarak yapılan görüşmelerle tamamlanmaya çalışılmıştır.

Genel olarak meslek örgütlenmeleri özelde de öğretmen örgütlenmesi ve onun siyasal alanla ilişkisi üzerine araştırmaları derinleştirmek isteyenler için son olarak belirtmek gerekirse; bir meslek örgütünün yeri ve işlevi ve bunun üzerinden siyasal alanla kurduğu ilişki tartışması ele alınan dönem için diğer meslek örgütleri ve sendikaların siyasal alanla ilişkisi üzerinden de düşünüldüğünde temel bir tartışmadır. Bununla birlikte bu tartışma günümüzdeki sendikal yapılanmaların, meslek örgütlenmelerinin, kitle örgütlerinin siyasal alanla kurdukları ilişki üzerinden düşünüldüğünde de güncelliğini korumaktadır. Bu sebeple bu çalışmanın kapsamı dışında kalmakla birlikte yürütülen tartışma günümüze aktarılabilmesi açısından da önemli görülmektedir.

KAYNAKÇA

3. Olağan Genel Kurul’a Giderken, **Demokrasi İçin Birlik**, Temmuz 1976.

“1977’de Memurlar, Öğretmenler, Teknik Elemanlar”. **Yurt ve Dünya**, s. 8 (Mart 1978): 211-212.

Ağralı, Sedat. **Günümüze Kadar Belgelerle Türk Sendikacılığı**. İstanbul, Son Telgraf Matbaası, 1967.

Ağtaş, Özkan. “Ortanın Solu: İsmet İnönü’den Bülent Ecevit’e” **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 8:Sol**. (ed.) Murat Kültekingil (İstanbul: İletişim Yayınları, 2008): 194-221.

Ahmad, Feroz. **Modern Türkiye’nin Oluşumu**. 5. bs. İstanbul, Kaynak Yayınları, 2006.

Akalın, İlhan. **Güdümlü İşçi Hareketi Sendikaların Mahzun Öyküsü**. 1. bs. İstanbul, Gelenek Yayınları, 2000.

Akça, İsmet. “Ordu, Devlet ve Sınıflar: 27 Mayıs 1960 Darbesi Örneği Üzerinden Alternatif Bir Okuma Denemesi”. **Türkiye’de Ordu, Devlet ve Güvenlik Siyaseti**. der. Evren Balta Paker, İsmet Akça, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010: 351-406.

_____. “Türkiye’de Darbeler, Kapitalizm ve Demokrasi(sizlik)”. **Cumhuriyet Tarihinin Tartışmalı Konuları**. ed. Bülent Bilmez, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2013: 49-71.

_____. “Türkiye’de Ordu-Siyaset İlişkisi”. **Türk Siyasal Hayatı**. Ed. Ahmet Demirel-Süleyman Sözen. 1. bs. Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2013: 170-198.

Akkaya, Yüksel. “Türkiye’de İşçi Sınıfı ve Sendikacılık-1”. **Praksis**. s. 5 (2002): 131-176.

_____. “Türkiye’de İşçi Sınıfı ve Sendikacılık-2”. **Praksis**. s. 6 (2002): 63-101.

Akın, İbrahim. “Öğretmen Hareketi İşçi Sınıfının Açtığı Yoldan İlerliyor.” **Ürün Dergisi**. s. 10 (Nisan 1975): 101-104.

Akol, Osman K. **Türkiye Öğretmenler Sendikası Devrimci Eğitim Şûrası 4-8 Eylül 1968**. Ankara, TÖS Yayınları No:4, Mart 1969.

- Aksoy, Muammer. **Devrimci Öğretmenin Kiyımı ve Mücadelesi**. C.2, Ankara, 1975.
- Akyüz, Yahya. **Başlangıçtan 2001'e Türk Eğitim Tarihi**. 8. bs. İstanbul, Alfa Yayınları, 2001.
- Algül, Süreyya. **Türkiye'de Sendika-Siyaset İlişkisi DİSK (1967-1975)**. 1. bs. İstanbul, İletişim Yayınları, 2015.
- Alkan, İlhan. "Bir Örgütlenme Ustası ve Eri". **Yokuşta Yürüyen Adam**. Şihca Yavuz, Ankara, Karınca Yayınları, Haziran 2009: 147-154.
- Altunya Niyazi, **Köy Enstitüsü Sistemine Toplu Bir Bakış**. İstanbul, Cumhuriyet Kitapları, 2005.
- _____. **Öğretmenlerin Sendikası Nasıl Olmalı, Neler Yapmalı?** Ankara, Düzgün Yayıncılık, 2000.
- _____. **Türkiye'de Öğretmen Örgütlenmesi 1908-2008**. 2. Bs. Ankara: Ürün Yayınları, Eylül 2008.
- Aydın, İsmail. **TÖB-DER Tarihi**. Ankara, Eğitim-Sen Yayınları, Nisan 2016.
- Aydın, Zafer. **"Kanunsuz" Bir Grevin Öyküsü Kavel/1963**. İstanbul, TÜSTAV Yayınları, 2010.
- Aydinoğlu, Ergun. **"Sol Hakkında Her Şey" mi?**, 1. bs. İstanbul, Versus Yayınları 2008.
- Aydinoğlu, Ergun. "Bir Dönemin Otopsis. Türkiye İşçi Sınıfı: 1960-80." **Sınıf Bilinci**, s. 9-10 (Temmuz 1991): 56-101.
- _____. **Türkiye Solu (1960-1980)**, İstanbul, Versus Yayınları, 2007.
- Bağımsızlık ve Demokrasi İçin TÖB-DER'e Sahip Çıkalım. **Yurtsever Öğretmen**, 1978.
- Baykurt, Fakir. **Öğretmenin Uyandırma Görevi TÖS Dönemi (1965-1971)**. der. Niyazi Altunya. Ankara, Eğitim-Sen Yayınları, Temmuz 2000.
- Boratav, Korkut. **Türkiye İktisat Tarihi (1908-1985)**. 3. bs. İstanbul, Gerçek Yayınevi, 1990.
- Bozkurt, Ali. **12'den 12'ye Anılar-2**. 2. bs. Ankara, Eğitim-Sen Yayınları, Ocak 2013.
- "Ceyhan'da Miting Yapılıyor." **Devrimci Yol Dergisi**, s. 9 (19 Eylül 1977): 5.

Coşkun, Feyzi. **Çalışma İlişkileri Açısından TÖB-DER**. Ankara, TC Kültür Bakanlığı, 1999.

Çelenk, Halit. **Hukuk Açısından TÖB-DER Davası**. Ankara, EĞİT-DER Yayınları, 2000.

Çelik, Aziz. **Vesayetten Siyasete Türkiye’de Sendikacılık (1946-1967)**. 1. bs. İstanbul, İletişim Yayınları, 2010.

Çelik Aziz, Zafer Aydın. **Paşabahçe 1966 Gelenek Yaratan Grev**. 1. bs. İstanbul, TUSTAV Yayınları, 2006.

Demir, Serdar. “Türkiye’de Kamu Görevlileri Dernekleri (1971-1980)” **Amme İdaresi Dergisi**, c. 24, s.1, (Mart 1991’den ayrı bası): 56-97.

Demirel Ahmet, Süleyman Sözen (ed.). **Türk Siyasal Hayatı**. 1. bs. Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2013.

“DİSK’in Demokrasi ve Özgürlük Mitingi”, **Ürün Dergisi**, s.16 (Ekim 1975): 64-65.

Doğan, Görkem. “Türkiye’de Örgütlü Emek Hareketi’nin Tarihi Üzerine”. **Toplumsal Hareketler Tarih, Teori ve Deneyim**. ed. Doğan Çetinkaya. İstanbul, İletişim Yayınları, 2008: 285-335.

Ege, Süleyman. **Pekin Moskova Çatışması Anlaşmazlığı Dünya Önünde Açığa Vuran Tarihi İki Belge: İki Merkezin Birbirini En Ağır Biçimlerde Suçlayan Ünlü Karşılıklı Mektupları**, 1. bs. Ankara, Bilim ve Sosyalizm Yayınları, 1967.

Emre, Yunus. **CHP, Sosyal Demokrasi ve Sol Türkiye’de Sosyal Demokrasinin Kuruluş Yılları (1960-1966)**. 1.bs. İstanbul, İletişim Yayınları, 2013.

Engin, H. “Büyükler ve Küçükler (ya da TİP’den (ten) Seçmeler)”, **Ürün Dergisi**, s. 24 (Haziran 1976).

Eraslan Levent. “Türkiye’de Eğitim Sendikacılığı’nın Tarihsel Perspektifi ve Günümüz Eğitim Sendikacılığının Değerlendirilmesi”. **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**. s. 28 (Bahar 2012).

Ersan, Vehbi. **1970’lerde Türkiye Solu**, 3. bs. İstanbul, İletişim Yayınları, Şubat 2014.

Ersoy, Zeynep. “Sendika Siyasi Parti İlişkileri TKP-DİSK”. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995.

Evren, Sami, Siyami Erdem, Cafer Yıldırım. **Eğitim Emekçileri Tarihi Encümen-i Muallimin’den Eğitim-Sen’e**. İstanbul, Bireşim Yayınları, 1995.

“Faşizme Karşı Mücadele Üzerine Tartışma: Yaptıklarımız, Öğrendiklerimiz, Görevlerimiz”. **Yurt ve Dünya**, s. 7 (Ocak 1978): 121-151.

Gazalcı, Mustafa. **Öğretmenin Günlüğünden Anılar Anlatılar**. Ankara, Bilgi Yayınevi, Aralık 2011.

Gazioğlu, Gültekin. **Roman Gibi Anılar**. 2. bs. Ankara, Eğitim-Sen Yayınları, Haziran 2010.

Görüşlerimiz, **Dayanışma Ekibi**. 1975.

Gündoğan Hüseyin, “Eğitimciler Derneği’nin Tarihsel Kökleri ve 12 Eylül Rejiminde Öğretmen Meslek Örgütlenmesindeki Öncü Rolü”. Yüksek Lisans Tezi. Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yüksek Lisans Programı, 2011.

Güzel, M. Şehmus. **Türkiye’de İşçi Hareketi 1908-1984**. 1. bs. İstanbul, Kaynak Yayınları, 1996.

“Halk Oylaması Sonuçları 2007, 1988, 1987, 1982, 1961”. **TÜİK Raporu**. Mayıs 2008.

Helvacı, Nevzat. **Karanlıkta Yol Aramak**. Ankara, İmge Kitabevi, Haziran 2013.

Işıklı, Alpaslan. **İş Hukuku**. 9. bs. Ankara, İmaj Yayınevi. Ekim 2013.

_____. **Sendikacılık ve Siyaset**. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No: 334, 1972.

İlkelerimiz. **Devrimci Demokratik Birlik**, 1975.

“İstanbul TÖB-DER Seçimleri”, **Devrimci Yol Dergisi**, s. 4 (15 Haziran 1977): 10.

Kepenek, Yakup, Nurhan Yentürk. **Türkiye Ekonomisi**. 18. bs. İstanbul, Remzi Kitabevi, 2005.

Keyder, Çağlar. **Türkiye’de Devlet ve Sınıflar**. İstanbul, İletişim Yayınları, 1993.

Koç, Yıldırım. **100 Soruda Türkiye’de İşçi Sınıfı ve Sendikacılık Hareketi**. İstanbul, Gerçek Yayınevi, 1998.

_____. **Geçmişten Günümüze Kamu Çalışanlarının Sendikalaşması**. Türk-İş Eğitim Yayınları, No.69, Ankara, 2001.

_____. **TÖS Antiemperyalist Bir Öğretmen Örgütü**. Ankara, Kaynak Yayınları, 2012.

_____. “TÖS’ün Ödediği Bedel”, **Aydınlık Gazetesi**, 27 Aralık 2011.

_____. “TÖS’ün Genel Grevi (1969)”. **Aydınlık Gazetesi**, 24 Aralık 2011.

Koçak, Hakan. “Türkiye İşçi Sınıfı Oluşumunun Sessiz Yılları: 1950’ler, **Toplum Bilim**, s. 113 (2008): 90-124.

Koçak, M. Hakan, Aziz Çelik. “Türkiye İşçi Sınıfının Ayağa Kalktığı Gün: Saraçhane Mitingi”. **Çalışma ve Toplum Dergisi**. s. 2 (2016): 647-678.

“Kongre’ye Mesajlar...”, **Kitle Dergisi**, s. 102 (29 Mart 1976).

“Küçük Hesaplar, İşçi Sınıfının Değil Küçük Burjuvazinin Politikasını Belirler.”, **Kitle Dergisi**. s. 152 (21 Mart 1977).

Makal, Ahmet. “Türkiye’de Tek Parti Dönemi ve Korporatizm Tartışmaları”. **Toplum ve Bilim**. s. 93, (2002): 176- 194.

_____. (ed.). **Çalışma İlişkileri Tarihi**. Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2012.

Makal, Mahmut. **Köy Enstitüleri ve Ötesi**. İstanbul, Çağdaş Yayınları, Nisan 1990.

Mihçioğlu, Cemal. **Türkiye’de Kamu Personeli Sendikaları**. Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1968.

“Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011”. **TUİK Raporu**. Haziran 2012.

Mutlu, Levent. “Memurların Sendikalaşması ve Ekonomik-Sosyal Haklar”. **Sayıştay Dergisi**, s. 42, (Temmuz-Eylül 2001): 20-36.

“Nazilli Mitingi”. **Devrimci Yol Dergisi**. s. 8 (1 Eylül 1977): 7.

“Öğretmen Mücadelesinin Önündeki Engeller Aşılacaktır”. **Devrimci Yol Dergisi**, s. 10 (21 Ekim 1977): 5.

Özbudun, Ergun. **Türk Siyasal Hayatı**. 7. bs. Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları (Haziran 2010).

Özcan, Namık. **Sosyal Mücadelede TÖB-DER’in Yeri ve İşlevi**. Ankara, TÖB-DER Eğitim Yayınları:2, 1975.

“Özgürlük Savaşımında Türk Komünistleri”, **Ürün Dergisi**, s. 38 (Ağustos 1977): 10-12.

Öznur, Hakkı. **Derin Sol**, İstanbul, Bilge Oğuz Yayınları, Aralık 2006.

Öztürk, Kenan. **Amerikan Sendikacılığı ve Türkiye İlk İlişkiler (AFL-CIO’nun Avrupa Temsilcisi Irving Brown ile Söyleşi)**, 1. bs. İstanbul, TÜSTAV Yayınları, 2004.

Saydan, Ali. “Türkiye’de Sınıf Savaşı’nda Gelişmeler”, **Yeni Çağ**. s. 11, 1975: 1016-1019.

Savran, Sungur. **Türkiye’de Sınıf Mücadeleleri (1919-1980)**. C.1. İstanbul, Kardelen Yayınları, 1992.

“Speech to 20th Congress of the C.P.S.U.” **Marxist.org.**, www.marxists.org/archive/khrushchev/1956/02/24.html, [10.11.2015]

Şaylan, Gencay. Şensu Yemişçioglu. **Memur Sendikacılığı ve Türkiye Deneyi (1965-1971)**. Ankara, TÖB-DER Eğitim Yayınları No:3, 1975.

Soysal, Murat. “Barış Gönüllüleri ve Türkiye’deki Faaliyetleri”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, s. 56 (Bahar 2015): 113-146. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/45/2023/21067.pdf> [25.06.2016].

Taşkın, Yüksel, Suavi Aydın. **1960’tan Günümüze Türkiye Tarihi**. 1. bs. İstanbul, İletişim Yayınları, 2014.

“TSİP Ankara İl Merkezine Yapılan Saldırı İşçi Sınıfına Sosyalizme Yapılan Saldırıdır”. **Kitle Dergisi**, s.149 (28 Şubat 1977): 2.

“TÖB-DER 4. Olağanüstü Kurultayı Toplandı.” **Yürüyüş**, s. 12 (1 Temmuz 1975): 6.

“TÖB-DER Ankara Şubesi 5. Olağan Kongresi Seçimlerini Devrimci Öğretmen Grubu Kazandı”. **Devrimci Yol Dergisi**, s. 1 (1 Mayıs 1977): 6.

“TÖB-DER Genel Başkanı Cemil Çakır”. **Yürüyüş**. s.15 (22 Temmuz 1975): 16.

“TÖB-DER Giresun Şubesi Olağan Genel Kurulu’nu Devrimciler Kazandı.”, **Devrimci Yol Dergisi**, s. 2 (15 Mayıs 1977): 6.

“TÖB-DER Faşizme Karşı Güç Birliği Çağrısı Yaptı.” **Kitle Dergisi**, s. 95 (9 Şubat 1976): 4.

“TÖB-DER İstanbul Kongresi Yapıldı.”, **Kitle Dergisi**, s. 63 (21 Haziran 1975): 4.

“TÖB-DER Karşıyaka Şubesi’ni Devrimciler Kazandı”. **Devrimci Yol Dergisi**, s. 3 (1 Haziran 1977): 18.

“TÖB-DER 3. Olağan Genel Kurulu İçin Birlik ve Dayanışma Çağrısı”. 1976.

TÖB-DER 4. Olağan Kongre Çıkmazını Taban Çözecektir., **Halkçı Eğitimciler**. (Aralık 1978).

TÖB-DER’de Bunalım Yok. Kargaşa Kundakçılık Var. **Demokratik Merkeziyetçiler**, Temmuz 1978.

- TÖB-DER’de Çıkış Yolu Hedef ve Perspektifler. Öğretmenin Birliği Yayınları, Eylül 1979.
- TÖB-DER’de Demokrasi, Birlik ve Öğretmen Kardeşliği. **Yurtsever Öğretmen**, 1979.
- TÖB-DER’de Yaratılan Bunalım Aşılacaktır. **Birlik ve Dayanışma**. İstanbul, Aralık 1977.
- TÖB-DER Yurtsever Devrimci Birlik 1976-1977 Çalışma Programı Taslağı ve İlkeleri, Ankara, Mart 1976.
- TÖB-DER İçin İlkeler ve Program Taslağı, **Devrimci Demokratik Birlik**, 1976.
- TÖB-DER’in İşlevi, **Demokratik Merkezîyetçiler**. Şubat 1976.
- TÖB Tüzüğü**, 1971.
- TÖB-DER 1973-1974 Çalışma Raporu**, 1974
- TÖB-DER Tüzüğü**, 1976.
- TÖB-DER 1976-1978 Çalışma Raporu**, Ankara 1978.
- TÖB-DER Yönetmelikler**, 1976.
- TÖB-DER 1974-1975 Çalışma Raporu**, 1975.
- TÖB-DER Yurtsever Devrimci Birlik 1976-1977 Çalışma Programı Taslağı ve İlkeleri**. Ankara, Mart 1976.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası**. 1961.
- Ünsal, Artun. **Umuttan Yalnızlığa Türkiye İşçi Partisi (1961-1971)**. İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2002.
- Yavuz Erdal. “Sanayideki İşgücünün Durumu, 1923-40”. **Osmanlı’dan Cumhuriyet Türkiye’sine İşçiler 1839-1950**. ed. D. Quatert, E. J. Zürcher. İstanbul, İletişim Yayınları 1998: 155-176.
- Yavuz, Şihca. **Yokuşta Yürüyen Adam**. Ankara, Karınca Yayınları, Haziran 2009.
- Yesevîzâde. **TÖB-DER Mes’elesi**. İstanbul, Sebil Yayınevi, 1976.
- Yergün, Berna. “Impacts of TÖB-DER As A Democratic Mass Organization On The Democratization Process in Turkey (TÖB-DER’in Bir Demokratik Kitle Örgütü Olarak Türkiye’nin Demokratikleşme Sürecine Etkileri)”. Yüksek Lisans Tezi. ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001.

Yıldırım Hidayet, “Türkiye’de Öğretmen Örgütlenmeleri (1960-1980)”. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.

“Yürüyüş Her Yolu Mübah Sayıyor.”. **Kitle Dergisi**. s.132 (25 Ekim 1976): 5-6.

Zürcher. Eric. J. **Modernleşen Türkiye’nin Tarihi**. 17.bs. İstanbul, İletişim Yayınları, 2004.

Görüşmeler

30.12.2012 tarihli Ankara Eğitim-Sen Genel Merkezi’nde TÖB-DER son genel sekreteri Seyfettin Bican, son genel başkan yardımcısı İsmet Yalçınkaya ve TÖB-DER Ankara son şube başkanı Tahsin Doğan ile görüşme.

31.02.2012 tarihli Ankara Eğit-Der Lokali’nde Selahattin Koçak, Ali Bayraktar ve Muzaffer Yalçın ile yapılan görüşme.

05.01.2013 tarihli İstanbul-Bakırköy’de Öner Yağcı ile yapılan görüşme.

07. 01. 2013 tarihli İstanbul-Maltepe’de Süleyman Şahin ile yapılan görüşme.

10.02.2013 tarihli Mustafa Gazalcı ile mail yoluyla yapılan görüşme.

ÖZ GEÇMİŞ

Gülçin Karabağ 1986 İstanbul doğumludur. Lise eğitimini Şehremini Anadolu Lisesi'nde, lisans eğitimini de Yıldız Teknik Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümünde tamamlamıştır. 2013 yılından itibaren de Yıldız Teknik Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümünde yüksek lisans eğitimine devam etmektedir. 2012-2014 yılları arasında Tunceli Üniversitesi, 2014-2016 yılları arasında Yıldız Teknik Üniversitesi'nde araştırma görevliliği yapmıştır. Halihazırda Tunceli Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde araştırma görevliliği yapmaktadır.